DOROTHY OTNOW LEWIS

VINOVAȚI DE DEMENȚĂ

PE CORIDOARELE MORȚII
UN PSIHIATRU DEZVĂLUIE MECANISMELE MINȚII CRIMINALILOR ÎN SERIE

Traducere de
FLORIN ȘLAPAC și GABRIELA INEA

Coordonatorul colecției LUMEA ÎN CARE TRĂIM:
VICTOR IONESCU

lui Mel

Nota autorului

Atunci cînd un inculpat se apără invocînd lipsa de discernămînt, el trebuie să-şi facă publică starea psihică. Dacă statul solicită judecătorului sau juriului să arate clemenţă în judecată sau sentinţă pe motiv că inculpatul n-ar fi în deplinătatea facultăţilor mintale (ca reprezentant al societăţii), el e îndrituit să examineze în detaliu fondul acestei cereri. În mod invariabil, solicitarea este fondată pe antecedentele psihiatrice, medicale şi familiale ale inculpatului. Astfel, consemnări ale discuţiilor cu inculpaţii, cu rudele, prietenii, colegii şi doctorii lor, fac toate parte din ancheta asupra stării psihice a acuzatului. Aceste consemnări devin părţi din dosarul cauzei şi pot fi folosite de apărare sau de acuzare în favoarea sau în dauna inculpatului. Deci ele sînt note publice.

În această carte, au fost folosite numele reale ale unor inculpaţi doar în cazurile în care lipsa discernămîntului sau solicitarea de clemenţă au devenit documente oficiale. S-au folosit pseudonime şi schimbări de denumiri geografice într-un număr redus de cazuri, de pildă în cele ce implicau inculpaţi minori sau atunci cînd am simţit că interesele intime trebuiau protejate.

Studiile de caz descrise în această carte sînt reale, bazate pe propriile mele evaluări. În plus faţă de datele proprii, am consultat, atunci cînd a fost posibil, documente oficiale, inclusiv rapoarte ale poliţiei, articole de presă, declaraţii ale inculpaţilor, ale martorilor, consemnări psihiatrice şi medicale, rapoarte ale altor examinatori.

Mulțumiri

Îi mulțumesc aici lui Jonathan Pincus, profesorul, desăvîrșitul clinician, colaboratorul și prietenul meu. Dacă el n-ar fi, nu s-ar povesti.

Îi rămîn de asemenea îndatorată lui Abby Stein, care a citit cu atenție manuscrisul acestei cărți și, cu o intransigență binevoitoare, a înlăturat tot ce i s-a părut de prisos.

Îi sînt recunoscătoare Leonei Nevler, editorul meu de la *Ballantine Books*, care m-a determinat, cu blîndețe fermă, să adaug aici și povestea cazului Shawcross, deși știa că e vorba de un episod despre care îmi amintesc cu durere. "Cu asta o să iasă o carte și mai bună", a insistat ea, și înclin să-i dau dreptate. M-a flatat faptul că a făcut destul de puține modificări în restul manuscrisului, lăsîndu-mi nealterată "vocea".

În ultimul deceniu, am lucrat foarte strîns cu Catherine Yeager, nu numai la Bellevue, ci și în închisori din toată țara. Am trăit alături de Cathi multe dintre aventurile descrise în această carte, inclusiv cazul Shawcross sau intervievarea călăului. Cathi și-a reamintit unele detalii pe care eu am preferat să le uit, insistînd să le introduc în carte. Îi sînt veșnic recunoscătoare, nu doar pentru sprijinul pe care mi l-a acordat la întocmirea acestui volum, cît pentru curajul și prietenia ei.

Vanda Henry mi-a fost mai mult decît o simplă secretară. E adevărat că, în ultimii cinci ani, mi-a dactilografiat cu răbdare capitol după capitol. Dar a făcut mai mult decît atît. A stabilit relații cordiale nu numai cu pacienții noștri, dar și cu deținuții condamnați la moarte (care o sunau cu taxă inversă) sau cu fiecare avocat cu care am lucrat. Îi apreciez calitățile, bunătatea și loialitatea, dovedite mai cu seamă în perioadele dificile.

În martie 1997, Cheryl Kissel i-a subtilizat lui Jonathan Lazear revista *New Yorker*. Mi-a mărturisit asta ulterior. La rubrica "Crimă și pedeapsă",

a citit un articol despre mine și studiile mele, atrăgîndu-i șefului atenția asupra lui. Cînd Jonathan Lazear m-a chemat la telefon să mă întrebe dacă nu-mi trecuse prin minte să scriu o carte despre cercetările mele, un manuscris aproape complet al volumul de față zăcea într-un sertar din biroul Vandei, lăsat deoparte în favoarea unor chestiuni mai presante. I l-am trimis atunci și i-a plăcut. S-a gîndit că și altora ar putea să le placă. Așa a devenit agentul meu literar, ocupîndu-se de vînzarea cărții. Și totul s-a întîmplat într-un răstimp de numai două luni. Dacă Cheryl n-ar fi luat revista, iar Jonathan Lazear n-ar fi dat acel telefon, această carte ar fi zăcut și acum în biroul Vandei. Jonathan, cît mă bucur că ai sunat!

Soțul și copiii mei îmi sînt admiratorii cei mai fervenți, dar și criticii cei mai severi. Îi mulțumesc lui Luciano, cel mai nou membru al familiei noastre, pentru entuziasmul și încurajările sale. Eric m-a încîntat cu abordările sale vizuale; el a perceput fiecare capitol ca pe un scenariu separat, indicîndu-mi posibilități pe care, altfel, nu le-aș fi luat niciodată în considerare. Gillian a petrecut ore întregi cu mine, ascultîndu-mă cu atenție în vreme ce citeam cu voce tare fragmente din manuscris. Am ținut cont de sfaturile ei. Mulțumită lui Gillian, ritmurile și cadențele au fost revizuite și destul de multe fraze bombastice s-au transformat în ghemotoace de hîrtie galbenă, aterizînd pe podeaua sufrageriei, spre bucuria motanului nostru Ptolemy.

Anii în care am scris această carte n-au fost toți dintre cei mai ușori. Fără sprijinul, îndrumarea, înțelepciunea și dragostea lui Mel, n-aș fi reușit s-o termin niciodată. Lui i-o dedic, cu toată dragostea.

PROLOG

Nu mi-am propus niciodată să lucrez cu oameni violenți, cu atît mai puțin cu criminali. Am urmat de fapt medicina pentru a deveni psihanalist. Căci psihanaliza îngemăna, mi se părea mie atunci, cele mai interesante laturi ale artei și științei; însemna ce era mai bun din cele două. Ca rezident psihiatru, atunci cînd mă gîndeam la viitorul meu profesional, mă vedeam într-un cabinet privat, stînd în spatele unui pacient întins pe canapea, ascultîndu-l și comentînd străduințele lui de a scăpa de conflictul interior dintre sine și supraeu. Așadar, către asta mă așteptam să mă poarte meseria mea.

N-am devenit însă niciodată psihanalist. În loc de aceasta, o serie de evenimente neașteptate m-au tîrît tot mai adînc în studiul comportamentului violent. Iar eu, pentru că nu vroiam și nici n-aș fi fost în stare să navighez singură într-o asemenea lume, l-am tras după mine și pe dragul meu prieten și coleg Jonathan Pincus.

Jonathan, neurolog și colaborator al meu de peste douăzeci și cinci de ani, n-a intenționat nici el să lucreze cu pacienți violenți. Cînd ne-am cunoscut, era tînăr asistent la Yale, împărțindu-și timpul între catedră, cercetare și spital. Se aștepta să-și continue tradiționala ascensiune academică și, dacă cineva i-ar fi spus că, peste douăzeci de ani, se va trezi în închisoarea San Quentin, în compania mea și a unei pleiade de criminali în serie, ar fi luat-o drept o glumă bună. De fapt, pe la începutul anilor '80, cînd l-am convins prima oară pe Jonathan să examineze un grup de adolescenți agresivi, habar n-aveam că, într-o zi, ne vom afla amîndoi în mijlocul condamnaților la moarte.

Cînd am început să colaborăm, nici unul dintre noi nu credea că leziunile neurologice sau psihopatologia severă contribuiau în mod semnificativ la declanșarea violenței. De altfel, pe atunci, studiul efectelor abuzurilor din copilărie era abia la început. Această carte relatează modul

în care am ajuns să recunoaștem elementele de tip neuropsihic și ambiental care favorizează violența.

Adesea de regulă, în urma vreunui comentariu răutăcios al unui coleg apropo de munca noastră, Jonathan îmi spune: "Dorothy, tu mi-ai ruinat reputația."

"Nu ți-am ruinat-o, Jonathan", îi răspund eu. "Te-am ajutat doar să ți-o consolidezi în alt domeniu."

CAPITOLUL 1

Secretul conlucrării cu persoanele violente este să știi cînd să pui punct unei întrevederi. În unele situații, chiar nu ai de ales. Uneori, în ciuda unor precauții adecvate, se întîmplă să mă trezesc singură în compania vreunei persoane extrem de periculoase. De pildă, cu cîțiva ani în urmă, am fost încuiată în aceeași încăpere cu Theodore Bundy. Nu plănuisem așa ceva.

Cel mai potrivit amplasament pentru o discuție cu un deținut ce poate deveni violent este un loc în care gardienii pot vedea totul, fără să audă însă nimic. Într-adevăr, cînd am început să discut cu Mr. Bundy, acesta era aranjamentul. Eram încuiați amîndoi într-o cameră învecinată cu zona administrativă a penitenciarului statului Florida din Starke. O latură a încăperii, cea cu ușa pe care intrasem, avea un panou mare din sticlă antifonată, care arăta ca o fereastră; ceilalți trei pereți erau din beton solid. Un gardian era plasat chiar dincolo de geam – îl vedeam, ne vedea, dar nu ne auzea. Stătea acolo în picioare, înconjurat de două sau trei birouri administrative, plus o cameră asemănătoare cu a noastră. Ușile către birouri erau deschise și puteam zări oamenii dinăuntru, lucrînd la mesele lor. Din cînd în cînd, în holul central venea cîte cineva să-și umple cana dintr-o cafetieră totdeauna plină cu cafea fierbinte. Mă aflam, prin urmare, în perfectă siguranță.

Mica încăpere unde mă găseam era ocupată aproape integral de o masă pătrată din lemn. Stăteam cu Mr. Bundy de-o parte și de alta a acestei mese, cu scaunele lipite de pereții opuși. El luase loc pe scaunul cel mai apropiat de ușă; se așezase în așa fel încît mă putea vedea și pe mine, și pe gardianul de dincolo de geam. Eu am fost obligată să mă așez pe scaunul rămas liber, prinsă între masă și peretele opus ușii. Nu m-aș fi simțit în

largul meu dacă n-aş fi avut permanent sub ochi gardianul şi n-aş fi ştiut că şi el mă vede foarte bine. Dar aşa, nu aveam de ce să mă tem. M-am relaxat şi mi-am concentrat toată atenţia asupra interlocutorului meu. Cînd încep o astfel de discuţie, de obicei uit de tot ce se află în jur.

Stăteam de vorbă încă de la ora nouă şi, în ciuda micului dejun bogat în lipide, pe care îl luam totdeauna în asemenea ocazii pentru a rezista cît mai multe ore, stomacul începuse să-mi ghiorăie. Această tendinţă a viscerelor mele de a-şi face auzite imperativele mă jenase dintotdeauna. Mi-am privit ceasul. Trecuse cu puţin de amiază. Era timpul pentru o gustare dulce. (Jonathan şi cu mine învăţasem că nu era deloc înţelept să ieşi din închisoare ca să iei prînzul. Îţi trebuiau pe urmă ore întregi ca să te întorci.) Mi-am desprins atenţia de la Mr. Bundy, cu gînd să-i fac semn gardianului să deschidă, ca să dau o fugă pînă la automatul cu dulciuri. Omul însă dispăruse. Şi nu numai el, ci toată lumea de prin birouri. Ieşiseră pentru masa de prînz. Mi-au trebuit cîteva secunde să conştientizez că eram singură, închisă într-o cameră antifonată cu un om care ucisese peste douăzeci de femei. Nu eram prea fericită.

Am încercat să mă concentrez din nou la cuvintele celui din faţa mea. "Ce spuneai?" Nu-mi mai amintesc prea bine ce-mi povestea; îmi aduc însă aminte că încercam să rămîn calmă şi să par atentă. Dacă văzuse şi el că gardianul nu mai era, n-a arătat-o. Nu mai ştiu cît timp am rămas singură cu Theodore Bundy. Poate că o oră sau poate numai cîteva minute. Nu l-am observat pe gardian plecînd. Nu ştiu dacă, în timpul celor zece sau cincisprezece minute care au trecut din clipa în care am ridicat ochii şi mi-am dat seama că nu mai era nimeni dincolo de geam, şi pînă cînd gardianul şi-a reluat locul, am mai ascultat ce mi se spunea. Mi-am limitat răspunsurile la mormăieli amicale şi la reacţiile monosilabice necesare pentru ca discuţia să meargă mai departe. O singură afirmaţie făcută de Mr. Bundy în acel interval mi-a rămas în minte: "Omul din faţa dumitale n-a ucis niciodată pe nimeni." În timpul unei discuţii precedente, Theodore Bundy îmi descrisese în amănunt mai multe dintre crimele comise. Am luat o decizie de natură clinică: să nu-i mai atrag atenţia asupra discrepanţei dintre cele două afirmaţii. Atunci cînd eşti singur într-o încăpere cu un criminal în serie, nu e nici timpul şi nici locul să-l contrazici.

Eram de obicei destul de curajoasă. Nu stăteam pe gînduri cînd era vorba să discut, între patru ochi, cu persoane violente. Îmi închipuiam cu naivitate că, dacă nu le ameninţam, n-aveau de ce să-mi facă rău. Cînd

mă gîndesc acum la asta, îmi dau seama că, dacă nu vîrsta, măcar experiența acumulată m-a făcut să devin mai precaută. Am învățat o grămadă de lucruri de la pleiada de indivizi pe care i-am intervievat împreună cu Jonathan. Poți învăța din cărți cum să iei un interviu, ce fel de întrebări să pui; te poți sfătui cu specialiști și consilieri. Dar cel mai bine înveți cum să discuți cu oamenii violenți chiar de la delincvenții și criminalii înșiși.

Mi-l amintesc pe unul dintre primii mei „profesori". Nu era nici criminal în serie și nici măcar adult. Era un adolescent cu repetate accese de violență în antecedente, care fusese închis într-o unitate de înaltă securitate din cadrul unei școli de corecție din Connecticut. Eram amîndoi singuri într-o cămăruță, chiar la capătul coridorului principal. Nu existau nici gardieni și nici ferestre de supraveghere. Nu mai țin minte exact ce discutam – dar era, în orice caz, un subiect care îi provocase tînărului o tot mai evidentă nervozitate. Nimic din ce spuneam nu-l făcea să se simtă confortabil, iar tăcerile lungi înrăutățeau și mai mult lucrurile. Cînd n-a mai putut rămîne pe scaun, s-a ridicat și a început să facă pași prin încăpere. Eu stăteam undeva lîngă ușă. La un moment dat, ritmul pașilor i s-a întețit și a început să-și lovească podul mîinii stîngi cu pumnul drept.

M-am ridicat și mi-am făcut ordine în hîrtiile de pe masă. „Cred că am vorbit destul pentru azi. Hai să ne oprim și să reluăm mîine. Sau poate săptămîna viitoare." Am încercat să spun toate astea pe un ton nonșalant, în vreme ce-mi făceam drum către ușă. Am apăsat încet clanța, am deschis ușa și m-am strecurat afară. Băiatul a venit după mine. Îi puteam auzi pașii în spatele meu. Am perceput apoi ceva ca o pocnitură și, cînd m-am întors, am văzut că un puști care tocmai trecuse pe lîngă noi, văzîndu-și de treburile lui, era prăbușit la podea. Am rămas fără grai. Dacă n-aș fi pus capăt discuției la timp, cu siguranță că aș fi zăcut, cu falca ruptă, în locul celui căzut. Apoi, cînd am fost din nou în stare să vorbesc, am întrebat doar: "De ce ai făcut asta?"

"M-a înjurat de mamă", a venit prompt răspunsul lui.

Nimeni nu rostise vreun cuvînt. Totuși, el era convins că fusese insultat. Și în acest caz (așa cum făcusem și cu Theodore Bundy) nu l-am contrazis. Cu puțin noroc, urma să cercetez mai tîrziu ce se întîmplase și de ce. Învățasem, împreună cu Jonathan, că nu-i bine niciodată să discuți în contradictoriu asupra unor percepții paranoide. N-are nici un rost. Paranoia – sentimentul nejustificat că ești amenințat, jignit, disprețuit – este probabil simptomul cel mai comun al comportamentului violent. Și am

constatat că acest lucru e valabil atît în cazul delincvenților minori, cît și în cazul criminalilor adulți. Asta nu înseamnă că majoritatea persoanelor violente suferă de schizofrenie. Paranoia este o caracteristică a celor mai multe tulburări neuropsihice; apare în schizofrenie, depresie, leziune cerebrală, epilepsie, alcoolism, senilitate și altele. Se poate declanșa ori de cîte ori ceva nu-i în regulă cu creierul. Mulți pacienți au fost pierduți pentru că medicii lor n-au diagnosticat corect acest simptom fundamental.

Din fericire, cele mai multe închisori permit avocaților să fie prezenți la discuțiile de evaluare psihiatrică. Prezența altei persoane în încăpere, deși nu diminuează paranoia, îl ajută pe deținut să-și controleze mai bine furia și comportamentul violent. Mai există și alte avantaje ale prezenței avocatului, în afară de aspectul privind securitatea psihiatrului. Jonathan și cu mine am insistat ca avocații cu care lucram să observe ce se întîmplă în cursul interviurilor: ce facem, ce spunem, ce vedem, ce auzim. Unele dintre fenomenele care ies la iveală în asemenea ocazii sînt atît de bizare și neobișnuite, încît trebuie văzute pentru a li se da crezare.

Însă închisorile din Georgia sînt altfel. Acolo, avocaților apărării nu li se permite să asiste la examinarea psihiatrică a clienților lor. Cel puțin așa s-a întîmplat cînd am vizitat noi penitenciarul de stat de acolo.

Cu ocazia unei incursiuni în Georgia, cînd m-am dus să examinez un tînăr condamnat la moarte, deși avocatului nu i s-a îngăduit să mă însoțească, autoritățile închisorii s-au oferit să posteze un gardian în încăpere pe tot parcursul interviului. Ceea ce era, evident, inacceptabil. Nici un deținut nu-ți va spune nimic despre el și sentimentele lui, cu atît mai puțin despre crima pe care a comis-o, avînd un paznic care-i suflă în ceafă. Atunci m-am hotărît să ignor regulile fundamentale de securitate și să mă întîlnesc singură, în celula încuiată, cu tînărul condamnat. La vremea cînd trecuse prin proces era minor și totuși primise pedeapsa capitală. Victima lui, după cîte îmi amintesc, fusese o rudă abuzivă și violentă. Altminteri, comparativ cu cei mai mulți condamnați la moarte pe care i-am cunoscut, cazierul băiatului era destul de curat. Astfel încît părea greu de înțeles de ce tocmai acest tînăr primise o asemenea sentință; cunoscusem delincvenți mult mai periculoși la școala de corecție din Connecticut. Aveam să descopăr abia peste ani de zile că trimiterea pe scaunul electric ține mai mult de priceperea avocatului decît de natura crimei săvîrșite. În orice caz, nu mă simțeam deloc amenințată rămînînd acolo singură cu tînărul deținut.

Interviul a decurs destul de bine. De fapt, nici unul dintre noi n-a avut vreun sentiment de stînjeneală, pînă în momentul în care am pus o întrebare referitoare la disciplina de-acasă. Reticent, băiatul mi-a povestit unele dintre pedepsele favorite ale tatălui său vitreg:

"Ne punea să facem lumînarea."

"Lumînarea?"

"Da, să stăm pe spate, pe podea, cu picioarele în sus și tălpile goale. Trebuia să rămînem așa ore întregi. Dacă încercai să cobori picioarele, erai bătut la tălpi cu o nuia."

Toți cei care încasează pedepse sînt tentați să exagereze, chiar să mintă. Deci eram sceptică. Aveam nevoie de o dovadă. De aceea i-am cerut tînărului să-și scoată pantofii și ciorapii. Cînd i-am privit tălpile, am văzut că erau pline de semne.

În cursul interviului, am aflat că băiatul fusese bătut și pe fese, fără milă și în mod repetat, uneori pînă la sînge. Asemenea pedepse se pot constitui în circumstanțe atenuante. Dar în cazul acesta, problema maltratării nu fusese pusă nici o clipă în timpul procesului și nici la pronunțarea sentinței. Poate că nu era prea tîrziu pentru a introduce această informație la apel, însă aveam nevoie de mai multe dovezi.

Atunci cînd se impune o examinare fizică, un avocat poate juca rolul de însoțitor. Cum însă în Georgia avocaților nu li se permite să asiste la evaluări, posibilitatea ca altcineva să încerce să verifice această poveste cu maltratarea, înainte de condamnarea băiatului, era îndepărtată. Pe de altă parte, n-aveam obiceiul să fac examinări fizice ale criminalilor în celule întunecoase, încuiată pe dinăuntru cu ei. Trebuia să mă hotărăsc: siguranță și decență versus documentare și circumstanțe atenuante pentru condamnat. Atunci și acolo, în lumina slabă a celulei din penitenciarul statului Georgia, băiatul și-a dat jos pantalonii de pușcăriaș. N-aveam la mine o cameră video, dar m-am străduit să schițez cît mai bine desenul cicatricelor lucioase și palide care se întretăiau pe fesele băiatului. Nici unul dintre noi nu s-a simțit stînjenit. Cînd e vorba de sentința capitală, rușinea e un lux pe care nu și-l poate permite nimeni.

Următorul meu caz din Georgia a implicat evaluarea psihiatrică a unui notoriu criminal în serie. Relatările pe care le citisem despre crimele lui indicau faptul că aveam unele trăsături fizice comune cu victimele sale. În acest caz, atunci cînd directorul închisorii a refuzat accesul avocatului sau al altcuiva cu excepția gardianului, am stat în cumpănă dacă mai era cazul să intru în celulă. Eram obligată să-l examinez într-o încăpere sumbră,

aflată în zona destinată vizitatorilor, din care nu se vedea și nu se auzea nimic. Încălcasem deja regulile, la precedenta mea vizită în Georgia, decizînd să rămîn închisă într-o încăpere cu tînărul condamnat plin de cicatrice pe tălpi și pe fese. Totuși, în acest caz, eram hotărîtă să nu mai risc.

În ultimii douăzeci de ani, Jonathan și cu mine am ajuns să ne dăm seama că, dacă studiul criminalilor este o știință, comunicarea cu ei este o artă. Pentru a o îndeplini pe prima, ai nevoie de cea din urmă. Oricine studiază criminalii trebuie, de aceea, să stăpînească foarte bine arta conversației cu ei. Pentru asta ai nevoie de unele calități fundamentale, cum ar fi priceperea de a-ți ține gura cînd trebuie, de a ști cînd să intervii într-o pauză de conversație sau de a simți cînd trebuie să pui punct unei întrevederi. Ultimul aspect e probabil cel mai important. Dacă dai greș aici, s-ar putea să se termine definitiv cariera ta promițătoare de cercetător al comportamentului violent.

Îmi place să-l privesc pe Jonathan expertizînd un criminal. E un om care inspiră încredere. Limbajul său gestual spune: "În nici un caz n-o să ne facem rău unul altuia. Avem o treabă de terminat aici." E o atitudine destul de rară la bărbați. Am întîlnit-o mai degrabă în cazul femeilor. Bănuiesc că unii dintre factorii biologici și sociali care fac ca incidența crimei în rîndul bărbaților să fie de vreo nouă ori mai mare decît în cel al femeilor explică de asemenea dificultatea cu care unii doctori intră în relație cu indivizii violenți. Bărbații sînt mai tranșanți. Nu le place să umble cu jumătăți de măsură. Cînd au de-a face cu un criminal violent, simt nevoia să stabilească de la bun început cine e șeful. Din nefericire, mulți dintre condamnați au avut probleme mari cu șefii. De fapt, un număr considerabil dintre victimele lor au fost fie șefi, fie percepuți ca atare. O întrevedere cu un deținut, pentru stabilirea unui diagnostic, nu e chiar mediul cel mai propice de rezolvare a unor astfel de conflicte. Interviurile nu sînt niște competiții, unde există învinși și învingători. Ele trebuie să se bazeze pe colaborare; în clipa în care condamnatul simte că la mijloc e o întrecere, colaborarea încetează.

Nici unui psihiatru, fie el femeie sau bărbat, nu-i place să fie prostit. Pe de altă parte, indivizii violenți nu prea se remarcă prin candoare. Și firește că nici un psihiatru nu crede în sinea lui tot ce i se povestește. Femeile recunosc cu aceeași ușurință ca și bărbații fabulațiile și contradicțiile din relatările deținuților. Diferența este că bărbații sînt mai dispuși să-i confrunte cu ele. Femeile mai degrabă tac și ascultă. Nu uită ceea ce aud; pur și simplu așteaptă momentul potrivit pentru a le aduce în discuție. Să spunem

că eu, de pildă, stînd singură cu Theodore Bundy, i-aș fi atras atenția asupra discrepanței dintre afirmațiile lui: "Dar, domnule Bundy, ultima oară cînd am stat de vorbă, mi-ați spus că ați ucis..." Nu cred că ar fi fost cea mai bună soluție. Dacă mă gîndesc la anii în care am lucrat la cazul lui, îmi dau seama că n-ar fi fost deloc o idee inspirată.

Există motive excelente, altele decît siguranța proprie, pentru care trebuie să stăpînești arta adoptării unui stil neinchizitorial. De pildă, nu toate contradicțiile înseamnă neapărat minciună. În cazul criminalilor, există de obicei numeroase rațiuni, de ordin psihic sau neurologic, ale fluctuațiilor de memorie. Dacă eu și Jonathan am fi interpretat fiecare fabulație sau lapsus ca pe o minciună, am fi trecut cu vederea numeroase indicii ale naturii multor acte violente.

Aș caracteriza stilul meu de expertizare a criminalilor ca luare a lucrurilor ca atare. De fapt, acesta e stilul meu general de examinare a pacienților. Îmi suflec mînecile, la propriu și la figurat, și mă apuc de treabă, încercînd să înțeleg ceea ce mi se spune. Nu mă grăbesc. Îmi trebuie cîteva ore bune ca să pătrund în intimitatea altei ființe.

La începutul interviurilor, eu și Jonathan încercăm să ne menținem în registrul întrebărilor destul de obișnuite, de banale. Unde te-ai născut? Cine te-a crescut? Cum ți s-a părut la școală? Punem întrebări detaliate despre problemele medicale – boli, accidente, răniri și altele asemenea. Rămîne apoi destul timp pentru abordarea unor probleme mai sensibile referitoare la sentimente, atitudini, temperament și, firește, instabilități psihice. De obicei, lăsăm subiectul crimei pentru mai tîrziu. Indivizii violenți au nevoie de timp pentru a se hotărî dacă e cazul sau nu să ne acorde încrederea lor, dacă pot risca să facă astfel de mărturisiri. Iar noi putem aștepta.

După două decenii de conlucrare, stilurile noastre de intervievare sînt remarcabil de asemănătoare. Ne-am împărtășit atît de des cunoștințele și experiența, încît nici nu mai putem fi siguri de contribuția fiecăruia la expertiză. Totuși, dacă abordările noastre clinice sînt similare, pozițiile noastre filosofice diferă.

Modul în care eu mă percep vizavi de restul lumii mi s-a limpezit cu ani în urmă, într-un tren ce mă ducea de la New York la Cambridge, Massachusetts. Mă întorceam la colegiu și tata îmi cumpărase bilet la clasa întîi. Așa m-am trezit că am un loc lîngă Paul Tillich, teolog și profesor la Harvard. Era un tip prietenos (mai ales cu studenții de la Radcliffe, așa cum aveam să aflu peste ani, din necrologul publicat în *New York Times*)

și am intrat în vorbă. Spre surprinderea mea, am descoperit că fiica lui fusese una dintre profesoarele mele de engleză din liceu. Cît fusesem elevă, n-auzisem niciodată de Tillich. Am aflat despre el abia la Radcliffe, unde toată lumea îl cunoștea.

Am discutat cu Paul Tillich tot drumul de la New York la Boston. Am vorbit despre școlile de cultură generală (unde preda și fiica lui), despre misticism, despre religie și filosofie. Fiindcă n-am prins un taxi, ne-am cărat bagajele pînă la stația de metrou, de unde am plecat împreună către Cambridge. Pe drum, nu știu cum a venit vorba despre vrăjitoare. Profesorul Tillich m-a întrebat: "Cînd citești despre arderea pe rug a vrăjitoarelor, te identifici cu vrăjitoarea sau cu lumea care asistă?"

"Cu vrăjitoarea", am răspuns imediat. Nu i-am mai spus că, în gînd, chiar intrasem în camerele de gazare de la Auschwitz și urcasem pe eșafoadele de la Nürnberg. În clasa a șaptea, cînd am citit despre Revoluția franceză, am simțit cum ghilotina condamnaților se prăvălește chiar asupra gîtului meu.

"Dar dumneavoastră?" am întrebat la rîndu-mi.

"Eu mă identific cu mulțimea, firește", a venit răspunsul lui. N-am aflat niciodată motivul. Paul Tillich m-a rugat să-l sun ca să ieșim împreună să mîncăm, dar, o săptămînă mai tîrziu, cînd am făcut-o, uitase cine sînt. Eu însă nu l-am uitat nici pe el, nici întrebarea lui.

Cred că Jonathan seamănă mai degrabă cu Paul Tillich. Se identifică perfect „cu mulțimea", cu societatea în general. El, ca majoritatea oamenilor, are încredere în capacitatea de a-și controla propriile acțiuni. Cred că e chiar un pic cam critic, poate chiar suspicios, vizavi de persoanele care nu seamănă cu el. Prin urmare, nu vedem întotdeauna lucrurile la fel.

Jonathan are cîteva îndoieli legate de pedeapsa cu moartea. Cînd am început să colaborăm în evaluarea condamnaților, n-avea astfel de reticențe. Abia după ce a examinat un deținut închis la Starke, în Florida, despre care a conchis că era nevinovat, și-a schimbat opinia. (Eu, în schimb, am fost convinsă că individul era mai mult decît vinovat.)

Însă Jonathan a avut întotdeauna o preocupare specială pentru siguranța publică. Nu-și face griji privind faptul că într-o zi, într-un acces de furie sau în cursul unui coșmar, ar putea el însuși ucide pe cineva. Are încredere în sistemul lui nervos central. Mai degrabă își face griji că s-ar putea ca vreuna din mărturiile lui în favoarea unui criminal afectat cerebral să dea societății un nou Jack Spintecătorul. Dacă omul este eliberat și ucide din nou? În acest caz, spune Jonathan, propriile lui mîini s-ar mînji de sînge.

Iar el n-ar putea trăi cu o asemenea povară pe conștiință.

Eu, în schimb, sînt obsedată de posibilitatea de a condamna la moarte o persoană în cazul căreia abuzurile suferite în copilărie sau starea cerebrală i-au anulat controlul asupra actelor înfăptuite. Sigur, poate fi vorba de un om periculos. N-aș avea nici un regret dacă el ar fi închis pentru totdeauna într-un loc cu condiții decente. Pînă în momentul în care vom ști cum să tratăm astfel de indivizi, societatea trebuie protejată.

De cîte ori dezbatem amîndoi aceste probleme, nici eu, nici Jonathan nu sîntem dispuși să ne schimbăm opiniile. Și, chiar dacă nu vom cădea niciodată de acord, vom continua să ne ciondănim pe tema asta.

Am convingerea că vederile noastre diferite sînt, în parte, determinate biologic. Pentru că sînt un om care termină mai greu de citit o carte, am tendința să vărs cafeaua, mă lovesc de colțurile mobilelor și mă dovedesc incapabilă să rezolv corect jumătate din testele neurologice din „repertoriul" lui Jonathan, eu mă identific mai degrabă cu bieții nefericiți ale căror afecțiuni cerebrale și copilării traumatice i-au împins dincolo de gratii.

Recent, din cauza unor dureri chinuitoare ale gîtului și brațelor, am consultat un chirurg ortoped. Mi-a studiat îndelung radiografiile și, în final, a spus: "Observ un traumatism aici, la primele trei vertebre cervicale. E genul de traumatism pe care îl găsești la cei care s-au lovit de fundul piscinei." După ce a făcut o pauză, m-a întrebat: "Ați căzut vreodată în cap?" După cîte știam, n-avusesem niciodată un astfel de accident. Dar pot să afirm că sînt solidară cu cei care au trecut prin asta.

Jonathan, dimpotrivă, se simte mai aproape de cei „din mulțime", cei sănătoși, victimele inocente ale criminalilor pe care noi îi expertizăm. Nu e de mirare, deci, că nu se poate identifica niciodată cu vreunul dintre condamnați. Mai întîi de toate, Jonathan are o viteză teribilă de lectură. Vertebrele lui cervicale sînt într-o formă excelentă. E chel, și forma perfect rotundă a craniului său demonstrează faptul că n-a căzut niciodată în cap. Și poate îndeplini la perfecție toate testele neurologice pe care le pretinde altora. Își poate atinge nasul cu degetul chiar și cu ochii închiși, poate sta zile întregi într-un picior și poate sări astfel fără probleme. De fapt, una dintre satisfacțiile pe care mi le provoacă excursiile noastre pentru examinarea vreunui condamnat la moarte este atunci cînd îl văd pe Jonathan încercînd să învețe vreun criminal cu afecțiuni cerebrale cum să sară într-un picior. Nu de puține ori, i-am surprins pe gardienii din Texas sau Florida privindu-l uimiți pe profesorul de aproape doi metri sărind cu

sprinteneală prin camera de examinare. Însă el nu se simte niciodată ridicol atunci cînd face asta. E și acesta, probabil, motivul pentru care alcătuim împreună o echipă atît de grozavă. Eu îl informez despre slăbiciunile pacienților noștri violenți, iar el mă ține la curent cu consecințele actelor lor.

CAPITOLUL 2

Lumea mă întreabă adesea cum am ajuns să am de-a face cu deținuții condamnați la moarte.

O dată, într-o închisoare de maximă securitate, s-a apropiat de mine un gardian. "Doamnă, pot să vă pun o întrebare?" Gardienii, mai ales cei din sud, pot fi uneori foarte politicoși.

„Sigur", i-am spus.

„Doamnă, cum de-ați ajuns..." A făcut o pauză, privind cînd la mine, cînd la condamnatul care tocmai venea spre noi, tîrșîindu-și picioarele înlănțuite. Omul pe care urma să-l expertizez omorîse mai multe femei, iar pe ultima o și decapitase.

„Cum de... Vreau să spun, de ce veniți aici să stați de vorbă cu asemenea indivizi?"

„Adică, ce caută o fată drăguță ca mine într-un loc ca ăsta?"

N-a priceput aluzia.

Cu altă ocazie, la un simpozion științific, țineam o prelegere despre studiile noastre asupra comportamentului violent. Pot să spun că aveam emoții. Sînt obișnuită să-mi prezint lucrările la întrunirile cu psihiatrii – acolo cel puțin știu la ce să mă aștept, de vreme ce vorbim cu toții aceeași limbă. Dar habar n-am ce tip de întrebări ar putea să-mi pună un grup de oameni care se ocupă de cercetarea fundamentală. Cînd am terminat prelegerea, de undeva din spatele sălii s-a înălțat o mînă. Am dat din cap în acea direcție. S-a ridicat un bărbat – tipul universitarului, cu ochelari, barbă și costum de tweed – care a pășit către microfonul din mijlocul sălii.

"Doamnă doctor Lewis", a început el cu voce încrezătoare. Era genul de om obișnuit să fie ascultat. "Eu sînt de meserie statistician." Inima mi s-a strîns. Eu nu sînt decît clinician. Mă așteptam să mi se spună că statisticile

studiului pe care tocmai îl prezentasem erau eronate, că folosisem prea multe variabile pentru numărul de subiecți expertizați.

„Doamnă doctor Lewis..." Omului părea că-i place să-mi tot repete numele și să mă vadă stînjenită. „Cum se face că..." (a făcut o nouă pauză, căutîndu-și cuvintele) „că o doamnă fragilă ca dumneavoastră a ajuns să studieze agresivitatea și să lucreze cu indivizi atît de violenți?"

Nu de puține ori mi-am pus și eu această întrebare. Cînd am intrat la Facultatea de medicină, dacă cineva mi-ar fi spus că urma să-mi petrec o mare parte din viață în spatele gratiilor, în compania violatorilor și a ucigașilor, i-aș fi replicat că bate cîmpii.

N-am intenționat niciodată să lucrez cu pacienți violenți. Aveam de gînd să devin psihanalist. Lucrările mele din studenție se ocupau de chestiuni precum influența fizicii asupra lui Freud sau modul în care celebrul psihanalist a fost influențat de poezia lui Paul Valéry; pentru absolvire am pregătit o teză intitulată „Conceperea unui proiect de test pentru măsurarea capacității de intimitate". Freud avansase ipoteza conform căreia principalele forțe motrice ale ființei umane sînt două: sexul și agresivitatea, sau dragostea și moartea. Eu alesesem s-o studiez pe prima dintre ele. Îmi propusesem să găsesc un mijloc de a înțelege capacitatea unui individ de a iubi. Habar n-aveam că, peste ani, eu și Jonathan Pincus urma să ne ocupăm de problemele condamnaților la moarte, studiind cauzele și consecințele capacității de a urî.

Avînd în vedere preocupările mele din facultate, m-am simțit totdeauna izolată și inaptă să comunic cu colegii. Îmi amintesc cum stăteam noaptea în pat, privind în întuneric și întrebîndu-mă dacă lumea de dincolo de cele patru ziduri ale dormitorului meu exista cu adevărat. Oare putea să dispară, imediat ce stingeam lumina sau închideam ochii? Poate că se materializa doar pentru mine, atunci cînd îi deschideam...

Am încercat, ajutată și de psihanalistul meu, să înțeleg sursa singurătății mele. Știu că după naștere, atunci cînd am fost adusă acasă de la spital, am avut parte de o primire echivocă. Mama (fostă socialistă), tata (fost copil crescut în partea săracă a New York-ului) și sora mea (fost copil unic, o blondă cu ochii albaștri) așteptaseră cu toții un băiat. Mama pierduse înainte două sarcini, doi băieți. Nu numai că eram fată, dar mă născusem și prematur, petrecîndu-mi primele zile de viață închisă într-un incubator. Eram minusculă, cu ochii întunecați și o claie șocantă de păr negru. Un copil de-a dreptul urît. Nu e vorba aici de falsă modestie; am și fotografii

doveditoare. Oricît de mult s-a străduit, familia nu și-a putut ascunde dezamăgirea. Mai ales soră-mea, care avea pe atunci doar patru ani și jumătate.

Dacă acasă n-a fost chiar raiul pe pămînt, nici la școală n-a fost mai bine. Dimpotrivă. Eram destul de inteligentă și munceam din greu. Dar notele bune pe care le obțineam, deși îi mulțumeau pe părinții mei, nu mă făceau prea populară printre colegi. Erau nemiloși. Într-o zi, cînd am venit de la ora de sport, o fată din clasă a rîs de mine și mi-a aruncat cîteva vorbe grele. Cînd ne-am întîlnit cu toții, douăzeci de ani mai tîrziu, respectiva și-a cerut scuze pentru lucrurile îngrozitoare pe care mi le spusese odinioară. M-am bucurat, deși cuvintele ei m-au durut destul de tare la vremea cînd au fost rostite.

Adesea recunosc față de tinerii mei pacienți – copii care îndură acum răutățile colegilor sau ale fraților mai mari – că nu mi-aș dori pentru nimic în lume să mai fiu din nou copil. Suferința este atît de intensă și te simți atît de neajutorat cînd ești mic, tocmai pentru că nu poți face mare lucru. Pacienții mei mă privesc cu suspiciune. "Vorbiți serios cînd spuneți că erați ultima aleasă cînd se formau echipele la ora de sport?" Încuviințez din cap. Și ei se simt mai bine. Îmi amintesc că stăteam pe o bordură din beton în Central Park și mă rugam pe șoptite: "Doamne, fă te rog cumva să fiu aleasă măcar penultima." Eram destul de credincioasă pe vremea aceea.

Totuși, tînjeam să mă răzbun pe cei care mă chinuiau, doream să-mi distrug adversarii. Mă întreb ce anume m-a reținut să transpun în realitate acele fantezii ucigașe. Cum de unii își lovesc dușmanii, chiar îi omoară, în vreme ce alții – așa ca mine – dau înapoi, nu fac decît să fugă acasă și să plîngă?

Am crescut cu Hitler. Cel puțin așa simțeam – a fost de parcă mi-ar fi fost vecin. Mama a lucrat pentru o organizație care salva copiii de la camerele de gazare din lagăre. Strîngea bani pentru a-i scoate pe furiș din Germania și a-i transporta, în siguranță, către Palestina. Mama mergea la conferințe ținute de Goldie Myerson și Aubrey Eban (înainte să devină Golda Meir și Abba Eban) venind acasă cu tot felul de vești. Ea aflase, înainte cu ani de zile ca guvernul Americii sau populația Germaniei s-o știe, despre tot ce se întîmpla în lagărele de concentrare nemțești.

Hitler era pentru mine un izvor de fascinație și de teamă. Cum putea o ființă umană să facă ceea ce a făcut el? Eu mă înfioram chiar și cînd îl vedeam pe unchiul meu tăind gîtul vreunei găini. Cînd pasărea apărea mai tîrziu la cină, nimeni din familie nu vroia s-o mănînce. Cum putuse

Hitler să tortureze și să ucidă niște ființe umane? Ceva nu era în regulă cu el, probabil că avea ceva la cap. Cred că eram singura din școală, dacă nu singura din lume, care nu s-a bucurat la vestea sinuciderii lui Hitler. N-am să știu niciodată ce forțe misterioase au putut transforma o ființă umană într-un monstru. Am fost convinsă, chiar și în copilărie, că Hitler nu s-a putut naște așa. Nimeni nu se poate naște un monstru. Chiar și în ziua de azi cred asta.

După război, am auzit la radio relatări despre procesele de la Nürnberg. Ceea ce m-a deconcertat cel mai mult a fost soarta inculpaților: dacă nu era corect ca naziștii să ucidă oameni, atunci cum putea fi corect ca primii să fie spînzurați?

Mi-am amintit de soții Rosenberg.

Ceea ce mă preocupa în primul rînd era, firește, propria mea soartă. Uneori, nu puteam adormi. Stăteam în pat, cu ochii larg deschiși, făcîndu-mi tot felul de griji. Cum puteam fi sigură că, într-o zi, n-aveam să fac un gest necugetat? Lumea va dori atunci să mă ucidă. Deja colegii de școală nu mă iubeau prea tare. Eram convinsă că soră-mea ar fi fost cea mai bucuroasă să scape de mine. Mă atrăgea în camera ei întunecată și ieșea brusc din dulap, strigînd cu voce îngroșată: „A venit vrăjitoarea să te ia!" O dată, pe la patru sau cinci ani, nemaiîndurînd frustrarea, m-am repezit la ea și am mușcat-o de burtă – era locul cel mai înalt unde puteam ajunge. Cum să mă asigur că într-o noapte, în somn, nu voi rătăci prin bucătărie, de unde voi lua un cuțit și mă voi răzbuna? Chiar săptămîna trecută am citit că există criminali care au ucis în somn. Noroc că nu știam asta pe vremea cînd eram copil. Informația m-ar fi dat peste cap. Eram conștientă de furia care clocotea în adîncul meu. Ce avea să mă împiedice să ucid pe cineva și apoi să atîrn în streang precum Goebbels sau Göring, ori să fiu prăjită pe scaunul electric precum soții Rosenberg? Presupun că și nevoia unor răspunsuri la acest tip de întrebări poate explica, cel puțin în parte, traiectoria carierei mele.

Nu mă așteptam să mă mărit. Mama era convinsă că inteligența mea, combinată cu seriozitatea, predilecția pentru costumele sobre și rochiile lungi, în culori închise, aveau să facă din mine o fată bătrînă. Cînd am început să ies cu băieții, m-a atenționat: „Ai grijă și nu-i năuci prea tare cu deșteptăciunea ta." Un alt sfat pe care mama mi-l dădea adesea era să-mi scurtez fustele și să fiu „mai diafană". Dar nu știam să cos (nici ea nu știa) și habar n-aveam ce însemna să fiu diafană. Atît știam, că nu puteam fi așa cum își dorea.

În ciuda nemulțumirilor ei cu privire la mine, eu și mama am fost destul de apropiate. De fapt, mă iubea foarte mult, eram copilul ei preferat, lucru care s-a răsfrînt fără îndoială asupra relației mele cu soră-mea. Seara, după ce tata se culca, rămîneam cu mama și stăteam de vorbă pînă tîrziu. Îmi spunea mereu cît de mult își dorise să devină ziaristă, însă, în loc să studieze jurnalismul, îl întîlnise pe tata și se măritase. Pe vremea aceea, dacă bărbatul cîștiga destul, soția lui nu se cuvenea să lucreze: s-ar fi spus că muncește pentru că soțul nu o poate întreține. Așa îmi povestea... Uneori, izbucnea în plîns. În timpul unei asemenea discuții tîrzii, cînd mama avea cam vîrsta mea de acum, am auzit-o spunînd cu fermitate în glas: „Să nu faci ce-am făcut eu. Să te ocupi mai întîi de carieră."

Nu mi-am scurtat fustele. Și nici nu mi-am schimbat felul de-a fi. N-aș fi putut și nici nu vroiam. În schimb, am dat ascultare acestui ultim sfat. Cred că celelalte povețe ale ei erau ceea ce credea ea că se cuvine să spună în astfel de ocazii. Probabil că nu-și închipuia că puteam să mă mărit și să-mi fac în același timp și o carieră. Nimeni din lumea ei nu reușise o astfel de performanță.

Întîlnirea cu soțul meu, în timpul ultimului an de facultate, n-a fost doar o surpriză, a fost un veritabil miracol. Melvin Lewis – după părerea mea cel mai strălucit, mai arătos și mai rîvnit burlac din Facultatea de psihiatrie de la Yale – mă plăcea pe mine, cea cu fuste lungi și bluze diforme! La două săptămîni după prima noastră întîlnire, ne-am logodit. Cînd le-am spus alor mei, au fost atît de uimiți și de ușurați, încît au uitat pînă și să întrebe dacă băiatul era evreu.

Printre colegi, vestea logodnei mele a produs aceeași senzație. Celelalte patru fete din grupa mea își găsiseră cu greu niște parteneri. Unul dintre colegi, un băiat pe care îl știam încă de la grădiniță, m-a oprit o dată și m-a întrebat:

"Am auzit că te-ai logodit cu Melvin Lewis, e adevărat?"

"Da."

"Vorbești serios?" a replicat el, nedumerit. "E un tip grozav. Ce a văzut la tine?"

Brusc s-a ridicat în mine toată furia pentru umilința pe care o îndurasem pînă la acea vîrstă. L-aș fi ucis pe loc. La scurtă vreme după absolvire, am aflat că murise în Vietnam, împușcat dintr-un elicopter. Am fost șocată. Încă din copilărie mă temeam că gîndurile mele, doar ele, erau în stare să ucidă. Avusesem oare dreptate? Oare accesul meu de furie, declanșat de cruzimea vorbelor lui, îl condamnase? Rațional, firește că îmi dădeam

seama că nu putea fi așa. Totuși, episodul mi-a readus în minte vechea întrebare care mă chinuia de ani de zile: de ce mă simțeam uneori capabilă să ucid, dar n-o făceam, în vreme ce alții își urmau pur și simplu impulsurile?

Căsătoria mea cu Mel și apoi nașterea copiilor noștri m-au convins de faptul că lumea exista totuși cu adevărat, chiar și atunci cînd închideam ochii. Și nu era mai puțin rea. E limpede că trăirile noastre se ameliorează cu vîrsta. Spun asta pacienților mei adulți care privesc cu neliniște, chiar cu groază, apropierea aniversării celor patruzeci sau cincizeci de ani. Cu cît sîntem mai în vîrstă, cu atît ne controlăm mai bine viața și ne lăsăm mai puțin influențați de răutatea, întîmplătoare sau deliberată, a celor din jurul nostru. Cred că, pe măsură ce ne maturizăm, nu mai simțim nevoia să fim iubiți de toată lumea – ne e de-ajuns dragostea unei persoane sau două. Totuși, rămîne întrebarea: de ce unii oameni, atunci cînd sînt răniți sau înfuriați, își pierd controlul, în vreme ce alții nu?

Întorcîndu-mă la prelegerea mea de la simpozionul științific – n-aveam de gînd să împărtășesc aceste gînduri intime statisticianului în costum de tweed din fundul sălii: nu era treaba lui. I-am zîmbit și apoi m-am întors către o altă mînă ridicată din rîndul audienței.

CAPITOLUL 3

Făgașul carierei mele, ca și drumul apucat de criminalii pe care eu și Jonathan am ajuns să-i examinăm, a fost schițat încă din copilărie, cu mult înainte de a-l cunoaște pe Sidney. Hitler și curiozitatea mea cu privire la diferențele dintre oameni m-au purtat către studiul comportamentului violent. Ceea ce m-a catapultat de pe scăunelul meu din grădinița-model a Centrului Yale de Studiu al Copilului pe băncile tribunalului juvenil din New Haven a fost actul sfidător al lui Sidney, socotit de unii chiar delincvență.

Psihiatrii trebuie să studieze și să înțeleagă dezvoltarea copilului normal. De aceea, în timpul instruirii mele la Centrul Yale, mi s-a cerut să petrec o zi pe săptămînă – dimineața de luni – în grădinița centrului. Acolo puteam observa preșcolari normali, jucîndu-se în mod firesc. Nu era nimic deosebit, la vremea aceea eram deja mama unei fetițe de patru ani, Gillian, pe care și eu și soțul meu o consideram un preșcolar relativ normal.

Am fost amîndoi niște părinți egoiști; iată o mărturisire îngrozitoare pentru un psihiatru de copii. Munceam pe rupte toată ziua, apoi veneam acasă și ne jucam cu Gillian. Ca să ne adaptăm programele noastre, îl modificam de fapt pe al ei. În timpul zilei, cît era cu doica, Gillian dormea mult după-amiaza. Apoi, de la ora șase seara, cînd ajungeam acasă, și pînă la unsprezece și jumătate, cînd se terminau știrile nopții și ne pregăteam de culcare, Gillian era nevoită să se joace cu noi.

Între orele șase și unsprezece, casa noastră arăta ca o grădiniță. Pictam cu degetele, învățam cîntecele, făceam baloane de săpun, citeam povești. Mereu și mereu aceleași povești. Faptul că ne uitam la știrile de noapte era singura concesie pe care Gillian trebuia s-o facă lumii adulte, dar deja la ora aia îi era somn. De aceea, dimineților de luni petrecute la grădiniță, în vreme ce observam copiii altora făcînd exact aceleași lucruri pe care le făcuse fiica mea cu o seară în urmă, erau o corvoadă. Mai cu seamă din cauza scaunelor de-acolo, chinuitor de mici și incomode.

Într-o astfel de dimineață, în vreme ce stăteam pe un scăunel liliputan, cu genunchii aproape atingîndu-mi bărbia, am fost propulsată într-o primă etapă a carierei mele de azi. Am fost martora unui act de violență. Privind retrospectiv, cred că a reprezentat mai degrabă un act de disperare, așa cum se întîmplă în cazul celor mai multe manifestări agresive. Actul a fost comis de un preșcolar normal, Sidney, demonstrînd astfel teoria că violența se poate naște la indivizi normali, atunci cînd circumstanțele sînt suficient de frustrante.

Plictisit – și el, ca și mine – de jocul cu baloane de săpun, Sidney i-a spus educatoarei că vrea să se ducă în colțul cu costume, să se joace de-a soldatul și să omoare oameni. Și-a făcut auzită această dorință, destul de politicos, de trei ori, însă de fiecare dată trupeșa educatoare i-a ignorat cererea și l-a încurajat să continue cu minunatele balonașe. După mai multe tentative eșuate de negociere pașnică, Sidney s-a văzut obligat să recurgă la violență: pur și simplu a răsturnat vasul cu soluția de săpun și, fără să mai privească înapoi, a pornit către colțul cu costume, lăsînd în urma lui forme abstracte de spumă. Am zîmbit.

Plăcerea mi-a fost însă de scurtă durată. "Doamnă Lewis, ștergeți podeaua", a vociferat durdulia educatoare. Putea măcar să-mi fi spus "doamnă *doctor* Lewis", m-am gîndit atunci. În aceeași după-amiază, l-am convins pe directorul Centrului Yale de Studiu al Copilului că serile petrecute acasă – pictînd cu degetele, citind povești și ștergîndu-mi propriile podele – îmi erau suficiente pentru instruirea în domeniul dezvoltării copilului normal; mi s-a permis astfel să-mi petrec diminețile de luni în tribunalul pentru infractori minori. Faptul că am preferat să studiez copiii agresivi și furioși, în loc să rămîn printre cei obișnuiți din grădiniță, n-a fost cu siguranță un accident. Întrebările despre furie, violență, autocontrol și responsabilitate, care încă din copilărie mă obsedaseră, erau vii în mintea mea. Nu mi-am dat seama atunci, dar în clipa cînd am pășit în tribunalul pentru infractori minori am făcut primul pas pe drumul care m-a purtat în cele din urmă către condamnații la moarte.

Așa cum am spus, cu cititul m-am descurcat mai greu. Cu atît mai mult cu cît, pe vremea cînd studiam, mare parte din literatura psihiatrică era anecdotică și impresionistă. Din acest motiv, am citit foarte puțin. Am compensat totuși această lipsă devenind un observator destul de iscusit al comportamentului uman. Am învățat să mă bazez pe propriile mele percepții și să cred doar ceea ce văd cu ochii mei. Oricum, nu eram cu

totul nepregătită pentru tribunalul juvenil. Absorbeam informația cu ușurință; apoi, văzusem filme și spectacole pe astfel de teme și, potrivit cunoscutelor versuri din show-ul de pe Broadway *Poveste din cartierul de vest*, mă puteam aștepta să dau peste niște puști arțăgoși dar fermecători, înzestrați cu înțelepciunea străzii.

Participasem și la cursurile de la Facultatea de medicină și-mi însușisem mecanismele de bază ale psihanalizei privind delincvența. Copiii deveneau delincvenți pentru că acționau conform impulsurilor antisociale inconștiente ale părinților. Învățasem că acești copii sufereau de ceea ce se numea *superego lacunae*. Adică, drept urmare a decăderii morale a părinților, copiii delincvenți aveau în conștiință mari goluri prin care se infiltra comportamentul sociopat.

Profesorii care nu erau de acord cu această din urmă teorie, a trasmiterii genetice a delincvenței de la părinți la copii, puneau accentul în schimb pe consecințele inechităților sociale. Ei susțineau că oamenii săraci, în lipsa unor mijloace legitime de a obține ceea ce aveau ceilalți, erau obligați să recurgă la metode ilegale pentru a căpăta lucrul rîvnit. Iar asta presupunea uneori violență. După părerea profesorilor mei, în "subculturile violenței" din lumea celor săraci, folosirea cuțitului și a altor arme era dintotdeauna ceva obișnuit. Criminalitatea, spuneau ei, era acolo doar un mod de viață. *Poveste din cartierul de vest* – o amintesc încă o dată – cu sărăcia, bandele și tensiunile etnice și rasiale, cu motto-ul său: "We're depraved 'cause we're deprived"[1], părea să portretizeze mai bine decît orice alt text de prin manuale cauzele despre care profesorii mei din facultate credeau că stau la baza violenței. Știam, la vremea aceea, cuvintele și muzica pe dinafară.

Într-un răstimp de aproape un an, în fiecare zi de luni, am luat loc în spatele sălii de tribunal din Connecticut unde erau judecați delincvenții juvenili; am văzut acolo o serie întreagă de adolescenți stîngaci și neîngrijiți, însoțiți de părinți băuți, care-și făceau drum prin sala de tribunal, oprindu-se intimidați în fața judecătorului. Unde erau șmecherii despre isprăvile cărora ne învățaseră să cîntăm Bernstein și Sondheim? Unde erau mamele și tații denaturați (descriși de profesorii mei) care, inconștient, transmiteau un mesaj antisocial progeniturilor? Părinții aceștia care reușeau să ajungă la tribunal pentru audierile

[1] "Sîntem depravați pentru că n-avem de nici unele" (engl.).

copiilor lor rămîneau acolo neajutorați, în timp ce judecătorul pronunța sentința. Buimaci, fără să poată rosti un cuvînt, majoritatea păreau că nici măcar nu-și dau seama ce se întîmplă. „Cum? Îmi luați copilul?" Diferența dintre ceea ce mi se predase și ceea ce vedeam cu ochii mei părea ireconciliabilă.

Judecătorul Lindsey, șeful tribunalului pentru delincvenți minori, dacă ar fi avut și perucă, ai fi zis că a descins dintr-un film produs de D'Oyly Carte – păr alb-argintiu, ochelari cu ramă de oțel, robă neagră din care se zărea doar puțin din gulerul alb. Chiar și vocea se potrivea. Uneori era greu de spus dacă vorbele lui înspăimîntau, sau numai tonul folosit era cel care îi îngheța pe copii și pe părinți, făcîndu-i să amuțească pe locurile lor.

Judecătorul Lindsey n-avea copii. Nu pictase niciodată cu degetele pe ușa frigiderului și nici nu citise cărțile Doctorului Seuss[1] . Nu știa nimic despre Horton și oul lui sau despre alte personaje atît de familiare celor ca mine. Nimeni nu-i spusese vreodată: "Domnule Lindsey, ștergeți podeaua." Și nici nu stătuse pe vreun scăunel observînd copiii altora cum se joacă. Perspectiva lui asupra minorilor se formase în exclusivitate de la înălțimea instanței sale.

Judecătorul Lindsey m-a invitat o dată să luăm masa la clubul lui. Acolo, la un pahar de sherry, mi-a mărturisit că, în opinia lui, faptul că nu avea copii constituia un avantaj definitoriu în munca sa.

„Cum așa?" l-am întrebat.

„Mă ajută să-mi păstrez totala obiectivitate", mi-a explicat el mestecînd o alună și sorbind apoi din pahar. Ignoranța lui cu privire la evoluția unui copil normal nu-l tulburase niciodată. Justiția îți cerea să fii orb.

Toată lumea din acel tribunal avea cîte o poveste despre judecătorul Lindsey. Cea care-mi plăcea în mod deosebit era istorioara cu Rodney, un băiat negru de treisprezece ani care, după ce fusese snopit de mamă-sa, o femeie cu certe probleme psihice, dăduse foc unui coș de gunoi din bucătărie. Îl stinsese tot el, aruncînd coșul în chiuvetă și turnînd apă deasupra. Totuși, maică-sa chemase poliția și Rodney fusese tîrît în fața tribunalului. De fapt, băiatul chiar dorea să ajungă acolo – era singurul mod de a scăpa de o mamă nebună și abuzivă. Focul nu fusese decît o

[1] Theodore Seuss Geisel, zis "Dr. Seuss", umorist american, ilustrator și autor de cărți pentru copii.

torță în noapte, un S.O.S., un semnal că nu mai putea trăi lîngă o asemenea ființă. Rodney dorea să evadeze.

Dar în tribunalul judecătorului Lindsey, dreptatea era nu doar oarbă, ci și surdă. Magistratul a ascultat ceea ce a povestit polițistul însărcinat cu supravegherea în libertate a puștiului, toate detaliile despre relația chinuitoare dintre Rodney și schizofrenica lui mamă, dar n-a auzit nimic. După ce i s-a spus că băiatul dorea să plece de-acasă, departe de nebună, judecătorul Lindsey a întins un deget sever către el și, cu o voce care a cutremurat încăperea, l-a întrebat: „Nu îți iubești mama!?" Rodney, ca și celelalte sute de copii care trecuseră pe-acolo, a rămas fără replică.

Cele mai jenante momente în fața judecătorului Lindsey le-am trăit la bară, în chip de martor. Mi-am început munca la tribunal cu evaluarea copiilor care erau eliberați condiționat. La un moment dat, a trebuit să depun mărturie despre starea mintală a Donnei, o adolescentă de care mă ocupasem.

Donna își omorîse prietenul; misiunea mea era să aflu motivul acestei fapte. Se părea că Donna, care se întîlnea cu Ramón de cel puțin trei săptămîni și îl considera prietenul ei stabil, descoperise că băiatul avea încă o relație. Cearta izbucnise în bucătărie (în New Haven, bucătăria este de departe cea mai periculoasă încăpere din casă); acolo, Donna înșfăcase un cuțit și i-l înfipsese nefericitului Ramón în abdomen, rănindu-l mortal. N-avusese intenția să-l ucidă. "Am vrut doar să-i provoc durere, așa cum mi-a făcut el mie, doamnă doctor Lewis", mi-a explicat ea. Dar cînd își pierdea cumpătul, Donna era cu siguranță o persoană care trebuia evitată.

Fata era ușor retardată. Fusese, încă din clasa întîi, la o școală specială. În plus, avea și creierul afectat. Nu mi-am putut da seama dacă afecțiunea ei cerebrală era urmarea nașterii premature, a unui accident survenit la vîrsta de patru ani, cînd fratele ei îi dărîmase în cap niște rafturi, sau a pumnilor tatălui alcoolic. Oricare ar fi fost cauza, Donna era iute la mînie, avînd judecata și impulsivitatea celor mai mulți copii cu afecțiuni cerebrale crescuți în familii violente. Ultima ei ispravă nu se deosebea cu mult de precedentele izbucniri de furie, atîta doar că, de data asta, cuțitul pe care îl apucase fusese prea lung, iar victima prea aproape.

Pentru că mă ocupasem de evaluarea ei psihiatrică, mi s-a părut firesc să-i explic judecătorului că Donna era un copil retardat, abuzat și cu probleme cerebrale, iar asta o făcea să-și controleze mînia mai greu decît oricare alt adolescent de cincisprezece ani. Cînd am intrat în tribunal, am

descoperit, spre mîhnirea mea, că Donna și tatăl ei alcoolic stăteau în primul rînd, chiar în fața barei pentru martori. În vreme ce depuneam mărturia, eram conștientă de prezența Donnei care mă sorbea din ochi, străduindu-se din răsputeri să priceapă fiecare vorbă pe care o rosteam.

În timpul discuțiilor noastre, o tratasem cu atenție și îngăduință, iar ea începuse să aibă încredere în mine. Nu o puteam trăda, nu-i puteam distruge puținul respect de sine pe care îl cîștigase. Trebuia să comunic curții situația ei, limitele sale psihice, fără a folosi totuși cuvîntul *retardată*. Ce strategii puteam folosi pentru a-i explica judecătorului Lindsey consecințele comportamentale ale unei vătămări cerebrale, evitînd să rostesc cuvintele *creier afectat*?

Am tras aer în piept și am început. „Onorată instanță, acest copil are un coeficient de inteligență de 67, ceea ce îi situează capacitatea rațională cu puțin sub normal. La patru ani, a suferit o traumă cerebrală, după ce mai multe rafturi i-au căzut în cap și au redus-o la inconștiență. Mai mult, a fost grav maltratată psihic. Combinația dintre restrîngerea funcției cognitive, afecțiunea cerebrală și mediul violent din familie este adesea asociată cu raționalizare limitată, impulsivitate și..."

„Doamnă doctor", a tunat judecătorul Lindsey, "avem sau nu de-a face cu un delincvent handicapat psihic?"

În acel moment, mi-aș fi dorit din tot sufletul să pot fi succintă, directă, să nu mă mai ascund inutil după termeni profesionali.

Donna nu era Maria, și nici Ramón nu era Tony, personajele din musicalul lui Leonard Bernstein. De fapt, în viața sutelor de adolescenți trecuți în fiecare an prin tribunalul judecătorului Lindsey nu era deloc ușor să găsești subiecte despre care să cînți. Totuși, eu mă simțeam mai bine acolo decît la grădiniță, problemele de rezolvat mi se păreau mult mai incitante. Așa că am pus pe picioare o minusculă clinică, pe lîngă tribunalul pentru minori din Connecticut, pe care am condus-o, ca director, o vreme. A fost singura clinică de acest gen din zonă. Acolo am întîlnit-o pe Lee Anne.

CAPITOLUL 4

Trebuie să-i fiu recunoscătoare lui Sidney, delincventul preşcolar care m-a determinat să mă îndrept către tribunalul pentru minori. Cei asemenea lui Rodney sau Donna m-au făcut apoi să rămîn acolo. Totuşi, Lee Anne a fost aceea care, cu crima ei aparent nesăbuită, m-a decis să-mi aleg definitiv cariera. Tot ei trebuie să-i mulţumesc pentru că mi-a dat ocazia de a face echipă cu Jonathan. Dacă Lee Anne Jameson, o negresă de treisprezece ani, dintr-un cartier rău famat al oraşului Waterbury, nu i-ar fi cerut voie directorului şcolii ei să plece acasă mai devreme iar directorul n-ar fi refuzat-o, Jonathan şi cu mine am fi mers fiecare pe drumul său – el ar fi îmbrăţişat cariera academică, iar eu mi-aş fi deschis un cabinet de consiliere. Însă curînd după refuzul directorului, un copil a fost găsit zăcînd mort în faţa şcolii, iar Lee Anne a dispărut. Consecinţele fatale ale faptului că directorul nu i-a îngăduit adolescentei să plece acasă pe jos, mai devreme, ne-au adus, lui Jonathan şi mie, prima ocazie de colaborare în domeniul infracţiunilor însoţite de violenţă.

Lee Anne nu se simţise bine în acea zi. De cînd se trezise ştiuse că ceva nu era în regulă. O durea capul şi vedea totul ca prin ceaţă. Lucrurile păreau într-un fel ireale, şi ea se întrebase dacă nu cumva încă dormea şi visa.

Cînd se dusese către masa din bucătărie, se clătinase uşor şi avusese senzaţia că podeaua se ridică, venind spre ea. Se apucase de speteaza unui scaun şi încercase să-şi revină. Poate că era din cauza mirosului din bucătărie – un iz putred, de mortăciune. Se uitase sub chiuvetă, să vadă dacă nu cumva se prinsese vreun şobolan în capcana pe care o montase unchiul ei. Îl ura pe tip. O dezgusta felul în care sălta animalele de coadă şi apoi le pocnea de podea ca să le omoare. Capcana era goală.

„Ai înnebunit, fato? Nu miroase nimic aici. E doar cafeaua. Termină-ţi gogoaşa şi întinde-o. O să pierzi autobuzul", îi spusese mamă-sa pe deasupra cănii de cafea. „Ce naiba ai? Arăţi cam ciudat în ultima vreme.

Ai vreo problemă?"

"N-am nimic." Lee Anne luase încă o înghiţitură din gogoaşă, dar brusc o apucase un acces de greaţă. Fugise în baie şi îşi golise stomacul în WC.

Greaţa îi trecuse. Rămăsese apoi sprijinită de faianţa băii, inspirînd şi expirînd încet. Începuse să transpire şi un val de spaimă o invadase. Nici nu ştia de ce îi e teamă. Uneori o apuca aşa, fără nici un motiv, cîte un acces de panică.

Iar asta urma să fie una din zilele acelea, era sigură. Trebuia să se întîmple ceva rău. Pur şi simplu ştia. Bunică-sa spunea că Lee Anne are „darul", exact ca străbunica ei care putea prezice viitorul. Frate-său zicea că e nebună, dar lui Lee Anne nu-i păsa de opiniile lui. Ceva rău urma să se întîmple precis, şi ea ar fi făcut bine să se pună la adăpost. A tras apa, a stors nişte pastă de dinţi pe deget, şi-a frecat dinţii, apoi şi-a clătit gura. Era mai bine acum. Greaţa îi trecuse, dar nu şi senzaţia de frică.

Pericol. Simţea pericolul. Şi-a îmbrăcat paltonul albastru din lînă şi s-a pregătit de plecare. În drum spre uşă, trecînd pe lîngă masa din bucătărie, Lee Anne a zărit cuţitul. Era de fapt un briceag, pe care maică-sa îl folosise probabil ca să taie punga cu gogoşi. Fata s-a îndreptat către uşă, lăsînd briceagul pe masă. N-avea nevoie de el astăzi. Era zi scurtă la şcoală şi poate că aveau s-o lase în pace. „Lasă-l acolo. Pentru Dumnezeu, lasă-l acolo", i-a şoptit o voce interioară. A început să-şi încheie nasturii hainei.

„Grăbeşte-te!" i-a spus mamă-sa, iritată.

„Ia-l. Ia-l", i-a şuierat o altă voce interioară.

„Lasă-l acolo", a replicat cealaltă voce.

Nu putea să le sufere cînd se certau aşa. O făceau să-şi piardă minţile, şi tot scandalul ăsta din creierul ei îi dădea dureri de cap.

„Ia-l", a repetat una din voci.

Iute, pe furiş, Lee Anne a strecurat briceagul în mîneca largă a hainei, cu lama spre interior şi degetele îndoite pe mîner. A ieşit apoi din casă, fugind către autobuz.

De obicei, astfel de idei îi apăreau fulgurant şi nu persistau decît vreo cîteva minute. Uneori le purta în minte mai multă vreme şi atunci venea acasă şi se culca cu ele în cap. Îi dădeau coşmaruri care o făceau să se trezească tremurînd. Se întîmpla apoi să cadă într-un somn profund, lipsit de vise, iar la trezire să constate că gîndurile acelea pur şi simplu dispăruseră. În acea dimineaţă, ele păreau s-o fi acaparat deplin, asemenea unui spirit malefic.

În astfel de zile, n-avea nici un rost să se mai ducă la școală, oricum nu se putea concentra deloc. Vedea buzele profesoarei mișcîndu-se, dar îi era imposibil să audă sau să înțeleagă ce spune. Uneori spiritul părea să-i părăsească trupul. Atunci simțea că-și ia zborul către tavan, unde putea rămîne suspendată, privind către sine de sus, văzîndu-se cum stă așezată în bancă. Alteori se pierdea complet, era cu totul în altă parte. Într-un loc în care se simțea în siguranță. Lumea îi spunea că ochii îi rămîneau deschiși, dar Lee Anne nu vedea nimic.

La început, asta se întîmpla atît de des, încît profesoara îi sugerase mamei ei s-o ducă la doctor. Ceva nu era în regulă cu accesele acelea ciudate. Medicul nu-i găsise însă nimic, spunînd că o doză de ulei mineral și o bătaie bună aveau s-o readucă pe linia de plutire. De leacul din urmă avusese grijă unchiul ei.

Lee Anne se plîngea mereu de dureri. Prima oară o deranjase stomacul, dar doctorul îi spusese că n-are nimic. Cînd se văitase din nou, nimeni nu mai voise s-o asculte, suspectînd-o că și-a pus în gînd să chiulească de la școală. Doctorul o catalogase drept ipohondră. Fratele ei o credea țicnită.

„Lee Anne! Lee Anne!" Vocea profesoarei păru inițial atît de îndepărtată, încît ai fi zis că venea de la mii de kilometri distanță; apoi fu dintr-o dată atît de stridentă, încît o asurzi și o făcu să sară în picioare. "Lee Anne, iar visezi cu ochii deschiși. Răspunde la întrebarea pe care am pus-o."

Lee Anne nu putea răspunde la întrebare. N-o auzise.

„Lee Anne, nu poți să fii și tu atentă o dată?"

Profesorii se înfuriau întruna pe ea.

Ora de sport era cea mai dificilă. Nu putea să sufere vestiarele. Nu-i plăcea să se dezbrace, șortul și tricoul o făceau să se simtă expusă și vulnerabilă. I se vedeau cicatricele de pe brațe și picioare. Avea cîteva și pe spate. Unchiu-său își pierdea controlul atunci cînd se îmbăta. Uneori, din pricina cataramei de la cureaua lui, îi dădea sîngele. Și apoi lăsa cîte o urmă. Lee Anne nu-și mai amintea de unde proveneau cele mai multe dintre semne. Cînd colegele o întrebau, inventa cîte ceva: „Ah, aici m-a zgîriat pisica", „Aici cred că m-am fript" sau „Asta e de cînd am căzut de pe sanie".

Astăzi nici nu se punea problema să facă ora de sport. Nu se putea dezbrăca, nu-și putea lăsa haina în vestiar. Avea nevoie de ea. Era groasă și încăpătoare. Avea două buzunare mari, mîneci largi sub care putea ascunde orice. Înfășurată în paltonul ăsta, se simțea în siguranță. Îl purtase pînă tîrziu în primăvară, mult după ce fetele celelalte renunțaseră la hainele groase în favoarea puloverelor sau a jachetelor de blugi.

Cu o lună în urmă, în vestiar, cînd se aplecase să-și lege șireturile tenișilor, Lee Anne fusese sigură că aude în spatele ei chicote și cuvinte urîte. Săptămîna trecută auzise pe cineva numind-o pe mamă-sa „curvă". Întorsese capul să vadă cu cine are de-a face, dar nu văzuse pe nimeni. „Încetați cu farsele", strigase ea în văzduh. „Știu că vă ascundeți după dulapuri." În ziua următoare, pentru prima oară, Lee Anne își luase la școală un cuțit. Știa că nu-l va folosi – era sigură de asta. Atîta doar că o făcea să se simtă mai protejată. Pe urmă, de cîte ori se trezise dimineața obsedată de gîndurile alea ciudate, de cîte ori simțise că ceva rău avea să se întîmple, își luase cu ea cuțitul.

Astăzi era o zi de cuțit.

În zilele de cuțit, firește, Lee Anne nu putea merge la orele de sport. Tricoul era prea subțire, iar șortul, prea mulat pentru a disimula un cuțit. Iar ea avea nevoie de el. Nu neapărat pentru a-l folosi. Nu. Doar ca să-l simtă, ca pe un talisman, își spunea. Astăzi, deci, trebuia să chiulească de la gimnastică.

La unu și jumătate, chiar înainte ca ora de sport să înceapă, Lee Anne s-a îndreptat către biroul directorului. A trecut hotărîtă de secretară, a împins ușa din sticlă și, neanunțată, a intrat în birou.

„Domnule Hamill, trebuie să plec acasă." Directorul a privit-o pe deasupra ziarului pe care îl citea. Nu părea prea surprins.

„Iarăși tu, Lee Anne? Ce ți s-a mai întîmplat? Să nu-mi spui că nu poți merge la ora de sport din cauza ciclului. Pe-asta mi-ai spus-o săptămîna trecută." De fapt, astăzi chiar era prima zi a ciclului, însă nu mai putea folosi aceeași scuză încă o dată. În afară de asta, nici măcar nu era sigură de motivul pentru care simțea nevoia să plece. Știa doar că trebuie s-o facă.

„Domnule Hamill", izbucni ea, "o să se întîmple ceva rău."

„Ai perfectă dreptate, o să se întîmple ceva foarte rău. O să pici la gimnastică, dacă o ții tot așa."

„Nu, domnule Hamill, eu vorbesc serios. Dacă rămîn în școală, ceva rău o să se întîmple sigur. Trebuie să plec acasă." Degetele fetei se plimbau pe mînerul briceagului, mutat din mînecă în buzunarul hainei pe care n-o scosese nici o clipă.

„Lee Anne, trebuie să te duci la..." Domnul Hamill ridică ochii din integrama pe jumătate rezolvată – astăzi era una mai dificilă decît de obicei. Se holbă la adolescenta slăbuță din fața lui, care tremura în biroul supraîncălzit, cu paltonul strîns pe lîngă corp. Ceva – nu putea spune ce

anume – îl făcu să se mai gîndească. Poate era vorba de ochii ei: se uitau la el, însă priveau *prin* el. Lăsă creionul și puse deoparte ziarul.

În săptămînile următoare, cînd poliția avea să-l oblige să reflecteze asupra acelei scurte întrevederi din biroul lui, asupra deciziei lui fatale, nu putuse să spună decît atît: "Cred că arăta cam tulburată... Totuși, avem și noi niște reguli."

Nu, nu trebuia să-i permită să chiulească de la ora de sport. Un director nu poate favoriza pe nimeni.

„Lee Anne, am terminat cu tine", i-a spus el, uitîndu-se la ceas. "Du-te acum la..."

„Nu pot să mă duc la ora de sport, domnule Hamill. Știu că se va întîmpla ceva urît. Lăsați-mă să plec acasă."

„Ți-e teamă de..." începu el s-o întrebe, dar apoi își dădu seama că nu prea îi păsa. Adolescenții trebuiau tratați mai autoritar. Și schimbă tonul: „N-o să se întîmple nimic, Lee Anne. Du-te imediat în sala de sport."

„Domnule Hamill, lăsați-mă să plec acasă."

Exasperat, obosit de insistențele fetei, cu integrama care-l aștepta pe jumătate nerezolvată, George Hamill dădu înapoi. "Bine, Lee Anne, nu te mai duce la sport. Ieși în fața școlii și așteaptă acolo. Autobuzul o să vină într-o oră. Și vreau să stau mîine de vorbă cu dirigintele tău."

„Trebuie să plec acum, domnule Hamill. Nu pot să aștept o oră. O să mă duc pe jos."

„O să iei autobuzul, Lee Anne. Răspundem de tine, nu te putem lăsa de izbeliște. Așteaptă acolo să vină mașina." Singurul lucru pe care-l mai putea face era să se asigure că fata va ajunge acasă teafără.

Cîteva luni mai tîrziu, cînd eu și Jonathan am vorbit cu Lee Anne despre evenimentele din acea zi, ea și-a amintit despre vocile care-i vorbiseră în minte în dimineața aceea. Și-a amintit de asemenea despre întîlnirea cu directorul, fără să mai țină minte însă momentul cînd părăsise biroul. Nu-și mai amintea nici să fi stat pe treptele școlii, în așteptarea autobuzului. Cei care o văzuseră acolo au spus că stătea privind în gol. Cînd mașina galbenă a tras în fața școlii, Kesha, prietena ei, a trebuit s-o scuture ca s-o trezească.

Încet, ca într-un vis, Lee Anne s-a dus către autobuzul care aștepta, cu motorul pornit, ca toată lumea să se urce. Fata simțea că toți se holbează la ea. Și-a vîrît capul între umeri, și-a ridicat gulerul hainei, acoperindu-și astfel jumătate din chip, și-a înfundat mîinile în buzunare. Neliniștea și

teama reveniseră. A simțit cuțitul în buzunar și a făcut în așa fel încît să-l mute din nou în mînecă – de data asta cu lama spre exterior.

"Ce naiba ai, Lee Anne?" a întrebat-o prietena ei Kesha. I-a recunoscut vocea. Sau nu era ea? Unde mai auzise cuvintele astea? Acum se simțea ametită, aceeași senzație pe care o avusese de dimineață, în bucătărie. S-a uitat la copiii care se duceau către autobuz, întrebîndu-se dacă își puteau da seama ce se întîmplă cu ea. Fețele lor se apropiau, se îndepărtau, se apropiau din nou. Iar mirosul – izul acela scîrbos, de șobolan mort – se ridica din asfalt, o invada, o îngrețoșa.

Cineva venea către ea. Era Kesha. Chiar era ea? Parcă arăta altfel. Poate că era cineva care se dădea drept prietena ei. Totul părea atît de confuz... Lee Anne a înșfăcat mînerul briceagului.

"Ce se întîmplă cu tine?" Chipul, care la început părea îndepărtat, devenise dintr-o dată uriaș, aplecîndu-se chiar deasupra lui Lee Anne. Iar vocea amicei Kesha suna acum diferit, strident și amenințător.

Lee Anne s-a ridicat, și-a îndreptat umerii. Apoi brațul drept i-a zburat în spate, lama reflectînd soarele după-amiezii. "A strălucit", și-a amintit un elev din clasa a patra. O clipă mai tîrziu, brațul ei, asemenea brațului unui robot sau al unui soldat de tinichea, a coborît, și lama scurtă a străpuns pieptul siluetei din față.

Totul s-a petrecut atît de iute, încît nimeni, nici măcar victima, n-a părut să-și dea seama ce se întîmplă. Peste mai multe săptămîni, cînd eu și Jonathan am întrebat-o pe Lee Anne de ce o făcuse, de ce își înjunghiase cea mai bună prietenă, tot ce și-a putut aminti a fost chipul distorsionat din fața ei. Și mica victimă care, înjunghiată în inimă, a mai rămas cîteva secunde în picioare, înainte de a se prăbuși.

Toată atenția se îndreptase asupra rănitei, care tușea acum, scuipînd sînge. Lee Anne a fost uitată și cei cîțiva adolescenți adunați în fața școlii s-au grăbit s-o ajute pe fata muribundă. Doar copiii mai mici, rămași pe loc, au fost capabili să descrie poliției cum s-a comportat Lee Anne.

„Arăta ca un zombie", a povestit unul dintre elevii mai imaginativi din clasa a doua.

„A mers mai departe, asta a făcut", a adăugat un altul. "Nu, n-a luat-o la fugă. A plecat mai departe, pășind normal", a precizat un elev dintr-a cincea.

„Parcă mergea în somn."

„Așa e. Parcă era o somnambulă."

Ultimul care a văzut-o pe Lee Anne în acea după-amiază a spus că se ducea către biserică. Ceea ce a făcut în următoarele cîteva ore a rămas un mister. Nici ea, nici altcineva n-a putut oferi vreun detaliu în legătură cu asta.

Poate că am fi putut descoperi ce s-a întîmplat în acele ore cruciale dacă am fi folosit hipnoza. Dar pe vremea aceea, hipnoza nu prea avea trecere. La Facultatea de medicină de la Universitatea Yale, nici unul dintre noi nu învățase nimic despre asta. Departamentul de psihiatrie din școală era încă puternic freudian. Dacă Freud abandonase hipnoza, așa făcuseră și cei de la Yale. Iar eu și Jonathan ne formaserăm amîndoi la Yale.

Era aproape noapte în momentul în care Lee Anne și-a revenit. Se îndepărtase kilometri întregi de școală și s-a trezit în pragul casei unor străini. I-au permis să le folosească telefonul, de unde a chemat-o pe mamă-sa, ca să vină s-o ia. A apărut însă poliția, care a arestat-o, acuzînd-o de uciderea prietenei sale și închizînd-o într-o casă de corecție.

Reușind (cu ajutorul ofițerului care se ocupa de eliberarea condiționată și cu incredibila binecuvîntare a judecătorului Lindsey) să obțin o sumă suficientă din partea statului Connecticut pentru a pune pe picioare o minusculă clinică de psihiatrie infantilă, ce funcționa pe lîngă tribunalul pentru minori, m-am trezit în postura de unic psihiatru al acestei curți. În această calitate, trebuia să stau de vorbă cu Lee Anne și să încerc să-mi dau seama de motivele accesului ei de violență, de sensul unei crime lipsite de noimă.

La un moment dat, atunci, eu și Jonathan, lucrînd împreună, am crezut că găsisem o explicație. Acum însă, privind înapoi, nu mai sînt atît de sigură că aveam dreptate.

Interviurile cu Lee Anne mi-au readus în memorie filmele de război văzute în copilărie, cu naziști care interogau prizonieri americani. Lee Anne nu spunea nimic. Își limita răspunsurile la: „Da, doamnă" sau „Nu, doamnă", făcîndu-mă să mă simt stînjenită, de parcă fiecare din întrebările mele i-ar fi atacat dreptul inalienabil la propria-i intimitate. Oare își rîdea de mine cu acel repetat "doamnă"? Nu puteam fi sigură. Poate că îi provocam teamă. Oricare ar fi fost explicația, Lee Anne ascundea ceva și n-avea de gînd să mi se destăinuie.

Nici o problemă! Eram la începutul activității mele în clinica de pe lîngă tribunalul pentru minori. Eram încă destul de naivă să cred că familia fetei urma să-mi dea o mînă de ajutor. Mi se părea normal ca Wanda,

mama lui Lee Anne, să-mi devină un potențial aliat, care să mă lămurească asupra motivelor pentru care fiică-sa își înjunghiase cea mai bună prietenă.

Uneori mi-e și jenă să mă gîndesc cît de naivă puteam fi. Mi-am închipuit atunci că familia fetei va avea încredere în mine, mi se va confesa, îmi va împărtăși secretele căminului. Cei douăzeci și cinci de ani care au trecut m-au învățat însă că, atunci cînd ai de-a face cu o crimă, nimic nu-i atît de simplu.

Mama lui Lee Anne a venit la biroul meu și s-a așezat pe un scaun. Cam la atît s-a redus aportul ei. Dacă Lee Anne era reținută la vorbă, maică-sa era aproape mută. Mi-am putut da seama imediat de unde moștenise fata stilul criptic. Întrebările mele se loveau de o singură silabă: nu. Nu. Nu. Nu. Nu. Am descoperit ulterior că pot înainta mai bine dacă rămîn și eu rezervată. În timpul unei astfel de tăceri, doamna Jameson mi-a mărturisit că fiica ei fusese dintotdeauna o visătoare. Și o singuratică. Lee Anne se putea juca ore întregi cu prietenii ei imaginari. Doamna Jameson o auzea interpretînd diverse roluri – zîna cea bună, copilul sclifosit, vrăjitorul cel rău. Lee Anne era o actriță talentată. Cînd juca rolul omului rău își schimba vocea, imitînd-o perfect pe cea a unui bărbat. „Știți, doamnă doctor Lewis, fiica mea trăiește într-o lume a fanteziei", mi-a mărturisit femeia.

Am aprobat din cap. Poate că acum, cînd era puțin mai relaxată, doamna Jameson avea să răspundă întrebărilor mele cu mai mult decît o singură silabă. "Cum ați explica ceea ce s-a întîmplat?" am îndrăznit s-o întreb.

Doamna Jameson s-a oprit. A dat să ridice din umeri, apoi a părut să se răzgîndească. "Uneori, doamnă doctor Lewis, am impresia că Lee Anne e posedată."

Care va să zică asta era opinia doamnei Jameson asupra crimei înfăptuite de fiica ei. Asta zic și eu explicație! Lipsită de experiență cum eram, am trecut cu ușurință peste această aparent neînsemnată afirmație. Astăzi, cu douăzeci și cinci de ani mai tîrziu, mi-e greu să recunosc că pur și simplu am trecut peste ea. Cert e că eu, și nu doamna Jameson, am fost cea care a schimbat subiectul.

"A mai avut cineva din familie vreun acces de furie?" am întrebat.

Însă portița aceea spre comunicare, pe care crezusem că o deschisesem, mi s-a trîntit brusc în nas. Nu, nimeni din familie nu mai avusese crize de furie. Nu, nimeni nu-i făcuse vreun rău și nici n-o amenințase vreodată pe Lee Anne. Nu, fata nu-și pierduse niciodată cumpătul. Sau, mă rog, aproape niciodată. Oricum, foarte rar. Dar nu era genul ei. Fusese un copil cu

adevărat liniștit, o fată foarte cuminte. Oricine putea să confirme asta; mai cu seamă cei din familie. Nu, Wanda Jameson habar n-avea de ce Lee Anne luase cu ea la școală un cuțit. Nu, Lee Anne nu mai făcuse asta niciodată înainte. Nu. Nu. Nu. Nu. Răspunsurile Wandei Jameson semănau cu declarațiile acelea din *New York Post* luate unor vecini a doua zi după ce un puști își măcelărise întreaga familie: „Doamna Jones, care locuiește vizavi, l-a descris pe băiat ca fiind un copil liniștit și cuminte. Întotdeauna o ajuta pe mamă-sa la căratul gunoiului."

Mă simțeam frustrată și furioasă. De ce oare această femeie nu dorea să-și ajute fiica? Mi se părea pur și simplu absurd. Au trebuit să treacă ani de zile și nenumărate cazuri ca acela al lui Lee Anne pentru a ne da seama cît de multe lucruri aveau de tăinuit familiile copiilor care ajungeau să ucidă. Abia după ce am examinat, împreună cu Jonathan, un grup de minori condamnați la moarte, după ce am încercat să stăm de vorbă cu părinții, cu frații și surorile lor, străduindu-ne fără succes să le reconstituim trecutul, am înțeles că multe din aceste familii preferau să-și vadă copilul executat decît să dezvăluie ceea ce se întîmplase în copilăria lui. Ba chiar am descoperit că mulți dintre adolescenți erau gata să moară mai degrabă decît să povestească despre tratamentul la care fuseseră supuși în familie.

Dar și după ce am descoperit acest ciudat fenomen, ne-au mai trebuit ani de zile ca să ne perfecționăm tehnicile de penetrare sau ocolire a teribilelor baricade ridicate în calea comunicării de tinerii criminali sau de rudele lor.

Nu eram încă pregătită să renunț la întrevederea cu mama lui Lee Anne. Încă nu. Poate că trebuia să aleg o altă cale. Am decis să folosesc un ton mai degrabă medical decît psihiatric. În plus, era important să aflu dacă Lee Anne suferise vreo leziune a sistemului nervos central care să-i fi diminuat abilitatea de a se controla. Putea fi de vină vreo leziune craniană. Am considerat că o astfel de abordare de tip medical o va ajuta pe doamna Jameson să se destindă și să-mi ofere o cît de mică informație folositoare. Am tras aer în piept și am purces.

„Spuneți-mi, doamnă Jameson, cum a decurs sarcina dumneavoastră? A existat vreo problemă cînd erați gravidă cu Lee Anne?" am întrebat eu, mulțumită de tonul prozaic pe care reușisem să-l adopt. Buzele Wandei Jameson tocmai se pregăteau să rostească invariabilul „nu", dar femeia s-a oprit o clipă, rămînînd pe gînduri. În sfîrșit, eram pe drumul cel bun. Mi-am ciulit urechile.

„Cred că am avut unele probleme."

„Probleme?" am întrebat cu aparentă nonșalanță.

Asta a pus capac. Conversația s-a încheiat. În loc să stimulez comunicarea, reușisem s-o inhib. Nu făcusem decît să repet, așa cum învățasem, ultimul cuvînt din propoziția Wandei. Lăsasem discuția larg deschisă, permițîndu-i să completeze cu ceea ce dorea. Mare greșeală! Wanda nu era bleagă, mirosise capcana. Ea, ca și fiică-sa, n-avea de gînd să-și discute „problemele", cel puțin nu cu mine. Au trebuit să treacă ani de zile pînă să învăț tehnica de a face astfel încît un interviu să curgă. Pe atunci mă aflam încă sub imperiul pregătirii mele la școala freudiană. Și am dat greș.

„Nu, dacă stau să mă gîndesc bine, am avut probleme cu cealaltă sarcină a mea, cînd eram gravidă cu băiatul."

Ei bine, încotro să pornesc din acest punct? „Ce puteți să-mi spuneți de alte boli pe care le-a avut?" m-am aventurat eu, încercînd să evit răspunsurile de tip „da" sau „nu".

„A fost un copil sănătos."

Corect. "A avut vreun accident?"

„Nu."

„S-a rănit vreodată?"

„Nu."

Pe asta nu puteam s-o mai cred. Prima oară cînd o văzusem pe Lee Anne îmi atrăsese atenția cicatricea de pe fruntea ei. Apoi dungile întunecate de pe spate și umflăturile de pe brațe. De unde avea toate semnele acelea? Cînd am întrebat-o pe fată, ea a ridicat din umeri și a zis că nu știe. Cum putea maică-sa, în fața unei asemenea evidențe, să spună că Lee Anne nu suferise niciodată vreun accident sau vreo leziune? Evident, era o minciună. Și atunci, de unde are fata dumitale toate semnele alea de pe corp? – aș fi vrut să-i strig femeii. Cum poate o mamă să rămînă atît de impasibilă, cînd în joc e viitorul copilului ei?! Nu puteam înțelege cu nici un chip. De fapt, pe vremea aceea, multe nu înțelegeam eu. Aveam o grămadă de lucruri de învățat, nu doar despre criminali, dar și despre familiile lor. Încă nu dobîndisem priceperea de a face mamele să vorbească.

Dacă familia Jameson n-avea de gînd să stea de vorbă cu mine, poate că existau alte căi de a afla amănunte despre Lee Anne. Trebuiau să existe niște înregistrări ale rănilor ei. Unele dintre ele fuseseră cu siguranță tratate pe undeva.

Fără prea mult entuziasm, doamna Jameson și-a dat acordul pentru ca eu să intru în posesia dosarului medical al fiicei sale. Puteam obține o

copie în ziua de vineri, așa că mi-am rezervat o oră-două duminică pentru a-l studia. Spre surprinderea mea, cînd m-am dus să-l iau, mi s-au înmînat două dosare grele. Cum reușise un "copil sănătos" să adune o asemenea cantitate de fișe medicale?

Duminică dimineață, la ora nouă, după ce m-am fortificat cu o cană de cafea și niște tartine cu brînză, m-am așezat, cu creion și hîrtie la-ndemînă, și am deschis primul dosar. În următoarele șapte ore abia dacă m-am mișcat de pe scaun. În acea după-amiază, la ora patru, am întors ultima filă a celui de-al doilea dosar și m-am îndreptat către telefon. Făcusem zeci de adnotări pe marginea fișelor medicale și degetele mă dureau. Am tras aer în piept, m-am întins și am zîmbit. Aveam un punct de plecare.

Chiar prima mențiune din fișa medicală a lui Lee Anne mi-a oferit mai multă informație decît toate orele petrecute cu ea sau cu mamă-sa. Am descoperit că, înainte de a se naște, în timpul sarcinii, Wanda fusese tratată de sifilis – vechea boală venerică despre care se știe că atacă *in utero* organele fătului; mai mult, doamna Jameson suferise de hipertiroidie – boli care-i fuseseră descoperite abia în cel de-al doilea trimestru de sarcină. Toate astea nu puteau să nu marcheze dezvoltarea psihică a oricărui copil. Lee Anne nu se născuse în condiții prea faste.

În plus, nici travaliul și nici nașterea nu se desfășuraseră în condiții normale. Scos cu forcepsul din pelvisul îngust al mamei, copilului i se fracturase o claviculă și îi fuseseră comprimate oasele moi ale craniului. Medicii care asistaseră nașterea, învățați să recunoască potențialele probleme la nou-născuți, o încurajaseră pe Wanda să aleagă un nume pentru copilul ei care se lupta să trăiască. La doi ani după ce am avut-o pe Gillian, eu și cu Mel am fost de asemenea sfătuiți de un pediatru să-i dăm un nume fiului nostru născut prematur, la un kilogram și opt sute de grame. Asta sporea atașamentul părinților față de copil. L-am numit David. Douăzeci și patru de ore mai tîrziu, băiețelul a murit. Wanda Jameson, în aceeași situație ca și noi atunci, era hotărîtă să aștepte o zi sau două pînă să-i dea un nume copilului: nu se știa dacă va supraviețui și nu dorea să se atașeze prea mult de el.

Comparativ cu această primă consemnare din fișa medicală, celelalte date erau aproape irelevante. Cel puțin așa mi s-au părut mie. Existaseră mai multe accidente și răniri, dar copiii de vîrste mici, se știe, sînt predispuși la așa ceva. Îți trebuie un ochi care să vegheze tot timpul și reflexe deosebit

de iuți pentru a proteja un copil care începe să umble. Pentru mine, și astăzi e un mister al evoluției motivul pentru care natura îngăduie dezvoltarea abilităților locomotorii ale copilului înainte de a-l învăța să raționeze.

Acum sînt în stare să citesc un raport medical așa cum citesc un roman polițist, detectînd indicii strategice în spatele fiecărui detaliu. Însă cu douăzeci de ani în urmă, un asemenea document îmi părea încă unul dintre obstacolele cu care trebuia să lupt pentru a ajunge la ceea ce credeam că e adevăratul obiectiv: discuția cu pacientul și cu familia lui. Ignoranța mea de atunci mă îngrozește astăzi.

Plictisită, aproape iritată, m-am străduit să-mi notez data și natura fiecărei răni, mai mult sau mai puțin grave. Uneori nici nu-mi puteam da seama ce anume o adusese pe Lee Anne la spital. De pildă, la vîrsta de patru ani, fata venise la Urgență cu o umflătură mare pe frunte și cu ochii învinețiți. Le spusese doctorilor că a căzut din leagăn; maică-sa îi povestise asistentei că Lee Anne se rostogolise pe scări. Oricare ar fi fost cauza, mi-am închipuit că un accident stătea la originea enigmaticei urme de pe fruntea fetei. Apoi, șase luni mai tîrziu, Lee Anne fusese tratată pentru o arsură. Copilul le spusese doctorilor că se arsese la aragaz; unchiul ei, care o adusese la spital, pretinsese că fata se jucase cu un fier de călcat încins. Nici unul dintre doctori nu luase în seamă aceste discrepanțe; nici măcar eu nu le-am observat, atunci cînd am răsfoit fișele prima oară.

Abia acum, cînd îmi revăd propriile notițe, acum, după ce am examinat zeci de cazuri similare, îmi sar în ochi aceste incongruențe și semnificația lor. Îmi dau seama, privind înapoi, în vremea rezidențiatului meu, cu cîtă ușurință puteam accepta explicațiile neverosimile ale unor părinți, apropo de rănile copiilor. Un accident de mașină sau o căzătură mai gravă... Abia astăzi mi se pare evident că multe dintre rănirile pe care le-am considerat pe atunci pur accidentale erau de fapt consecințele unor maltratări sau chiar ale unor torturi. Însă la vremea aceea tocmai îmi întemeiasem propria mea familie. Aveam copii mici, și cred că pur și simplu nu concepeam că pot exista și altfel de părinți decît eram noi.

Cînd Lee Anne s-a apropiat de pubertate, natura relațiilor ei cu lumea medicală s-a modificat. A început să vină la spital și la serviciul de urgență pentru ceea ce doctorii au considerat a fi simptome minore. O durea stomacul sau capul. Avea ameteli sau îi venea să vomite. După o vreme, toate înregistrările din fișa medicală au început să sune la fel. Am citit zeci de astfel de rapoarte seci privind vizitele fetei la spital.

„Copil nouă ani, sex feminin, s-a prezentat acuzînd dureri abdominale."

„Copil nouă ani și jumătate, acuzînd greață și dureri de stomac."

„Fetiță zece ani, s-a prezentat la camera de gardă acuzînd cefalee și dureri abdominale."

Copil. Fetiță. Sex feminin. Unde era în toate astea Lee Anne? Fiecare incident fusese tratat izolat. Nimeni nu păruse interesat de fenomenul în ansamblu. Spitalele sînt locuri aglomerate, iar doctorii, oameni prea ocupați.

După mai mult de zece consultații pentru astfel de probleme "imaginare", un pediatru frustrat conchisese că bolile fetei erau mai degrabă de natură psihologică. Apelase la un psihiatru de copii. Cele doar opt rînduri care rezumă consultația acestuia mi-au sugerat că fusese vorba de un psihiatru plictisit, grăbit sau iritat. Îmi imaginez că Lee Anne avusese cu el cam aceeași disponibilitate ca și cu mine. Una dintre întrevederi l-a convins pe psihiatru că fata nu căuta decît "să i se dea atenție". I-a sfătuit pe pediatri să nu-i mai ia în seamă pretinsele suferințe.

Genele mi s-au îngreunat, în vreme ce mă străduiam să parcurg cu atenție lista nesfîrșită a vizitelor la spital, prilejuite de vagi și inexplicabile dureri și suferințe. Cana de cafea mi se terminase de mult și m-am pomenit picotind. Importanța accidentelor și a leziunilor din copilărie, ca și suferințele somatice de mai tîrziu mi-au scăpat cu totul.

Apoi, o notiță inserată către sfîrșitul volumului al doilea m-a trezit brusc. Scrisul era perfect lizibil – putea fi oare vorba de raportul unui medic? M-am uitat la semnătură. Exact cum bănuisem: fusese scris de un student la medicină și contrasemnat de un doctor. Notița spunea: "Lee Anne Jameson, un copil de culoare de doisprezece ani, sex feminin, cu un lung istoric de vagi suferințe, s-a prezentat azi la clinica pediatrică acuzînd dureri de cap și amețeală. În cursul consultației a privit fix într-un punct și n-a răspuns stimulilor timp de mai multe secunde." O notă similară, datată două săptămîni mai tîrziu și scrisă de aceeași mînă, raporta: „Astăzi Lee Anne și-a pierdut din nou cunoștința, fără nici un motiv aparent, prăbușindu-se pe podea. Tensiunea arterială normală. Se recomandă o encefalogramă." Studentul folosise chiar prenumele pacientei. Lee Anne era pentru el o persoană, nu doar un simplu caz. Am răsfoit ceea ce mai rămăsese din volumul al doilea, căutînd rezultatul EEG-ului. N-am găsit nimic. De fapt, nu exista nici o indicație cum că pediatrul care contrasemnase fișa medicală dăduse vreo atenție celor observate de student. Fetei nu i se făcuse niciodată o encefalogramă. Eram acum pe deplin trează.

Poate că studentul văzuse cu adevărat ceva nesesizat pînă atunci de ceilalți. Poate că Lee Anne avea într-adevăr probleme la creier. Dar avea asta vreo legătură cu manifestarea ei de violență?

Cu un an înainte ca Lee Anne să-și înjunghie prietena, doi medici de la Harvard – un neurochirurg și un psihiatru – raportaseră descoperirea unei activități electrice anormale în creierul unora dintre pacienții lor cu episoade violente. Vernon Mark, neurochirurgul, și Frank Ervin, psihiatrul, montaseră niște electrozi pe creierul acestor indivizi agresivi, descoperind astfel că episoadele de manifestare violentă coincideau cu descărcarea unor sarcini electrice nefirești, localizate în zonele primitive ale creierului. (Structura craniană a omului prezintă zone similare cu ale celor mai primitive și mai agresive animale de pe pămînt.) Înainte de a li se declanșa crizele, pacienții aveau senzații și percepții ciudate. Unii descriau faptul că simțeau brusc niște miasme îngrozitoare. La alții, criza era precedată de un miros dulce de parfum, de percepția unor lumini orbitoare, de greață, amețeli sau dureri abdominale. Unora li se părea că retrăiesc evenimente din trecut. Era oare posibil ca temerile lui Lee Anne privind iminența unui pericol, faptul că simțea miros de putreziciune, amețeala și durerile de stomac să fi constituit semnele și premoniția unor apropiate crize?

Am rămas cîteva minute studiind nota aceea scrisă cu claritate de studentul medicinist. Apoi m-am ridicat de pe canapea, m-am dus la telefon și am format numărul lui Jonathan.

CAPITOLUL 5

Auzisem despre Jonathan Pincus cu mult înainte ca el să afle de existența mea. Toți colegii mei îl cunoșteau. În vreme ce eu încă mă mai luptam cu anatomia, Jonathan se înscrisese pentru un rezidențiat în neurologie la Yale. Iar cînd eu terminam pregătirea internă pediatrică și îmi începeam rezidențiatul în psihiatrie, Jonathan era deja tînăr profesor la Yale Medical School.

Ca profesor asistent, Jonathan făcea o figură destul de aparte, cel puțin în ochii mei. Mi-l amintesc străbătînd încrezător culoarele spitalului, cu halatul desfăcut și aripile albe ale acestuia fluturînd la spate, urmat îndeaproape, cu admirație, de o trupă de rezidenți neurologi și studenți care se grăbeau să țină pasul cu el.

Toți cei care au lucrat cu Jonathan îi cunosc rîsul. Cînd izbucnea el în hohote, pacienții se ridicau în capul oaselor, studenții zîmbeau pe sub mustață, iar surorile bombăneau nemulțumite. Dar cel mai important e că Jonathan știe să rîdă și de el însuși (o trăsătură neobișnuită pentru un profesor de la Yale). Așa încît, chiar dacă rîde adesea de mine, de idealismul meu, de "priceperea" mea de a mă vîrî – și a-l trage și pe el după mine – în cele mai dezagreabile situații, Jonathan nu se sfiește să-și ironizeze și propriile slăbiciuni.

Examinările Comisiei de Psihiatrie nu sînt atît de simple. Psihiatrii trebuie să treacă examene atît în domeniul neurologiei, cît și în cel al psihiatriei. Astăzi testele s-au mai modificat, examenul se susține în scris la neurologie, dar pe vremea mea psihiatrii trebuiau să examineze pe viu pacienții cu probleme neurologice, chiar să-i atingă. (Psihiatrii ating foarte rar pacienții. În psihoterapie, doctorii și pacienții nici măcar nu se privesc.) Apoi psihiatrii erau luați la întrebări de neurologi. Procedura era destul de inhibantă; de

aceea, cei care-și pregăteau rezidențiatul în psihiatrie petreceau luni de zile efectuînd examinări neurologice ale pacienților, înainte de temutul examen.

Se spunea că oricine se pregătea pentru comisie alături de Jonathan Pincus n-avea cum să rateze. Așa că, la prima mea întîlnire cu Jonathan, ca și la cele care au urmat, eram pe postul celui care solicită o favoare. L-am rugat să mă pregătească și pe mine pentru examenul de neurologie de la comisie. A încuviințat. Și cred că a fost prima și singura dată cînd n-a regretat faptul că nu m-a refuzat.

Jonathan a fost un profesor răbdător. L-am însoțit, săptămîni de-a rîndul, privindu-l cum examinează pacienți cu cele mai exotice boli neurologice. După o vreme de observații, a venit și rîndul meu. Jonathan a stat în spatele meu, urmărindu-mă cum examinam un pacient. Apoi m-a întrebat: „Ce simptome ai reținut? Ce semne ai depistat? Ce ai omis?" Uneori mă punea cu adevărat în încurcătură.

„Fundul de ochi, Dorothy. Cum arătau discurile?"

„Păi, nu erau prea clare. Nu le-am putut identifica. Cred că oftalmoscopul meu are nevoie de baterii noi."

Pincus izbucnise în rîsul care-l făcuse faimos.

„Șșt", scosese capul o soră, încruntîndu-se.

„Sigur că nu le-ai putut identifica", reluase Jonathan în șoaptă. „Extremitățile erau neclare pentru că discurile erau umflate. De ce erau umflate?"

„Din pricina creșterii presiunii intracraniene?"

„Exact. Și care crezi că era cauza acestei creșteri?"

„Simplu. Pacientul a fost internat pentru o tumoare pe creier." Am respirat ușurată. Scăpasem. Dar Jonathan nu terminase cu mine.

„Foarte bine. Ce altceva poate provoca o creștere a presiunii?"

„Un hematom subcortical", am spus, după o scurtă pauză.

„Așa. Și mai ce?"

„O infecție. Encefalita, de pildă."

„Ce altceva?"

„Hidrocefalia."

„Și mai ce?"

Și tot așa, Jonathan era în stare să continue pînă la epuizarea tuturor posibilităților care îmi veneau în minte. Inevitabil, existau întotdeauna cîteva pe care le omisesem. Atunci Jonathan abandona rolul de examinator și mă învăța ceea ce nu știam. Și erau într-adevăr multe lucruri de învățat.

În ziua în care am trecut examenul comisiei, m-am strecurat în biroul lui Jonathan și i-am lăsat pe masă o sticlă din vinul meu preferat, Château Margaux, împreună cu o notiță cît se poate de simplă: "Mulțumesc". Zilele în care examinam pacienți împreună cu Jonathan Pincus se sfîrșiseră – sau cel puțin așa se părea. Lucrurile s-ar fi oprit cu siguranță aici, dacă n-ar fi intervenit cazul lui Lee Anne Jameson și uimitorul ei acces de violență. Acum, în loc să-i aduc daruri, m-am trezit în biroul lui discutînd în contradictoriu.

„Dorothy, să presupunem că acest copil despre care îmi vorbești suferă de niște leziuni cerebrale și are într-adevăr crize. Dacă depun mărturie și, datorită mie, e găsită nevinovată, cine poate garanta că n-o să se ducă s-o facă din nou?" Jonathan avea dreptate. În plus, știam amîndoi că actele de violență aveau loc foarte rar în timpul crizelor. Se întîmplau uneori înainte, după și între, dar aproape niciodată *în timpul* unei crize. Totuși, n-aveam de gînd să-l las să scape așa de ușor. Trebuia să-mi dau seama de ce Lee Anne era o criminală, iar eu nu. Și pentru asta aveam nevoie de Jonathan. Dacă el refuza s-o consulte pe față, îi puteam inculca cel puțin un oarecare sentiment de vinovăție.

„Jonathan, copilul ăsta a fost internat în spital de treizeci și două de ori. „Ceva nu e în regulă."

"Și?"

"Jonathan, ești singurul neurolog care o poate ajuta. Doar ai scris o carte despre toate astea."

Dacă rațiunea, morala sau sentimentul de vinovăție nu dădeau roade, poate că flatarea avea s-o facă. Jonathan fusese coautor al celebrului op *Neurologia comportamentală*. Era și este unul dintre puținii neurologi care acceptă faptul că mintea și creierul se află în strînsă legătură. Atunci cînd creierul este afectat, gîndirea o ia razna, senzațiile o iau razna, comportamentul o ia razna. Ceva nu era în regulă cu felul în care Lee Anne percepuse și reacționase în fața lumii reale. Iar Jonathan trebuia să mă ajute să înțeleg ce anume se întîmplase.

Am făcut tot ce mi-a stat în putință să-l conving s-o vadă pe Lee Anne – am argumentat, l-am lingușit, l-am sedus. După treizeci de minute de „tămîiere" nerușinată, Jonathan s-a predat.

„Bine, Dorothy, bine. Am s-o văd." Nici măcar nu mi-a trecut prin minte atunci că pledoaria mea fusese doar un antrenament pentru solicitările care aveau să urmeze.

Jonathan stătea în spatele unui birou, în cămăruța îngustă din centrul de detenție, așteptînd-o pe criminală. Cînd fata a apărut în vîrful picioarelor, însoțită de o matroană care a lăsat-o la ușă, Jonathan a crezut că fusese adusă altă acuzată. A descris-o în raportul său drept „o prepuberă slăbuță și fragilă, cam de un metru și jumătate, cîntărind nu mai mult de patruzeci de kilograme". În timpul examinării, ochii lor nu s-au întîlnit nici o clipă. La întrebările lui Jonathan, Lee Anne a răspuns cu aceleași monosilabe cu care eu mă obișnuisem.

Jonathan este unul dintre puținii neurologi care petrec mai mult timp discutînd cu pacienții decît verificîndu-le reflexele sau forța mușchilor. Și nu-i greu deloc să stai de vorbă cu Jonathan. Relaxarea pe care o degajă și zîmbetul lui inspiră totdeauna încredere.

Totuși, Lee Anne nu era simplu de descusut. Stătea acolo, pe scaunul de metal, cu buzele strînse, cu mîinile în poală și ochii în pămînt. Pentru a risipi o eventuală impresie de tribunal, Jonathan s-a ridicat de la birou și a luat loc pe un scaun de lîngă ea. Dar indiferent de poziție sau de tonul adoptat, n-a putut să înlăture suspiciunea acestui copil neliniștit. Poate că oricine altcineva ar fi făcut la fel, s-a gîndit el. În ultimii 25 de ani, Jonathan și cu mine ne-am străduit să facem distincția dintre paranoia și suspiciunea normală, justificată în anumite condiții. Cînd sîntem indecișI, interpretăm tăcerea drept adaptativă.

Jonathan n-a renunțat defel. Și-a coborît și mai mult scaunul metalic, încercînd să diminueze diferența de înălțime dintre el și tînăra pacientă. Apoi, cît se poate de blînd, a întrebat-o: „Ce s-a întîmplat în ziua aceea, cînd ți-ai înjunghiat colega? Ce s-a petrecut în viața ta atunci?"

Nici un răspuns. Lee Anne a privit în sus. Ochii i s-au plimbat dintr-o parte în alta, buzele i s-au mișcat, dar n-a scos nici un sunet. Jonathan a așteptat.

„Așadar, ce s-a întîmplat în ziua aceea?"

Lee Anne a tresărit, de parcă tocmai revenise în lumea reală. A clipit de cîteva ori și apoi a răspuns:

„Nimic."

„Ce poți să-mi spui despre cuțit? Totdeauna îl porți cu tine?" Poate că avea acest obicei. Poate că toți copiii din cartierul ei purtau cuțite. Pe vremea aceea, doctorii erau instruiți să recunoască diferențele etnice și culturale. Din păcate, unii dintre noi eram atît de bine pregătiți – sau cel puțin așa credeam – încît, în loc să-i tratăm ca bolnavi, luam adesea

halucinațiile patologice ale multor copii afro-americani și hispanici drept credințe culturale sau experiențe religioase firești. Pe de altă parte, copiilor albi cu aceleași simptome le recomandam pe loc sejururi în clinici de specialitate. Cam asta învățaserăm noi despre diferențele culturale.

„Nu", a venit răspunsul la întrebarea lui Jonathan.

„Cine mai poartă cuțit dintre persoanele pe care le cunoști?" Jonathan nu vroia să renunțe. Incidentul se petrecea cu mulți ani înainte ca adolescenții să capete obiceiul de a veni la școală înarmați – cu cîteva decenii înainte ca elevii să fie examinați la intrare cu detectorul de metale.

„Nimeni... Unchiu-meu. A tăiat pe careva odată."

Jonathan a încercat să pară indiferent atunci cînd Lee Anne a oferit primul indiciu al violenței din mediul în care crescuse.

„Pe cine a tăiat?"

„Pe careva."

„Cînd?"

„Nu mai știu. Acu' e-n închisoare."

„Cine e în închisoare?"

„Unchiu-meu."

În sfîrșit, un indiciu că în familia Jameson nu domnea tocmai pacea.

"Ce-i cu semnele acelea de pe brațele tale? De pe spate? De unde sînt?"

Eroare! Jonathan se hazardase prea mult. Porțile s-au închis brusc și el s-a trezit azvîrlit afară.

Au rămas în tăcere, Jonathan privind-o pe Lee Anne, Lee Anne privindu-și fix mîinile.

„Îți amintești ce s-a întîmplat în ziua aceea?"

Lee Anne a scuturat din cap: nu.

„Dar înainte de incident?"

„Mi-a fost rău. Am avut amețeli."

Jonathan abia dacă a auzit-o.

„Și după aceea?"

Fata a ridicat din umeri.

„Ce s-a întîmplat după aceea?"

Ochii fetei au privit în sus, de parcă ar fi căutat răspuns în ceruri. Buzele i s-au mișcat încet.

„Am sunat-o pe mama."

„Și pe urmă?"

„A venit poliția, m-a luat și m-a adus aici."

Cele trei ore scurse între momentul crimei și telefonul către maică-sa

erau complet șterse din mintea ei.

Poliția ajunsese la concluzia că Lee Anne umblase pur și simplu prin oraș, traversase chiar și un iaz nu prea adînc. Fata însă nu-și amintea nimic.

Jonathan și-a deschis geanta și a scos de-acolo ciocănelul neurologic, ruleta, patru monede, un ac de siguranță și alte accesorii specifice.

Lee Anne s-a ferit ușor cînd el i-a luat brațul pentru a-i verifica tendonul bicepsului. Atunci Jonathan și-a lăsat deoparte uneltele și i-a explicat cu răbdare ce vroia să facă; la fiecare etapă a testului se oprea pentru a o pregăti. "Acum, Lee Anne, o să-ți pun în palmă o monedă. Vreau să o pipăi și să-mi spui ce este. O monedă de 25 de cenți, de 10 sau de 5?" "Acum o să fac testul cu acul, promit că n-o să te doară. Atrage-mi atenția dacă simți ceva."

Ceea ce afli după o examinare fizică, se spune, nu e de prea mare relevanță din punct de vedere neurologic. Pentru un copil trecut printr-o naștere traumatică și, de atunci, bătut în mod constant, Lee Anne, în mod uimitor, nu rămăsese cu prea multe sechele. Era doar ceva mai greoaie. Jonathan sărea mai bine decît ea, dar el avea antrenament. Și, spre deosebire de Jonathan, atunci cînd a fost pusă să întindă brațele și să-și răsfire degetele, n-a putut să le împiedice să se miște spasmodic. „Mișcări coreiforme", a notat Jonathan în raportul său. Totuși, comparativ cu performanțele mele la unele dintre exercițiile acelea, Lee Anne nu stătea deloc rău. Jonathan a descoperit ceea ce neurologii numesc "semne slabe" – adică dovezi nelocalizate ale unor anume disfuncții și leziuni craniene. Mulți specialiști ignoră acest tip de semne. Așa cum ar spune un trufaș absolvent de Yale: "Semnele slabe sînt pentru neurologii slabi."

Dacă n-ar fi fost pregătit ca neurolog pediatru, deprins să măsoare circumferința craniului la copil, ar fi trecut peste una dintre cele mai importante descoperiri – singurul „semn puternic" pe care l-a găsit. Măsurătorile lui au scos la iveală faptul că Lee Anne era microcefalică. Așadar capul, și prin urmare creierul ei erau semnificativ mai mici decît ar fi trebuit să fie. Învățasem, pe vremea cînd mă pregăteam cu Jonathan pentru examen, că, în 95% din cazuri, un craniu mai mic aduce după sine diminuarea capacității intelectuale.

„Și care poate fi cauza microcefaliei?" mă întrebase el într-una din ședințele de practică.

„Alcoolismul matern. Abuzul de droguri."

„Bun. Altceva?"
„Leziuni la naștere."
„Și mai ce?"
„Sinostozis cranian."
„Așa. Și mai ce?"
„Nu mai știu. Spune-mi tu."
„Ce zici de o infecție în organismul mamei? E o chestie mult mai comună decît sinostozisul cranian, Dorothy, nu crezi?"

A trebuit să-i dau dreptate. Și n-am uitat niciodată lecția de atunci. În general, am ținut minte mai degrabă scăpările mele din acele ore de practică, punctate la sfîrșit de Jonathan, decît lucrurile învățate din cărți.

În cele din urmă, examinarea neurologică a fetei s-a dovedit la fel de echivocă precum examinarea psihiatrică pe care i-o făcusem eu. Dovada crizelor era destul de anemică, dar Jonathan a dispus să i se facă, oricum, o electroencefalografie. Rezultatele au ieșit normale.

În ședințele noastre de pregătire, Jonathan îmi spusese de mai multe ori că un EEG normal nu însemna neapărat că o persoană nu putea avea crize. Între accese, chiar și celor suferinzi de epilepsie gravă EEG-ul le poate ieși normal. Ai șansa să descoperi o anomalie doar dacă faci trei sau patru astfel de investigații. Însă, în majoritatea cazurilor, epilepsia psihomotorie sau de lob temporal, de care bănuiam că suferea Lee Anne, necesită un diagnostic clinic. Iar ca acest diagnostic să poată fi pus, doctorul trebuie să stea de vorbă îndelung cu pacientul, să-i pună o grămadă de întrebări despre senzațiile avute înainte, după și în timpul crizei. Cît de multe își amintește pacientul? Și chiar dacă își amintește, niciodată nu poți fi sigur.

Lee Anne avusese mai multe semne și simptome ale epilepsiei. Simțise ceva ciudat în stomac, percepuse mirosuri stranii și fusese cuprinsă de inexplicabile accese de anxietate. Uneori căzuse parcă în transă. De fapt, exact așa o descriseseră copiii din fața școlii care văzuseră crima și apoi o priviseră îndepărtîndu-se încet. De asemenea, Lee Anne nu-și putea aminti ce se întîmplase în intervalul dintre momentul cînd își înjunghiase colega și clipa cînd se trezise în pragul unei case străine. Amnezia era un alt simptom clasic al epilepsiei. Totuși, EEG-ul fetei era normal, iar eu și Jonathan ne îndoiam că judecătorul Lindsey ar fi înghițit pastila cu accesul de epilepsie. În plus, nici unul dintre noi nu era sigur că despre asta fusese vorba cu adevărat. Peste ani de zile, aveam să revedem înregistrările

examinărilor noastre, ajungînd la o cu totul altă concluzie – aceea a unei disfuncții disociative. A fost primul nostru diagnostic eronat. Urmau să mai apară și altele.

Cu o săptămînă înainte de procesul lui Lee Anne, eu și Jonathan ne-am adunat notițele și înregistrările pe care le obținuserăm și ne-am așezat, la mine în bucătărie, să cîntărim situația fetei. Ce-i puteam spune judecătorului Lindsey pentru a-l convinge să n-o trimită într-o casă de corecție? Nu se conturase nimic clar din punct de vedere al diagnosticului, nimic definitiv.

Avea Lee Anne leziuni cerebrale? Poate. Antecedentele ei medicale și examinarea neurologică pe care i-o făcuse l-au convins pe Jonathan că fata prezenta oarecare disfuncții ale sistemului nervos central. Dar, dacă ar fi fost întrebat unde anume se afla leziunea, ar fi putut cu greu oferi un răspuns. Ce puteam spune era doar că toți copiii cu un asemenea tablou neurologic au tendința de a fi iritabili, impulsivi și labili din punct de vedere emoțional. Își ies ușor din fire, dar, trebuia să admitem, nu se apucă să ucidă oameni.

„Ce zici de epilepsie psihomotorie? Crezi că are astfel de crize?" l-am întrebat pe Jonathan.

„Se poate."

"Cum adică *se poate*? Nu-și mai amintește nimic din ce s-a întîmplat. S-a prăbușit inconștientă de mai multe ori. Studentul acela medicinist și-a dat seama. E vorba de crize de epilepsie, fără îndoială." Sau cel puțin așa mi se părea atunci. Pe urmă, am avut ocazia să consult mai mulți copii cu disfuncții disociative: prezentau exact aceleași simptome, fără a avea totuși epilepsie. Însă acum 25 de ani văzusem prea puțini pacienți ca să știu asta.

„Dorothy", mi-a răspuns Jonathan, "sînt sigur cam 51% că e vorba de epilepsie psihomotorie." A făcut o pauză și apoi a rîs. "Dar, știi, cînd sînt sigur 100%, am dreptate numai în 80% din cazuri."

„Foarte amuzant, Jonathan. Asta o să ne fie de un teribil ajutor în fața judecătorului Lindsey, săptămîna viitoare."

„Dar tu poți afirma că e un copil psihotic?" m-a provocat Jonathan, la rîndul lui. „Poți să susții că nu era conștientă în momentul crimei?"

„E paranoică, doar am fost amîndoi de acord cu asta. Iată motivul pentru care avea cuțitul la ea."

„Dar e într-adevăr nebună?" m-a întrebat Jonathan.

Nu-i puteam răspunde la întrebare. „E nebună?" a insistat el.

Chiar nu aveam un răspuns clar. Am început să gîndesc cu voce tare: „Aude tot felul de voci, care-și vorbesc una alteia și îi spun ce să facă. În orice manual scrie că asta înseamnă schizofrenie." Psihiatrii erau învățați pe vremea aceea (ca și acum, de altfel) că halucinațiile auditive de tipul vocilor care vorbesc între ele, și mai ales îi spun pacientului ce să facă, reprezintă un probabil simptom al schizofreniei. Dacă, în plus, pacientul se simte controlat de forțe exterioare, diagnosticul e definitiv. Și totuși, nu este adevărat că aceste simptome indică întotdeauna schizofrenia. De-a lungul anilor, am învățat că asemenea simptome cumulate sînt mai adesea prezente în disfuncțiile disociative. Însă cu 25 de ani în urmă ar fi fost aproape o erezie să califici altfel decît schizofrenie halucinațiile auditive și senzația de control exterior. Chiar și astăzi, unii dintre colegii noștri au rămas fideli vechilor teorii.

Pe măsură ce îmbătrînesc, îl înțeleg tot mai bine și chiar îl pot ierta pe Freud pentru că a renunțat la cîteva din cele mai importante descoperiri ale sale. Și-a retractat, de pildă, afirmația că multe dintre pacientele sale cu afecțiunile cele mai grave suferiseră abuzuri sexuale din partea taților. Acum îmi dau seama de ce Freud a afirmat mai tîrziu că femeile acelea își imaginaseră totul. Colegii de breaslă îți pot fi, la o adică, adversarii cei mai de temut – probabil că s-au ridicat cu toții împotriva lui, făcîndu-i viața un calvar. E întotdeauna mai ușor să retractezi decît să te lași ars pe rug. Jonathan și cu mine am avut norocul – sau nesansa – să intrăm în mai multe zone controversate. Au fost destui colegi care au spus și au scris lucruri nu tocmai măgulitoare despre noi.

"E schizofrenică?" m-a întrebat Jonathan. Amîndoi știam că răspunsul era negativ. Indiferent ce scriau manualele, ne era clar amîndurora că, oricare ar fi fost cauza simptomelor lui Lee Anne, fata nu era schizofrenică. Nu semăna deloc cu pacienții psihotici pe care îi văzuserăm în spitale. Și nici cu bolnavii suferind de așa-numita schizofrenie paranoidă, care auzeau uneori voci și își imaginau tot felul de lucruri înspăimîntătoare, dar care, cu o medicație adecvată, își reveneau, eliberîndu-se de halucinații și manii.

„Prin urmare, ce ai de gînd să spui în fața onoratei instanțe?" m-a tachinat Jonathan.

„Am să repet ce mi-a spus mama ei. Că trăiește într-o lume fantastică, împreună cu prietenii ei imaginari. Și că aude voci."

„Și ăsta-i motivul pentru care e violentă?"

„Nu. Am să-i explic judecătorului că se manifestă uneori paranoic.

Interpretează eronat unele semnale. Se simte amenințată, iar atunci vocile o îndeamnă să se apere. În acele momente scapă de sub control." M-am oprit. Ascultîndu-mă, mi-am dat seama că întocmisem un caz psihiatric destul de anemic. Jonathan avea, probabil, aceeași părere.

Mi-am îndreptat spinarea, l-am privit încruntată și, imitînd cît mai bine tonul judecătorului Lindsey, am rostit cu gravitate: "Domnule profesor, sînteți neurolog. Este sau nu vorba aici de un delincvent cu deficiențe?"

Jonathan a zîmbit, amintindu-și de apariția mea în fața judecătorului în apărarea cazului Donnei. Apoi a redevenit serios. S-a ridicat și m-a privit drept în ochi.

„Onorată instanță, nu există un simplu și unic diagnostic care să explice cazul acestui copil. Da, Lee Anne Jameson prezintă semne ale unor leziuni craniene. Are capul mic și un coeficient de inteligență destul de redus. Există de asemenea indicii ale unor posibile crize de epilepsie. Pe baza acestor afirmații, o puteți considera, într-adevăr, un delincvent cu deficiențe. Însă majoritatea persoanelor afectate cerebral, majoritatea epilepticilor, a retardaților, nu comit crime. Prin urmare, de ce Lee Anne a făcut-o?" Pauză dramatică.

„Doamnă doctor Lewis, de-acolo de lîngă aparatul de prăjit pîine", a indicat Jonathan cu capul în direcția mea, „ne-ați spus că Lee Anne e paranoică. Are halucinații, aude voci, uneori chiar face ceea ce îi spun ele. I-au sugerat aceste voci să-și înjunghie prietena? Nu știm asta, și nici Lee Anne nu-și amintește. Ceea ce știm e că, în acea zi, fata era ruptă de realitate. Nu părea deloc ea însăși." În acel moment, nici eu, nici Jonathan nu ne-am dat seama de semnificația acestor cuvinte: *nu părea deloc ea însăși.*

Jonathan s-a oprit cîteva clipe, apoi a continuat: „Dar știm cu toții că cei mai mulți dintre nebuni nu comit crime. Prin urmare, ce s-a întîmplat cu Lee Anne, ce anume a declanșat, în cazul ei, pierderea controlului și uciderea celei mai bune prietene? Ce anume ne-a ascuns ea? Ce ne-a ascuns mama ei? Ce secrete, prea teribile pentru a fi exprimate în cuvinte, au dus la o crimă atît de inexplicabilă?" Jonathan era acum, deopotrivă, judecător, martor și jurat. S-a îndreptat către masa mea de bucătărie unde zăceau cele două volume cu fișe medicale și le-a ridicat. "Iată, aici sînt secretele. Nu mai puțin de treizeci și două. De treizeci și două de ori, Lee Anne s-a dus la spital, încercînd să spună unui doctor ce se întîmplă în familia ei. Dar nimeni n-a ascultat-o. Nimeni n-a reușit s-o audă. Lee Anne Jameson a fost maltratată – din momentul concepерii și pînă în ziua crimei. Sifilisul mamei sale, arsurile de pe brațe, urmele de pe spate – toate stau

dovadă abuzurilor pe care le-a suferit."

Dar Jonathan nu încheiase. "Totuși, mulți copii sînt maltratați și nu se apucă să ucidă. Ce s-a întîmplat atunci cu Lee Anne?"

M-am ridicat și, cu o voce clară și încrezătoare, am continuat de unde se oprise Jonathan. "Onorată instanță, poate că – și aici fac doar o presupunere – mediul marcat de violență în care trăia Lee Anne, leziunile cerebrale, paranoia, vocile pe care le auzea îndemnînd-o să ia cuțitul, să se apere, poate că toate astea s-au adunat și au făcut-o să-și piardă controlul în acea zi."

Ne-am așezat amîndoi. Eram epuizați. Dar dăduserăm dovadă că sîntem niște martori extraordinari, mai ales cînd pledam în bucătărie.

Cam asta i-am spus judecătorului Lindsey. Sigur, n-am fost la fel de coerenți. Tribunalul e ceva mai intimidant decît o simplă bucătărie. În fața instanței nimic nu iese așa de ușor și de logic cum ar trebui. Dar, într-un fel sau altul, împreună, fără a avea la îndemînă un diagnostic precis, ne-am susținut punctul de vedere. Am reușit să-i comunicăm judecătorului Lindsey modul în care vulnerabilitățile de natură neuropsihică pot interacționa cu evenimentele externe din viața unui copil, ducînd în cele din urmă la o explozie de teroare și furie. Mai mult, l-am convins pe judecător că Lee Anne are nevoie de îngrijire medicală. Deci nu trebuia închisă într-o școală de corecție.

Într-un soi de compromis, judecătorul Lindsey a găsit-o pe Lee Anne vinovată de ceea ce, într-un tribunal pentru adulți, ar putea fi socotit omor prin imprudență, și nu crimă. Ca rezultat al mărturiei noastre, fata n-a mai fost trimisă la școala de corecție Long Lane, ci i s-a permis să rămînă în centrul de detenție pînă cînd ofițerul care se ocupa de eliberarea ei condiționată avea să-i găsească un loc într-un sanatoriu.

Ofițerului i-a trebuit cam un an de zile pentru a reuși să descopere un centru de tratament dispus s-o primească pe Lee Anne. Nici un sanatoriu nu era nerăbdător să adauge rezidenților săi o criminală, nici măcar una mititică și firavă ca Lee Anne. În cele din urmă, a fost totuși acceptată de un sanatoriu destul de scump din afara statului. Ironia sorții a făcut ca Lee Anne să fie singurul copil, dintre cei care au trecut prin tribunal în anul acela, care a obținut facilități terapeutice atît de luxoase.

Am sărbătorit cu Jonathan acceptarea ei în centrul medical ieșind în oraș pentru cină. „În ziua de azi", am spus eu la desert, „trebuie să ucizi ca să ai parte de un tratament cumsecade."

După cină ne-am despărțit, convins fiecare că nu aveam să mai lucrăm împreună, cel puțin nu în viitorul apropiat. Jonathan nici nu se gîndea să se mai lase tîrît vreodată într-un caz de crimă. Cît despre mine, îmi ziceam că n-aș mai fi avut niciodată tupeul să-i cer una ca asta. Dar firește că, pînă la urmă, am recidivat.

CAPITOLUL 6

Nu peste multă vreme de la incidentul din Waterbury, o altă crimă comisă de un minor a avut loc pe străzile din New Haven. Crima lui Lee Anne – uciderea unui copil negru de către altul de aceeași rasă – trecuse aproape neobservată de mass-media. Nu și cazul celălalt, cînd un tînăr student alb a fost ucis de un adolescent de culoare. Reacția opiniei publice în fața acestui eveniment a fost imediată și de mare intensitate. Cetățenii din New Haven s-au înfuriat cînd au aflat că vinovatul urma să fie judecat într-un tribunal pentru minori. Asta însemna că nu putea fi condamnat la mai mult de cîțiva ani, într-o școală de corecție, după care avea să fie eliberat. Oamenii se simțeau frustrați.

Ca reacție la această crimă, statul Connecticut și-a schimbat legile. În loc să instrumenteze toate delictele minorilor în sistemul juridic deja existent pentru ei, legislația i-a permis judecătorului Lindsey să transfere cazurile mai grave la un tribunal superior. Acum, copiii peste treisprezece ani puteau fi judecați și condamnați ca și adulții. Statul Connecticut nu-și mai proteja tinerii violenți. De fapt, la vremea aceea, în alte state, precum Indiana, copiii puteau fi condamnați chiar la moarte. Poate că perspectiva unei sentințe de închisoare pe viață avea să-i facă pe delincvenții din Connecticut să se gîndească de două ori înainte de a apăsa pe trăgaci sau de a scoate cuțitul.

Firește că modificarea legii n-a avut efectul scontat. Fete ca Donna sau Lee Anne, ori alți copii dezavantajați de prin cartierele sărace, nu citeau ziarele și nu erau la curent cu detaliile juridice nou legiferate. Și chiar dacă ar fi fost, acțiunile lor violente, ca ale tuturor oamenilor impulsivi, erau cu totul irațională, făcute sub imperiul momentului. De-a lungul anilor, Jonathan și cu mine ne-am dat seama că cele mai multe sentințe menite să

împiedice crimele cu violență nu țineau seama de starea mintală în care se aflau majoritatea acuzaților în momentul acțiunii. În teorie, pedeapsa, ca factor de reținere în fața săvîrșirii faptei, pare a avea o oarecare logică. În practică însă e adesea nerelevantă. Așa cum observa Jonathan la un moment dat, "pedeapsa cu moartea n-a avut nici o influență inhibitivă asupra criminalilor pe care i-am examinat. Dacă ea s-ar introduce acum în New York pentru parcare neregulamentară, am avea probabil un trafic ceva mai fluent doar în zonele cu magazine de îmbrăcăminte."

Ca o consecință a înăspririi legii pentru delincvenții minori, apărea o altă problemă de rezolvat. Dacă adolescenții violenți urmau să primească condamnări mai lungi, unde naiba avea să-i bage statul pe toți? Se preconiza ca la majorat să fie transferați în închisorile pentru adulți, dar ce se putea face cu ei pînă atunci, cînd aveau între treisprezece și optsprezece ani? Existau voci neîndurătoare care sugerau să fie închiși, fără scrupule, împreună cu criminalii adulți. Cetățeni mai binevoitori se împotriveau însă ideii, gîndindu-se la pericolele inerente ce îi pîndeau pe copii în astfel de situații. De altfel, guvernul federal era împotriva acestei practici, iar dacă statul Connecticut se hotăra să-și închidă tinerii delincvenți în pușcăriile pentru adulți, risca să piardă fondurile guvernamentale.

Alternativa era trimiterea acestor "adulți-minori" la Long Lane, școala de corecție. Însă de-acolo era ușor de evadat. Ce se putea face pentru a-i împiedica pe tinerii violenți să scape și să amenințe din nou societatea? Soluția era construirea unei unități de înaltă securitate în campusul Long Lane din Middletown.

Middletown este locul unde sînt închiși tinerii cei mai recalcitranți din Connecticut. Acolo, cam la treizeci de mile de New Haven și vreo cincizeci de mile de orașe cu pretenții precum Westport sau Greenwich, se află singura instituție pentru delincvenții minori.

Din întîmplare sau nu, Long Lane e doar la cîteva minute distanță de unul dintre cele mai mari spitale psihiatrice ale statului. Această apropiere e convenabilă, din moment ce mulți dintre rezidenții mai problematici din campus necesită transferarea la spital. Sau invers, căci tinerii pacienți mai zgomotoși sînt trimiși adesea la Long Lane. De fapt, în anii despre care vorbim aici, cam o treime din copiii închiși la Long Lane proveneau din instituții psihiatrice.

Psihiatria e o disciplină ciudată. Statura dictează uneori diagnosticul și, firește, diagnosticul impune tratamentul. Copiii bolnavi mintal au un repertoriu destul de precar prin care își pot face cunoscută suferința. Nici

chiar cei mai isteți dintre ei nu sînt prea coerenți cînd e vorba să exprime ceea ce simt. Copiii nu prea vorbesc, mai degrabă acționează. Și nu totdeauna benefic.

Cînd sînt mici, indiferent cît ar fi de agresivi, medicii – ca și ceilalți adulți – vor să stea de vorbă cu ei, să se joace cu ei, să încerce să descopere ce îi frămîntă. Dacă nu putem identifica sursa tulburării, le punem de obicei un diagnostic inofensiv precum DADH (deficit de atenție-disfuncție hiperactivă), care impune un anume tratament. Cînd copilul e într-adevăr grav bolnav (aude voci, de pildă, sau e paranoic), diagnosticăm probabil o schizofrenie sau un alt tip de psihoză. Oricare ar fi diagnoza și indiferent de comportament, dacă pacientul este destul de mic, chiar dacă a dat foc părului mamă-sii sau a scos cuțitul la soră-sa, îl trimitem la un spital pentru tratament. La Bellevue vedem frecvent asemenea cazuri.

Dar ceva ciudat pare să se întîmple cu acești copii, sau cu medicii lor, cînd micuții pacienții ating puțin peste jumătate de metru înălțime. Aceiași copii pe care doctorii îi diagnosticau doar hiperactivi, afectați cerebral sau cu tendințe psihotice atunci cînd erau mai mititei, par acum cu totul alții. Diagnosticul se schimbă. Schizofrenia, DADH-ul, diversele disfuncții organice se transformă acum în deviații de comportament. (Acest termen e relativ nou. Cu ani în urmă, pe vremea studenției mele, termenul care desemna același tip de comportament era *reacție agresivă antisocială*; e categoric un progres, măcar în terminologie.) Dacă te uiți în fișele copiilor, vei descoperi că simptomele și comportamentul lor nu s-au schimbat. Singurele care s-au schimbat sînt dimensiunile. Au și acum, din cînd în cînd, halucinații, se simt persecutați sau nu pot sta locului. De fapt, cam orice problemă psihiatrică se manifestă în copilărie ca o problemă de comportament. Mulți copii care vin la Long Lane diagnosticați cu deviații de comportament au suferit cîndva de alte disfuncții potențial tratabile. Din nefericire, pentru deviațiile de comportament nu există vreun tratament anume.

Pe măsură ce trece timpul, transformările în diagnoză continuă. Copiii cresc, devin adolescenți și acum vîrsta e cea care impune diagnosticul. Optsprezece este cifra fermecată care metamorfozează deviația de comportament în *disfuncție de personalitate antisocială*, ceea ce se mai numește și *personalitate sociopată*. Încă o dată, nimic nu s-a schimbat la pacient – doar vîrsta lui. La optsprezece sau douăzeci de ani sînt mai mari, dar au aceleași simptome și fac aceleași lucruri înfricoșătoare pe care le făceau la șase, la zece, la doisprezece, chiar la șaisprezece ani. Și

au, de asemenea, același tip de percepții pe care le aveau cînd erau mici: halucinații paranoide, depresii, furii maniacale.

Cînd scriu aceste rînduri, îmi devin și mai limpezi motivele acestor modificări de diagnostic. Doctorii sînt învățați să-și fundamenteze diagnosticul pe simptomele și semnele pacienților. *Simptomele* sînt manifestările neplăcute pe care le simt pacienții și pe care le pot descrie medicului. *Semnele* reprezintă ceea ce doctorii descoperă, văd ei înșiși. În general, medicii stau mai mult de vorbă cu pacienții-copii, și chiar cu cei mai mari, dacă se dovedesc docili. Cînd aceștia au dificultăți de exprimare, îi ajută să-și clarifice gîndurile și senzațiile, să-și descrie durerea. Pe de altă parte, cu pacienții adulți și violenți nimănui nu-i face plăcere să stea de vorbă. Pe bună dreptate, ei ne sperie, mai cu seamă cei care au cazier, sînt delincvenți sau chiar criminali. Prin urmare, nu ne petrecem prea mult timp cu acest tip de pacienți, încît să-i facem să se simtă relaxați și să vorbească despre simptomele lor. Spre deosebire de semne, simptomele nu se pot vedea, ele trebuie descoperite vorbind cu pacientul. Din cauza reticenței medicului de a discuta cu pacienții violenți, din dorința de a scurta la maximum timpul petrecut în compania lor, diagnosticele se pun adeseori pe baza semnelor, și nu a simptomelor.

Există manuale care îi învață pe doctori cum să diagnosticheze. Unele diagnoze psihiatrice reflectă simptomele. În cazul schizofreniei, de pildă, pacientul îi spune medicului că aude voci, se simte persecutat, își închipuie că e controlat de forțe exterioare. Pentru diagnosticarea unei depresii, pacientul trebuie să stea de vorbă îndelung cu medicul său, să-i destăinuiască faptul că se simte trist, că n-are poftă de mîncare și de viață, că doarme prost și chiar se gîndește uneori să-și pună capăt zilelor. Medicul, ascultîndu-l atent, punîndu-i întrebări, poate trage concluzia că există simptome ale depresiei.

Sînt și diagnoze bazate exclusiv pe semne. Ele reflectă *ce face* pacientul, și nu ce gîndește ori ce simte. Deviația de comportament se pretează unei astfel de diagnoze. Pentru a fi etichetat ca deviant, un copil trebuie să manifeste trei sau patru dintre tipurile de comportament inoportun încadrate într-o listă de vreo douăsprezece. Astfel, un copil care fură, minte, fuge de acasă, ori unul care se bate, dă foc sau chinuie pisici are o deviație de comportament. N-ai nevoie de un manual pentru a ajunge la un asemenea diagnostic. Nici măcar nu trebuie să fi urmat medicina. Cînd copilul crește și devine adult, dacă se bate și fură în continuare, dacă nu se simte în stare să stea alături de familia lui și s-o întrețină, dacă are mereu probleme cu

legea, atunci diagnosticul care i se pune este disfuncție de personalitate antisocială. De-acum e considerat un sociopat. Nu se mai pune la socoteală ce gîndește, ce simte sau ce trăiește acea persoană. Contează doar ceea ce face pentru a o diagnostica. În acest mod, se scapă din vedere marea varietate a trăirilor subiective din spatele actelor de violență, resorturile lor autentice. Pentru a diagnostica o deviație de comportament sau o disfuncție de personalitate antisocială, medicul abia dacă are nevoie să-și vadă pacientul, cu atît mai puțin să stea de vorbă cu el. Acțiunile lui vorbesc de la sine. Din nefericire, se ignoră faptul că multe dintre vulnerabilitățile sociale, psihice și neurologice potențial tratabile pot sta la baza manifestărilor de violență care, aparent, seamănă între ele. Pe exact aceleași principii a fost întocmit și *Manualul de diagnostic și statistică medicală*, editat de Asociația Americană de Psihiatrie. Cum spuneam, nu m-am împăcat niciodată cu manualele de specialitate.

În vreme ce statul se ocupa de construirea unității de înaltă securitate din cadrul școlii de corecție de la Long Lane, eu lucram la clinica de pe lîngă tribunalul pentru minori, examinînd delincvenți. Am descoperit că Lee Anne nu era unică. Aproape toți copiii care au trecut pragul cabinetului meu aveau cam același istoric zbuciumat: accidente de mașină, căderi, arsuri, meningite, chiar otrăviri cu monoxid de carbon. În fișele lor medicale erau înregistrate frecvent astfel de catastrofe. Abia mai tîrziu am realizat că multe dintre leziunile pe care părinții le atribuiau unor accidente sau întîmplări nefericite erau cauzate, de fapt, de abuzurile din familie.

În general, copiii delincvenți aveau, ca și Lee Anne, simptome psihotice: auzeau voci și se simțeau persecutați. Actele lor agresive erau adesea reacții la insulte și amenințări imaginare. Cei mai violenți dintre ei erau, după părerea mea, cei mai afectați psihic și neurologic. Și totuși, manualele spuneau altceva. Ne învățau că majoritatea delincvenților sufereau de o deviație de comportament.

În cărți scria că părinții delincvenților trebuiau să fie sociopați: alcoolici, drogați, cu un comportament antisocial. Erau descriși ca iresponsabili și incapabili să-i educe. Aceasta părea cauza problemelor copiilor lor. Deoarece mulți dintre părinții pe care i-am cunoscut aveau într-adevăr probleme cu legea, puteau fi probabil etichetați drept sociopați sau personalități antisociale. Mulți erau bețivi notorii. Unii se drogau. Puteau fi deci considerați alcoolici sau dependenți de drog. Ei, ca și copiii lor, nu trebuiau interogați pentru a li se stabili diagnosticul.

Dar cînd m-am apucat să stau cu adevărat de vorbă cu ei, am descoperit un cu totul alt tablou. Părinţii copiilor convocaţi la tribunal aveau probleme medicale şi psihiatrice similare cu ale progeniturilor. De fapt, tocmai aceste probleme duceau adesea la dependenţa de drog, le tulbura gîndirea, îi făcea să-şi piardă controlul, pe scurt, îi făcea incapabili de „a funcţiona" ca părinţi. Percepeau în mod eronat rolul disciplinei şi aplicau prea des şi cu prea mult entuziasm tot felul de pedepse aspre. Cei mai agresivi delincvenţi pe care i-am întîlnit au fost, de multe ori, tocmai cei care, în copilărie, fuseseră supuşi unei discipline dintre cele mai severe.

Treptat, în anii pe care i-am petrecut la clinica de pe lîngă tribunalul pentru minori, mi s-a conturat destul de limpede structura copilului violent. Am aflat că era posibil ca un om să urle de durere, iar cel de lîngă el să-l biciuiască în continuare. Totuşi, tribunalul pentru minori nu constituia cel mai indicat loc pentru studiul comportamentului violent: cei mai mulţi dintre delincvenţi erau autori ai unor nelegiuiri mărunte. Dacă vroiam să înţeleg cu adevărat ce anume îi împingea pe unii oameni să se ucidă între ei, trebuia să caut în altă parte. După trei ani de conducere a clinicii, am părăsit tribunalul pentru minori, reluîndu-mi activitatea la cabinetul privat.

Întrebările mele privitoare la Hitler şi ce anume ne diferenţia nu dispăruseră cu totul. Ştiam că fiecare dintre noi are, la un moment dat, fantezii criminale. Care adolescent nu şi-a imaginat, la supărare, părintele zdrobit într-un accident de maşină? Care copil n-a strigat la ai lui sau nu i-a şuierat unui amic: „Vedea-te-aş mort!?" Şi totuşi, cei mai mulţi dintre noi n-au ajuns să ucidă. Cei ca Donna, Lee Anne şi atîţia alţii pe care eu şi Jonathan i-am examinat prin închisori au făcut-o însă. De ce?

Nu puteam să scap de întrebarea asta, aşa că, în timpul meu liber, conduceam un seminar despre antecedentele medicale ale delincvenţilor comparativ cu oamenii normali. Am descoperit că ceea ce văzusem la clinică – numărul extraordinar de accidente şi îmbolnăviri – nu era un lucru neobişnuit la delincvenţii de care mă ocupasem. Luaţi în grup, delincvenţii aveau fişe medicale cu mult mai încărcate decît restul lumii. Infractorii de culoare erau cei mai afectaţi, suferiseră cele mai multe leziuni şi maladii. Încă de la concepţie, aveau antecedentele medicale cele mai îngrozitoare. Din nou, descoperirile mele intrau în contradicţie cu manualele. În cărţi se spunea că delincvenţii erau sănătoşi, bine făcuţi, mai voinici chiar decît majoritatea celorlalţi copii (tipul mezomorf, în termeni de specialitate).

În perioada petrecută în clinică şi mai tîrziu, de cîte ori am descoperit ceva nou sau diferit (ca de pildă faptul că nu toţi delincvenţii erau perfect

sănătoși), sau cînd am dat peste vreun aspect ce contrazicea gîndirea comună și convențiile din manuale, am notat și am trimis observațiile mele unei reviste de psihiatrie. Speram astfel că pot atrage atenția colegilor mei pentru a se gîndi mai bine înainte de a se grăbi să diagnosticheze copiii și adolescenții pe care îi consultau.

Cineva din administrația statului Connecticut – probabil o persoană care se ocupa de delincvenți – a citit aceste articole, aflînd astfel despre clinica de pe lîngă tribunalul pentru minori și despre rezultatele ei. Într-o zi, în vreme ce mă aflam în cabinetul meu privat, așteptînd un pacient care întîrzia, a sunat telefonul. O doamnă (al cărei nume nu-l mai știu, dar căreia ar trebui să-i fiu veșnic recunoscătoare) mă invita să pun la punct un studiu despre violența juvenilă în Connecticut. Se pare că, împreună cu fondurile pentru unitatea de înaltă securitate destinată minorilor violenți, se găsiseră bani și pentru un proiect ce-și propunea să afle cauza reală a agresivității acestor copii. Eram interesată de un asemenea proiect? Și iată cum, din senin, mi se oferea ocazia de a încerca să răspund la întrebarea care mă chinuia încă din copilărie.

Cînd pusesem pe picioare clinica de pe lîngă tribunal, nu-mi trecuse prin minte că delincvenții ar putea avea probleme medicale sau neurologice. Acum, cîțiva ani mai tîrziu, eram ceva mai înțeleaptă. Știam că orice studiu asupra violenței juvenile se impunea să includă și o secțiune de neurologie. Aveam deci nevoie de Jonathan. Întrucît fusese reticent în cazul Lee Anne, mi-am dat seama că nu-i puteam vorbi despre asta la telefon. Așa că am stabilit o întîlnire pentru a ne sfătui între patru ochi.

Stăteam în biroul minuscul, înțesat de cărți, pe care Jonathan îl deținea în cadrul Universității Yale, și îl implorам. Părea de neînduplecat. "N-o să mai descoperi nimic nou, Dorothy. Pur și simplu nu mai ai ce. Delincvenții n-au nimic special din punct de vedere neurologic sau psihiatric. Sînt ca noi, toți ceilalți." Cu siguranța pe care doar un proaspăt numit profesor de neurologie la Yale o putea avea, Jonathan a scos o cărticică neagră din raftul de sus al bibliotecii – *Criminalitatea și tulburările psihiatrice*, de Samuel Guze. Citea tot ce-i cădea în mînă, n-aveam ce-i face!

Și mama mea era un cititor la fel de fervent ca și Jonathan. Diferența dintre ei era însă că ea nu credea aproape niciodată ceea ce citea. Trebuia să vadă mai întîi lucrurile cu ochii ei. Nici măcar nu-i păsa dacă cei din jur vedeau sau nu lucrurile în același fel. Eu, deși n-am moștenit calitățile ei de cititor înrăit, am preluat mare parte din filosofia sa. Trebuie să văd cu

ochii mei pentru a mă convinge. Nu am încredere în cărți, mai ales în cele de psihiatrie. Orice lucru care se schimbă atît de des precum manualele de diagnoză nu-mi poate inspira prea mare încredere.

Nu vreau să spun cu asta că Jonathan credea absolut tot ce citea. Nici pe departe. E, de fapt, un tip cu un simț critic foarte acut. Are, totuși, un mare respect față de cercetarea sistematică, față de autoritatea și înțelepciunea celor mai în vîrstă. Probabil că maică-sa nu i-a strecurat niciodată la ureche: "Împăratul e gol." Guze era mult mai în vîrstă decît noi și un profesor foarte respectat. Cînd vorbea el (sau cînd scria), lumea asculta. Ținînd în mînă cartea lui Guze, Jonathan a parcurs sumarul, găsind referința pe care o căuta. Deschizînd apoi la pagina 124, a început să citească: "Sociopatia, alcoolismul și dependența de droguri sînt tulburările psihice asociate cu delictele grave. Ceea ce nu se întîmplă în cazul schizofreniei, a disfuncțiilor afective primare, a nevrozelor anxioase și obsesionale, a fobiilor și – aici a făcut o pauză semnificativă – a sindroamelor cerebrale." A închis cartea. Și discuția.

Vorbise Guze cel Mare, președintele uneia dintre cele mai prestigioase secții de psihiatrie din țară, cea din cadrul Universității Washington din St. Louis. Mai mult, el își fundamenta aserțiunile pe argumentele cercetării și statisticilor. În vreme ce un psihiatru ca mine abia bîjbîia în căutarea reprezentărilor clinice, încercînd să ghicească ce îi spune și îi arată pacientul, Guze era cu ani-lumină mai înainte. Avea date. O mulțime de date. Și se folosise de interviurile cu sute de delincvenți. Cum îmi puteam închipui că aș putea vreodată să-l concurez?

Eu știam totuși ceea ce văzusem cu ochii mei la clinica pe care o condusesem. Dacă delincvenții pe care îi examinasem semănau cu cei despre care scria Guze, atunci măcar asupra acestui aspect profesorul se înșela. Dar încearcă să-i dovedești asta lui Jonathan! Cum puteam să-l conving să parcurgă șaizeci de mile dus-întors, o dată pe săptămînă, pentru a se ocupa de evaluările neurologice ale unor delincvenți violenți, despre care Guze și restul lumii susțineau că sînt perfect sănătoși? Nu erau bolnavi. Erau doar răi, niște caractere dificile.

Știam că Jonathan și cu mine nu vom fi în stare niciodată să examinăm același număr de infractori, violenți sau ba, precum Guze. Nici dacă am fi făcut doar asta pînă la adînci bătrîneți. Îți trebuie ore întregi să studiezi fie și un singur caz. Și, pe măsură ce înveți și capeți experiență, cu atît mai mult timp îți trebuie de fiecare dată, pentru că devii conștient de ceea ce ai omis în cazurile precedente și îți prelungești tot mai mult evaluările.

„N-o să descoperi nimic", a repetat Jonathan, lovind ușor cartea lui Guze.

„Bine, Jonathan. Bine." Nu-mi plăcea deloc felul în care sunau vorbele astea. Semăna cu modul în care îmi răspundea fiică-mea, cînd îi ceream să-și facă ordine în cameră: "Bine, mamă. Bine." Era clar că n-aveam să-l conving pe Jonathan că delincvenții violenți puteau avea probleme cerebrale. Cine eram eu ca să-l contrazic pe Guze?

L-am măgulit, l-am lingușit, am făcut mai întîi apel la ego, apoi la intelect. Mi-am pus la bătaie toate cunoștințele căpătate la cursul de cultură etică. Am vorbit despre moralitate și filosofie. N-am ajuns însă nicăieri. Jonathan începuse să se plictisească. În cele din urmă, am încercat să-l mituiesc: „Jonathan, e vorba despre o subvenție de stat de zece mii de dolari. Asta înseamnă cam o sută pentru fiecare copil examinat." De data aceasta i-am atras atenția. O carieră academică te poate satisface din punct de vedere intelectual, dar nu și financiar, iar Jonathan avea trei băieți cărora trebuia să le plătească studiile. Simplu ca bună ziua! Prin urmare, am devenit o echipă. Peste ani de zile, pe a doua ediție a volumul său *Neurologia comportamentală*, Jonathan mi-a scris o dedicație de genul: „Pentru Dorothy, care m-a învățat că de pe urma delincvenței se cîștigă bine".

Jonathan avea cursuri la Yale întreaga săptămînă. Sîmbetele nu intrau la socoteală, pentru că ținea Sabatul. Mai rămîneau doar zilele de duminică. Așa că, aproape în fiecare dimineață de duminică, Jonathan a venit pînă în Middletown pentru examinarea unor infractori violenți internați în școala de corecție. Fișele acestor copii au fost puse deoparte. Jonathan lucra pe cont propriu. Nu știa nimic despre ce descoperisem eu.

Într-o duminică după-amiază, cînd trecuseră trei sau patru luni de la inițierea proiectului, am primit un telefon. Era Jonathan. Se ocupase pînă atunci de vreo douăzeci de delincvenți.

„Dorothy?"

„Da."

„Vroiam doar să-ți spun că ai avut dreptate. N-am mai văzut așa ceva înainte. N-am mai întîlnit atît de mulți copii afectați neurologic, într-un singur loc, la un moment dat." Deci, îl cîștigasem de partea mea. De la Long Lane pînă la închisorile pentru condamnații la moarte n-a mai fost decît un pas.

CAPITOLUL 7

Fondurile alocate proiectului de studiu asupra violenței s-au epuizat, iar colaborarea mea cu Jonathan s-a încheiat curînd. M-am trezit atunci căutînd un mod de a-mi petrece timpul care îmi rămăsese brusc liber. De-acum aveam cu Mel doi copii, pe Gillian și Eric. Aș fi putut lucra doar o jumătate de normă, petrecîndu-mi după-amiezele cu ei și chiar îngăduindu-le să meargă la culcare înainte de începerea știrilor de noapte.

Dar, într-o dimineață, în viața noastră a intervenit ceva. În vreme ce urca panta ușoară care ducea la școala lui Eric, Mel a simțit deodată o durere puternică în piept. S-a oprit și durerea a cedat. Însă atunci cînd și-a reluat drumul, l-a apucat din nou. Mel, la nici cincizeci de ani, a descoperit că avea angină pectorală. (Pe cînd era copil, în Anglia, suferise de difterie.) A trecut prin două infarcturi și a petrecut luni de zile în spital, între viață și moarte, rămînînd cu o inimă destul de slăbită. Nu-mi puteam permite deci luxul de a-mi vedea nonșalantă de cercetările mele, luîndu-le doar ca pe un hobby ce impunea necesitatea de a umbla ici și colo după fonduri. Nu era realist nici să lucrez cu jumătate de normă și să mă joc cu copiii în restul timpului. Era posibil să devin principalul susținător financiar al familiei și aveam nevoie de o slujbă serioasă.

Vroiam să lucrez în New Haven, și Yale mi se părea locul cel mai la îndemînă pentru a-mi începe munca de cercetare. Predam deja acolo, dar titlul de profesor clinician era mai mult onorific. Nu cîștigam mare lucru din asta. Prin urmare, am făcut o cerere de angajare într-o slujbă adevărată – fără a menționa, desigur, motivul real al solicitării mele. Dar universitatea nu s-a arătat interesată: Yale nu angajase niciodată într-un post titular un psihiatru femeie. Mai existaseră femei pediatri sau epidemiologi, dar niciodată psihiatri. Iar Yale n-avea de gînd să-și încalce tradiția

pentru mine. Nici eu n-aveam de gînd să cerșesc mila. Faptul că-l implorasem pe Jonathan să lucreze cu mine fusese o provocare, însă a face temenele pentru un post ar fi însemnat să mă umilesc. Nici Mel și nici eu nu eram dispuși să ne folosim de boala lui pentru ca eu să capăt slujba.

Oricum, studiile mele asupra violenței ajunseseră să fie destul de cunoscute chiar și la New York, de unde foarte curînd am primit oferte de angajare din partea mai multor facultăți de medicină. M-au tentat deopotrivă Universitățile Columbia și Cornell, dar parcă New York University (mai ales Clinica Bellevue) m-a făcut să mă simt cel mai în largul meu. Columbia și Cornell erau cam reticente la ideea lucrului cu adolescenții violenți. Bellevue însă nu prea avea încotro – era spital municipal și trebuia să-i accepte. Ba mai mult, avea și o secție pentru pușcăriași, un loc ideal pentru studiul violenței la adulți. M-am angajat deci la facultatea din cadrul N.Y.U. și mi-am petrecut primul an acolo războindu-mă cu gîndacii și cu o familie de șoareci care-și făcuse cuib în radiatorul meu.

Îmi place să mă gîndesc la mine ca la navetistul prin excelență. După optsprezece ani de călătorie între New Haven și New York – două ore dus, două întors – cred că n-ar fi rău să scriu un ghid practic pentru navetiști. Recunosc cele mai bune vagoane (cele care n-au încă ștampilat pe ele sigla "nefumători", nu au WC-uri și deci miros mai bine). Știu care dintre locuri sînt cele mai comode și ce obiecte trebuie neapărat să ai la tine: un baton de Snickers, un roman, un carnețel liniat, trei pixuri – unul ca să-l împrumuți, unul să-l folosești și altul de rezervă – și cel puțin un ziar cu o integramă nouă. În ziua de azi, prinde bine un telefon celular și chiar un computer portabil. Dar dacă trebuie să te limitezi la un singur obiect, ia-ți un Snickers. Nu știi niciodată dacă nu cumva vei ajunge în cinci ore în loc de două și, la o adică, nu-ți poți mînca laptop-ul. De asemenea, îmi place să mă consider newyorkeză și, în sinea mea, chiar sînt; treizeci de ani în New Haven n-au putut schimba asta. În Bellevue mă simt ca acasă.

La scurt timp după intrarea mea în N.Y.U. am reușit să fac rost de o mică bursă de la Fundația Ford, pentru studierea prizonierilor din secția judiciară a Clinicii Bellevue. Spre satisfacția mea, am descoperit că Jonathan avea aceeași părere ca mine despre New York și Bellevue. De aceea nu mi-a fost deloc greu să-l aduc, ca să ne continuăm acolo munca împreună. Jonathan crescuse în Brooklyn și urmase Facultatea de medicină la Columbia. Făcuse o parte din practică la Bellevue și era îndrăgostit de venerabilul spital, cu scările lui elegante, cu podelele de marmură și candelabrul uriaș din holul central.

În faimoasa secție judiciară a clinicii, am examinat împreună cu Jonathan cîțiva dintre cei mai cunoscuți criminali din New York. Seara, în tren, cînd mă întorceam la New Haven, luam adesea ultimul număr din *Post* și descopeream pe prima pagină fotografiile ucigașului pe care urma să-l întîlnesc a doua zi în secția de psihiatrie judiciară a spitalului. La Bellevue, am stat de vorbă, de pildă, cu Mark David Chapman, cel care l-a împușcat pe John Lennon. Sau cu individul care i-a tăiat capul și penisul tatălui său și le-a aruncat pe fereastră. A fost o perioadă destul de interesantă în activitatea mea și a lui Jonathan. În New Haven pacienții nu prea făceau chestii de genul ăsta, cel puțin nu aceia cu care am avut eu de-a face.

La Bellevue, violența extremă nu se limitează la rezidenții din secția judiciară. Un studiu asupra pacienților din secția de psihiatrie infantilă a demonstrat că, din cincizeci și cinci de copii internați anual, douăzeci și unu comiseseră tentative de asasinat. De pildă, unul dintre copii a fost internat după ce încercase să-și strîngă de gît sora; un altul dăduse foc canapelei pe care dormea maică-sa; mama altuia se trezise din somn cu fiul deasupra ei, amenințînd-o cu un ciocan. Cel mai mic, un băiat de patru ani, îi pusese mamei lui un cuțit de bucătărie la gît. Ceea ce distingea acești copii cu tendințe criminale de semenii lor neagresivi erau unele semne de afectare neurologică, precum crize convulsive în antecedente sau un mediu familial marcat de abuzuri și violență. Am scris atunci despre toate aceste descoperiri. Cînd au fost publicate în *American Journal of Psychiatry*, ele au atras atenția nu numai unor colegi din branșă, ci și Dianei Sawyer. Dacă n-ar fi fost ea, desigur că eu și Jonathan n-am fi călcat niciodată în secția rezervată condamnaților la moarte.

Diane Sawyer m-a invitat pentru o apariție în cadrul programului "CBS Morning News", unde am prezentat studiile mele asupra copiilor cu tendințe criminale – firește, foarte pe scurt, în mai puțin de două minute. A trebuit să vorbesc repede, altminteri aș fi depășit timpul alocat și aș fi fost întreruptă de spotul publicitar care urma.

Pentru a mă asigura că voi exploata cît mai bine cele nouăzeci de secunde acordate, un asistent de programe a repetat cu mine, înainte, toate întrebările. Chiar mi-a permis să sugerez eu însămi ce anume vroiam să fiu întrebată. M-a asigurat că nu vor exista nici un fel de surprize, nici o

întrebare de tipul: „Un părinte își poate da seama dacă bebelușul lui va deveni, cînd va crește, un violator în serie?"

„Mamă, răspunsurile tale erau notate undeva pe tavan?" m-a întrebat fiica mea, după emisiune.

„Ce vrei să spui?"

„Păi, de cîte ori Diane Sawyer te întreba ceva, te uitai în sus."

Deși nu mai țin minte mare lucru din interviul de atunci, îmi amintesc totuși, în esență, prima întrebare. A fost ceva de genul: "Doamnă doctor Lewis, credeți că mama unui copil de doi ani cu probleme de comportament poate prezice dacă fiul ei va deveni un criminal?" Mi-a venit să strig: „Ai promis doar să nu întrebi una ca asta!" Cred că acesta a fost motivul inițial pentru care m-am uitat în sus, cerînd ajutorul divin. Pe urmă, gestul s-a transformat probabil într-un tic. Oricum, în intervalul acela, ce mi s-a părut interminabil, am reușit într-un fel sau altul să comunic celor care mă ascultau faptul că pruncii nu se născeau asasini; și chiar în cazul celor născuți cu probleme neurologice sau psihiatrice, abia asocierea cu un mediu violent și abuziv putea da naștere în ei unor tendințe agresive. La un moment dat – cred că în clipa în care o asiguram pe Diane Sawyer că majoritatea copiilor epileptici n-aveau tendințe criminale – am auzit melodia ce însoțea de obicei genericul programului, care m-a întrerupt și a înlocuit imaginea mea de pe ecran cu o ceașcă de cafea aburindă. M-am simțit jignită atunci, dar am văzut pe urmă că același lucru i s-a întîmplat și lui Henry Kissinger.

În timpul programului, n-am conștientizat prea bine faptul că imaginile din cele nouăzeci de secunde în care apărusem sub lumina reflectoarelor fuseseră transmise în întreaga țară. În acea dimineață, un avocat din West Palm Beach tocmai își savura propria-i ceașcă de cafea aburindă, privind "CBS Morning News". Descrierea pe care am făcut-o copiilor cu tendințe criminale l-a îndemnat să-și ciulească urechile. Omul lucra la un caz foarte asemănător – doi clienți care își așteptau execuția în penitenciarul Starke din Florida.

În ziua următoare, am primit un telefon la Bellevue. Vocea bărbatului de la celălalt capăt al firului, cu un ușor accent sudist, era plăcută și prietenoasă.

„La telefon Dick Burr. Sînt avocat din oficiu în Florida. Un coleg de birou v-a văzut ieri la televizor. Am înțeles că descrierea pe care ați făcut-o

copiilor cu tendințe criminale seamănă foarte bine cu a multora dintre clienții noștri condamnați la moarte. N-ați vrea să-i examinați pe cîțiva dintre ei? Nu li s-a mai făcut niciodată o expertiză neurologică sau psihiatrică și, după ceea ce v-am auzit spunînd, ne-am gîndit că s-ar putea să ne fi scăpat cîte ceva."

Și astfel am ajuns, eu și Jonathan Pincus, să ne ocupăm de deținuții condamnați la pedeapsa capitală.

CAPITOLUL 8

Starke. Numele spune aproape totul. Starke, Florida. Un oximoron geografic. Clădiri cu un singur etaj înflorind în peisajul altfel arid. Pe șoseaua de intrare în oraș, tăbliță cu invitația – zadarnică, de fapt – de a vizita *Lumea Reptilelor*, cea de-a doua atracție turistică de prin partea locului.

Starke e un loc rece, chiar și primăvara. În aprilie, cînd am venit împreună cu Jonathan pentru a examina cîțiva dintre condamnații la moarte, mai ningea încă. Priveam fulgii care cădeau leneș, topindu-se la contactul cu cimentul din jurul havuzului aflat în centrul orașului. Acolo fusese odată un han, Ramada Inn. Acum însă municipalitatea, schimbînd numele și destinația locului, avusese grijă să-i ofere o austeritate cît mai pregnantă.

Și totuși Starke supraviețuise, mai ales datorită veniturilor strînse de pe urma turiștilor ce vizitau orașul tot timpul anului. Ca și noi, nimeni nu venea aici ca să se distreze. Nici vremea și nici peisajul nu erau responsabile pentru afluența de vizitatori atrași de Starke, ci închisoarea.

Pușcăriașii sînt, de fapt, principala atracție a locului. Fără ei, probabil că orașul n-ar mai fi existat. Penitenciarul, cu deținuții săi și mulțimea de prieteni, membri ai familiei, avocați care se perindă prin oraș, asigură un venit modest motelurilor și cîrciumilor ieftine, înșirate de-a lungul drumului principal.

Cîte un incident sparge periodic monotonia fluxului de lume care intră și iese din închisoare. Ritmul domol al locului se precipită și, pentru cîteva zile, uneori chiar pentru o săptămînă sau două, economia cunoaște un brusc reviriment. Tocmai cînd sezonul pare mort, cînd un alt motel sau restaurant se pregătește să-și închidă porțile, apare știrea că guvernatorul a semnat încă o condamnare la moarte. Și așa, Starke prinde din nou viață.

Şansa ca principala atracţie turistică a oraşului, "Bătrînul jilţ fierbinte", să fie din nou pusă la treabă generează o atmosferă febrilă care atrage zeci şi sute de reporteri şi cameramani. Recolta de pe urma unui asemenea eveniment poate susţine apoi oraşul timp de aproape o jumătate de an în care nu se întîmplă nimic.

"Bătrînul jilţ" este porecla afectuoasă dată de localnici vechiului, dar eficientului scaun electric din Starke. Din cînd în cînd, "Bătrînul jilţ" îşi mai arată vîrsta: nu reuşeşte să genereze din prima încercare tensiunea necesară pentru onorarea clientului. Se spune că în 1979, cînd a fost reinstaurată pedeapsa capitală, au fost necesare două sau trei salve pentru a-l "prăji" pe John Spenkalink, primul client al „Bătrînului jilţ". Cînd au loc astfel de incidente, toată presa vuieşte. Ziarele locale îşi fac publică dezaprobarea cu litere de-o şchioapă, în vreme ce relatează, minut cu minut, moartea agonică a criminalului. Atunci cînd se dovedeşte neputincios, "Bătrînul jilţ" provoacă vînzări mai spectaculoase ale presei decît atunci cînd îşi face datoria impecabil. Bănuiesc că acesta e unul din motivele pentru care statul Florida nu şi-a schimbat formula de execuţie: moartea prin injecţie letală e mult mai plictisitoare. E simplu de înţeles, prin urmare, de ce *Lumea Reptilelor* rămîne abia al doilea obiectiv turistic din Starke.

Numai anunţata execuţie a lui Ted Bundy, amînată în vreo patru-cinci rînduri, a salvat de la faliment mai multe localuri din zonă. Periodic, preconizatul eveniment dădea din nou viaţă oraşului muribund. De fapt, atunci cînd ultimul apel în justiţie al lui Bundy s-a soldat cu un eşec şi omul a fost în fine executat, mulţi dintre localnici au regretat în sinea lor că ucigaşul nu mai era. În fond, de pe urma lui mîncaseră cu toţii o pîine.

Prima noastră vizită la Starke a coincis cu una dintre datele, repetat schimbate, ale execuţiei lui Bundy. Pancartele şi afişele colorate de pe frontispiciul motelurilor, benzinăriilor sau restaurantelor vorbeau despre sentimentele proprietarilor şi dădeau impresia unei atmosfere de festival, ce schimba complet obişnuitul aer mohorît al locului. Pe cîrciuma din apropierea hotelului unde trăsesem noi, care avea să ne hrănească şi în următoarele noastre vizite acolo, era un afiş uriaş pe care scria: "LA PRĂJIT CU TINE, BUNDY!"

Eu şi Jonathan ne-am oprit să privim afişul.

„E unul dintre cei de care ne vom ocupa?" a întrebat Jonathan. Am scos hîrtia pe care mi-o dăduse Dick Burr, avocatul din oficiu, şi am parcurs lista. Conţinea numele a zece condamnaţi pe care trebuia să-i examinăm

în următoarele patru zile. Numele lui Bundy nu era printre ele. Deci nu aveam să-l vedem acum – și nici altă dată, dacă autorii mesajului de pe banner urmau să fie ascultați.

„Nu, nu-i de-al nostru."

„Bun, atunci hai să mîncăm."

Puteam conta pe puterea de decizie a lui Jonathan. Eu eram idealistul din echipă, el era realistul. Aveam nevoie de hrană. Nu contau concepțiile bucătarului. Și apoi, pe atunci Jonathan nici nu știa prea bine ce înseamnă pedeapsa capitală. Deci, am intrat să mîncăm.

Așa cum rezidenții unei închisori învață tehnicile de supraviețuire – cum să producă alcool, cum să facă o armă dintr-o periuță de dinți, cum să aranjeze vizita „conjugală" a unei femei nemaivăzute pînă atunci (să nu uităm că Ted Bundy a devenit tată în timp ce-și aștepta execuția) – tot astfel doctorii care examinează pușcăriașii deprind propriile lor tactici de supraviețuire. Mîncarea sigură și de calitate e la fel de greu de procurat pentru deținuți ca și pentru doctori. Mi-a fost dat să întîlnesc condamnați la moarte care nici nu se atingeau de hrana servită în pușcărie. Trăiau ca și mine, cu batoane de Snickers, pe care le luau de la automatele din închisoare. Unul dintre clienții lui Dick Burr, James Adams (fie-i țărîna ușoară!), și-a distrus esofagul cu doar cîteva înghițituri de friptură asezonată cu leșie – cineva de la bucătărie nu-l plăcea pe James. Statul Florida a plătit destul de scump refacerea tractului său gastrointestinal. I-a fost salvată viața numai pentru ca omul să aibă onoarea de a fi singurul negru condamnat la moarte în ultimii douăzeci de ani.

Deoarece mîncarea bună și sigură nu prea are acces în închisoare și pentru că procedura de intrare-ieșire e atît de îndelungată, cel care are de gînd să-și petreacă ziua în spatele gratiilor trebuie să mănînce serios la micul dejun. Această masă trebuie să-i ajungă opt ore sau chiar mai mult – dacă nu cumva și-a luat cu el un pachețel cu de-ale gurii sau un baton de ciocolată.

Iudaismul ortodox și bucătăria din Starke nu prea sînt compatibile. De aceea, lui Jonathan i-a fost aproape imposibil să se hrănească la cîrciuma în care am intrat. S-a minunat de numărul de feluri care se pot face din carne de porc. Religia mea era ceva mai permisivă, îmi îngăduia să mănînc orice mi se părea a fi sigur în meniul oferit – adică orice era copt, măcar cinci minute, la peste 180 de grade. M-am oprit la friptura de pui. Jonathan a decis să se limiteze la o salată.

În dimineața următoare, înainte să plecăm spre închisoare, Jonathan a descoperit cu încîntare că, la micul dejun, i se ofereau lapte degresat, fulgi de porumb, cafea și suc proaspăt de portocale. Întors în New Haven, a descris acest meniu ca fiind "comoara ascunsă a unei bucătării care n-a auzit decît de ouă prăjite, șuncă, slănină, cîrnați și biscuiți făcuți cu untură și serviți cu unt".

Am privit cu un ochi critic tăvile cu micul dejun ale celorlalți. Eram sigură că bolul cu fulgi de porumb nu-l va ajuta pe Jonathan să examineze patru criminali fără a-i ghiorăi mațele. S-a uitat consternat la ceea ce-mi pusesem eu pe tavă: „Nu-mi vine să cred c-o să mănînci toate chestiile alea!" Aveam în față două ouă prăjite, mai mulți cîrnați, o felie de șuncă și o movilă de fulgi de ovăz cu unt topit deasupra.

„N-am încotro, Jonathan. Dacă nu mănînc lipide, pe la ora unsprezece îmi scade glicemia și nu mai pot gîndi limpede. Iar stomacul meu începe să scoată niște zgomote îngrozitoare." Jonathan abia își putea disimula dezgustul, dar asta nu m-a făcut să dau înapoi. „O să regreți că n-ai mîncat decît cereale", l-am prevenit eu. După cîteva drumuri în sud pentru evaluarea condamnaților la moarte, am înțeles că Jonathan prefera înfometarea decît să pună în gură șuncă sau cîrnați.

După micul dejun, ne-am îndreptat către închisoare, conduși de un avocat care trebuia să ne ușureze accesul acolo. Chiar înainte de a intra în perimetrul închisorii, am ochit un mic magazin deschis non-stop, de unde se aprovizionau probabil localnicii din Starke. Era ultima noastră șansă de a ne cumpăra niște sandvișuri și încă ceva bogat în calorii pentru întreaga zi pe care o aveam în față. Cînd am sugerat să ne oprim, avocatul mi-a spus însă că sînt prea puține șanse să găsim ceva consistent acolo, așa că am mers mai departe.

Cînd ne-am apropiat de închisoare, peisajul s-a schimbat, terenul plat și pietros făcînd loc unor vaste cîmpuri cultivate. Sute de acri înconjurau zidurile închisorii, recoltele asigurînd hrana deținuților. Ici și colo se zărea albastrul-deschis al uniformelor pușcăriașilor care lucrau pămîntul. În depărtare, am văzut o cireadă de vaci alb-negre, sursa de lapte proaspăt a celor de dincolo de ziduri.

Acest peisaj bucolic s-a transformat curînd și am intrat în perimetrul clădirilor cenușii, rectangulare, legate printr-o structură de turnuri de pază și înconjurate de un gard înalt din metal. „Vedeți clădirea de colo?", a arătat avocatul către primul complex vizibil. „E casa morții. Acolo sînt

ținuți condamnații la pedeapsa capitală." Și, pentru a-și sublinia descrierea macabră, a adăugat: „Acolo își are locul Bătrînul jilț".

De-a lungul anilor, eu și Jonathan am căpătat, din partea avocaților, nu doar informații fascinante asupra modului în care funcționa – sau dădea greș – sistemul juridic, dar și date care, odată împărtășite, ne-au rămas pentru totdeauna în minte. Apăsați de ceea ce știau legat de soarta clienților lor, avocații ne foloseau uneori pe noi ca receptori ai unor secrete prea teribile pentru a fi împărtășite acasă nevestelor sau copiilor.

În prima noastră dimineață la Starke, în timp ce parcurgeam cu mașina drumul de la motel pînă în incinta închisorii, avocatul din oficiu a crezut că era potrivit să ne povestească felul în care decurgea ceremonialul, lung de o săptămînă, ce preceda orice execuție.

Cu vreo cîteva zile înainte, deținutul este transferat din secția condamnaților la moarte într-o cămăruță din preajma sălii de execuție. Acolo lumina arde zi și noapte, pentru ca omul să fie supravegheat îndeaproape și împiedicat să se sinucidă. Condamnatul este vizitat de un croitor, care îi ia măsurile pentru costumul ce urmează să-l îmbrace pe ultimul drum. Deținutul poate opta pentru consilierea spirituală a preotului închisorii, și sînt destui cei care recurg la serviciile acestuia.

Condamnatului i se permite de asemenea să-și aleagă o ultimă masă – deși nu sîntem siguri că i se poate aduce chiar orice. Julia Child a publicat de curînd o listă cu propriile sale preferințe, dacă ar fi să-și aleagă un ultim dejun. Dacă îmi amintesc bine, erau trecute acolo stridii, *fois gras*, caviar, urmate de rață glasată și, la sfîrșit, *crème brulée*. Ar fi cerut, de asemenea, ca fiecare fel de mîncare să fie însoțit de un vin adecvat. Astfel, desertul urma să fie acompaniat de o sticlă de Château d'Yquem din 1976. Dați-mi voie să mă îndoiesc că un asemenea meniu ar putea fi onorat la Starke. Știu că, de pildă, vinul și berea sînt interzise chiar și la acest ultim dejun. Un Château d'Yquem e, prin urmare, exclus.

O informare privind ultimele dorințe culinare ale condamnatului se poate obține din rapoartele de după execuție, publicate în presă. Studiindu-le, am conchis că puiul prăjit e de departe cel mai solicitat. (E și preferatul meu, atunci cînd sînt la Starke.) Dar, spre deosebire de mine, alegerea lor nu e influențată de prudență. Nu de mult, un tip din Oklahoma a cerut două Big Mac, iar un retardat din Arkansas (unul care, după crimă, se împușcase în cap, fiind salvat de doctori, ca și James Adams din Florida, pentru a putea fi apoi executat) și-a pus deoparte desertul – plăcintă cu nuci – pentru a-l înfuleca pe seară, după execuție. Teoretic, deținuții

nu pot fi executați dacă nu înțeleg ce li se întîmplă sau de ce. Dar asta doar în teorie...

În ultimele zile ale unui condamnat, vizitele sînt sever controlate, deși avocații mai au încă acces la clienții lor. La Starke, totuși, deținutul are dreptul la o ultimă "vizită de contact" din partea celor apropiați, o ocazie cu totul specială, căci majoritatea vizitelor de dinaintea execuției se petrec în spatele unui geam, condamnatul fiind despărțit fizic de familie și prieteni. Oricum, pentru o scurtă perioadă de timp, în după-amiaza zilei de dinaintea execuției, deținutul îi poate vedea și îmbrățișa pe cei dragi pentru ultima oară. Totuși, în anumite cazuri, acest privilegiu nu este acordat.

Un astfel de caz a fost cel al lui Ted Bundy. L-am cunoscut pe Mr. Bundy și ne-am întîlnit timp de mai mulți ani, reușind să-i cîștig încrederea. De aceea am fost doar ușor surprinsă cînd am primit un telefon din partea avocatei sale, Polly Nelson, în sîmbăta dinaintea programatei execuții, care urma să aibă loc marți. Bundy ceruse să stea de vorbă cu mine înainte să moară. Firește, am fost de acord să mă duc. Speram să ajung la Starke duminică după-amiază, dar un complex de situații neprevăzute m-a împiedicat să sosesc mai devreme de luni dimineață. Polly Nelson a venit să mă ia de la aeroport și ne-am îndreptat împreună către închisoare.

Acolo, într-un cub de sticlă situat nu prea departe de cel în care fusesem închisă, singură cu Bundy, cu cîțiva ani în urmă, am stat încă o dată de vorbă – eu, el și avocata. Între noi nu era nici un perete despărțitor. Avea mîinile și gleznele încătușate. Am discutat astfel în jur de patru ore și jumătate. Spre după-amiază, a intrat o secretară a administratorului, cu hîrtie și creion. Avînd aerul că-și notează indicațiile șefului, femeia l-a întrebat pe Bundy care îi erau dorințele pentru acea după-amiază, cu cine dorea să-și petreacă ultimele ore. Regulile închisorii stipulau că avea voie să stea de vorbă cu prieteni sau membri ai familiei timp de o oră sau două, însă de-o parte și de alta a geamului din sticlă. Avea să-i fie totuși rezervat și un interval pentru o vizită de contact cu cineva drag. Mi-a fost clar că toate aceste aranjamente fuseseră făcute dinainte. Singura modificare în cererile lui Bundy, după cum am înțeles, era prezența mea pe lista vizitatorilor despărțiți de bariera din sticlă. Aprobarea pentru o ultimă vizită de contact, în care urma să fie singur cu ultima sa cucerire, o juristă care semăna vag cu mai multe din victimele lui, rămînea în picioare. Purtarea grațioasă a secretarei, combinată cu eficiența ei m-au făcut să o asociez cu o stewardesă de pe liniile aeriene Delta. Polly Nelson a rămas și ea cu

aceeași impresie. Îmi amintesc cum s-a întors spre mine, în timp ce ieșeam din închisoare, și mi-a ciripit, imitînd-o pe femeie: "Cu ce v-am mai putea servi înainte de execuție, domnule Bundy?"

Dar din cauza întorsăturii de situație, Bundy n-a mai apucat să-și vadă toți vizitatorii și nici să-și îmbrățișeze iubita pentru ultima oară. Cînd ne-am întors la închisoare în acea după-amiază, mașina ne-a fost oprită la poartă și mi s-a spus nu numai că nu-l mai puteam vizita pe Bundy, dar că nu mai aveam acces nici măcar în perimetrul închisorii. Erau ordinele directorului. Aparent, omul se temuse ca nu cumva să-mi treacă prin cap să-l declar brusc pe Bundy inapt pentru a fi executat. Ceea ce se poate întîmpla, cum spuneam, atunci cînd deținutul nu înțelege ce i se întîmplă și de ce. Însă Bundy nu era nici pe departe în situația asta. Totuși, un ziar local se grăbise să publice știrea că eu fusesem chemată special și chiar îl declarasem pe Bundy inapt. Nu era adevărat. Dar directorul închisorii nu vroia să riște. De fapt, circula zvonul că fuseseră deja convocați la Starke trei psihiatri care să-l declare teafăr și în deplinătatea facultăților mintale, în cazul în care aș fi avut nechibzuința de a sugera contrariul. În cele din urmă, Polly a obținut permisiunea ca eu să intru în închisoare, dar să rămîn deoparte, în vreme ce ea și alți cîțiva vizitatori aveau să stea de vorbă cu Bundy prin peretele de sticlă.

Brunei juriste, cu părul lung, pieptănat cu cărare, i s-a refuzat în cele din urmă întrevederea cu Bundy pentru o ultimă îmbrățișare. Directorul închisorii a considerat și această vizită mult prea riscantă. Bănuiesc că i-a fost teamă ca nu cumva femeia să-i strecoare lui Bundy vreo pastilă de cianură. Această modificare a planului inițial – interzicerea vizitei de contact dintre Bundy și iubita lui – a făcut din mine ultima femeie care l-a sărutat pe Ted Bundy înainte de moarte. Nu plănuisem așa ceva, desigur. De fapt, nu avusesem deloc intenția să-l pup pe Ted Bundy. Lucrasem pentru el și avocații lui. Era de datoria mea să verific dacă nu existau, în acest caz, probleme psihice care să fi fost trecute cu vederea. Îmi făcusem meseria, nimic mai mult. El, în schimb, îmi permisese să-l studiez – fără vreun interes sau în speranța de a descoperi resorturile intime, dinăuntrul sau din exteriorul său, care îi declanșaseră violența extremă. La începutul ultimei noastre întrevederi, l-am întrebat de ce dorise să stea de vorbă cu mine. „Pentru că toți cei cu care am discutat în aceste ultime zile au vrut să știe doar ce am făcut. Tu ești singura care dorește să afle de ce."

Încă mai studiem și astăzi datele cazului Bundy și sperăm ca, într-o zi, să alcătuim un jurnal științific cuprinzînd descoperirile noastre.

Indiferent de motivele pentru care m-a chemat la Starke și de rațiunile pentru care m-am dus, discuția noastră de patru ore și jumătate, cu o zi înainte de execuție, a fost hotărîtoare. De fapt, pînă în clipa în care a apărut secretara, nici n-am simțit cum a trecut timpul. Cînd mi-am dat seama cîte ore se scurseseră, m-am simțit chiar un pic vinovată. Mai erau poate și alții care vroiau să-și ia la revedere. Rămăseseră atît de multe lucruri de aflat, dar, de vreme ce erau ultimele ore din viața lui Theodore Bundy, m-am văzut obligată să plec. Se mai aștepta încă răspunsul la un ultim apel către Curtea Supremă, așa că am hotărît să pun capăt interviului strîngîndu-i lui Bundy mîinile încătușate și urîndu-i noroc cu apelul; aveam să aflăm decizia Curții Supreme abia pe la miezul nopții. Ne-am ridicat amîndoi și, atunci cînd i-am strîns mîna, el s-a aplecat și m-a sărutat pe obraz. Prin urmare, i-am înconjurat gîtul cu brațele și i-am întors sărutul. Așa am devenit ultima femeie care l-a sărutat pe Ted Bundy.

M-am întors acasă cu avionul marți după-amiază. Soțul meu m-a întîmpinat în prag și, după ce mi-am lăsat bagajele pe podeaua bucătăriei, i-am spus pe un ton ce se dorea nonșalant: "Ai în față ultima femeie care l-a sărutat pe Ted Bundy." "Și care e încă vie", a fost comentariul lui Mel.

De la avocatul care ne conducea către penitenciar am aflat că orele de dinaintea execuției sînt pentru condamnat cele mai grotești și mai umilitoare. Un frizer este adus să-i radă capul și părul din jurul unei glezne, pentru a permite un flux cît mai bun al curentului electric prin corp. Înjosirea extremă vine aproape de final. Deținutul trebuie să facă duș și, înainte să i se dea haine proaspete, e obligat să stea aplecat, în vreme ce gardienii îi vîră în rect bucăți mari de vată. Operațiunea e menită să păstreze curat „Bătrînul jilț", care ar putea fi murdărît de fecale în timpul convulsiilor generate în trupul condamnatului de curentul electric. Mai mulți avocați din oficiu ne-au împărtășit, lui Jonathan și mie, aceste detalii, închipuindu-și că, dacă ei trebuiau să le știe, era musai ca și noi să le suportăm.

În timp ce ne apropiam de parcarea din fața închisorii, am observat că ceea ce părea de la depărtare un simplu gard de sîrmă înconjurînd închisoarea era de fapt un gard dublu, între cele două rînduri fiind cinci sau șase metri acoperiți cu spirale de sîrmă ghimpată – se zăreau ghimpii ascuțiți, ce străluceau în soarele Floridei. Căci nu era vorba de o sîrmă ghimpată obișnuită, ci de una făcută special pentru închisori, cu țepi tăioși și deosebit de lungi. Oricine ar fi încercat să evadeze prin sau pe deasupra acestei rețele de sîrmă ar fi fost spintecat în fîșii.

În fața porții de la intrare, controlată electronic, se afla un turn de pază demodat, de tipul acelora care dau atmosferă filmelor înfățișînd pușcării, mai ales în scenele de noapte. La baza lui era un telefon la care vizitatorii se prezentau, vorbindu-i gardianului invizibil din vîrful turnului. Avocatul care mă însoțea i-a explicat deci cine eram și de ce venisem. Vizita noastră fusese aprobată cu mai multe zile în urmă, iar numele noastre se aflau deja pe o listă.

Apoi avu loc un lucru ciudat. Parcă rîzîndu-și de toată înalta tehnologie a sistemului de securitate, gardianul ne trimise de sus, pe o sfoară, o găletușă din plastic. Acolo trebuia să ne depunem actele de identitate, pe care gardianul urma să le verifice, după ce trăgea încet găletușa înapoi. În cele din urmă, după ce s-a convins că eram într-adevăr cine susțineam că sîntem, ne-a returnat actele în același mod. Îmi dau seama acum că, de fapt, de la înălțimea la care se afla, i-ar fi fost imposibil să compare micile fotografii din acte cu chipurile celor care așteptau, jos, să intre în incinta închisorii. În orice caz, de cîte ori am fost la Starke, am avut parte de același ritual.

După ce am trecut acest prim test, ne-am dus către intrare și am pătruns printr-o poartă electronică, ce s-a închis apoi în urma noastră. În timp ce așteptam să se deschidă o a doua poartă, am privit înapoi și am văzut găletușa din plastic urcînd iar și dispărînd în vîrful turnului. Cu prima poartă bine închisă în spatele nostru, cu a doua încă nedeschisă în față și cu spiralele de sîrmă ghimpată de-o parte și de alta, Jonathan și cu mine am simțit pentru o clipă ce însemna să fii condamnat într-o închisoare din sudul Statelor Unite.

CAPITOLUL 9

Nu semăna deloc cu Yale, ci mai degrabă cu o cameră mortuară. Ne-am trezit în interiorul închisorii, prinși într-un fel de cușcă de oțel, prin care trebuiau să treacă toți vizitatorii penitenciarului din Florida. Era greu de crezut că vom ajunge vreodată să examinăm vreun deținut, ori că ne vom mai putea întoarce afară. În spatele nostru, despărțindu-ne de zona intrării pe unde venisem, se închidea deja cu zgomot un ansamblu de bare de oțel controlate electronic. La cîțiva metri în față, un al doilea rînd de bare se interpunea între noi și coridorul ce ducea către celule. Din dreapta ne înghesuia un detector de metale, iar în stînga se afla o masă pe care Jonathan și-a depus ceasul, două seturi de chei și un stilou Cross. Sub masă și-a lăsat geanta medicală.

Din nu știu ce motive inexplicabile, în ciuda cercelor metalici și a ceasului de la mînă, eu am reușit să trec fără probleme dincolo de detectorul de metale. În schimb Jonathan a trebuit să se întoarcă de două ori. Părea incapabil să se împace cu suspiciosul aparat. Trecuse deja o oră de cînd pusesem piciorul pe teritoriul penitenciarului. Era ora 10 și nu reușiserăm să examinăm încă nici un deținut. De fapt, nici nu văzuserăm vreunul, cu excepția celui care, bucurîndu-se probabil de mai multă încredere, trecea încolo și-ncoace, dincolo de cușca noastră, împingînd metodic un instrument de lustruit podeaua, deși linoleumul alb strălucea de curățenie. Am rămas și noi uimiți cît de impecabil era acest culoar; igiena lui ar fi trezit invidia spitalului Yale-New Haven, ca să nu mai vorbim de Bellevue.

„De ce crezi că păstrează podeaua atît de curată?" i-am șoptit lui Jonathan.

„Probabil că nu doresc ca vreun deținut să se îmbolnăvească în drum spre scaunul electric", mi-a răspuns el. Și-a vîrît mîinile în buzunarele

pantalonilor și a scos de-acolo o cheiță și o agrafă rătăcite, pe care le ignorase la primele două tentative de a trece dincolo de detector. Își scosese deja geaca și pantofii, și părea cam stingher stînd acolo în ciorapi. Pantofii aveau niște ornamente metalice, iar jacheta avea capse. Jonathan mai încercă o dată. Acompaniat însă de același „bip".

„Scoteți-vă cureaua", îl sfătui gardianul. Jonathan își desfăcu catarama și trase ușor cureaua printre găicile beteliei.

„Devine incitant", am spus eu, fluierînd amuzată. Dar lui Jonathan nu-i ardea de glume. Mai tîrziu în acea după-amiază, unul dintre avocați ne-a spus că gardianul care se ocupa de detector putea regla finețea instrumentului după bunul plac.

„Dacă nu te place", ne-a explicat el, „poate să facă să-ți bipăie și plombele din gură". Era clar deci că gardianul avusese ceva cu noi. De altfel, n-am fost niciodată prea populari la Starke. Eram niște intruși care interveneau în obiceiurile încetățenite ale locului. Mai rău, eram cei care încercau să le scape pielea unor criminali periculoși care meritau să moară. Ăsta era modul în care ne priveau cei mai mulți dintre gardieni. Și nu aveau de gînd să ne facă viața ușoară. Doar dacă ne supuneam cu umilință și ne scoteam orice articol de îmbrăcăminte ni se cerea, ni se îngăduia să intrăm.

La a patra încercare, Jonathan a reușit să înduplece detectorul de metale și i s-a permis să treacă. Chiar și gardianul, a cărui datorie era să ne însoțească pînă în camerele de examinare, a părut ușurat. Jonathan și-a pus pantofii, cureaua și geaca. Apoi s-a aplecat și și-a luat de sub masă geanta medicală. „Hai s-o ștergem!" a exclamat el, și am simțit că buna dispoziție obișnuită îi revenise.

„Nu vă grăbiți așa, domnule doctor. Cu asta ce e?" a întrebat gardianul, privind încruntat către geanta din mîna lui Jonathan. Se purta de parcă n-ar mai fi văzut în viața lui un asemenea obiect.

„Asta? E doar geanta mea medicală. Îmi car în ea instrumentele." Psihiatrilor le e mai ușor cînd e vorba să intre într-o închisoare. Nu le trebuie decît un carnet și o unealtă de scris pentru a-și face treaba. În cazul neurologilor, lucrurile stau cu totul altfel. Au nevoie de tot soiul de instrumente: ciocănele pentru verificarea reflexelor, diapazoane, oftalmoscoape, stetoscoape, aparate de măsurat tensiunea sau forța musculară, lanterne și o gamă întreagă de alte obiecte precum ghemotoace de vată sau ace de siguranță pentru testele senzoriale.

„Pot să arunc o privire, doctore." Nu era o întrebare.

În jumătatea de oră care a urmat, am rămas țeapănă în spatele gardianului, în vreme ce el a examinat cu minuție fiecare dintre instrumentele din geanta lui Jonathan. Inițial, lucrurile păreau să meargă bine.

Cînd, brusc, atmosfera a devenit tensionată. "Ia te uită! Ce avem aici, doctore?" Gardianul l-a privit pe Jonathan de parcă tocmai descoperise o armă automată ascunsă în cutia oftalmoscopului. Jonathan s-a holbat la obiectul incriminat.

„E un ac de siguranță."

Gardianul a studiat obiectul, tot învîrtindu-l între degetul mare și arătător, închizîndu-l și deschizîndu-l. Părea pus în încurcătură.

„Îl folosesc pentru testarea unora dintre simțuri; știți, durerea, sensibilitatea... Face parte din examinarea neurologică", i-a explicat Jonathan.

Gardianul a rămas pe gînduri. A rostit apoi rar, cu un accent sudist tot mai pronunțat, prelungind cuvintele scurte: „Păi, doctore, nu putem îngădui în incinta închisorii astfel de lucruri, mă înțelegeți?" Îi vorbea lui Jonathan ca unui copil tîmpit. Îi făcea evidentă plăcere să-i pună bețe-n roate marelui profesor venit din nord. „Cineva s-ar putea răni cu un asemenea obiect."

Jonathan nu-i obișnuit să fie contrat. Avea nevoie de acul acela pentru o examinare neurologică completă. Cum nu era omul care să se lase cu una-cu două, s-a apucat să-i explice; din păcate, nici gardianul – care stătea acum tăcut, cu brațele încrucișate pe piept – n-avea de gînd să renunțe.

„Las-o baltă, Jonathan", i-am șoptit eu. "Altfel n-o să mai apucăm să facem nimic astăzi."

Ne-am dat seama că nu era vorba aici de regulament sau de precauția legitimă a personalului închisorii – eram pur și simplu hărțuiți. Jonathan a trebuit să renunțe la acul de siguranță. "O să-l puteți lua mai tîrziu, dacă vreți", l-a asigurat gardianul.

Savurîndu-și victoria, și-a continuat cu avînt scotocirea prin geanta lui Jonathan, explorînd fiecare compartiment, fiecare buzunăraș, fiecare cută.

Și încă o dată a ridicat spre noi o privire triumfătoare. "Ia te uită! Ce avem aici, doctore?"

Jonathan și cu mine ne-am privit lung. Eu am ridicat din sprîncene, Jonathan din umeri. Oare ce anume îi trezise omului suspiciunea? Expresia gardianului a rămas serioasă, în vreme ce mîinile lui cotrobăiau prin geantă. În cele din urmă, a scos în palmă, cu grijă și cu un zîmbet întipărit pe față, dovezile incriminatoare: monedele de cinci, zece și douăzeci și cinci de

cenți. Ne-am holbat întîi la monede, apoi la gardian și apoi unul la celălalt. Rămăseserăm fără cuvinte.

"Bani, doctore. Bani. Știți doar regulamentul privind vizitatorii. N-aveți voie să introduceți bani în închisoare. Asta-i regula."

Jonathan a zîmbit, un surîs îngăduitor. Nu mai părea furios. Era vorba, evident, de o mică neînțelegere. Îi putea explica gardianului.

L-am privit deci, cu scepticism, cum încerca să-i dea lecții omului despre fenomenul stereognozei: aceste nevinovate discuri de diferite forme și mărimi – monede încrustate cu portrete ale unor personalități istorice și cu motouri patriotice – nu erau introduse în închisoare cu scop comercial, ci trebuiau doar să-l ajute pe neurolog să-și dea seama dacă un pacient e în stare sau nu să distingă prin pipăit un obiect de altul. Ce sensibilitate are un om în vîrful degetelor? De pildă, pacienții cu leziuni nervoase periferice, cauzate, să spunem, de alcoolism, nu pot sesiza diferențele subtile dintre forme și mărimi. În mod analog, pacienții cu boli precum sifilisul, sau cu leziuni ale coloanei vertebrale, au dificultăți în îndeplinirea acestei proceduri. Gardianul aștepta. Jonathan a continuat: presupunînd că aceste căi senzoriale erau intacte și că mesajul tactil ajungea la creier, era în stare pacientul să proceseze informația? Putea apoi comunica verbal ceea ce simțise? Pacienții suferind de demență sau cu anumite tipuri de infarcturi în antecedente nu sînt în stare să facă așa ceva. La vremea cînd Jonathan își încheia lecția, devenise limpede (cel puțin pentru mine) că întreaga examinare a sistemului nervos central și periferic depindea de folosirea acelor cîtorva monede.

„Îmi pare rău, doctore. N-aveți voie cu bani. De ce nu duceți dumneavoastră monedele astea și acul de siguranță înapoi la mașină?", a sugerat gardianul, cu figura lui inexpresivă. Mesajul implicit era: „Pe urmă n-ai decît să încerci să te mai întorci pînă la ora închiderii!"

Gardianul cîștigase. Fără nici un cuvînt, Jonathan a pus cei cîțiva cenți pe masă, lîngă acul de siguranță. În cele din urmă, barele cuștii noastre au alunecat încet în lături, permițîndu-ne să intrăm pe coridorul alb strălucitor. Se făcuse aproape unsprezece.

Evaluarea clinică a unei persoane violente este destul de complexă. Necesită timp și pricepere nu numai în domeniul psihiatriei și neurologiei. (Îți trebuie, cu siguranță, ceva mai mult decît niște mărunțiș, acolo...) Unele teste neuropsihologice și evaluări educaționale pot pune în evidență deteriorări pe care examinările psihiatrice și neurologice nu le pot identifica.

Jonathan şi cu mine aveam nevoie şi de alte cunoştinţe pentru a ne face treaba cum se cuvine. Am apelat deci la ajutorul unei vechi prietene, Barbara Bard, o expertă în educaţie specială, care îmi fusese colegă la Long Lane. Ea a fost de acord să ni se alăture şi să se ocupe de evaluarea incapacităţilor de învăţare. Nu aveam la dispoziţie fonduri pentru un psiholog licenţiat, dar eram ajutaţi de o studentă, Marilyn Feldman, care îşi făcea timp între cursuri să vină la Starke şi să efectueze pentru noi cîteva teste psihologice de bază. Şi Marilyn, ca şi Barbara s-au lăsat destul de uşor convinse să ne sprijine. Lucrul cu condamnaţii la moarte e considerat o chestie destul de originală. Ca fapt divers, trebuie să menţionez că nici una dintre fete n-a avut probleme la trecerea prin detectorul de metale. Ustensilele lor de scris sau ce mai aveau la ele le-au părut inofensive atît gardienilor, cît şi aparatului.

Le-am găsit pe Barbara şi Marilyn aşteptîndu-ne în uriaşa sală de mese care (aşa cum am aflat) urma să fie în acea săptămînă cabinetul nostru comun. Nu conta că examinările psihologice impuneau linişte, evaluarea mea cerea confidenţialitate, iar a lui Jonathan intimitate – asta era ceea ce ne pusese la dispoziţie şeful închisorii. Ne-a trecut prin cap să le explicăm gardienilor că aveam nevoie de altceva, dar ne-am dat seama că n-ar fi decît o pierdere de vreme. Sala, cu mesele şi băncile ei ţintuite de podea, reprezenta singurul spaţiu pe care instituţia era dispusă să ni-l ofere în momentul acela. (Un an sau doi mai tîrziu, cînd ne-am întors să studiem delincvenţii juvenili, directorul s-a arătat mai generos, transformînd întreaga infirmerie pentru echipa noastră de clinicieni.) Dar, pentru această primă incursiune, aveam sala de mese şi atît. Ne convenea sau nu, asta era. Aşa că n-am avut încotro. După ce ne-am adunat toţi, gardianul care fusese însărcinat cu întîmpinarea noastră a ridicat receptorul unui telefon fixat în perete şi a sunat în zona celulelor pentru a-i convoca pe deţinuţii ce urmau să fie examinaţi. A mai durat încă douăzeci de minute pînă cînd a apărut primul pacient. Între timp, fiecare dintre noi a căutat să-şi amenajeze cîte un colţişor de relativă linişte şi intimitate, cît mai departe unul de celălalt.

Pe măsură ce deţinuţii intrau, un gardian le scotea lanţurile de la picioare şi le elibera mîinile încătuşate la spate. Omul întindea apoi docil mîinile în faţă, pentru a i se pune din nou cătuşele. Unii dintre deţinuţi foloseau acest scurt interval pentru a-şi freca încheieturile înroşite de strînsoarea inelelor de fier. În timp, aveam să aflăm că, în funcţie de relaţia sa cu prizonierul, gardianul îl putea încătuşa mai strîns sau mai lax. Afli o mulţime de astfel de lucruri dacă frecventezi închisorile.

Gardienii de la Starke formau o echipă destul de rigidă, nu semănau deloc cu cei din Texas, cu care aveam să împărțim prînzul în Huntsville, peste un an sau doi. Acolo, paznicii erau de-a dreptul cumsecade. Deși ambele erau instituții desemnate să servească aceluiași scop (adică adăpostirea și execuția condamnaților), erau destul de diferite între ele. La Huntsville, simți imediat ce intri că oamenilor de-acolo nu le face deloc plăcere să-și îndeplinească datoria – mă refer la aspectele privind execuția. Unul dintre adjuncții directorului chiar ne-a spus-o explicit. Era un fost newyorkez, un negru care lucrase în închisori din est înainte ca statul New York să reinstaureze pedeapsa capitală. De fapt, părea de-a dreptul încîntat de slujba lui din Texas. Aici, ne-a explicat el, se folosea injecția letală, care era mult mai umană decît electrocutarea, metoda de execuție folosită în Florida. Lui Jonathan i-a plăcut atît de mult tipul, încît, atunci cînd ne-am întors în Texas, i-a adus o duzină de gogoși de la New York.

În schimb, la Starke, adjunctul directorului și gardienii nu păreau să aibă nici un fel de scrupule în privința muncii lor, cel puțin așa se purtau. La prima mea vizită acolo, l-am auzit pe paznic șuierînd la urechea deținutului pe care urma să-l examinez: "Vedea-te-aș fript!" Această „urare" era probabil un răspuns la comentariul cam obscen al condamnatului cu privire la strînsoarea cătușelor.

Într-una din expedițiile mele la Starke, m-am alăturat unui mic grup de vizitatori, într-un tur organizat în secția condamnaților la moarte. Pînă în acel moment, toate contactele mele cu deținuții avuseseră loc în sala de mese, în infirmerie sau în zona administrativă, și eram curioasă să văd care erau condițiile concrete în care trăiau condamnații. Mai aveam și un alt motiv. Unul dintre oamenii pe care eu și Jonathan îi examinaserăm la prima noastră vizită refuzase să mai iasă din celulă sau să stea de vorbă cu avocații săi. Avea motive întemeiate pentru a declara apel, însă căzuse pradă unei depresii profunde, pierzîndu-și orice speranță. Refuzase să iasă ca să discute cu mine. Speram ca, în turul acesta, să trec pe lîngă celula lui și să am posibilitatea să-l îndemn să iasă și să-și reia apelurile. Ceea ce, pînă la urmă, s-a și întîmplat.

Dar cam la jumătatea drumului, mi-am dat seama cu îngrijorare că turul urma să includă și o vizită în camera de execuție. Nu mă mai puteam întoarce. Porțile se închiseseră deja în urma mea și singurul mod de a ajunge înapoi la infirmerie – unde se aflau toți colegii mei atunci – era să urmez cortegiul vizitatorilor. Așa am ajuns să fac cunoștință cu „Bătrînul jilț".

Am fost cutremurată. Îndrumătorul grupului era ajutorul directorului închisorii. Greu de imaginat o persoană mai diferită de omologul său din Huntsville. Tipul ăsta, un alb, chiar își făcea meseria cu reală plăcere. N-a fost suficient, de pildă, să arate audienței deja șocate scaunul electric. A vrut să se asigure că nimeni nu va uita vreodată această vizită. Deschizînd o ușă laterală a încăperii largi de unde se putea asista la execuții printr-un geam uriaș, ne-a invitat să intrăm chiar în camera morții. Acolo, în fața ochilor noștri, se afla „Bătrînul jilț", al cărui panou cu butoane și întrerupătoare, situat undeva în stînga scaunului, ne-a fost descris în detaliu. Cu răbdare și evidentă plăcere, ghidul ne-a explicat cum se stabilește voltajul și timpul necesar electrocutării, și cum un ofițer plasat în spatele condamnatului trage apoi de un soi de levier montat în perete. Spre a-și ilustra vorbele, omul chiar s-a dus și a tras de levier. Sunetul metalic mi s-a părut bubuitor. Era cu atît mai crud cu cît – am aflat ulterior – curentul electric nu se declanșa o dată cu zgomotul acela. Părea doar să fie așa. De fapt, abia după apăsarea levierului, executorul declanșa în liniște butonul letal. Astfel, nefericitul care era așezat în scaun și auzea sunetul acela putea crede că intervenise vreo defecțiune și că era salvat. Surpriza venea abia peste cîteva secunde.

Ajutorul directorului și-a continuat discursul, explicînd că „fluxul" era administrat de două ori, timp de mai multe secunde. Dar deja nu-l mai auzeam. Parcă eram eu însămi așezată în scaunul acela. Amăgindu-mă cu gîndul că eram salvată. Și apoi realizînd brusc că trebuia să mor.

Coșmarul nu se terminase încă. Mi-am revenit la un moment dat și l-am văzut pe "ghid" care tocmai se așeza în scaun, ordonîndu-i unui gardian să-i lege demonstrativ mîinile și picioarele cu acele curele oribile din piele.

Cînd am părăsit camera morții, în drumul nostru înapoi către zona administrativă, ajutorul directorului a profitat de ocazie ca să ne descrie modul în care este selecționat executorul – un proces delicat și dificil, avînd în vedere mulțimea de candidați care aspirau la onoarea acelei slujbe. Atunci cînd avea loc o execuție, era anunțat norocosul, ales dintr-o lungă listă de voluntari. Doar guvernatorul îi cunoștea identitatea, statul luînd măsuri severe pentru păstrarea secretului.

De-a lungul istoriei, poziția călăului s-a bucurat de o reputație dubioasă. N-ar fi lipsit de interes un studiu aplicat pe această temă.

CAPITOLUL 10

Din colțul îndepărtat al sălii de mese unde mă plasasem, am văzut un gardian și un deținut venind către mine. Condamnatul mergea greoi, împleticindu-se, căci avea gleznele, ca și mîinile, încătușate. Foarte înalt și voinic, tipul părea un vapor șubred și dezechilibrat îndreptîndu-se anevoie către port.

Odată ajunși în dreptul mesei mele, cei doi se opriră. Gardianul se aplecă și îi desfăcu deținutului lanțurile de la glezne, apoi îi scoase cătușele care îi fixaseră mîinile la spate. Docil, omul întinse brațele în față, iar gardianul îi prinse cătușele la încheieturi. În timpul operațiunii, paznicul se aplecă și îmi șopti la ureche: „Pe ăsta nu l-am legat prea tare." Cum aveam să aflăm în curînd, acest gardian era diferit de majoritatea celor de la Starke.

Înainte de a discuta cu mai toți deținuții, știam deja o mulțime de lucruri despre ei. Avocații lor ne furnizaseră date complete ale delictelor pentru care fuseseră condamnați, ca și eventualele rapoarte clinice, dacă exista așa ceva. Totuși, avocatul lui Lucky Larson n-a avut încredere în noi. S-a temut că, dacă ne-ar fi pus la dispoziție informații despre actele sîngeroase ale clientului său, ne-ar fi influențat întrucîtva evaluarea. Cum am fi putut oare întreprinde o examinare obiectivă dacă am fi știut că Lucky Larson măcuise nu doar o victimă, ci două? Avocatul a făcut însă o mare greșeală.

Natura delictelor unei persoane oferă date importante asupra patologiei sale. De pildă, omorul calificat "deosebit de grav" – cu provocarea unor răni multiple și gratuite asupra unei victime deja decedate sau pe cale de a muri – spune foarte multe lucruri despre atacator. Acești agresori par să nu se mai poată opri. Este cazul criminalilor psihotici; furia cu care ucid atinge adesea cote tulburătoare. Uneori reacționează la amenințări

imaginare, crezîndu-se „în legitimă apărare". Vocile pe care își închipuie că le aud le spun să continue, să-și mutileze victima sau să violeze cadavrul. Sînt cazuri în care confundă victima cu persoane din anturajul apropiat – mame incestuoase, tați violenți, frați zeflemitori. Episoadele maniacale au fost și ele asociate cu violența extremă. Iar leziuni ale unor anumite regiuni cerebrale pot conduce la percepții paranoide, la impulsivitate și emoții excesive, mai cu seamă la furie. Odată porniți, ucigașii cu leziuni craniene nu se mai pot opri. Alcoolul poate contribui la pierderea controlului, exacerbînd la unele persoane stările psihotice. S-a demonstrat că și narcoticele pot duce la distorsionarea realității, accentuînd paranoia și precipitînd stările de violență extremă. Eu și Jonathan am descoperit că, în cazurile de omor deosebit de grav, criminalul era de obicei psihotic, maniac sau schizofrenic; suferea de vreo disfuncție cerebrală; era sub influența alcoolului sau a drogurilor; ori exista vreo combinație a celor expuse mai sus.

Dar avocatul lui Lucky Larson n-a vrut să-și asume nici un risc. A păstrat pentru sine informații vitale, instruindu-l pe Lucky să facă la fel. Drept urmare, ne-au trebuit săptămîni întregi pentru a pune cap la cap elementele acestui caz.

În cele din urmă, am aflat următoarele: pe la douăzeci de ani, ca urmare a unui pariu, Lucky Larson jefuise o prăvălie. (Majoritatea condamnaților pe care i-am cunoscut și-au început activitatea infracțională cu astfel de jafuri.) Lucky n-a avansat prea mult în această „carieră", care, de altfel, a fost destul de scurtă. În prima sa incursiune, a intrat în prăvălie înarmat doar cu un cuțit. Spre surpriza lui, totul s-a petrecut ca la carte – tînărul vînzător a scos imediat banii din casă și i i-a întins peste tejghea. Lucky și-a dat seama brusc că nu-și luase nici o măsură de precauție pentru a nu fi recunoscut. Vînzătorul l-ar fi putut foarte bine identifica. (Așa cum urma să se dovedească, Lucky avea cîteva trăsături fizice inconfundabile.)

Hoțul chiar i-a împărtășit băiatului din spatele tejghelei această temere a sa, la care tipul i-a răspuns, cu istețime, că n-avea nici un interes să-l denunțe și să-i dezvăluie identitatea – nu era magazinul lui, puțin îi păsa de bani și, în plus, nu-i plăcea să aibă de-a face cu poliția. El însuși avusese cîndva necazuri cu legea. Astfel asigurat, Lucky a plecat liniștit cu cei cîțiva dolari prăduiți, după care vînzătorul a sunat la poliție și curînd hoțul a fost prins. Să mai ai încredere în străini! Lucky a fost judecat, condamnat și vîrît la închisoare.

Cinci ani mai tîrziu, liber și din nou lefter, s-a apucat să jefuiască un alt magazin. Învățase totuși cîte ceva din prima sa experiență. De data asta nu mai trebuiau să existe martori, așa că, de îndată ce vînzătorul s-a întors cu spatele ca să ia din raft un carton de țigări, Lucky a scos cuțitul și i l-a înfipt în spinare. Conform rezultatului autopsiei, această primă lovitură i-a fost fatală. Însă apoi Lucky nu s-a mai oprit. O dată ce se pornea, nimic nu-l mai putea domoli. Deși pericolul de a fi identificat fusese înlăturat, Lucky a continuat să-și înjunghie victima de încă cincizeci și trei de ori! Apoi, pentru a se asigura pe deplin, i-a tăiat și beregata.

Violența lui Larson n-a luat sfîrșit o dată cu crima din magazin. Omul abia își formase mîna. Trei zile mai tîrziu, un bătrîn negustor de mașini vechi zăcea mort, cu gîtul sfîrtecat și șaptesprezece răni de cuțit pe brațe și pe corp. Sertarul cu bani era deschis și golit. Lucky avusese nevoie de o mașină și de ceva gologani. N-am aflat niciodată cu exactitate cum s-a transformat această simplă tranzacție dintre Lucky și negustor într-o confruntare mortală. Conform rapoartelor judiciare, prada obținută în urma acestor două incursiuni tragice a fost de numai o sută de dolari și un cartuș de țigări.

Lucky a fost curînd prins și încarcerat, urmînd să aibă loc procesul.

Dacă leziunile cerebrale (descoperite mai tîrziu) au contribuit la accesele sale criminale, neștiința lui de a citi l-a făcut să se incrimineze singur. După arestare, Lucky a dat cîteva telefoane tocmai din cabina pe care scria clar "convorbiri monitorizate". Printre cei sunați, s-a aflat și un unchi căruia Lucky i-a mărturisit crimele sale. Probabil că a sesizat în vocea unchiului o nuanță de reproș și brusc s-a gîndit că omul s-ar putea întoarce împotriva lui depunînd mărturie în proces de partea acuzării. I-a închis imediat telefonul și l-a sunat pe un amic căruia i-a cerut să-l înlăture pe bătrîn. Firește că toate aceste discuții au fost înregistrate de departamentul poliției și folosite ulterior la tribunal. Unchiul, avertizat asupra complotului ce-i amenința viața, a depus mărturie împotriva nepotului. Lucky a fost găsit vinovat și condamnat la pedeapsa capitală.

De la reinstaurarea pedepsei cu moartea de către Curtea Supremă a Statelor Unite, toate procesele importante sînt alcătuite din două etape. În prima etapă, juriul hotărăște dacă acuzatul este vinovat sau nu. În cazul în care este găsit vinovat, urmează etapa stabilirii sentinței. În timpul acestei a doua faze a procesului, acuzarea prezintă așa-numitele circumstanțe agravante – motivele pentru care delictele inculpatului ar trebui să fie

considerate deosebit de serioase și sancționate cu pedeapsa capitală. Pe de altă parte, apărarea trebuie să se folosească de ocazie pentru a prezenta juriului toate circumstanțele atenuante, toți factorii care ar putea trezi compasiunea juraților. În acest moment sunt de obicei invocate copilăria nefericită a acuzatului, problemele sale psihice, deficiențele intelectuale.

În cazul lui Lucky Larson, acuzării nu i-a fost deloc greu să prezinte juriului crimele, în toată brutalitatea lor. Era de ajuns o privire asupra fotografiilor de la locul faptei. De cealaltă parte, avocatul lui Lucky nu s-a obosit prea mult să găsească vreo circumstanță atenuantă. Singurul psihiatru pe care îl contactase înainte de proces, după o scurtă întrevedere cu Lucky, îl expediase calificîndu-l drept sociopat. Un neuropsiholog care lucra de obicei pentru apărarea din oficiu îl examinase și el pe Larson, dar fără a găsi vreo „deficiență neurologică". Acesta din urmă fusese de acord cu psihiatrul, conchizînd că Lucky era într-adevăr sociopat. Cît despre vreun abuz din copilărie, inculpatul nu și-a putut aduce aminte nimic. Lucky[1] Larson era așadar un tip fără pic de noroc.

M-am ridicat și am zîmbit către omul din fața mea. Am întins brațul și i-am strîns mîna dreaptă încătușată. Mi-a zîmbit la rîndul său, însă doar o jumătate din chipul lui s-a mișcat. L-am privit cu atenție. Apoi nu m-am putut abține să nu-i spun: „Domnule Larson, vreți să mai zîmbiți o dată?" S-a conformat și din nou partea stîngă a feței lui a făcut un soi de grimasă asimetrică; obrazul drept i-a rămas flasc și imobil. N-aveam nevoie de Jonathan pentru a-mi da seama că, din punct de vedere neurologic, omul acesta era serios afectat. La Long Lane, semnele neurologice la copii erau mai degrabă subtile, nicidecum evidente. Era vorba de așa-numitele „semne slabe". Aici însă, în fața mea, aveam un caz evident de paralizie, ceea ce Jonathan numea „un semn puternic".

Pare logic să presupui că o sentință capitală îi termină psihic pe oameni, că perspectiva execuției, mai ales prin electrocutare, trebuie să inducă o stare de sobrietate apăsătoare. Cel puțin așa mi s-ar întîmpla mie. De aceea ne așteptam să întîlnim la Starke niște oameni suferind de un amestec de teroare și deprimare. Ceea ce nu era întotdeauna adevărat, așa cum aveam să aflăm cu timpul. De fapt, cîțiva ani mai tîrziu, chiar înainte de una dintre numeroasele date de execuție a lui Ted Bundy, acesta mi-a făcut cu mîna în semn de rămas bun și, văzîndu-mi expresia îngrozită, a strigat

[1] Norocos (engl.).

vesel: „Nu vă faceți griji, doamnă doctor Lewis. N-o să se întîmple!"

Ca și Bundy, în ciuda precarității șanselor de viață, Lucky Larson era deosebit de vioi, chiar jovial. Cînd am comentat aparenta sa bună dispoziție în fața morții, Lucky a replicat: „Frica nu e unul din cuvintele mele preferate. Nimic din lumea asta n-ar trebui să te sperie, cu atît mai puțin moartea."

Știu că a spus asta fiindcă, din momentul în care a început să vorbească, m-am străduit să notez *ad litteram* tot ce auzeam. Uneori fac doar notații rezumative; încerc să nu întrerup fluxul unei discuții cu scîrțîitul stiloului meu. Doar atunci cînd apar fraze de genul "nimeni nu m-ar crede dacă i-aș spune", mă străduiesc să înregistrez exact acea mărturisire. Iar acum aveam de-a face tocmai cu un șir de astfel de fraze.

Și nu ceea ce spunea Lucky, ci mai degrabă felul în care o spunea, atmosfera pe care o crea dădeau ceva ireal întîlnirii noastre. Cuvintele se rostogoleau din gura lui, curgînd în toate direcțiile, zăpăcindu-mă și făcîndu-mă incapabilă să-mi notez totul pe hîrtie. Răspunsurile lui Lucky la întrebările mele respectau foarte rar topica obișnuită. Se lega de cîte o silabă, un cuvînt, o frază pentru a face tot felul de digresiuni sau asociații libere de idei. Indiferent de comentariile sau întrebările mele, reacția lui era doar un lung șir de gînduri răzlețe, incoerente.

Uneori, chiar și el se trezea încurcat în mrejele acestei gîndiri haotice. Brusc se întrerupea și întreba: "Unde eram? Care era întrebarea?" O dată, într-un moment de neobișnuită coerență, a recunoscut: „M-am lăsat dus de alt subiect."

N-aveam deci nici o șansă de a obține vreo relatare logică, secvențială, din partea lui Lucky. Din toată acea zi rămăsesem doar cu efervescența și confuzia proceselor sale mintale. Buna lui dispoziție nu semăna cu cea a lui Ted Bundy. Gîndirea acestuia din urmă era mult mai coerentă. Logoreea lui Lucky și capacitatea sa nelimitată de a bate cîmpii mi-au adus aminte de limbuția veselă și dezlînată a unui pacient lobotomizat pe care îl examinasem în studenție.

În cele din urmă, timpul care îmi fusese alocat pentru evaluarea lui Lucky Larson s-a sfîrșit. Eram epuizată. El, în schimb, n-avea probleme. Dimpotrivă, atunci cînd ne-am despărțit, părea mai exuberant ca niciodată. Cu un anume sentiment de ușurare, l-am condus în celălalt capăt al sălii de mese, predîndu-i-l lui Jonathan. Poate că el urma să aibă mai mult succes decît mine în examinarea locvacelui Lucky. M-am hotărît să iau o pauză, să mă așez și să-l privesc pe Jonathan cum se descurcă.

Scena care a urmat a făcut să merite tot efortul deplasării la Starke. Jonathan Pincus încerca să-l învețe pe Lucky Larson să sară. "Întîi pe un picior, apoi pe celălalt. Faci așa și poți să înaintezi", spunea Jonathan, ilustrînd exercițiul. "Hai, acum încearcă și tu."

Lui Lucky i-a trebuit ceva vreme ca să înțeleagă ideea. Exercițiul, pe care l-ar fi putut face cu ușurință orice copil normal de șapte ani, părea mult prea dificil pentru el. A reușit să sară destul de bine pe piciorul drept, însă atunci cînd a vrut să înainteze mutîndu-și greutatea pe celălalt picior, lucrurile s-au complicat. Piciorul stîng i-a cedat; pur și simplu nu-i putea susține greutatea întregului corp.

Lucky a rămas imperturbabil în fața acestui eșec. Dacă Jonathan n-ar fi încheiat și n-ar fi trecut la un alt exercițiu, el ar fi încercat la nesfîrșit să-și îndeplinească prima sarcină. Nu știa să renunțe. Insuccesul nu-i afecta buna dispoziție; dimpotrivă, în timp ce se străduia să facă ce i se spusese, vorbea necontenit, cu o veselie neînfrînată.

În cele din urmă, Jonathan l-a îndemnat să se așeze, ca să se odihnească. „Știi", i-a spus el, "ai o perspectivă neobișnuit de optimistă asupra vieții." N-a primit nici un răspuns. Poate că Lucky nu-l înțelesese. Jonathan și-a reformulat comentariul: „După cîte văd, ești cam prea fericit pentru un tip pe care îl așteaptă scaunul electric."

Lucky, pricepînd de data asta, a rînjit cu jumătatea lui de obraz și a declamat: „Sînt unul din tipii ăia care n-au teamă de nimic, fiindcă se descurcă în orice situație. Accidentul de mașină mi-a modificat personalitatea. Mi-am dat seama că moartea poate veni uite-așa", și a încercat, cu stîngăcie, să-și pocnească degetele mîinii stîngi. „Am început atunci să-mi trăiesc viața din plin. Ziua de ieri a trecut și n-o s-o mai văd niciodată. Așa că trăiesc fără griji", a conchis el.

Accident de mașină? Mi-am ascuțit urechile. Jonathan a devenit și el atent. Întrebările mele precedente privind sănătatea lui, eventualele accidente, căderi sau loviri cu urmări mai grave nu scoseseră la iveală nimic concludent. Și uite că acum Lucky vorbea deodată despre un accident care îi schimbase viața. Cu blîndețe, încercînd să nu-l distragă, Jonathan l-a întrebat: "Despre ce accident de mașină e vorba?" Se pare că apăsase pe butonul potrivit, căci, în chip de răspuns, Lucky a dat drumul unui torent de informații relevante.

"Cînd aveam șaisprezece ani, sau poate șaptesprezece, mi-am tamponat mașina. Mi s-a spus atunci că mi-am tăiat un nerv de pe partea dreaptă a feței. De-aia nu se mai mișcă." Iată explicația pentru faptul că zîmbea doar cu jumătate din figură.

„Mi-am spart falca în mai multe locuri", a continuat el. "Dar uite că am rămas în viață. Știți, am fost în comă timp de cîteva săptămîni. Credeau cu toții că nu mai scap." După spusele lui Lucky, puțin după obținerea carnetului de conducere, în vreme ce rula cu viteză mare pe un drum de țară, s-a ciocnit frontal cu o mașină care venea din sens invers. Ce s-a întîmplat cu ocupanții celuilalt autovehicul nu era prea clar. Lucky s-a lovit puternic de parbriz, impact care i-a provocat o comă de cîteva săptămîni. Partea dreaptă a capului a luat lovitura în plin. Prin urmare, trauma cerebrală, localizată pe această parte, era responsabilă pentru debilitatea lui pe partea stîngă a corpului. Sticla spartă a parbrizului îi secționase nervul facial, imobilizîndu-i definitiv jumătatea dreaptă a chipului. Din fișele medicale pe care le-am obținut ulterior, am aflat că doctorii care i-au salvat viața au trebuit să-i pună nu mai puțin de două sute de copci, pentru a reface ceea ce-i mai rămăsese din față. Tot atunci i-au fost zdrobite oasele piciorului stîng și clavicula dreaptă.

Jonathan e un foarte bun detectiv. În afară de cicatricele și afectarea osoasă a obrazului drept, a mai observat o anomalie. Ochiul drept al lui Lucky, înfundat în orbită, era mai mic decît cel stîng. Și era orb. De-aici Jonathan a dedus că accidentul de mașină nu fusese prima traumă cerebrală asupra lobului drept. Acest ochi orb și mult mai mic reflecta probabil o traumă mult mai timpurie. Ochiul, mi-a explicat Jonathan mai tîrziu, reprezintă o prelungire a creierului. O leziune care a împiedicat dezvoltarea unuia dintre ochi trebuie să fi avut loc foarte devreme în procesul de maturizare. Ochiul stîng al lui Lucky era de dimensiuni normale; se dezvoltase firesc, o dată cu partea stîngă a creierului său. În schimb, cel drept fusese probabil atins în perioada intrauterină, la naștere sau în primii ani ai copilăriei. Datele medicale din fișa lui Larson aveau să dovedească ulterior corectitudinea raționamentului făcut de Jonathan. Lucky fusese victima unei nașteri traumatice, fiind extras cu forcepsul. După opinia lui Jonathan, debilitatea de pe partea stîngă putea fi rezultatul accidentului de mașină care îi afectase lobul cerebral drept, la vîrsta de șaisprezece ani. Membrele lui stîngi aveau dimensiuni normale și erau proporționate corect față de restul corpului. Nervii lor nu fuseseră afectați la naștere și, prin urmare, se dezvoltaseră firesc. Atîta doar că erau ceva mai slabe decît ar fi trebuit.

Jonathan e un tip minuțios. Examinarea lui atentă a scos la iveală faptul că emisfera stîngă a creierului lui Lucky Larson, ca și cea dreaptă, nu fusese cruțată întru totul. Deși Lucky era dreptaci – scria, apuca, își

înjunghiase victimele cu mîna dreaptă – Jonathan a descoperit că se coordona mai dificil pe partea dreaptă decît pe stînga. Fiecare regiune a creierului controlează musculatura părții opuse a corpului. Prin urmare, dificultățile de coordonare ale mîinii drepte puteau fi rezultatul unor leziuni cerebrale ale lobului stîng.

Reflexele anormale ale lui Larson i-au confirmat lui Jonathan bănuiala că îi erau afectate ambele regiuni cerebrale. Cînd i-a plimbat beţigaşul de lemn de-a lungul părții exterioare a tălpii piciorului stîng, degetele lui Lucky – în loc să se curbeze în interior, așa cum ar fi trebuit – s-au întins și s-au îndepărtat ca un evantai. Jonathan a încercat apoi aceeași manevră la talpa piciorului drept. Ca și în cazul stîngului, degetul mare i s-a ridicat, în vreme ce restul degetelor s-au îndepărtat. Deși a repetat exercițiul de încă două ori pe fiecare parte, Jonathan a obținut de fiecare dată același rezultat. "Sindrom Babiski bilateral", și-a notat el în cele din urmă. Aceste reflexe anormale reflectau leziuni, atît pe dreapta cît și pe stînga, ale tractusurilor cortico-spineale – căi nervoase care pornesc de la cortex, trec prin regiunile medii și joase ale creierului, unde se întretaie, coborînd apoi de-o parte și de alta a măduvei spinării. Jonathan depistase încă un "semn puternic" al afectării sistemului nervos central.

În pofida neîncrederii avocatului și a reticenței lui de a ne comunica informații esențiale, în ciuda incapacității pacientului de a lega două fraze coerente, iată că reușiserăm să descoperim unele dintre rațiunile pentru care Lucky Larson ucisese, măcelărise chiar, doi bieți vînzători. Procesele lui de gîndire lipsite de orice logică, contactul precar cu realitatea, exuberanța lui de tip maniacal și, mai cu seamă, leziunile lui cerebrale puteau constitui laolaltă importante circumstanțe atenuante. Existaseră dintotdeauna, dar, din cine știe ce cauze, nimeni nu le observase în momentul primului său proces. Acum, datorită evaluărilor noastre, avocatul avea cu ce să redeschidă cazul. Putea prezenta unui judecător rezultatele examinărilor, încercînd să-l convingă că Lucky avea dreptul la un nou proces. Și chiar așa s-a întîmplat.

Avocatul lui Lucky nu a cîștigat acest al doilea proces. El a reușit, într-adevăr, să-l convingă pe judecător să convoace o nouă audiere. Acesta, un om inteligent și deschis, nu numai că a fost de acord, ci i-a facilitat avocatului o documentare și mai detaliată a cazului Larson. S-au obținut astfel o electroencefalografie (EEG) și o investigație cerebrală prin rezonanță magnetică (IRM), precum și un set de teste neuropsihologice sofisticate.

Avocatul lui Lucky a făcut rost, de asemenea, de fonduri pentru angajarea unui detectiv care să-l ajute la găsirea și interogarea membrilor familiei. Poate că astfel, de vreme ce Lucky nu era în stare să-și povestească trecutul, descoperirea vreunor documente sau a unor rude ce-și aminteau despre el urma să încheie istoria.

Primele rezultate ale demersului au venit de la laboratorul de EEG. Undele cerebrale ale lui Lucky erau "difuze și neregulate". Faptul nu constituia o mare noutate. Chiar și la multe persoane normale undele cerebrale puteau fi caracterizate astfel. Totuși, era un pas în direcția cea bună. Cînd au sosit și rezultatele IRM, care arătau că ambii lobi frontali erau în mod clar afectați, am avut la dispoziție dovezile evidente ale faptului că Lucky avea serioase probleme cerebrale. Accidentul de mașină îl lăsase cu echivalentul unei lobotomii frontale bilaterale.

Nici detectivul n-a venit cu mîna goală. A reușit să dea de unul dintre frații lui Larson, Frank, care locuise pînă nu de mult la o mie de mile de Starke, împreună cu nevasta și copiii. Soarta făcuse ca, exact înainte ca detectivul să-l contacteze pe Frank, copiii să-i fie luați de-acasă prin ordin judecătoresc. Se pare că tatăl abuzase sexual de minori și chiar îi învățase să se molesteze între ei. Se punea întrebarea: de unde deprinsese Frank asemenea practici?

Detectivul, un veritabil profesionist, reușise să pună mîna și pe dosarul lui Frank, înregistrat la serviciul de asistență socială. (Detectivii găsesc mijloace de a intra în posesia unor informații confidențiale imposibil de procurat de oricare alt cetățean. Eu și Jonathan am învățat să nu mai întrebăm de unde sau cum fuseseră obținute anumite date. „Nu întreba, nu spune" părea a fi nu doar motoul armatei, ci și al celor mai buni detectivi pe teren.) Din dosarul lui Frank am aflat primele secrete din copilăria lui Lucky. S-a putut contura astfel un tablou al vieții familiei Larson.

Lucky era cel mai mare dintre cei patru copii și preferatul maică-sii. Atît de preferat, încît, la vîrsta de șase ani, l-a învățat cum s-o satisfacă. Lucky este fără îndoială unul dintre cei mai mici băieți inițiați vreodată în cunnilingus. Frank a putut descrie asta asistentului său social, pentru că asistase adesea la asemenea scene. Alteori, împreună cu frații săi mai mici, era dat afară din casă pentru ca mama lor și Lucky să poată rămînă singuri. Cînd se plictisea, femeia îi obliga chiar și pe copii la acte sexuale între ei. Acum știam de unde venea predilecția lui Frank pentru jocurile sexuale cu minori.

Deşi Lucky era favoritul mamei sale, el a avut de plătit pentru această poziţie, devenind ţinta furiei tatălui său vitreg. Maică-sa afirmase dintotdeauna că acest bărbat, care îl snopea în bătăi pe Lucky, era de fapt tatăl său natural, deşi copilul bănuia că nu ăsta era adevărul; în orice caz, bărbatul ştia sigur că nu el era tatăl. O dată, şi-a amintit Frank, în vreme ce fugea de mînia violentului părinte, Lucky s-a căţărat într-un copac, pe care omul l-a doborît cu un topor, capturînd copilul îngrozit. Fără aceste informaţii obţinute de la Frank şi fără cele din dosarul întocmit de asistentul social n-am fi aflat niciodată despre teribilele abuzuri, fizice şi sexuale, pe care Lucky le-a suportat din partea mamei şi a tatălui vitreg. Căci el pur şi simplu nu-şi amintea nimic. Frank şi fişele sale ne-au asigurat piesele care lipseau din acest puzzle care era violenţa extremă a lui Lucky. Mă gîndesc adesea la acest caz, şi la atîtea altele asemănătoare, atunci cînd citesc articole în care se afirmă că nu există memorie reprimată. Cînd l-am examinat pe Lucky Larson, deşi cunoşteam conceptul respectiv, eu şi Jonathan nu aveam nici o idee despre amploarea fenomenului – nu ştiam că poate fi uitată o perioadă atît de lungă din viaţă şi totuşi ea să influenţeze comportamentul într-o măsură atît de mare.

Am fost mulţumită de rezultatele evaluării noastre. Alcătuisem un dosar solid pentru obţinerea unor circumstanţe atenuante şi eram gata să-l ajut în acest sens pe avocatul lui Lucky. Jonathan, pe de altă parte, avea reticenţe. Fiul său mai mare lucrase, în ciuda voinţei tatălui, în schimbul de noapte la un magazin din New Haven, fiind de două ori atacat şi jefuit de beţivi înarmaţi. În seara dinaintea zilei în care trebuia să depunem mărturie, în timp ce privea fotografiile victimelor lui Lucky, lui Jonathan aproape că i-au dat dat lacrimile la vederea cadavrului bietului vînzător, zăcînd cu faţa în jos pe podeaua magazinului. I s-a părut atît de tînăr şi de inocent, cu pantofii lui cu talpă groasă care-i trădau dorinţa adolescentină de a părea mai înalt şi mai în vîrstă. Ca şi în cazul lui Lee Anne, Jonathan îşi făcea probleme de conştiinţă. Dacă mărturia lui ducea la eliberarea lui Lucky şi dacă acesta ucidea din nou, n-ar fi fost sînge şi pe mîinile sale?

Avocatul ne-a asigurat însă că, orice am fi spus în sprijinul lui, Lucky Larson n-avea oricum să mai fie redat vreodată societăţii. Cel mult se putea spera că-i va fi cruţată viaţa, că-şi va putea trăi ultimii ani în închisoarea de la Starke. Putea aspira, în cel mai bun caz, să i se acorde încrederea de a lustrui coridoarele albe ale puşcăriei. Dar n-avea să mai iasă niciodată de-acolo.

Simţind totuşi reticenţa lui Jonathan de a depune mărturie, avocatul s-a întors către el şi i s-a adresat cu simplitate: "Spune-mi acum dacă n-o s-o

faci, nu mîine, la proces." Jonathan a tras aer în piept și a decis, atunci și acolo, să meargă mai departe, să ia taurul de coarne și să spună adevărul și numai adevărul.

În ziua următoare, am fost prima citată. Psihiatria, așa cum n-a ezitat să afirme fiecare procuror care m-a interogat, e o disciplină "blîndă", în comparație cu domeniul medical "mai dur" al neurologiei, de pildă. Diferența dintre neurologie și psihiatrie este similară într-un fel cu diferența dintre semnele slabe și semnele puternice din examinarea neurologică. Semnele puternice pot fi demonstrate cu ușurință, indicînd adesea leziuni cerebrale strict localizate. Pacientul nu poate mișca un membru; nu simte nimic într-o anume parte a corpului; IRM-ul arată o aglomerare tumorală în creier; EEG-ul demonstrează o activitate cerebrală anormală. Cu alte cuvinte, dovezi clare ale leziunilor organice. Și unele semne slabe, precum anumite reflexe anormale, mișcări ciudate ale mîinilor, probleme de coordonare, pot indica afecțiuni severe. La persoanele cu semne slabe se pot identifica uneori mici hemoragii răspîndite pe toată suprafața creierului, ori leziuni care pur și simplu nu pot fi localizate. În mod similar, unei persoane cu probleme psihice i se pot descoperi o mulțime de simptome, inclusiv halucinații, iluzii ori ciudate senzații de posedare. Toate se găsesc în cele mai severe cazuri psihotice. Totuși, aceste simptome, ca semne slabe, nu pot fi localizate în creier sau reperate biochimic prin teste de laborator. Sînt subiective, relevîndu-și existența doar în cursul unor discuții aprofundate. Psihiatrul nu poate avea dovezi palpabile pentru ele.

Judecătorii și jurații nu sînt singurii sceptici cînd vine vorba despre descoperirile psihiatrice. Și unii medici le acceptă destul de greu. Pediatrul de la Long Lane, de pildă, avea mari îndoieli. Cînd eu și Jonathan am lucrat acolo, am dat peste o mulțime de adolescenți suferind de episoade halucinatorii. Mai mulți dintre ei avuseseră halucinații vizuale, văzînd lucruri care nu existau; alții auziseră voci care îi speriaseră sau le spuseseră ce să facă; erau și cîțiva bîntuiți deopotrivă de halucinații vizuale și auditive.

Jonathan, ca și mine, folosea cu destulă parcimonie medicația antipsihotică. Există o mulțime de motive pentru care trebuie să fii precaut cu astfel de droguri. Totuși, din cînd în cînd, se impunea administrarea lor. Ceea ce ne-a pus în conflict cu pediatrul instituției, doctorul Delbert.

Îmi amintesc de scandalul iscat între Jonathan și doctorul Delbert, care întrerupsese medicația prescrisă de noi unui copil psihotic. Iată cum a decurs conversația telefonică dintre pediatru și Jonathan, descrisă de acesta din urmă:

„Domnule doctor Pincus, am să scot mellarilul pe care i l-ați prescris lui Andrew."

„De ce, domnule doctor Delbert?"

„Nu văd nici un semn care să mă convingă că are halucinații vizuale. Și nici nu aud de la el ceva care să indice că suferă de halucinații auditive. De aceea voi opri administrarea medicamentului."

„Dar, doctore, pacientul este cel care vede lucruri ce nu există, nu medicul său. Și pacientul aude voci, nu medicul."

Din cîte îmi amintesc, n-am avut atunci cîștig de cauză. Doctorul Delbert i-a întrerupt lui Andrew antipsihoticul și copilul s-a reîntors în lumea lui de halucinații amenințătoare. La scurtă vreme după aceea, l-a mușcat de un deget pe supraveghetor.

Mi-am dat seama că raportul meu despre Lucky și procesele lui de gîndire ilogice și dezordonate, ca și despre neobișnuita lui exuberanță în fața morții n-avea să impresioneze în vreun fel juriul procesului. Erau doar niște observații, mult prea subiective – ar fi fost părerea lor. Totuși, relatarea violențelor la care fusese supus în copilărie, a incestului nu putea să nu-i miște. Simplul fapt că Lucky nu le invocase niciodată, că le uitase sau și le reprimase trebuia să aibă oarecare greutate. În fond, dacă n-ar fi fost Frank și dosarul său de asistat social, abuzurile îndurate de Lucky de-a lungul întregii copilării ar fi rămas necunoscute. Nimeni nu-l putea acuza, așadar, că și-a „fabricat" un trecut abuziv, pentru manipularea juraților.

Avocatul și-a păstrat asul din mînecă pentru final: Jonathan. Jonathan este un martor care impresionează. Înălțimea lui de aproape un metru nouăzeci, ținuta profesorală, ca și experiența lui într-un domeniu care ar putea părea (cel puțin față de restul specializărilor medicale) o disciplină dură au inspirat întotdeauna încredere. Gluma care se vehiculează pe seama neurologilor este că sînt extraordinari cînd e vorba să identifice problema unui pacient; atîta doar că nu prea au cu ce să-l ajute. În cazul lui Lucky, Jonathan putea arăta juriului cu exactitate unde erau leziunile cerebrale care duseseră la paralizia obrazului drept și îi slăbiseră mușchii de pe partea stîngă a corpului. Folosind rezultatele investigației prin rezonanță magnetică, Jonathan putea chiar indica locul unde lobii săi frontali pierduseră contactul cu restul creierului, împiedicîndu-l pe Lucky să-și controleze agresivitatea. Jonathan le-a explicat juraților că atitudinea sa nonșalantă față de situația în care se găsea reflecta tocmai aceste discontinuități neuroanatomice. Leziunile căilor dintre lobii frontali și restul sistemului nervos central, dintre regiunile cerebrale autoreflexive și cele

instinctuale au contribuit și ele la violența episodică a lui Lucky. În unele privințe, acțiunile lui semănau cu cele ale unei pisici decerebrate. Cînd se separă chirurgical cortexul de restul creierului, lăsînd intacți doar centrii cerebrali inferiori, o pisică poate părea, la prima vedere, perfect normală. Ea va toarce în continuare și va reacționa pozitiv la orice mîngîiere. În schimb, răspunsul său la stimulii care provoacă de obicei disconfort sau iritare nu va mai fi moderat de cortexul frontal. Animalul va deveni deci de o ferocitate sălbatică, îndreptîndu-și atacul către orice persoană sau obiect perceput ca amenințător sau iritant. Cele cincizeci și patru de răni pe care Lucky i le făcuse vînzătorului erau tocmai expresia sistemului limbic (acea parte din creier pe care o avem în comun cu animalele preistorice) scăpat de sub controlul cortical superior. Ființele umane, ca și animalele, au nevoie de influențele modulatorii ale lobilor frontali pentru a se comporta normal. Lucky, a susținut Jonathan, nu putea și nici nu trebuia făcut complet responsabil pentru actele sale, care îi scăpaseră în mod evident de sub control.

Dovezile serioasei afectări neurologice a lui Lucky erau de necontestat. Orice judecător, orice jurat putea vedea asta chiar și de la distanță. I se putea observa zîmbetul contorsionat, ochiul drept atrofiat și înfundat în orbită, mersul greoi și stîngaci. Abuzul fizic și sexual căruia îi fusese supus era de asemenea convingător, mai ales că Lucky nu încercase niciodată să folosească asta în sprijinul apărării sale. Nici măcar nu-și amintea ceva. În nici o împrejurare în care eu și Jonathan am depus mărturie n-a fost mai limpede faptul că acuzatul era serios afectat cerebral, cu consecințe directe asupra comportamentului. Niciodată n-am mai avut dovezi atît de evidente ale extremului abuz fizic și sexual. Dacă a existat vreodată un caz în care să existe circumstanțe atenuante și ele să poată fi demonstrate, atunci acesta a fost. Am părăsit tribunalul satisfăcuți de munca noastră.

Am rămas uluiți. În ciuda creierului lobotomizat, a parezei faciale, a copilăriei brutale și incestuoase, juriul a considerat din nou că Lucky trebuie condamnat la moarte. Reflectînd asupra situației, singurul lucru cu care ne-am consolat a fost acela că tocmai leziunile cerebrale care îi provocaseră comportamentul criminal îl protejau acum, făcîndu-l prea puțin conștient de ceea ce se întîmpla cu el și menținîndu-l în perpetua lui stare de bună dispoziție.

CAPITOLUL 11

Cum spuneam, pentru anumiți criminali drumul către celula condamnaților la moarte este neted și foarte scurt. De fapt, pentru unii e de-a dreptul o autostradă de mare viteză. Mai mulți dintre ucigașii cu care eu și Jonathan ne-am întîlnit fuseseră sfătuiți de niște avocați prost plătiți și nemotivați: „Recunoaște-ți vinovăția și cere clemența tribunalului." Mare greșeală! Tribunalele din sud nu sînt deloc faimoase pentru clemența lor.

În ultimii douăzeci și cinci de ani, împreună cu Jonathan am examinat zeci de criminali, unii condamnați la moarte, alții nu. Din perspectivă psihiatrică sau neurologică, n-am putea stabili diferența dintre ei. M-am gîndit adesea de ce un om care a comis o crimă grotească este electrocutat, iar altul, cu aceeași faptă la activ, scapă cu viață. Studiile arată că negrii care ucid albi sînt mai des condamnați la pedeapsa capitală. Dar nici albii care ucid albi nu scapă prea ușor. Deci nu aici poate fi găsită explicația. Cred că mai degrabă lucrurile se învîrtesc în jurul avocaților.

Eu am o teorie. Cu un mic ajutor din partea acelui statistician în costum de tweed, prezent, în rîndul din spate, la simpozionul științific, aș putea descoperi probabil și o formulă matematică doveditoare. Să lăsăm deoparte mobilul, care nu e întotdeauna revelator. Nici starea sănătății mintale a făptuitorului nu contează foarte mult. În majoritatea cazurilor, nimeni nu se gîndește la asta, nici măcar criminalul însuși. Ucigașii pe care noi i-am cunoscut de-a lungul carierei se credeau mai degrabă fioroși decît țicniți. Totul stă, după părerea mea, în arta avocatului.

Formula matematică pentru cel care va primi sau nu sentința de condamnare la moarte ar fi ceva de genul: se înmulțește numărul orelor petrecute de avocatul apărării pentru pregătirea procesului cu numărul cazurilor importante pe care le-a cîștigat. Produsul se multiplică din nou

cu numărul celorlalte persoane, de pildă detectivi, care ajută la rezolvarea cazului. Aceste calcule vor duce fără îndoială la aflarea diferenței statistice semnificative dintre criminalii condamnați la moarte și cei care își vor petrece restul zilelor lucrînd pămîntul sau muncind în magazinele aceluiași penitenciar în care mai puțin norocoșii lor confrați își așteaptă execuția. Dacă, în unele cazuri, adaugi în ecuație diferența dintre motivația avocatului și cea a procurorului, vei obține niște valori de sens care ar încînta pe orice statistician.

Nu mă refer aici la avocații din oficiu. Ei muncesc adesea din vocație, și nu pentru bani. Însă mulți – probabil majoritatea – dintre criminalii examinați de noi n-au fost reprezentați în proces de către avocați din oficiu, ci de apărători privați, de obicei locali. Sigur, există cîțiva avocați de succes, talentați și motivați, gata să reprezinte cîte un client nevoiaș. Însă inculpații lipsiți de mijloace materiale trebuie să se mulțumească, cel mai adesea, cu serviciile vreunui avocat tînăr, aflat la început de carieră, sau cu ale unuia mai în vîrstă dar fără mari succese, care încearcă să-și sporească veniturile ocazionale cu onorariul precar plătit de tribunal. În cîteva din cazurile cunoscute de noi, avocații erau ei înșiși incriminați pentru diverse delicte. Nu e ușor să acorzi atenție problemelor unui ucigaș sărac, atunci cînd propriul tău viitor profesional stă sub semnul întrebării. Am avut de-a face o dată chiar cu un avocat care, la puțin timp după ce clientul i-a fost condamnat la moarte, a fost el însuși aruncat în închisoare.

Printre puținii avocații privați care au acceptat să reprezinte criminali lipsiți de mijloace materiale sînt oameni ca William Kunstlers, Alan Dershowitzes sau Gerry Spencers. Dar ei sînt, de fapt, niște excepții. Majoritatea avocaților desemnați pentru cazurile de care ne-am ocupat noi acceptau cei 25 pînă la 40 de dolari pe oră oferiți de tribunal doar pentru că aveau prea puțini clienți plătitori. În schimb, acuzații plini de bani, precum O.J. Simpson, nu se lasă pe mîna oricărui avocat desemnat de curte. Dacă ar fi să-mi reformulez teoria, e limpede că, în realitate, lucrurile sînt mult mai complicate. Valoarea pe care aș obține-o în final ar avea probabil mult mai multă acuratețe dacă anii de experiență, rata succeselor, orele dedicate pregătirii procesului și numărul de asistenți angajați în cauză s-ar converti pur și simplu în dolari.

Să discutăm acum și despre excepții, care nu sînt puține. Eu și Jonathan am avut plăcerea să lucrăm cu unii avocați din oficiu care s-au dovedit extrem de iscusiți și devotați. Erau inteligenți, bine pregătiți, experimentați și decișI să-și pună timpul la dispoziția clientului. În aceste cazuri, tot ce

am spus înainte despre motivație și numărul de ore alocate nu se mai aplică; sînt factori ce pot fi eliminați cu totul din ecuație. Ceea ce nu este valabil și în privința factorului bani. Acești avocați de excepție au fost nevoiți să se bată pentru fiecare dolar de care aveau nevoie pentru a pregăti o apărare adecvată. Au trebuit să cerșească fonduri pentru plătirea detectivilor sau a experților medicali, să se lupte pentru fiecare electroencefalogramă, radiografie sau investigație, să caute fonduri spre a-și achita călătoriile făcute în scopul găsirii și interogării rudelor din alte state.

Îmi amintesc unul dintre cazuri, la care am lucrat în Seattle, unde rolul fondurilor băneși a jucat un rol destul de interesant. Examinam un tip pe nume Roger; acesta omorîse o femeie, după care îi ucisese copilul și cîinele. Omul nu-și nega faptele – pur și simplu nu-și amintea de ele. Nu putea preciza nici proveniența cicatricelor care îi acopereau tot spatele. De fapt, nu-și amintea aproape nimic din copilărie. Dacă vroiam să aflu ceva despre trecutul lui Roger, trebuia să stau de vorbă cu frații lui.

După o muncă detectivistică destul de elaborată, priceputa avocată a lui Roger a izbutit să dea de cei trei frați ai clientului său. A obținut de asemenea din partea tribunalului suma necesară transportului lor pînă la un motel de lîngă închisoarea unde era încarcerat Roger. Plănuisem, după cîte mi-amintesc, să stau de vorbă de dimineață cu frații, iar după-amiază să-l vizităm împreună pe Roger. Speram ca respectivii să-mi poată oferi vreun indiciu despre semnele de pe spatele lui Roger, iar prezența lor să-i mai împrospăteze deținutului memoria. Dar, așa cum se întîmplă adesea în astfel de cazuri, întîlnirea mea cu frații a avut loc mai tîrziu decît plănuisem. Dintotdeauna întrevederile cu rudele criminalilor au fost imprevizibile. (O dată, în West Virginia, a trebuit să aștept pînă la miezul nopții pentru a sta de vorbă cu mama unui criminal adolescent. Fiind amîndouă foarte obosite, am discutat, în camera mea ieftină de motel, pînă cînd nici una dintre noi nu și-a mai putut ține pleoapele deschise.)

Anul trecut, eu și Jonathan ne-am dus în Louisiana, acasă la un băiat acuzat de crimă. Am început să discutăm cu părinții, frații, mătușile, unchii, verii și bunicii cam pe la ora zece seara și n-am plecat înainte de două sau trei noaptea. Avocatul băiatului reușise performanța de a aduna în același loc toate rudele (cu toate amintirile lor), deci nu puteam risca să lăsăm pe a doua zi vreun interviu și să pierdem astfel pe vreunul din membrii familiei. Învățasem ce înseamnă amînările și rudele dispărute, mai ales de la frații lui Roger.

Aud o mulțime de lucruri îngrozitoare – asta mi-e meseria, în fond. Cîteodată chiar mi-e teamă că am devenit într-o oarecare măsură insensibilă. Povești care, cu ani în urmă, m-ar fi impresionat, astăzi îmi par lucruri comune. Nu mă mai mișcă aproape nimic. Totuși, în timpul discuției cu cei trei frați ai lui Roger, într-o pauză pe care eu am solicitat-o, m-am dus în baie și am plîns. Nu mai făcusem niciodată așa ceva, și nici ulterior nu mi s-a mai întîmplat.

Frații lui Roger nu erau foarte diferiți între ei. Toți fuseseră alcoolici, însă doi – David și Wesley – se considerau, după ce frecventaseră „Alcoolicii Anonimi", complet recuperați. Cel de-al treilea – Albert – recunoștea că avea încă probleme serioase cu băutura. Stăteam cu toții (frații, eu și avocata) în jurul unei mese din salonul motelului unde trăsesem. Am trecut direct la subiect: descoperisem o mulțime de semne urîte pe spatele lui Roger. Îmi putea spune vreunul dintre frați care era proveniența lor?

S-au privit între ei fără expresie. Am așteptat.

Primul care a vorbit a fost Wesley, cel mai tînăr și mai arătos dintre ei; purta cămașă și cravată în dungi, pantaloni gri și un bleizer („uniforma" soțului meu). Se lăuda că a scăpat de droguri și de alcool cu ani în urmă, fiind angajat acum într-o slujbă de răspundere. La întrebarea mea, a scuturat din cap: „Nu, nu-mi amintesc de nici un abuz, dacă la asta vă referiți."

Mi-am întors privirea spre Albert, fratele care recunoscuse că mai avea încă probleme cu alcoolul. Îi tremurau mîinile. Ce-și mai amintea din copilărie? I-am întrebat. Nu mare lucru. „Dar eu nu prea mai am amintiri în general", a admis el.

M-am orientat atunci către David, cel mai mare dintre ei. Respira cu dificultate și avea lîngă el un tub de oxigen. Fusese fumător înrăit și acum își trata o boală de plămîni. Îl priveam cu toții – eu, avocata, ceilalți doi frați – așteptîndu-i răspunsul. În încăpere era liniște, cu excepția zgomotului făcut de respirația lui greoaie. Apoi, spre surprinderea mea, am văzut cum o lacrimă i se prelinge pe obraz și apoi îi cade pe piept.

„Nu v-amintiți?" a întrebat David. Ceilalți l-au privit fără să înțeleagă. Pentru ei era un mister acel lucru care îl mișcase pe el pînă la lacrimi.

„Nu vă amintiți de Hyram?" Albert, alcoolicul, părea să caute, încruntat, printre amintiri. Mezinul devenise mai rigid și își încheia nasturele de sus al bleizerului. Acum lacrimile alunecau pe ambii obraji ai lui David, în vreme ce-și privea fix fratele mai mic. "Hyram. Trebuie să vă aduceți aminte... ce ne-a făcut, mai ales ție." Mezinul n-a părut să dea nici un semn de recunoaștere; părea încurcat. Dar o grimasă, un rictus al gurii, a

indicat faptul că Albert începea să-şi aducă aminte. În cele din urmă, a vorbit, cu o voce joasă şi un pic răguşită:

„Mi-amintesc de Hyram."

Am aflat astfel că Hyram fusese un frate vitreg mai mare decît ei şi cu apucături sadice. Din cauza neglijenţei şi a cruzimii propriilor părinţi, toţi cei patru fraţi fuseseră luaţi de-acasă şi plasaţi, de către un asistent social bine intenţionat, într-o familie care avea o fermă la ţară – Mama Carry şi băiatul ei de douăzeci de ani, Hyram. Acolo, în ceea ce părea o atmosferă sănătoasă, asistentul social a presupus că cei patru fraţi vor fi fericiţi şi în siguranţă. Dar aparenţele sînt înşelătoare. Mama Carry s-a dovedit a fi o bigotă rigidă şi temperamentală. Era hotărîtă să nu se abată cu nimic de la cuvîntul Bibliei, iar pentru asta folosea bățul. Roger şi Wesley avuseseră cel mai mult de suferit. Cînd i se căşuna, Mama Carry îi lega de gard şi îi snopea fără milă cu o curea de piele. Auzisem astfel de poveşti de multe ori şi nu mai eram nici surprinsă, nici (îmi pare rău că trebuie s-o spun) impresionată de ele. Bătăile din copilărie sînt ceva extrem de comun în antecedentele criminalilor. Mă întristează, dar nu mă fac să plîng.

Dar asta nu era totul. David s-a străduit să inspire destul oxigen pentru a continua. „Vă mai amintiţi ce ne-a pus Hyram să facem?"

Wesley a rămas inexpresiv, însă lui Albert i-a sclipit în ochi o scînteie. Ceva din vocea lui David a declanşat în mintea lui un lung şir de conexiuni adormite, a stîrnit o amintire. „Mi-amintesc de fierul înroşit pentru vite", a spus Albert. S-a întors către David, care acum plîngea în tăcere, respirînd din ce în ce mai greu. O imagine tot mai clară a părut să se formeze în mintea lui Albert. „Era unul electric şi-mi amintesc cum le frigea fundul vacilor care fătau, privindu-le apoi cum săreau. Mi-amintesc că ne punea şi pe noi să facem asta." M-am îndoit de mijloc şi m-am crispat.

David nu terminase ce avea de spus. „Nu vă amintiţi ce ne-a făcut?" a şuierat el, respirînd cu dificultate. Un duet al suferinţei s-a înfiripat încet, pe măsură ce doi dintre fraţi, David şi Albert, descriau pe rînd repetatele sodomizări pe care cu toţii le suferiseră în acei ani cînd fuseseră încredinţaţi spre creştere lui Hyram şi Mamei Carry. Nici unul nu mai vorbise vreodată despre fermă şi despre teribilele ei secrete. Hyram le impusese tăcerea, ameninţîndu-i pe băieţi că, dacă vor spune ceva, vor fi trataţi asemenea vitelor. Ulterior, păruse mai potrivit să uite totul. A fost prima oară cînd mi-am dorit ca intervievaţii să se oprească din povestit; auzisem suficient. Dar capacul tocmai fusese smuls şi fluxul amintirilor nu mai putea fi stăvilit. Evenimentele groteşti de la fermă se buluceau în memoria celor din faţa

mea, David atîțînd memoria lui Albert, în vreme ce Wesley privea ca în transă.

„Vă amintiți de oi?" a șuierat David.

„Da, îmi amintesc."

Cei doi frați mai mari au rememorat episodul castrării berbecilor. David a descris felul în care Hyram i-a dus pe toți patru în cîmp, mînîndu-i cu fierul înroșit, și i-a obligat să privească cum prinde un miel și, după ce îi leagă picioarele, îl mușcă de testicule. Apoi i-a pus și pe ei să facă același lucru.

Wesley n-a mai suportat și a intervenit: „Poate că asta vi s-a întîmplat vouă, nu mie. Eu n-a trebuit să fac niciodată așa ceva." David s-a întors către fratele său mai mic. Lacrimile i se uscaseră pe obraji. Cu dispreț, nu cu milă, a rostit: „Firește că nu. Tu n-ai putut s-o faci. Cînd Hyram te-a adus acolo să te uiți, ai vomitat. Asta ai făcut. N-ai fost în stare de altceva." Apoi, cu un amestec de durere, compasiune și dispreț, a adăugat: „Am făcut-o eu și pentru tine." După un moment de tăcere, David a continuat: „Cînd Hyram se uita în altă parte, eu – da, eu – am mușcat testiculele mielului și te-am mînjit cu sînge pe față; ți-am mînjit bărbia și buzele, pentru ca Hyram să creadă că tu o făcuseși. Dar, de fapt, eu fusesem acela."

Tăcere.

„Hai să luăm o pauză și să continuăm peste o jumătate de oră", am sugerat eu.

M-am ridicat, am părăsit camera și am coborît în holul motelului, la toaletă. Următorul lucru de care-mi amintesc au fost suspinele mele de necontrolat și icnetele de vomă deasupra chiuvetei. Zece minute mai tîrziu, mi-am clătit gura, mi-am refăcut machiajul, am luat o gumă de mestecat fără zahăr și m-am întors în salonul motelului pentru partea a doua a întrevederii.

Îmi amintesc destul de puține din această a doua rundă. Încă mai procesam în minte imaginile din prima. În orice caz, știu că am petrecut o vreme examinînd membrele și spatele celor trei frați. Cînd i-a venit rîndul, Wesley a refuzat să se dezbrace. M-a asigurat că nu era nimic de văzut. Cînd în cele din urmă a acceptat, semnele îngrozitoare de pe spinarea lui – mai multe și mai urîte chiar decît cele pe care le avea Roger – mi-au confirmat bănuiala că el fusese victima principală a familiei adoptive. Uimitor era faptul că omul habar n-avea de existența acelor cicatrice de pe spatele lui.

Mi-am amintit de toate aceste evenimente legat de problema fondurilor pentru avocații din oficiu. Întrevederea cu cei trei frați a durat mai mult decît proiectasem. Așa cum am spus, cu cît deveneam mai pricepuți, cu atît mai mult ne trebuia, mie și lui Jonathan, pentru evaluarea completă a unui caz. Pur și simplu n-a mai rămas timp pentru a-l vizita pe Roger la închisoare în acea zi. Dacă m-aș fi dus la el împreună cu frații, cei trei ar fi trebuit să rămînă la motel peste noapte. Asta ridica o problemă. Tribunalul asigurase fonduri doar pentru transportul a doi frați. Cel de-al treilea, Wesley, venise cu mașina proprie. Însă întîlnirea noastră fusese programată pentru o singură zi, iar tribunalul nu dăduse bani pentru cazare. În plus, era sfîrșit de săptămînă și n-aveam cum să găsim pe cineva pentru aprobarea unui fond de urgență. Nici frații nu erau dispuși să-și cheltuiască banii, așa că au hotărît să plece.

Mi se părea cu totul absurd. Făcusem peste două mii de kilometri ca să stabilesc o întîlnire între Roger și frații lui. Îi aveam pe cei trei și, a doua zi, puteam să-i reunim pe toți. O asemenea ocazie n-avea să se mai ivească niciodată.

„Am să vă plătesc eu cazarea, dacă rămîneți peste noapte", m-am oferit. Frații au acceptat cu oarecare reticență și doar cu condiția să le iau două camere separate, pentru ca David să nu deranjeze cu șuieratul lui somnul celorlalți. Așa am făcut.

Mi-am scos cartea de credit și i-am înmînat-o recepționerului. A imprimat o chitanță și mi-a dat-o s-o semnez. Tocmai vroiam s-o fac, cînd am realizat că ar fi fost ca și cum aș fi semnat un cec în alb. Așa că i-am dat-o înapoi și i-am cerut să menționeze pe chitanță costul celor două camere, 75 de dolari fiecare. (În Seattle, prețurile sînt mai mari decît în West Virginia.) Merita totuși să plătesc 150 de dolari pentru a evita încă o călătorie de la New York pentru a-i întîlni din nou. Acum puteam să mergem împreună la închisoare, a doua zi dimineață. Avocata lui Roger aranjase ca un coleg de-al ei să mă ia de la motel. Wesley avea să-și aducă frații cu mașina.

Unele închisori sînt mai respingătoare decît altele. Aceasta în care era Roger se deschidea devreme și te dădea afară la două și jumătate după-amiaza, indiferent cine erai sau cît de mare fusese distanța parcursă pentru a intervieva un deținut. De aceea a trebuit să ne sculăm cu noaptea-n cap și să profităm apoi de fiecare minut îngăduit.

În dimineața aceea, pregătindu-mă pentru o zi lungă fără mîncare, mi-am luat obișnuitul mic dejun de dinaintea vizitei în secția condamnaților la moarte. Avocatul trimis a venit să mă ia și am plecat cu mașina către închisoare. Mă tot întrebam care va fi reacția lui Roger față de frații săi și de amintirile îngrozitoare pe care le aveau. Va proceda oare ca fratele alcoolic, lăsîndu-și memoria să lucreze, sau va face ca mezinul familiei, negînd totul?

În vreme ce intram în parcarea închisorii, am zărit-o pe avocata lui Roger. Nu arăta prea fericită; părea obosită și palidă. Probabil că lucrase pînă tîrziu, pregătind întîlnirea de astăzi. Era singură. Mi-am închipuit că cei trei întîrziau pe drum; sau poate că intraseră deja în închisoare pentru cîteva momente de intimitate cu Roger.

Dar nu se întîmplase nici una, nici alta. N-avea loc nici o reuniune de familie. În acea dimineață, doar Albert, fratele care-și mărturisise dependența de alcool, a apărut la închisoare. Dacă evenimentele rememorate cu o zi în urmă mie îmi smulseseră lacrimi, celorlalți doi frați le provocaseră accese grave. De fapt, amintirile aproape că-l dăduseră gata pe cel mai în vîrstă dintre ei. În mijlocul nopții, David acuzase dureri în piept și fusese dus de o salvare la cel mai apropiat spital, unde era internat acum, la secția de terapie intensivă.

Cît despre Wesley, după șase ani de abstinență, se anesteziase cu valium și cantități generoase de whisky cu sifon. Devreme în acea dimineață, îl lăsase pe Albert în parcarea închisorii, iar Chevroletul său fusese văzut ultima oară în afara orașului, îndreptîndu-se către est. Albert, cel care nu renunțase niciodată la alcool, a fost singurul membru al familiei capabil să vină la întîlnire. A avut o scurtă întrevedere cu Roger, după care s-a relaxat în compania unei sticle de coniac, pe bancheta din spate a mașinii puse la dispoziție de tribunal pentru a-l duce acasă.

Noi – cei doi avocați și cu mine – ne-am întîlnit cu Roger și Albert, apoi ne-am întors la motel ca să ne facem bagajul. Acolo, avocata lui Roger s-a trezit că trebuie să plătească nota cam piperată (300 de dolari) a oaspeților, care își comandaseră în cameră mîncare și băutură – mai ales băutură. Eu mă puteam considera norocoasă: scăpasem ieftin cu doar 150 de dolari, contravaloarea celor două camere de motel.

În drum către aeroport, am încercat s-o consolez pe avocată. Nu era mai bine că aflase din timp ce hram purtau acești frați? Dacă mai tîrziu ar

fi contat pe ei pentru a depune mărturie la proces? Puteau să n-apară sau să vină beți. Dar ea nu părea deloc consolată. Peste cîțiva ani de zile, am primit, din senin, un cec de 150 de dolari din Washington, reprezentînd un decont pentru cheltuieli neprevăzute. Eu uitasem cu totul de asta, dar avocata nu. Mă întreb cît timp își pierduse, completînd tot felul de hîrtii, pentru a i se rambursa acei bani. Mă întreb dacă ea și-a recuperat vreodată cei 300 de dolari – oare statul Washington plătește notele pentru whisky cu sifon? Nu mai știu dacă Roger și-a revăzut vreodată frații și nici dacă vreunul dintre ei mai este în viață.

CAPITOLUL 12

Terenul unde se întretaie crima, personalitatea multiplă și legea este smîrcos și nesigur. Psihiatrii sau neurologii destul de curajoși pentru a se aventura pe el o fac asumîndu-și o doză considerabilă de risc. N-am avut niciodată intenția să mă afund în mocirlă, nici să-l trag pe Jonathan în jos. Timp de ani de zile am reușit să mențin un echilibru. Abia după ce avocatul Mariei Moore a apelat la mine, în vara anului 1984, am descoperit că exista un loc, similar camerei de execuție din închisoarea Starke, de unde nu se mai putea face cale întoarsă.

În noiembrie 1981, cu vreo trei ani înainte de a fi rugată s-o expertizez pe Marie Moore și cu un an înainte de uciderea Belindei Weeks, o fată de doisprezece ani pe nume Amanda venea la stația de poliție Elmwood Park din New Jersey. Era bătută și înspăimîntată. A declarat că izbutise să fugă dintr-un apartament unde fusese ținută prizonieră și torturată de două persoane, o femeie și un adolescent. Și-a arătat încheieturile fragile, murmurînd ceva despre faptul că fusese legată cu cătușe de o țeavă.

Relatarea li s-a părut polițiștilor lipsită de noimă, fiind luată drept o fantezie a unei adolescente țicnite. Ei au aranjat pentru Amanda o examinare psihiatrică. La cîțiva ani mai tîrziu, un avocat avea să explice publicului consternat: „N-au crezut-o... Au trimis-o să fie expertizată psihic, pentru că povestea ei n-a fost crezută."

De vreme ce n-a luat-o în serios pe fată, poliția nu s-a deranjat să investigheze despre ce era vorba. Nu se întîmplase nimic din ce pretindea ea, prin urmare nu poți investiga ceea ce nu s-a petrecut.

În primăvara următoare, Comisia pentru familie și tineret din New Jersey a primit un telefon din partea Școlii nr. 16. Asistenta de acolo observase ceva asemănător arsurilor de țigară pe spatele uneia dintre eleve. Femeia

era obligată prin lege să raporteze orice ce i se părea a fi dovadă de abuz fizic. Numele elevei era Belinda Weeks. De data asta, poliția a decis să investigheze cazul.

Nu e limpede de ce polițiștii s-au implicat în acest caz, în vreme ce plîngerea Amandei a fost luată drept fantezistă. Telefonul primit de la un adult, mai ales că era vorba de o asistentă, a determinat, probabil, o acțiune mai promptă decît raportul unui copil rătăcit precum Amanda. În ambele cazuri, dovezile abuzului fizic erau evidente. În clinica pe care o conduc acum la Bellevue, destinată copiilor maltratați și tulburați psihic, am văzut multe cazuri în care plîngerile minorilor nu erau luate în seamă de autorități. Chiar și judecătorii au obiceiul să treacă adesea cu vederea mărturiile copiilor. Cînd am în față copii cu arsuri și semne de bici pe spate și membre, fetițe cu himenul sfîșiat și cu cicatrice vaginale, băieți cu răni anale și sfincțere slabe, și îi întreb de ce nu au spus nimănui despre maltratările pe care le-au îndurat, răspunsul lor e același: „Oricum nu m-ar fi crezut" sau "Am încercat, dar nu m-au crezut." Cu siguranță că asistenta de la școala Belindei Weeks a avut parte de mai mult credit decît Amanda.

Cînd poliția a investigat cele sesizate în raportul asistentei, s-a descoperit că Belinda Weeks fusese lăsată în grija unei bunici; maică-sa o abandonase de mult. Bunica, deși probabil bine intenționată, era destul de în vîrstă și depășită de nevoile unei adolescente. Ca atare, Belinda își găsise o familie de împrumut în casa unei prietene, Debbie, care locuia cu mama ei. Acest apartament se afla pe Madison Avenue 989 și funcționa – așa cum aveau să afle polițiștii – ca un soi de adăpost de tranziție pentru copiii dificili și adulții disfuncționali. Pe lîngă Belinda, mai stăteau acolo Juan, un băiat hispanic; Amanda, copilul al cărui strigăt de ajutor fusese ignorat; Anna Giuseppi, o femeie de 52 de ani, și Tony Rogers, un adolescent. Mama lui Debbie era un fel de dădacă a acestei adunături pestrițe.

Poliția a conchis că ciudatul imobil din Madison Avenue 989 nu era un mediu potrivit pentru Belinda. Bunica fetei a fost sfătuită să fie mai atentă și să nu-i mai permită nepoatei să meargă acolo. Era un sfat bun, dar nicidecum o regulă pe care bătrîna ar fi putut s-o impună.

Cîteva luni mai tîrziu, o femeie de 52 de ani, plină de sînge, a intrat șchiopătînd în sediul poliției din South Toms River. Dorea să depună o plîngere împotriva unui băiat de paisprezece ani care, pretindea ea, o ținuse captivă, agresînd-o fizic și sexual.

Dar cum ar fi putut un adolescent să țină prizonieră o femeie în toată firea? Părea aproape incredibil. Oricum, starea în care se afla și faptul că era adultă i-au obligat pe polițiști să ia în seamă plîngerea ei. Femeia avea tălpile atît de umflate și însîngerate, încît abia putea umbla. În plus față de aceste răni proaspete, o serie întreagă de vînătăi, purpurii, galbene sau maronii, îi acopereau brațele și picioarele. Aceste echimoze, aflate în stadii diferite de vindecare, atestau faptul că tratamentul la care fusese supusă dura de ceva vreme. Așa cum culoarea schimbătoare a frunzelor îți poate indica anotimpul, tot astfel variațiile de culoare ale unor vînătăi îți pot spune de cînd datează ele. Povestea nefericitei a ieșit la iveală printre gemete: avea patru coaste rupte și fiecare respirație era un chin. În ciuda stării în care se găsea, femeia a fost capabilă să spună polițiștilor numele ei și adresa imobilului unde fusese închisă. O chema Anna Giuseppi, iar apartamentul se afla pe Madison Avenue 989. Anna Giuseppi, ca și Amanda, reușise să evadeze, să ajungă la poliție și să ceară ajutor. Înainte de a fi transportată la spital, a reușit să smulgă polițiștilor promisiunea că se vor ocupa de cazul ei.

În ziua următoare, agenții de la secția de poliție Patterson au descins în imobilul de pe Madison Avenue 989. Numărul locatarilor se micșorase de la ultima vizită a poliției. Amanda, Anna Giuseppi și unul dintre adolescenți, Juan, nu mai erau. Mai rămăseseră acum doar Belinda Weeks, Debbie și mama ei, Marie Moore. Celălalt băiat, Tony Rogers, venea doar ocazional, locuind cînd acolo, cînd în casa părinților lui.

De la precedenta sa întîlnire cu poliția, starea Belindei se înrăutățise. Se sfrijise și articulațiile umerilor, coatelor și genunchilor îi înțepeniseră. Era lihnită de foame. Urme de lovituri îi acopereau spatele și membrele, iar mîinile și picioarele, ca și ale Annei Giuseppi, aveau vînătăi în diverse stadii de vindecare. Tremurînd de spaimă, ea le-a spus polițiștilor că Tony, băiatul care locuia cînd acolo, cînd la părinți, și care se aflase în apartament cu puțin timp înainte de sosirea poliției, o legase de o țeavă, o bătuse și o forțase să mănînce mizerie de pe podea. Acum, văzîndu-i pe polițiști, era parcă și mai înspăimîntată. Tony jurase că va urmări și va ucide pe oricine va îndrăzni să declare autorităților ce făcuse.

O singură persoană avea o condiție surprinzător de bună pentru un locatar al imobilului de pe Madison Avenue 989. Debbie, fiica Mariei Moore, fusese cruțată de pedepsele aplicate celorlalți. Marie Moore însăși, deși într-o stare mai acceptabilă decît Belinda, fusese bătută și terorizată.

De fapt, în raportul poliției din 10 iunie 1982, Marie Moore era trecută ca victimă.

Cît despre Tony Rogers, el nu era nicăieri de găsit. Poliția a fost de acord să fie emis un mandat de arestare pe numele lui. Pe Belinda Weeks au lăsat-o în grija Mariei Moore, în imobilul de pe Madison Avenue.

Între lunile iunie 1982 și ianuarie 1983, cînd Belinda Weeks a fost ucisă, ea a fost ținută captivă în acel apartament, cu cătușe la mîini și la picioare, agățată de pereți, dezbrăcată și înfometată. Obiecte de diferite forme și mărimi i-au fost introduse în rect și în vagin. I-au fost agățate de sîrcuri cîrlige de rufe. Iar într-o zi rece de ianuarie, Belinda Weeks a fost ucisă. În timpul procesului Mariei, un ziar califica mărturia lui Tony Rogers cu privire la moartea Belindei ca fiind o veritabilă probă pentru acuzare. În articol se spunea: „Cu o voce neutră, lipsită de orice emoție, martorul a descris moartea victimei. El a declarat că, în ianuarie 1983, fata – deja slăbită și acoperită de vînătăi – a alunecat cînd i-au fost scoase cătușele. În cădere, s-a lovit în mod accidental de cadă, a leșinat și a părut moartă..." După spusele Mariei, Tony apucase victima de păr și o pocnise intenționat cu capul de marginea căzii. Dar în cursul procesului Mariei, nimeni n-a ascultat cu prea mare atenție versiunea ei asupra crimei.

Conform mărturiei lui Tony, fiica Mariei Moore, Debbie, a demonstrat un extraordinar sînge rece. Asistînd la ultimele clipe de viață ale micuței Belinda (peste al cărei trup chinuit fusese obligată să pășească în fiecare dimineață, la plecarea spre școală), Debbie se întorsese către mama ei și către Tony, spunînd: „Nu vreau să găsesc în casă un cadavru cînd mă întorc de la școală." Debbie putea fi autoritară, și membrii „familiei" Mariei Moore învățaseră să se supună dorințelor ei. Chiar și Marie era intimidată de propria-i fiică. Această din urmă cerere a lui Debbie era printre cele mai rezonabile pe care le formulase vreodată.

Marie și Tony au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a îndeplini solicitarea fetei. Conform mărturiei lui Tony, după ce Debbie a plecat la școală, Marie s-a dus la tîrguieli. A cumpărat un sac galben și șapte role de bandă adezivă argintie. Ea și Tony au reușit să vîre corpul Belindei în acel sac pe care l-au băgat în mai multe pungi de gunoi, înfășurînd pachetul în cîțiva metri de bandă adezivă. Au cărat apoi cadavrul, care semăna acum cu o mumie, în pod, unde l-au abandonat. Cînd Debbie s-a întors de la școală, apartamentul era imaculat.

Dar cînd frigul iernii a trecut și a venit primăvara, cadavrul din pod a început să se descompună, răspîndind la etajele inferioare ale casei miros de putreziciune. Marie a încercat să mai dreagă cîte ceva: împreună cu Tony, s-a străduit să astupe toate lucarnele mansardei pe unde s-ar fi putut strecura mirosul. A cumpărat cîteva duzini de deodorizante și a adus leșie, pe care Tony a turnat-o peste cadavru.

În ciuda eforturilor susținute ale Mariei, pungile de gunoi și banda adezivă s-au dovedit mai poroase decît pretinseseră cei care le fabricaseră. Pînă la urmă, fluidele corpului descompus au început să se infiltreze prin tavan. Temperaturile scăzute din ianuarie mai întîrziaseră procesul de putrefacție, accelerat acum de zilele însorite ale lui aprilie. În apartamentul din Madison Avenue 989 nu se mai putea locui. Era timpul ca locatarii să-și ia tălpășița.

Înainte de a pleca, Marie și Tony au mai luat cîteva măsuri de precauție pentru a ascunde cadavrul. Au învelit pachetul duhnitor conținînd rămășițele Belindei Weeks într-o pătură și l-au legat cu o sfoară. Marie și Tony au înghesuit cadavrul astfel înfășurat într-un spațiu de deasupra unui dormitor de la etajul trei, pe care l-au acoperit cu o scîndură și au lipit deasupra tapet. Acum erau gata să se mute.

Dar așa cum hoitul continua să se dezintegreze, la fel se întîmpla și cu relația dintre Tony și Marie. Între ei fusese încă de la început o legătură bizară. Tony, cu douăzeci și doi de ani mai tînăr decît Marie, începuse prin a fi iubitul lui Debbie. Erau amîndoi de aceeași vîrstă. Modul exact în care Tony a trecut de la colega lui la mama ei a rămas un mister. Nu s-ar fi întîmplat, totuși, dacă Marie nu l-ar fi încurajat, iar Debbie n-ar fi fost de acord.

Indiferent de originile sale, legătura sado-masochistă dintre femeia matură și băiatul abia intrat în adolescență n-a putut supraviețui ciudatelor evenimente care avuseseră loc în anul precedent. În plus, Tony mai crescuse, iar gusturile lui în materie de companie feminină se schimbaseră. Prin iulie, Tony s-a întors la casa părintească și în toamnă își făcuse deja o nouă prietenă – o persoană mult mai apropiată de vîrsta lui. Acum nu mai avea nimic în comun cu fosta lui amantă.

Marie, în schimb, a devenit tot mai obsedată de Tony. Umbla cu mașina pe străzile din Patterson, sperînd să-l întîlnească. L-a sunat și i-a trimis scrisori de amor. Tony nu i-a răspuns. În cele din urmă, disperată, Marie i-a trimis vorbă că, dacă va refuza s-o întîlnească, se va duce la poliție. Bunica

Belindei Weeks raportase dispariția fetei cu cîteva luni în urmă; Marie urma să dezlege acest mister. Dar Tony a rămas în continuare nepăsător. Și pentru că nimic nu se compară cu furia unei femei mature disprețuite de un tinerel, în decembrie 1983, cam la un an de la crimă, Marie Moore a sunat la poliție.

Însă apoi s-a speriat. Cînd a venit poliția, ea și Debbie au scornit o poveste fantastică despre o altercație între Tony Rogers și fata care dispăruse, îndrumîndu-i pe polițiști către o parcelă de pămînt recent răvășit din spatele imobilului din Madison Avenue. Acolo, au declarat ele, aveau să găsească trupul Belindei Weeks. Lucrătorii Departamentului Lucrărilor Publice au răscolit toată grădina din spatele clădirii. Nici urmă de Belinda.

O zi sau două mai tîrziu, încă obsedată de fostul iubit, Marie a sunat din nou la poliție. De data asta, a declarat că tocmai descoperise din întîmplare o pată de sînge într-un spațiu de deasupra unui dormitor. I-a sfătuit pe polițiști să caute acolo cadavrul. Pe care chiar l-au găsit. Era Belinda – înfășurată, legată, stocată și intrată în putrefacție, acolo unde Tony și Marie o lăsaseră cu unsprezece luni în urmă. Tony a fost arestat. La puțin timp după aceea, el a mărturisit, implicînd-o și pe Marie Moore în uciderea Belindei Weeks. Tînărul s-a dovedit atît de cooperant, încît procurorul a ajuns la o înțelegere amiabilă cu el. În schimbul mărturiei lui împotriva Mariei, Tony avea să fie judecat și condamnat ca minor. Urma să fie apoi eliberat, mai curînd decît putea crede. Tîrgul a fost încheiat. În anul următor, Tony a conlucrat îndeaproape cu procurorii statului, pregătind mărturia împotriva fostei lui amante. Între timp, Marie era în închisoare, așteptîndu-și procesul.

În vara lui 1984, m-a sunat avocata Mariei Moore, care mi-a făcut o descriere a clientei sale și m-a întrebat dacă o puteam expertiza.

Cazurile mai puțin obișnuite mă prind repede. Ascultînd-o pe avocată, mi-am dat repede seama că nu era deloc vorba despre un caz clasic – cel ce începe cu un jaf într-un magazin, degenerînd apoi în crimă. Oare ce o putuse determina pe o femeie în toată firea să se țină după un puști? Cum ajunseseră să tortureze și să ucidă împreună un copil de aceeași vîrstă cu fiica acuzatei, ascunzînd apoi cadavrul în pod?

Spre dezamăgirea mea, nu aveam să cîștig prea mulți bani de pe urma evaluării solicitate. Exista totuși un cîștig: aceste cazuri erau sursa noastră principală pentru munca de cercetare a violenței. Am descoperit că fascinația pe care o exercită un caz tinde să fie invers proporțională cu plata serviciilor

acordate. De fapt, sînt foarte puține cazuri cu adevărat acaparante, așa cum a fost cel al Mariei, astfel încît, dacă ar fi deștepți, avocații i-ar pune ei pe experți să plătească pentru privilegiul de a le studia. Nu mă refer aici la cazuri celebre, precum cel al lui Ted Bundy sau Joel Rifkin. Criminalii în serie pot fi, în multe privințe, foarte asemănători. În schimb, cazuri precum cel în care era implicată Marie Moore, și care a preocupat doar autoritățile de pe plan local, se pot dovedi deosebit de interesante.

Avocata Mariei ne cunoștea munca și studiile asupra aspectelor neuropsihiatrice ale violenței, și acesta a fost motivul pentru care ne-a căutat. Publicaserăm deja descoperirile noastre asupra prevalenței unui anumit tip de crize epileptice la delincvenții cu episoade violente. Revăzînd dosarul medical al Mariei, avocata a descoperit că, în trecut, unul dintre medicii care o examinaseră pusese un diagnostic de epilepsie. Din acel moment, Marie fusese tratată medicamentos pentru prevenirea crizelor. Avocata vroia să știe dacă acest aspect putea avea vreo influență asupra comportamentului clientei sale.

O controversă acută mocnește – și din cînd în cînd erupe – în lumea neuropsihiatriei privitor la relația dintre epilepsie și violență. În vreme ce unii medici cred cu toată convingerea că violența manifestă ar fi imposibilă în timpul unei crize, alții sînt de părere că pot apărea episoade de furie cauzate de activitatea electrică anormală din anumite structuri de profunzime ale creierului. Între atacuri, unii pacienți suferind de epilepsie sînt neobișnuit de iritabili sau chiar paranoizi – cu asta e de acord aproape toată lumea. Și chiar cu faptul că, în acest interval, pot avea loc unele accese de agresivitate.

Oricare ar fi relația dintre crizele epileptice și violență (chestiunea se află încă în dezbatere), boala în sine nu cauzează direct violență. Majoritatea pacienților epileptici n-au ucis nici o muscă în viața lor. În cazurile în care criminalii suferă de această boală, eu și Jonathan am descoperit că, invariabil, există ceva în copilăria autorului sau în preajma actului violent care transformă iritabilitatea normală din timpul crizelor epileptice în agresivitate directă. Dar cazul Mariei, prin însăși natura crimei comise, nu putea fi legat de vreo cauză organică. Copilul fusese torturat săptămîni de-a rîndul și abia în cele din urmă ucis. Cu toate acestea, am fost de acord să verific eventuala existență a vreunei leziuni organice. Jonathan nu era în țară și, nefiind disponibil, a trebuit să găsesc un alt neurolog.

Am stabilit la telefon cu avocata Mariei detaliile privitoare la modul în care urma să intrăm în închisoarea unde era ținută clienta ei și, cînd tocmai vroiam să închid, femeia – în stilul lui Columbo, care întotdeauna își mai aduce aminte de ceva și trebuie să se întoarcă – mi-a spus: „Ar mai fi un lucru, doamnă doctor Lewis."

„Da?"

„Am vorbit cu Debbie, fiica Mariei, și cu alți cîțiva care au stat în apartamentul lor. Cu toții mi-au spus că, din cînd în cînd, Marie se schimbă. Vocea i se îngroașă, devine ca a unui bărbat, și în clipele acelea pretinde să i se spună Billy."

„Așa..." am mormăit, așteptînd continuarea. În vocea avocatei atîrna o întrebare ezitantă.

„Credeți că..." – a făcut o pauză, aproape în chip de scuză – „că s-ar putea ca Marie să aibă dublă personalitate?"

„Mă îndoiesc." Răspunsul meu a fost prea tranșant. L-am îndulcit cumva: "Cel puțin, eu n-am mai întîlnit nici un asemenea caz."

"Dar e posibil?" a insistat avocata.

„O să verific", i-am promis eu. În vreme ce așezam receptorul în furcă, mă întrebam cum Dumnezeu aș fi putut verifica un fenomen care nu există.

Turnul de fildeș este o structură paradoxală. Construit, se presupune, ca un sanctuar în care creativitatea și ideile originale se pot dezvolta neîngrădite, viața din jurul lui poate avea efectul opus asupra gîndirii. Uneori zidurile sale sînt atît de groase și de înalte, arhitectura lor atît de tradițională, încît pur și simplu împiedică ideile importante să zboare în lumea din afară. Iar iedera, ca în cazul Universității Yale, se adaugă acestei izolări. Cînd eu și Jonathan ne-am făcut practica, n-am dat de nici un caz de personalitate multiplă. Această disfuncție a fost ignorată și în Facultatea de medicină. Nici eu, nici el n-am întîlnit vreodată un asemenea caz.

Sigur că afirmația de mai sus nu poate fi adevărată. Probabil că ne-am lovit de astfel de cazuri, însă n-am știut despre ce e vorba. Și nu eram singurii ignoranți în această privință. În anii '60 și '70, cu greu puteai găsi în America vreun medic de oarecare reputație care să recunoască faptul că tratase pacienți cu multiplă personalitate. Doctorii care aveau curajul să afirme că văzuseră astfel de cazuri erau priviți de confrați cu suspiciune. Opinia generală era atunci (și mai este încă, în multe centre universitare) că aceia care diagnosticaseră așa ceva fie se înșelaseră, fie fuseseră păcăliți de către pacienți. Prima și a doua ediție a *Manualului de diagnostic și*

statistică medicală privind disfuncțiile mintale, un volum de referință folosit de aproape oricare psihiatru din America, nu amintea nici măcar în treacăt de un asemenea posibil diagnostic.

Boala n-a putut dispărea, asemenea variolei, în secolul XX. Desigur, pacienții au continuat să prezinte toate semnele și simptomele recunoscute în prezent ca fiind caracteristice multiplei personalități. Ei continuă să aibă halucinații auditive, să audă voci care vorbesc între ele sau le spun ce să facă și să se simtă controlați din exterior. Aceste simptome, mai ales atunci cînd se manifestă împreună, au fost adesea considerate ca semne indubitabile ale schizofreniei.

Diagnoza în psihiatrie se supune în mare măsură unor tendințe, ca și lungimea fustelor sau lărgimea blugilor. Diferența majoră e că, spre deosebire de modă, stilurile diagnosticării se schimbă la un interval mai mare de timp. Pe vremea cînd eu și Jonathan ne desăvîrșeam studiile, schizofrenia se purta, în vreme ce personalitatea multiplă, nu. De fapt, pe atunci aproape oricare pacient cu simptome psihotice – adică iluzii și halucinații – risca să capete diagnosticul de schizofrenie. Astăzi, cel puțin, recunoaștem că există o mulțime de alte tulburări psihice în care pacientul poate suferi de iluzii și halucinații: episoade maniacale, depresii, reacții toxice, sindroame organice – aproape orice disfuncție psihică serioasă, inclusiv personalitatea multiplă, se poate manifesta prin aceste simptome. Însă pe vremea școlirii noastre la Yale, tulburarea numită personalitate multiplă nu exista, prin urmare nu puteam recunoaște ceea ce credeam că nu există.

Cam acesta era felul meu de a gîndi atunci cînd am întîlnit-o pe Marie Moore. În acel moment, nu-mi puteam da seama cît de mulți pacienți examinasem, singură sau împreună cu Jonathan, ignorînd eventualele simptome de multiplă personalitate sau interpretîndu-le ca dovezi ale altor disfuncții neuropsihice. Bănuiam însă că nu fuseseră puțini.

Încăperea care ni s-a pus la dispoziție în închisoare era minusculă, chiar mai strîmtă decît odăița de la Bellevue. Stăteam cu Marie Moore de-o parte și de alta a unei mese pătrate din lemn, privindu-ne în ochi. Era de parcă ne-am fi uitat într-o oglindă: ochi întunecați, păr negru, tunsoare identică, ochelari asemănători prin care ne iscodeam reciproc. Din cînd în cînd, una dintre noi își dădea la o parte bretonul, care îi obtura vederea. Nu-mi venea să cred, și totuși era adevărat.

Marie Moore nu era deloc soiul acela de criminal tipic cu care avusesem de-a face pînă atunci. Era coerentă, chiar amuzantă. Am stat o vreme

rezemată de spătarul scaunului, privind și ascultînd relaxată. M-a distrat povestindu-mi cum călătorise în California, unde reușise la o preselecție pentru concursul televizat "Prețul corect". Am rîs din toată inima cînd mi-a descris felul în care a cîștigat o grămadă de aparate electrocasnice și piese mari de mobilier, pe care, neavînd o casă a ei, le-a transportat în celălalt capăt al țării și le-a depozitat pe pajiștea din fața casei părintești. Expertiza promitea să fie o experiență cu totul nouă pentru mine, o schimbare înviorătoare față de evaluările plicticoase ale deținuților de la Starke.

„Povestește-mi despre copilăria ta", am întrerupt-o, nu fără regrete. Îmi plăcea s-o ascult vorbind despre aventurile ei caraghioase, dar aveam o treabă de făcut.

Cu asta, tonul discuției s-a schimbat. Pierzîndu-și brusc coerența, Marie s-a lansat într-un șir de explicații aiuritoare despre modul în care îi cunoscuse pe locatarii imobilului ei. Acum, citind notițele luate în timpul acelei discuții, observ că am scris "bla-bla-bla" – o însemnare pe care o fac atunci cînd pacientul evită o întrebare, nu se poate concentra și sare de la un subiect la altul, fără nici o direcție, într-un lung șir de asociații libere. Presupun că, dacă aș fi fost psihanalist, aș fi apreciat aceste digresiuni spontane; le-aș fi încurajat și aș fi căutat un sens în ceea ce auzeam. Fiecare asociație de idei poate oferi importante indicii asupra sentimentelor și experiențelor pacientului. Dar în închisoare, cu gardianul care îți suflă în ceafă și timpul strict măsurat, nu-ți poți permite astfel de explorări. Trebuie să obții informații vitale – mai precis, orice dovadă care ar putea fi considerată circumstanță atenuantă pentru acuzat. Nu poți fi sigur niciodată, de la un interviu la altul, că accesul la deținut ți se va mai permite data viitoare. De aceea, uneori trebuie să-mi las deoparte pregătirea analitică (chiar și curiozitatea) și să forțez lucrurile. Și sînt momente în care, din cauza grabei, pierd multe aspecte ale cazului.

„Te-am întrebat despre copilărie. Cum erau părinții tăi?" Marie nu mai era așa de vorbăreață. Frazele i-au devenit sacadate, confuze. Apoi, spre uimirea mea, femeia și-a pierdut complet graiul. Ce întrerupsese oare comunicarea – un gînd, o amintire poate? Pur și simplu a încetat să mai vorbească. Am rămas amîndouă în tăcere, timp de un minut sau două. Apoi a părut să-și revină. M-a privit ca și cum și-ar fi amintit brusc de prezența mea.

„Nu mai știu despre ce vorbeam", mi-a spus, cu un zîmbet timid. De atunci, din 1984, am tot observat acest tip de „cădere" în discuțiile cu pacienții traumatizați, puternic disociativi. Uneori pur și simplu amuțesc

la amintirea unui episod insuportabil din trecutul lor. Alteori, voci imaginare îi avertizează să tacă, să nu aibă încredere în mine pentru a-și dezvălui secretele. Dar în acea zi din acel an, în acea închisoare, stînd vizavi de Marie Moore, nu știam cum să interpretez ceea ce tocmai observasem. Acum pot să privesc înapoi și să-mi dau seama ce se întîmplase.

La vremea aceea, mi-am explicat eu ulterior, percepțiile și priceperea mea se limitau la ceea ce învățasem în școală. Mi se spusese că blocajul – adică ceea ce tocmai văzusem – era o caracteristică a schizofreniei. Însă femeia din fața mea, care îmi povestise cu doar cîteva minute în urmă aventurile ei trăsnite și mă făcuse să rîd din toată inima, nu era în mod evident schizofrenică.

Fusesem de asemenea învățată că aceste tipuri de "căderi" puteau fi dovada unor tulburări epileptice. Dacă activitatea electrică din unele zone cerebrale devine neregulată, poate cauza discontinuități în gîndire și cunoștință. În astfel de momente, pacientul nu mai vorbește și privește în gol. Asta trebuia să fie ceea ce observasem, mi-am spus. Trebuia să încadrez ceea ce vedeam în tiparele și modelele care mi se predaseră în școală. Privind acum retrospectiv, fraza Mariei Moore, „nu mai știu despre ce vorbeam", semăna mai degrabă cu întrebarea lui Lucky Larson: „Unde eram?"

„Vorbeam despre copilăria ta", i-am amintit. Mi-am petrecut restul după-amiezei încercînd să obțin o imagine a felului în care trăise Marie înainte de moartea Belindei Weeks. N-a fost ușor. Ca și Lee Anne Jameson, Marie Moore avea multe secrete. Și nu părea dispusă să le împărtășească unui psihiatru abia cunoscut. Ceva îi spunea că trebuie să fie precaută. Oare eram o persoană de încredere? Eram de partea ei? Asta rămînea de văzut. Pe măsură ce orele au trecut, Marie a hotărît să mai cedeze un pic. Mi-a deschis în cele din urmă o fantă îngustă spre trecutul ei.

Părinții ei erau oameni în vîrstă. La vremea cînd am cunoscut-o, se apropiau de șaptezeci de ani. Terminaseră numai opt clase, în timp ce Marie urmase cîțiva ani de colegiu. Tatăl ei avusese în tinerețe tot felul de slujbe destul de prost plătite: om de serviciu, muncitor într-o fabrică, șofer de camion. Pe la treizeci de ani, obținuse în sfîrșit o slujbă acceptabilă în departamentul de transport al unei mari companii – un post pe care și l-a păstrat timp de treizeci de ani, pînă la pensionare. Îi asigurase familiei sale un trai decent, și Marie își amintea că, uneori, primea chiar unele daruri costisitoare.

Dar tatăl ei nu era totdeauna iubitor și cumsecade. Cînd bea, își teroriza familia. Parcă aud vorbele Mariei: „Tata obișnuia să tragă la măsea. Ieșea în oraș în fiecare sîmbătă seară. Și pe urmă, să vezi scandaluri..." A făcut o pauză, în mod evident amintindu-și scenele, dar nefiind în stare să le descrie. Apoi a continuat: „Arunca diverse obiecte, spărgea totul în cale. Îi spuneam maică-mii: «Pot să dorm cu tine?»" A mai făcut o pauză. „O snopea pe mama."

„Și tu ce făceai?" am întrebat.

„Mama spunea: «Să nu intri în sufragerie cînd taică-tu e așa.» Azvîrlea cu tot felul de lucruri."

„Și vedeai ce se întîmpla?"

„Nu chiar." Privea în gol, pierdută în gînduri. "Aveam o soră și un frate imaginari. O trimiteam pe sora mea să se uite."

„A-ha!" Am încercat să las impresia că înțeleg despre ce vorbea. Dar nu era chiar adevărat.

Brusc, dispoziția Mariei s-a schimbat și, ca din senin, s-a trezit spunînd: "Îl iubeam pe tata mai mult decît pe mama. Dacă mă loveam, fugeam la tata."

„Dar mama? Cum era ea?" am întrebat cu blîndețe. Mă așteptam să aud o descriere tandră a unei mame ocrotitoare, care suferise multe în viața ei.

Spre uimirea mea, primele cuvinte ale Mariei au fost: „Mama mi-a spus că bunicul meu a fost închis pentru o crimă pe care n-o comisese el. Zicea că bunicul i-a tăiat urechea unui tip. L-a pus să aleagă între nas și ureche." Cu o voce neutră, Marie a continuat să-mi povestească detalii despre victima bunicului ei din partea mamei și despre orașul lui de reședință. Așa am descoperit că violența nu era străină nici în partea dinspre mamă a familiei. Curînd, am aflat și despre soarta uneia dintre mătuși.

„Sora mamei a fost ucisă."

„Ucisă? De cine?"

„De prietena cea mai bună a bunicii. A luat-o cu ea la rîu, acolo a pus-o să se roage și pe urmă a înecat-o."

Rămăsesem mută. După o vreme, am întrebat: „Ce s-a întîmplat cu femeia aceea? Cu criminala?"

„A fost condamnată și deportată în Italia", a venit răspunsul. Apoi, după o pauză, Marie a adăugat, fără nici o legătură: „Mama nu era prea iubitoare. Nu ne lua în brațe, nu ne săruta niciodată."

Eforturile mele de a verifica dacă poveștile Mariei despre familia ei erau autentice s-au lovit ca de un zid. Tatăl ei a refuzat să-i permită nevesti-sii să stea de vorbă cu mine între patru ochi. În prezența soțului, tot ce mi-a putut spune această femeie, evident speriată, a fost: „Mama era nervoasă. Nu putea sta o clipă locului. Era foarte meticuloasă." Puțin după ce mi-a oferit această informație, femeia s-a întors către soțul ei și i-a spus: „Nu mergem acasă?" Așa s-a încheiat prima și ultima noastră conversație. Părinții Mariei aveau să depună ulterior mărturie împotriva fiicei lor.

Pentru Marie era mai ușor să vorbească despre crima la care fusese părtașă decît despre copilăria ei. N-a negat nici o clipă implicarea ei în uciderea Belindei. Împreună cu Tony, o ținuse prizonieră, o înfometase și o torturase. Singura discrepanță dintre relatarea ei și a lui Tony era „detaliul" privitor la căderea accidentală a fetei sau zdrobirea intenționată a capului de cadă.

„Care era viața lui Tony?" am întrebat-o pe Marie. Am aflat astfel că băiatul trăia într-un cămin asemănător cu cel al Mariei. Taică-său se îmbăta adesea, își bătea nevasta cu ferocitate, ciomăgindu-și uneori și copiii. Tony avea semne pe corp și cucuie în cap de pe urma acestor bătăi. Tony, la rîndul lui, își tortura surorile mai mici. Cînd pleca de-acasă, maică-sa evita să-l lase cu fetițele. Cînd tatăl îl amenințase cu o macetă și un pistol, Tony fugise și găsise adăpost în casa Mariei.

„Spune-mi ceva despre fiica ta. Cine-i tatăl ei?" am întrebat. Spre uimirea mea, am descoperit că tatăl lui Debbie era de aceeași vîrstă cu bunicul ei, avea șaptezeci și opt de ani. Marie plecase de-acasă la optsprezece ani și trăise cu un bărbat în vîrstă, care avea să-i facă și un copil. S-a dovedit și el un tip violent. Marie l-a părăsit după ce, într-o zi, a legat-o, a violat-o și a tăiat-o la picior. Cicatricea de pe genunchi stătea mărturie a acestui incident. Dar cînd a plecat, Marie nu s-a dus prea departe. Pur și simplu s-a mutat cu un etaj mai jos, într-un apartament din același imobil – chiar locul în care fusese ținută captivă Belinda.

Orele de vizită aproape se terminaseră, dar nu puteam pleca fără a pune o întrebare fundamentală. Cu infinite menajamente, am îndrăznit: „Marie, majoritatea celor care fac ceea ce tu și Tony i-ați făcut Belindei sînt oameni care au trecut prin multe. Mă refer la faptul că i-ați vîrît tot felul de obiecte în vagin, în rect. Ce s-a întîmplat cu voi în copilărie?"

„Nimic, doamnă Lewis. Nimic."

„N-ai fost agresată sexual?"

„Am fost violată."

„Violată? Cînd?"

„Nu mai știu. Pe la douăzeci de ani. Era un străin. Tata m-a găsit inconștientă. A avut grijă de mine."

Întrebarea următoare era cu certitudine delicată, dar a trebuit să i-o adresez: „Dar tatăl tău? Te-a atins vreodată? Te-a molestat sexual?"

„Nu, doamnă doctor Lewis. V-am spus, nu mi-a făcut nimic." Și expresia ei de onestitate ar fi convins pe oricine.

CAPITOLUL 13

Stăteam la biroul meu supradimensionat din mica încăpere pe care o aveam la Bellevue, înconjurată de praf alb. În săptămîna care trecuse, îndîrjită de războiul cu dăunătorii, pe care îl tot pierdeam de la o vreme, vîrîsem bicarbonat de sodiu în fiecare ungher, în fiecare crăpătură. Acum, o pulbere fină acoperea cărţile şi hîrtiile de pe birou, iar cînd m-am aşezat a trebuit să şterg scaunul mai întîi. Însă se părea că de data asta învinsesem. Nici un gîndac nu mai îndrăznise să-mi taie calea din ziua în care declanşasem ultima ofensivă. Iar aparatul de combătut rozătoarele bîzîia undeva într-un colţ, pe o frecvenţă nesupărătoare pentru urechile mele, dar cu destulă eficienţă spre a trimite eventualii şoricei să bîntuie prin birourile colegilor. Urma să fiu în siguranţă în spatele stratului de praf alburiu pentru următorii doi ani, pînă cînd aveam să ne mutăm.

Restul spitalului, secţiile de medicină, chirurgie şi alte cîteva subsecţii ce aveau nevoie de dotare modernă se mutaseră de mult în clădirea cea nouă de alături. Acum se bucurau de coridoarele strălucitoare şi albe ale Noului Bellevue. Duşumelele de acolo semănau cu cele de pe coridoarele lustruite ale penitenciarului din Starke. Secţia de psihiatrie a rămas însă în clădirea veche, mutarea ei la etajele superioare din Noul Bellevue fiind amînată din diverse motive. Ultimul obstacol fusese incidentul cu montarea parchetului care, după ce muncitorii plecaseră, a început să se umfle; elegantele careuri de lemn s-au dislocat şi podeaua a arătat în scurt timp asemenea unor valuri îngheţate pe o mare turbulentă. Îmi amintesc de prima mea vizită în zona unde urma să fie noua noastră secţie. Făcusem greşeala să încalţ nişte pantofi cu toc şi a trebuit, pentru a ieşi din zona „accidentată", să mă ţin de pereţi şi să strig după ajutorul colegilor mei care purtau încălţăminte cu tălpi mai stabile. Cei care montaseră podeaua

ignoraseră un aspect esențial, lipind lemnul direct pe betonul rece și umed. Un an mai tîrziu, cînd în fine ne-am putut muta în birourile noastre din Noul Bellevue, linoleumul alb și mocheta rezistentă care acopereau dușumelele șterseseră orice urmă a parchetului buclucaș.

Vechiul spital de psihiatrie, care funcționează acum ca adăpost pentru bătrîni, avea și el farmecul lui: plafoane înalte, dușumele de marmură, scări largi și somptuoase în holul central, unde era și uriașul candelabru din fier forjat. Nu degeaba Woody Allen a ales clădirea pentru filmările la producția sa de epocă, *Zelig*.

Îmi amintesc dimineața cînd am coborît din taxi la numărul 31 (chiar vizavi de morgă) și am descoperit vechiul spital de psihiatrie Bellevue, ca și strada din fața lui complet schimbate. Stîlpii felinarelor de vizavi, care din 1979, de cînd îi știam, n-avuseră în vîrf decît niște simple becuri, erau acum împodobiți cu globuri elegante, din sticlă mată. Data înscrisă pe frontispiciul clădirii, asemenea kilometrajului unei mașini uzate, fusese dată înapoi cu zece ani. În locul autoturismelor aparținînd personalului din spital, parcate de obicei la întîmplare de-a lungul curbei din față, era acum un veritabil muzeu cu automobile de epocă, aranjate frumos, una în spatele celeilalte. Chiar și populația se schimbase. În locul doctorilor, al asistentelor sau al vagabonzilor obișnuiți de prin zonă, umblau acum de colo-colo o mînă de oameni lugubri, învesmîntați în haine lungi și negre.

M-am îndreptat către intrare, străduindu-mă să nu par prea uimită de ciudatul peisaj. Atunci l-am zărit. Chiar în fața vechiului Bellevue, sub fereastra biroului meu, era Woody Allen, îmbrăcat într-un palton din păr de cămilă care îi venea mult peste genunchi; stătea acolo, gesticulînd către cameramanii ce păreau să-i soarbă fiecare cuvînt. Nu eram mai departe de el decît fusesem de „Bătrînul jilț". De la distanța aceea, puteam vedea că avea într-adevăr părul roșu. Am rămas pe loc, holbîndu-mă asemenea unei adolescente din anii '40 care dă brusc peste Frank Sinatra în drumul ei spre dentist. Ciudat e că nimeni nu m-a oprit apoi, cînd am trecut prin cadru. Nimeni n-a observat cînd am pășit pe lîngă cameramani și actori, dincolo de gardul înalt de fier, luînd-o pe aleea îngustă care ducea la intrarea proaspăt dichisită. Dintotdeauna mi-a plăcut să mă îmbrac iarna cu fuste lungi, strîmte, și ghete înalte. Iar costumația mea probabil că se potrivea cu decorul. Abia cînd m-am oprit în pragul ușii și m-am uitat în urmă, am zărit mulțimea de doctori, asistente și tehnicieni în halate albe, înșirați peste drum, în spatele îngrăditurii, privind spectacolul prin mijlocul căruia eu tocmai trecusem.

În acea după-amiază, cînd am plecat spre casă, am ieșit din clădire și am văzut că totul dispăruse. Nu mai erau nici globurile de sticlă mată din vîrful felinarelor, nici mașinile de epocă; vechea placă de pe frontispiciu, pe care era înscris anul 1930, își reluase locul. Dar evenimentul mi-a rămas în minte și mi-a dat puterea să lupt mai departe cu toate greutățile meseriei pe care mi-am ales-o.

Am suflat pulberea albă de pe notițele făcute cu prilejul primei mele întîlniri cu Marie Moore. Studiindu-le, m-am întrebat din nou ce anume putea s-o determine pe o femeie de treizeci și șase de ani să se lege de un băiat abia intrat în adolescență? Cum putuseră amîndoi să răpească, să tortureze și să ucidă o copilă? N-avea nici un sens. Cu siguranță, Marie și Tony nu erau nici criminali obișnuiți, dar nu erau nici Bonnie și Clyde. Am încercat să găsesc o logică în ceea ce îmi spusese femeia care îmi semăna fizic atît de bine. Relatarea Mariei fusese confuză. Simptomele și comportamentul ei nu se potriveau cu nimic din *Manualul de diagnostic*. Aveam tendința s-o diagnostichez ca maniaco-depresivă. Excursia ei hazardată în California părea un simptom clar. Mi-am răsfoit notițele, căutînd alte dovezi ale acestui diagnostic. Marie avusese mai multe tentative suicidare, fără motivații prea clare. Existaseră de asemenea perioade cînd femeia declarase că nu mai avea chef să se ridice din pat și să muncească. Nu părea a fi vorba de o depresie, pur și simplu se lăsa „îngrijită" de Tony și Anna Giuseppi, timp în care ea zăcea imobilă și neajutorată. Ca un copil, făcea atunci doar ce i se spunea.

Anna Giuseppi profita de aceste perioade pentru a se juca de-a doctorul. În fiecare zi, își ducea pacienta la baie, unde Marie, docilă, își dădea jos pijamaua, se apleca pe marginea căzii și îi permitea Annei să-i facă clismă. Uneori, participa și Tony, care adăuga o doză de sadism procedurii, oricum perverse, bătînd-o cu canula peste fese și obligînd-o pe Marie să rețină lichidul pînă cînd îi permitea el să-și golească intestinele. O forța chiar să stea pe scaun sau pe podea cu canula încă introdusă. Oare cum putea o femeie în toată firea să accepte atîtea torturi și umilințe?

M-am străduit să încadrez aceste semne, simptome și comportamente bizare în tiparele de diagnoză care mi se predaseră la școală. Dar nimic nu se potrivea. Dispozițiile și comportamentul Mariei erau labile. Dar putea fi oare vorba de o disfuncție bipolară (termenul folosit pe atunci pentru boala maniaco-depresivă)? Nu eram prea sigură. Tratasem destui pacienți

cu această psihoză, iar Marie era categoric diferită de ei. Prin ce, nu puteam spune exact.

Îi promisesem avocatei că „voi verifica" dacă era la mijloc vreo disfuncție cerebrală, vreun semn de epilepsie. Fără Jonathan, sarcina n-avea să fie ușoară, dar oricum părea să fie vorba de un caz interesant.

Marie, ca și Lee Anne, reușise să producă o cantitate impresionantă de documente medicale. Nu-mi plăcea să mă îngrop în astfel de hîrțoage, în fișe și rapoarte medicale străvechi. Însă trebuia căutat un răspuns la întrebarea: care erau semnele și simptomele din trecut care îi făcuseră pe unii medici să creadă că Marie suferea de epilepsie? Avusese vreodată o criză?

Ceva se întîmplase cu creierul femeii, nu încăpea nici o îndoială. Rezultatele unei scanări computerizate o arătau limpede. După părerea neuroradiologului, era vorba de o „atrofie severă a lobului frontal, cu lărgirea fisurii interemisferice și o atrofiere mai slabă a vermisului cerebelului". Marie avea ceva în comun cu Lucky Larson: amîndoi aveau leziuni în acele regiuni craniene care sînt vitale pentru gîndire și controlare a impulsurilor primitive. Dacă aceste leziuni fuseseră provocate de un accident de mașină în care Marie se lovise cu capul de parbriz, sau erau rezultatul unei bătăi cu o bîtă de baseball, de pildă, nu se putea stabili. Ceea ce conta însă era că lobii ei frontali fuseseră grav afectați, și asta cu mult înainte de uciderea Belindei Weeks.

Electroencefalograma Mariei era totuși normală. Cu un deceniu înainte de crimă, prin 1972, femeia se adresase unui neurolog, plîngîndu-se de obnubilări și goluri de memorie. Oamenii îi vorbeau de lucruri pe care le spusese sau le făcuse, de locuri unde fusese, fără ca ea să-și amintească ceva din toate astea. I-a explicat doctorului că tulburările apăruseră cu mult timp în urmă. În copilărie era pedepsită pentru fapte pe care putea jura că nu le făcuse. Jucăriile sau hainele altor copii erau găsite în camera ei, iar ea insista că nu le luase. Colegii de joacă o considerau o hoață.

Marie i-a povestit neurologului despre episoade în care comportamentul ei era atît de violent și incontrolabil, încît asta o făcuse să-și piardă slujba pe care o avea la compania de telefoane. Uneori, a spus ea, se trezea cu chiloții uzi. Dată fiind această descriere, în ciuda EEG-ului normal, medicul a conchis că e vorba de epilepsie și a prescris medicația ca atare. A încercat, unul după celălalt, apoi concomitent, medicamente precum fenobarbital, dilantin sau mysolin, dar nimic n-a ajutat-o. Marie a continuat să se plîngă de alte și alte simptome: țiuit în urechi, leșinuri, amorțeli pe o parte a

corpului, mers greoi. În cele din urmă, neurologul, frustrat, a decis că problemele Mariei erau mai degrabă de natură emoțională decît neurologică. Notele lui reflectă incertitudinea privind cauzele ciudatelor simptome. Diagnosticul aproximativ pe care l-a dat a fost: „leziuni psihomotorii vs. simptome psihosomatice". El i-a sistat pacientei medicația pentru epilepsie și a îndrumat-o, cu tact, către un psihoterapeut. Fiica Mariei, Debbie, a fost probabil un clinician mai bun decît toți doctorii la un loc. Cînd maică-sa a intrat într-una din obișnuitele ei stări amnezice, Debbie i-a spus: „Mamă, parcă ești hipnotizată."

Cu cît studiam mai mult vechile rapoarte și fișe medicale, precum și notițele mele de la prima întîlnire cu Marie, cu atît înclinam să cred în diagnosticul inițial al neurologului. Mi se părea foarte probabil ca femeia să sufere de leziuni psihomotorii, care puteau explica pierderile de memorie, episoadele de violență incontrolabilă sau incontinența urinară. EEG-ul normal n-avea nici o semnificație – jumătate din electroencefalogramele pacienților epileptici ies absolut normale. Dacă leziunea era destul de profundă, un EEG de suprafață n-avea cum să detecteze activitatea electrică anormală cauzată de ea.

Cînd am expertizat-o pe Marie Moore, reperele mele referitoare la diagnostic includeau tulburări precum schizofrenia, disfuncția bipolară sau leziuni psihomotorii. Nu mă puteam gîndi la multiplă personalitate, căci formația mea, asemenea zidurilor unui turn de fildeș, nu-mi dădea voie să trec dincolo de anumite scheme. Dacă am învățat ceva din cazul Mariei Moore a fost faptul că aceste turnuri de fildeș au nevoie de mai multe ferestre, de o mai bună aerisire.

Mai aveam de onorat o promisiune. Îi făgăduisem avocatei Mariei că voi „verifica" cum stau lucrurile cu personalitatea multiplă. Mi-am pus deoparte notițele și am căzut pe gînduri: îmi asumasem o sarcină ce părea imposibilă – să explorez un fenomen inexistent. Avocata putea să-mi ceară la fel de bine să studiez ritualul de împerechere la pasărea phoenix sau structura hormonală a lui Peter Pan.

În 1984, eram probabil singurul om matur din Statele Unite care nu citise nici *Cele trei fețe ale Evei*, nici *Sybil*. Pentru că îmi lua atît de mult timp să parcurg o carte, trebuia să fiu foarte selectivă. Cînd plecam în vacanță și îmi puteam permite luxul de a citi cărți de ficțiune, îmi alegeam mai degrabă romane de spionaj – Ken Follett, John le Carré. În mintea mea, *Cele trei fețe...* sau *Sybil* se situau undeva între fantasy și science

fiction, şi nici unul din aceste genuri nu mă interesa. În afară de mine, mai era o excepţie – Marie Moore; nici ea nu citise cele două cărţi, fapt care ne făcea să semănăm încă şi mai mult.

Un coleg, căruia îi împărtăşisem îndoielile mele referitor la diagnostic, mi-a sugerat să folosesc hipnoza. Mi-a spus că, în cazul în care exista încă o personalitate, era foarte probabil ca aceasta să-şi facă apariţia sub hipnoză. Ştiam însă că tribunalul privea cu suspiciune astfel de practici, ca şi eventualele descoperiri făcute în acest mod. Şi oricum, chiar dacă aş fi vrut să urmez sugestia amicului meu, n-aş fi putut, căci habar n-aveam cum se induce hipnoza. La Yale, în anii în care am studiat eu şi Jonathan, nu se pomenea de hipnoză (aşa cum nu se făcea referire nici la multipla personalitate); pe atunci era la modă psihanaliza şi, cum Freud renunţase la hipnoză, aşa făcuseră şi cei de la Yale.

Influenţa psihanalizei se răspîndise chiar şi în cadrul facultăţii de drept. Anna Freud fusese invitată să predea un curs acolo şi, pentru că tocmai atunci lucram la proiectul unui test de măsurare a capacităţii unei persoane de a stabili relaţii intime, am urmat şi eu, cu mult entuziasm, seminariile despre psihanaliză şi lege.

Eram fascinată, nu de ceea ce preda, ci de ea ca persoană. Era o femeie micuţă, avînd nu mai mult de un metru cincizeci, cu părul cenuşiu şi ondulat. Se îmbrăca cu tricouri de bumbac şi fuste lungi, negre sau bleumarin. Nu era frumoasă, şi totuşi, din clipa în care intra pe uşa clasei şi pînă cînd ieşea, nu-mi puteam dezlipi privirea de la ea. Mai rar atîta seriozitate şi profunzime în felul de a te concentra asupra interlocutorilor. Cînd nu era de acord cu vreo opinie, ochii îi fulgerau – dar totdeauna îi lăsa şi pe ceilalţi să se exprime.

La un moment dat, am descoperit că Anna Freud locuia chiar în clădirea unde se afla apartamentul meu. Mel, cu care eram logodită pe vremea aceea, a sugerat s-o invităm la ceai. Ea a refuzat, dar nota graţioasă de regret din vocea ei mi-a rămas şi acum întipărită în minte.

Deşi refuzase invitaţia mea la ceai, a acceptat-o pe cea a lui Mel de a vizita centrul de tratament Highland Heights, unde lucra ca medic de ani de zile. Era o instituţie catolică şi, la vremea vizitei doamnei Freud, măicuţele care predau acolo purtau veşminte lungi şi negre. Aveau pe cap bonete complicate, sub care de-abia li se vedea chipul. Pe drumul de întoarcere, după o dimineaţă plină de conferinţe şi prezentări de cazuri, Miss Freud s-a întors către Mel şi i-a mărturisit că fusese una din cele mai

interesante experiențe ale șederii ei în New Haven. "M-am simțit cu adevărat foarte bine acolo", s-a confesat ea.

„Chiar așa? Ce v-a plăcut cel mai mult?" a întrebat Mel, încîntat, așteptîndu-se ca ea să fi fost impresionată mai ales de faptul că centrul folosea metoda ei, "profilul metapsihologic", pentru conceptualizarea problemelor și nevoilor copiilor.

„Mi-au plăcut hainele lor", a spus ea. „Pentru prima oară nu m-am mai simțit stînjenită." Mel a privit-o și a sesizat cît de mult semănau veșmintele sobre ale doamnei Freud cu cele ale măicuțelor.

Nu știam prea bine cum anume aveam să „verific" ce era cu personalitatea multiplă, dar, în orice caz, nu vroiam să fiu singură în acel moment. L-am luat, prin urmare, pe unul dintre ofițerii care lucrau la cazul Mariei, rugîndu-l să mă însoțească la închisoare și să asiste la interviu.

Am început cea de-a doua întrevedere cu Marie prezentîndu-i-l pe polițist. Apoi, neștiind prea bine ce să fac, am lăsat-o pe ea să conducă discuția. A adus vorba despre tatăl fiicei ei, octogenarul care locuia mai sus, în același imobil cu ea.

„Mă obliga să fac sex, chiar și atunci cînd n-aveam nici un chef... Mă punea să mă aplec, vroia să facem sex anal... Era obsedat... Mă poza goală. Ținea fotografiile într-un seif... A trebuit să fugim de el." Acum, retrospectiv, aceste ultime cuvinte ale ei îmi revin în minte: „Să fugim de el". La cine se referea – ea și mai cine? Însă în 1984, acest detaliu a trecut neobservat.

„La început, tata nu mi-a acceptat copilul", a continuat ea. Îmi închipui că nici un părinte n-ar fi prea încîntat să afle că singura fiică urma să aibă un copil cu un bărbat de două ori mai în vîrstă. Nu mi-a trebuit prea mult ca să-mi dau seama că decizia Mariei de a se combina cu bătrînul avea ca resort asemănarea lui cu tatăl ei. Multe femei normale aleg să se mărite cu bărbați amintind de figura tatălui. Am refuzat să dau prea mare importanță acestei legături a Mariei, care a durat doar cîteva luni, din mai pînă în decembrie. Gîndește-te la Picasso sau la Casals, mi-am spus. Dar, în ciuda eforturilor mele de a privi totul fără prejudecăți, gîndul la relația tinerei fete cu bătrînul acela sadic mă îngrețoșa.

Gîndurile Mariei s-au întors la sex. A început să vorbească despre niște unchi care „mi-au făcut avansuri", „au încercat să mă sărute", „mi-au dat întîlnire în hoteluri". Unul dintre unchi, a povestit ea, „era impotent. Ne-a

spus cînd am fost în Florida." Din nou, n-am întrebat ce sens avea acest „*ne*-a spus", despre cine era vorba.

Cînd pomeneam despre maică-sa, Marie expedia subiectul cu comentarii scurte, de genul: „Mama nu era prea isteață" sau: „Îi era frică de tata". Asta o știam deja. Tatăl ei refuzase să-și lase nevasta să stea de vorbă cu mine între patru ochi, iar femeia nici nu crîcnise.

„Spune-mi mai multe despre tatăl tău", am riscat eu, adăugînd: „Era iute la mînie?"

„Își pierdea cumpătul uneori."

„Cînd bea?"

„Nu neapărat. Trîntea ușile, se înroșea. Mama spunea că avea chef să facă sex... Cred că o obliga s-o facă atunci cînd mama nu vroia... Totdeauna i-a fost frică de el. Cînd m-am întors din California, avea o vînătaie mare pe umăr. A venit și a locuit cu mine o vreme... El parcă înnebunise."

Cuvintele ei îmi treceau iute pe lîngă urechi, cînd deodată, ca din senin, a venit remarca: „O dată m-a chemat în pivniță și mi-a spus: «Sînt bărbat, am și eu nevoile mele»."

Am încercat să nu-mi trădez curiozitatea. "Și tu ce ai făcut?"

„I-am spus să se ducă la mama."

„Și el ce a zis?"

„Mi-a zis că mama are pe altcineva."

Deci taică-su îi vorbise despre sex. Mi-am pus întrebarea dacă aceste tînguiri lamentabile ale unui bătrîn frustrat o împinseseră pe Marie în brațele adolescentului. Părea cam improbabil.

Marie începu să vorbească apoi despre Tony, descriindu-i în detaliu pornirile sadice, torturile la care îi supunea – pe ea și pe ceilalți rezidenți ai imobilului din Madison Avenue 989.

„A luat o dată un ciocan și s-a dus s-o lovească pe Belinda... «Trebuie să-i elimin p-ăștia», a zis. L-am întrebat dacă avea de gînd să-i omoare."

„Ce ai făcut atunci?"

„Cred că nu mai știam de mine." A tăcut un timp. „Apăruse Billy, mi se pare."

În sfîrșit, Marie îmi oferea ocazia de a aborda subiectul. Am întrerupt-o, întrebînd: „Cum a venit Billy? Ce l-a făcut să apară?"

„Nu sînt sigură. Uneori Tony spunea: «Cheamă-l pe Billy». Și el venea."

Am rămas nemișcată, încercînd să-mi dau seama care trebuia să fie următoarea mea mișcare. În cele din urmă, am întrebat: "Oare Billy ar sta

de vorbă cu mine?" Mă simțeam ca o idioată. Parcă aș fi întrebat dacă Moș Crăciun o să-mi răspundă la scrisoare sau dacă Zîna Măseluță o să-mi pună bani sub pernă.

„Nu știu." Era clar că Mariei nu-i păruse chiar atît de stupidă întrebarea mea.

„Ai ceva împotrivă dacă vorbesc cu el?"

„Nu."

„Bun. Hai să încercăm."

M-am lăsat pe spătarul scaunului, am tras aer în piept și apoi am rostit: „Cheamă-l pe Billy."

Am așteptat. Polițistul aștepta și el. Marie, așijderea.

Nu s-a întîmplat nimic.

„Să mai încercăm o dată", am sugerat eu, silindu-mă să par încrezătoare și optimistă. Încet și clar, am repetat: „Cheamă-l pe Billy."

Apoi am așteptat cu toții.

Dar, din nou, nimic. Începusem să mă simt ridicolă. Rar, calm, cu un aer autoritar, am rostit cuvintele magice pentru a treia oară: „Cheaaamă-l pe Biiilly!"

În zadar.

A fost un eșec. Miracolul nu s-a produs.

Nu mai avea nici un rost să-l țin acolo pe polițist. Era evident că nu urma să fiu atacată de o altă personalitate, una violentă. Nici măcar nu se întrevedea ocazia de a face cunoștință cu ea. Nu exista așa ceva. Dar îmi ținusem promisiunea. „Verificasem" dacă nu cumva era vorba de vreo disfuncție de tip personalitate multiplă. Acum puteam trece mai departe. I-am spus ofițerului că poate pleca. N-aveam nevoie de protecție. Polițistul a ieșit, urmînd să se întoarcă la ora cinci ca să mă ducă acasă.

Am petrecut orele ce au urmat vorbind cu Marie despre căminul său neobișnuit și despre influența ciudată pe care Tony o avea asupra tuturor, mai ales asupra ei. Tony o amenințase că o va da în vileag, că va spune autorităților despre schimbările ei stranii de comportament. El a convins-o că, dacă se va afla de transformările ei, Debbie (la care Marie ținea foarte mult) avea să-i fie luată și dată spre adopție.

În răstimpul a ceea ce credeam că va fi ultima oră din această a doua întîlnire cu Marie, am încercat să lămuresc ce a fost cu misterioasa călătorie a ei în California. Din fișa medicală, ca și din referințele psihoterapeutului său, era evident că prezența la concursul „Prețul corect" nu fusese singurul

motiv al plecării. Marie voise să fugă de-acasă. Odată ajunsă în California, chiar își găsise o locuință, unde veniseră să i se alăture mai mulți din rezidenții de pe Madison 989 – Anna Giuseppi, Debbie și încă alți câțiva. Apăruse chiar și Billy. Marie a spus că o femeie pe nume Helen o tortura cu clismele, încercînd s-o ucidă. Helen o legase de pat, imobilizînd-o. Apoi o luase prizonieră pe Anna și încercase s-o omoare. Sau Anna încercase s-o ucidă pe Helen? Nu, de fapt Marie vroia s-o omoare pe Helen. Cineva încercase să se sinucidă acolo. M-am străduit în zadar să înțeleg ceva din această poveste sado-masochistă fără cap și fără coadă. Nu mai înțelegeam nimic, cine ce îi făcuse și cui, dar, după o oră de ascultat, nici nu-mi mai păsa. Mă întrebam cum reușise femeia asta să intre, mereu și mereu, în tot felul de necazuri. Nimerea tot timpul în aceleași situații de care încerca să scape. Îmi amintesc de vorbele unui profesor al meu căruia i-am mărturisit, într-o perioadă mai depresivă din ultimul an, că abia aștept să părăsesc Cambridge-ul. Mi-a spus simplu: „Da, numai c-o să pleci cu tine cu tot." Marie plecase cu sine însăși în California. În acel moment, nu știam că o mai însoțise cineva.

Am respirat ușurată cînd, la cinci fix, polițistul a vîrît capul pe ușă, exclamînd: „E timpul să mergem!" În vreme ce-mi strîngeam lucrurile și mă pregăteam de plecare, i-am spus Mariei că aveam de gînd să mă întorc, să mai stăm de vorbă. Acum, că terminasem cu Billy, mă puteam concentra asupra problemelor reale; trebuia să aflu mai multe despre tulburările Mariei, să înțeleg mai bine consecințele neurologice ale numeroaselor sale leziuni craniene.

Mi-am adunat hîrtiile și instrumentele de scris și am dat să mă ridic, cînd, aproape în șoaptă, Marie mi-a cerut: „Nu pleca. Mai am ceva să-ți spun." M-am așezat din nou. Polițistul mai putea să aștepte. Marie m-a privit prin lentilele groase ale ochelarilor. Ceva îi stătea pe limbă. Am așteptat.

După un minut sau două, am dat din nou să mă ridic. "Nu-ți face griji, Marie. Am să mă întorc. O să avem timp destul ca să stăm de vorbă", am asigurat-o eu.

Marie a continuat să se holbeze la mine, dar părea că nu mai poate să vorbească. Ochii i se măriseră, încercînd parcă să exprime ceea ce buzele nu puteau. Pe un ton rugător, a repetat: „Nu pleca. Am ceva să-ți spun."

Am rămas pe loc, așteptînd. „Ce e, Marie? Ce vrei să-mi spui?" Am stat acolo, răbdătoare, hotărîtă să-i acord tot timpul de care avea nevoie. S-au scurs un minut, două, trei. Am aruncat o privire către ceas. Era trecut bine de cinci, și polițistul mă aștepta.

În cele din urmă, a trebuit să accept faptul că Marie n-avea de gînd să-mi împărtășească acel secret pe care se străduia atît să mi-l spună. „Nu-ți face griji, Marie. Mă voi întoarce." Era clar că nu se mai putea întîmpla nimic în acea zi. Mi-am luat lucrurile și m-am îndreptat spre ușă. Am pus mîna pe clanță.

Brusc, din spatele meu s-a auzit o voce al cărei timbru nu-l voi uita niciodată. O voce răgușită. Bărbătească. Și avea nuanța aceea amenințătoare a unui animal care e gata să atace. Groase, guturale, au venit din nou cuvintele deja știute: „Nu pleca. Am ceva să-ți spun." Am rămas nemișcată. Mîna îmi era încă lipită de clanță. Am simțit părul ridicîndu-mi-se pe brațe și m-am cutremurat. Apoi, încet, ca și cum m-aș fi ferit să aflu fiara din spatele meu, m-am întors și am privit.

Marie dispăruse. În locul ei, cu genunchii depărtați, coatele îndoite și mîinile înfipte în șolduri, stătea un dur. După o secundă sau două, și-a ridicat mîna dreaptă din șold și a întins-o către mine. „Salut", a spus răgușit. I-am luat mîna și i-am scuturat-o.

„Billy?" am șoptit.

A încuviințat din cap.

Am rămas holbîndu-mă. Apoi m-am întors, am scos capul pe ușă și l-am chemat pe polițistul ale cărui nume și chip nu mi le mai amintesc. „Cred că ar fi mai bine să vii înapoi. A apărut cineva."

CAPITOLUL 14

Îmi amintesc că „Billy" a dat mîna cu polițistul. Imaginea lui Billy îmi este cît se poate de clară. Cît despre ofițer, îmi aduc aminte doar de brațul pe care l-a întins către Billy. Restul mi s-a șters din minte – chipul, statura, vîrsta, chiar și numele lui. Billy umplea încăperea, prezența lui eclipsînd orice altceva. I-am văzut fața dură și expresia fermă, autoritară. Ochii blînzi, rotunzi, larg deschiși ai Mariei dispăruseră, lăsînd loc unei priviri care mă măsura, întunecată și rece. Intensitatea ei m-a făcut să mă felicit pentru ideea de a-l convoca și pe polițist.

„N-ai o țigară?" a spus Billy. Însă nu era o întrebare, ci un ordin. Ofițerul a căutat în buzunarul cămășii și a scos un pachet desfăcut.

„Și un foc!"

A ieșit la iveală și o brichetă, pe care polițistul a aprins-o și a întins flacăra. Billy a tras cu putere în piept și capătul țigării a licărit.

Billy a tras mai multe fumuri, ținînd țigara între degetul mare și arătătorul mîinii stîngi.

„Știi cine sînt?" am întrebat, ușurată să descopăr că eram totuși în stare să vorbesc. Billy a așteptat să-l lămuresc. Dacă stătuse în umbră, ascultînd discuția mea cu Marie, n-a lăsat să se vadă asta.

„Sînt medicul Mariei, doctor Lewis." N-am primit nici un răspuns. „Avocatul ei m-a angajat să văd dacă îi pot fi de vreun ajutor." Billy a încuviințat din cap. Mingea era evident în terenul meu. I l-am prezentat și pe polițist, menționînd că și el se ocupa de cazul Mariei. A încuviințat din nou. Mingea era încă la mine. Am încercat o pasă ușoară.

„Spune-mi, Billy, cît de bine o cunoști pe Marie?"

„O cunosc foarte bine", a venit, după o vreme, răspunsul.

„Adică?" am plusat, străduindu-mă să-mi ascund frica și tensiunea din voce. Trimisesem mingea în terenul lui Billy și așteptam pasa.

„Știu totul despre ea", mi-a răspuns el.

M-am grăbit să mențin balonul în aer.

„Cîți ani avea cînd ai apărut tu?"

„Era mică."

„Cît de mică?"

„Avea vreo doi-trei ani."

„Doi-trei ani..." Nu pot să sufăr psihiatrii care nu fac decît să repete ultimele cuvinte ale pacienților, de parcă ar dori să se arate superiori. Însă în clipa aceea era singurul lucru la care m-am putut gîndi. Spre surpriza și încîntarea mea, repetiția aceasta n-a pus totuși capăt schimbului de replici.

„Poate patru. Înainte de a merge la grădiniță."

„Minunat!" Acum eram prea deschisă, prea prietenoasă. Pur și simplu nu reușeam să găsesc tonul potrivit și străduința mea îmi amintea de eforturile pe care le făceam de fiecare dată, și eu și Jonathan, de a ne îmbrăca cum se cuvine atunci cînd ne întîlneam cu deținuții condamnați la moarte. Eram fie prea protocolari, fie prea hippy.

Am continuat, sperînd că, treptat, tonul vocii mele se va normaliza. „Știi, Billy, îmi pare așa de bine că o cunoști pe Marie de cînd era mică. Pentru că, vezi tu, ea nu-și amintește mai nimic despre anii copilăriei. Poate că tu ne vei ajuta în privința asta." (Era parcă mai bine acum. Începeam să mă relaxez.) El a încuviințat din cap. N-avea de gînd să vorbească din proprie inițiativă, dar, oricum, simțeam că urma să accepte să răspundă întrebărilor mele. Nu-mi era prea clar cît avea să dureze jocul sau dacă Billy urma să se mai întoarcă vreodată, după discuția asta. În definitiv, nu se arătase timp de luni de zile. Putea fi deci unica mea șansă de a afla ceva despre trecutul Mariei. Ca urmare, cu riscul de a-l alunga și a-l pierde definitiv, am pus toate întrebările pe care le aveam de pus. „Marie mi-a mărturisit că tatăl ei a chemat-o în pivniță și i-a zis: «Sînt bărbat. Am și eu nevoile mele.» Mi-a spus de asemenea că n-a fost molestată sexual. Spune-mi, Billy, tatăl ei s-a dat vreodată la ea?"

În încăpere s-a așternut liniștea. Billy s-a foit o vreme în scaun, apoi m-a privit direct în ochi.

„Bineînțeles că da", a mîrîit el – însă, din cine știe ce motiv, nu mai mi-era frică. Ceva din tonul sau din expresia lui Billy mi-a stîrnit mai degrabă o teribilă tristețe.

„Ce s-a întîmplat?" am întrebat. Bărbatul, fiara, acest bărbat-fiară din corpul unei femei m-a fixat pătrunzător și am simțit brusc că știam de undeva acel chip. Mi-am dat seama că mai văzusem expresia aceea. Era un portret făcut din cuvinte, dar îmi era familiar. Mă uitam la Billy, dar peste figura lui se suprapuneau fragmente și imagini dintr-un poem de Yeats pe care-l citisem în liceu.

Ceea ce auzeam era povestea coșmarului unui copilaș neajutorat. Ce vîrstă spusese Billy? Doi, trei ani? Poate patru? După această revelație, n-aveam să mai privesc niciodată oamenii ca înainte. Inocența mea, provenită din ignoranță, urma să se risipească și aveam să aflu despre ființa umană lucruri de care nu auzisem nici în facultatea de medicină, nici în perioada rezidențiatului meu ca psihiatru – lucruri pe care cei mai mulți dintre noi ar prefera să nu le afle.

„Bineînțeles că i-a tras-o. Încă de la patru ani. Atunci a început."

„Ce a început?"

„Lua creioane", a spus Billy rînjind, "și i le băga în vagin sau în rect."

„I-a făcut asta o singură dată?"

Billy m-a privit cu un rictus. "O făcea de patru ori pe săptămînă. Maică-sa se ducea la muncă, iar el rămînea cu ea acasă. Îi băga și degetele."

Billy a tăcut și m-a privit în ochi. Am încercat să par neutră – interesată dar neutră. Nu vroiam să par șocată (cum eram de fapt), de teamă să nu-l întrerup. Și nici exagerat de interesată, pentru a nu risca să-i încurajez eventualele fabulații. Billy a continuat: „Îi făcea baie și atunci și-o scotea. Pe urmă, și-o punea între picioarele ei. Spunea: «Să nu-i povestești mamei ce facem noi». Pe urmă îi aducea cadouri. O mulțime de cadouri. Jocuri, păpuși, bani."

Billy s-a oprit.

„Dar au făcut vreodată sex?"

„Își punea vaselină pe penis. Îi punea și ei în vagin. Și i-o băga. Ea sîngera. Avea numai zece ani. Sîngera așa de tare, încît a trebuit să-și schimbe chiloții. I-a spus mamei că-i venise menstruația. Dar nu era asta. Abia pe la doișpe ani i-a venit." Din nou Billy a făcut o pauză. Se gîndea, vorbea către sine: „Uneori făcea sex cu mine. Așa nu-i mai făcea ei rău."

„Cum e posibil?" am întrebat. „Tu ești băiat."

„Eram într-un corp feminin", a venit răspunsul logic al lui Billy.

„Vrei să spui că tatăl Mariei a avut relații sexuale cu ea? Cu tine, adică?" Nu eram sigură ce vroiam să întreb.

„Bineînțeles", a răspuns el rostind cuvintele rar, răgușit. „Cînd era elevă, probabil pe la zece ani, a venit în camera ei. I-a spus: «Vreau să fac mai mult pentru tine, Marie, dar și tu trebuie să faci mai mult pentru mine.» A dus-o în baie."

„Unde era mama ei?" am întrebat, ca să mă asigur că nu era o invenție.

„Mama ei? Lucra. Muncea la Hannibal Electronics. Lucra de la șapte dimineața la șapte seara. Era toată ziua plecată de-acasă."

Acum vocea îi devenise crudă.

„Așa că a dus-o în baie. I-a spus: «O să te rog doar să-ți scoți chiloțeii.» Vroia să fie drăguț și blînd. «N-o să fie greu. O să punem vaselină»."

„Și ce s-a întîmplat?"

„Treptat... Treptat, după o vreme, a reușit să intre în ea." Apoi, ca și cum ar fi fost vorba de un detaliu nesemnificativ, Billy a adăugat: „Marie a făcut un avort în 1972. Știi, s-a dus la o clinică din New York."

„De ce a făcut avort?" am întrebat. „Marie mai avea la vremea aceea un copil. De ce n-a mai vrut unul?"

Billy m-a privit cu o expresie disprețuitoare. Cum puteam fi atît de împită?

„A făcut avort deoarece credea că era copilul tatălui ei."

Astfel am aflat că relația incestuoasă a Mariei, care a început la vîrsta de doi-trei ani, poate patru, a continuat și la maturitate. Abia plecarea ei în California i-a pus capăt. Acum simptomele Mariei începeau să aibă o logică. Din momentul avortului, începuse să aibă „scăpări", momente cînd nu mai știa de ea, pe care doctorii le puseseră pe seama unor episoade epileptice. Cam pe atunci a început să meargă la medici, să se plîngă de amorțeli, de dureri de cap, chiar de paralizii. A mai intervenit și altceva. Marie îmi spusese că, în 1972, a fost violată de un străin. Cînd s-a trezit, l-a văzut pe taică-su, care apoi a avut grijă de ea. Anii aceștia coincideau cu perioada în care tatăl ei îi luase nu mai puțin de trei mașini. Miza era acum mai mare. Tăcerea nu mai putea fi cumpărată cu jucării.

„Maică-sa a știut? Vreau să spun, a aflat vreodată ce făcea tatăl Mariei?"

„Normal că a aflat. Știu pentru că maică-sa striga la el: «Las-o în pace. Mă ai pe mine»."

Deci ăsta era motivul pentru care tatăl refuzase s-o lase pe nevastă-sa să stea de vorbă cu mine. De aceea femeia devenise atît de confuză și incoerentă cînd încercasem să-i vorbesc în prezența soțului ei.

Billy își interpretase rolul. Terminase acum. Astăzi, dacă mi s-ar mai întîmpla una ca asta, aș acționa altfel. Aș ști mai multe și aș zăbovi pentru

a-i mulțumi sincer lui Billy, nu doar pentru toată suferința pe care o luase asupra lui pentru a o cruța pe Marie, ci și pentru curajul de a-mi acorda încredere. Însă atunci, tot ce mi-a trecut prin cap a fost să o chem din nou pe Marie și să-i comunic ce îmi spusese Billy.

„Mi-a făcut mare plăcere să stau de vorbă cu tine, Billy, dar acum trebuie să discut cu Marie", i-am explicat. Fusese atît de reticent să apară, încît mi-am închipuit că abia aștepta să plece.

Însă el m-a privit în silă și a mîrîit: "Nu se poate."

„Ce vrei să spui, Billy? *Trebuie* să vorbesc cu Marie."

„N-o să te las."

Era evident că lui Billy îi plăcea jocul. A zîmbit, însă nu era vorba de un zîmbet prietenesc. Era rînjetul tînărului Caligula care tocmai începea să se bucure de puterea lui. Am descoperit de atunci că personalitățile complementare violente sînt de obicei caricaturi ale răului; ele sînt personaje formate în mintea unor copii chinuiți, pentru a le prelua suferința și a-i apăra împotriva dușmanilor reali sau imaginari. Ele personifică puterea, curajul și voința necesare unui copil torturat pentru a supraviețui; ele păstrează de asemenea amintirile. În orice caz, sînt creații ale minții copilului. Însă atunci, în 1984, am văzut în fața ochilor doar un tînăr nesuferit care era hotărît să-mi zădărnicească eforturile de a o ajuta pe Marie.

Și știa exact cum să mă intimideze.

„Îți dai seama că aș putea s-o ucid."

„Ce ai spus?"

„Am spus că aș putea s-o ucid. S-o omor pe Marie."

„Cum adică?"

„Aș putea s-o conving să ia niște pastile. Am mai făcut-o și înainte." S-a oprit și a zîmbit. Marie îmi vorbise despre tentativa ei de a se sinucide cu fenobarbital. "Aș putea s-o fac să se spînzure", a amenințat el.

Acum chiar că eram speriată. „Ah, Billy, nu face asta. Te rog, promite-mi că n-o s-o faci", l-am implorat. Dar Billy a refuzat să-mi promită ceva.

„Billy, lasă-mă să vorbesc cu Marie", m-am rugat eu. Dar el a rămas de piatră. Chemasem spiritul cel rău, iar acum nu mai puteam să-l vîr la loc în lampă. În disperare de cauză, am încercat tehnica învățată de la Marie. Am tot repetat încontinuu cuvintele: „Cheam-o pe Marie. Cheam-o pe Marie."

Am văzut chipul din fața mea transformîndu-se încet, îmblînzindu-se; Marie se întorsese. Și-a scos ochelarii și, ca un copil, s-a frecat la ochi cu pumnii, de parcă s-ar fi trezit după un pui de somn.

Programul de vizită se încheiase. În vreme ce gardianul mă îndemna din ușă să termin, m-am străduit să-i povestesc cît mai pe scurt Mariei ce se întîmplase în absența ei. Pentru că în mod evident fusese absentă în timpul discuției mele cu Billy. Cînd i-am cerut să-mi promită că nu se va sinucide, m-a privit mirată. De ce îi ceream așa ceva? Doar n-avea nici o intenție să-și pună capăt zilelor. Nu mai era timp să-i explic despre amenințările lui Billy. Nu cu mult după aceea, mi s-a spus că gardienii găsiseră în celula ei un instrument ascuțit din plastic și se temuseră că avea de gînd să-și facă rău.

În drum spre casă, stînd în mașină lîngă polițist, m-am gîndit la evenimentele din acea zi. Eram mulțumită. Îmi ținusem promisiunea făcută avocatei Mariei – „verificasem" ce era cu personalitatea multiplă. Îi eram de asemenea recunoscătoare ofițerului fiindcă mă însoțise – nu atît pentru protecție, cît mai degrabă fiindcă fusese martor la ce se întîmplase. Știam sigur că, fără el, nimeni nu m-ar fi crezut.

Cum mă puteam aștepta ca un judecător sau un juriu să creadă într-un fenomen de care și eu, ca psihiatru, mă îndoiesem pînă de curînd? Singurii martori ai tragicei copilării a Mariei erau părinții ei. Mama ei putea fi o sursă de informații, însă tatăl refuzase să-i permită să discute singură cu mine. Existau, desigur, mai mulți martori ai transformărilor dramatice ale acuzatei, dar locatarii din Madison Avenue 989 n-aveau de gînd să-i sară în ajutor femeii care îi terorizase.

Astăzi, la zece ani mai tîrziu, știu ce ar fi trebuit să fac atunci. Personalitățile complementare lasă peste tot dovezi ale existenței lor. Jonathan și cu mine am descoperit între timp că pot fi găsite indicii ale personalității multiple în toată copilăria pacienților. Rapoarte ale profesorilor, note de la asistența socială, fișe medicale, scrisori către prieteni și rude, jurnale, desene – toate constituie piese dintr-un puzzle și ele, adunate, întregesc tabloul unei minți divizate, adesea fragmentate. Cataloagele atestă capacități școlare foarte fluctuante. Lucrări și teme din aceeași săptămînă sau lună arată de parcă ar fi fost făcute de elevi cu totul diferiți. În jurnale, scrisul poate varia fundamental de la o zi la alta. Uneori e scrisul unui dreptaci, alteori al unui stîngaci. Și stilul desenelor e de multe ori diferit. Într-o zi pare mîzgăleala unui preșcolar, iar în ziua

următoare demonstrează priceperea unui adult. Carnete de conducere, bilete de internare în spital, cereri de angajare sau scrisori către prieteni ori familie dau la iveală semnături diferite, chiar și nume diferite. Acestea constituie dovezi necesare pentru a demonstra că disfuncția numită personalitate multiplă a existat cu mult înainte ca acest diagnostic să fie luat în seamă.

Vechile fișe medicale pot fi niște comori de informație despre maltratări sau abuzuri: accidente sau răniri inexplicabile; boli ciudate, fără cauze aparente; repetate infecții urinare; dureri și sîngerări rectale. (Cînd scriu asta, mă gîndesc la Lee Anne și mă întreb cît de multe or fi fost aspectele pe care, la timpul respectiv, eu și Jonathan le-am ignorat.)

Prieteni. Cunoștințe. Patroni. Cînd familiile nu vor să vorbească, uneori pot fi de ajutor străinii de prin preajmă, care au observat schimbările de dispoziție, nestatornicia, scăpările de memorie. O dată am avut un pacient suferind de personalitate multiplă care, trecînd în personalitatea complementară, a luat brusc avionul de Las Vegas împreună cu o fată găsită pe stradă. Nimeni, nici șeful lui, n-a știut unde a fost plecat. O săptămînă mai tîrziu, îmbrăcat în obișnuitul său halat de laborator, omul s-a întors la lucru, fără a mai ține minte nimic din evenimentele săptămînii care trecuse. A rămas buimac cînd șeful i-a spus că îl concediază. În mintea lui, era convins că nu lipsise nici măcar o singură zi. Patronii își amintesc de obicei astfel de episoade.

Pe scurt, există numeroase căi prin care un clinician priceput se poate documenta în mod obiectiv cînd e vorba de un pacient cu multiplă personalitate. Din nefericire, în 1984, cînd am studiat cazul Mariei, nu eram doar nepricepută, eram de-a dreptul ignorantă.

Primul lucru pe care l-am făcut cînd m-am întors la Bellevue a fost să mă duc la bibliotecă și să caut tot ce se scrisese despre acest subiect. Am descoperit că numărul cazurilor clinice descrise în literatura de specialitate nu-l depășea pe cel al degetelor de la o mînă. I-am căutat pe cei care publicaseră materiale despre personalitatea multiplă și doi dintre ei au răspuns apelului meu. Secretara unuia dintre aceștia m-a informat că, în schimbul a 150$, șeful ei avea să mă sune. Era clar că priceperea și experiența lui aveau mare trecere. Mi-am lăsat numărul și omul chiar m-a sunat. Pînă acum – și sînt vreo zece ani de atunci – n-am primit nota de plată.

Judecătorul și jurații n-aveau să creadă niciodată în existența lui Billy, mi-a spus consilierul meu. Trebuiau să vadă totul cu ochii lor și, prin urmare,

era necesar să filmăm un interviu cu Marie/Billy și să aducem caseta pentru a o prezenta curții.

Le-am spus avocaților despre această propunere, dar ei s-au arătat de neînduplecat. Nici nu putea fi vorba de o asemenea filmare.

„De ce?" am întrebat.

„De ce? Pentru că Marie ar putea să se autoincrimineze", a venit răspunsul. Eram năucită. Clienta lor își recunoscuse deja participarea la crimă – trebuise să recunoască, pentru ca apărarea să pregătească un caz de alienare mintală. Iar acum avocații se temeau de o eventuală autoincriminare? Rațiunea acestei decizii îmi părea ea însăși alienantă.

Dar peste avocați nu se putea trece. Nu se va filma nimic. Dar cum să prezint eu în cuvinte juraților un fenomen în existența căruia nici eu nu credeam înainte de a-l vedea? N-aveam nici o șansă. În cele din urmă, am ajuns să recunosc limitele pe care le au chiar și dovezile palpabile, obiective. În 1986, aveam să-mi dau seama că și videocasetele puteau constitui probe irelevante. Alți psihiatri puteau detecta cu totul alte deficiențe mintale decît aș fi vrut eu să scot în evidență.

* * *

Foarte puține boli mintale pot fi identificate prin date de laborator. Există unele, foarte rare, care pot fi diagnosticate prin probe biochimice. De pildă, porfiria acută intermitentă – tulburarea responsabilă, se pare, pentru accesele de nebunie ale lui George al III-lea – astăzi ar putea fi confirmată de un laborator biochimic. Unele forme de retard mintal pot fi și ele demonstrate prin analize și studii cromozomiale. Dar în majoritatea cazurilor, bolile psihice sfidează orice efort de a li se documenta fondul biologic.

Disfuncția numită personalitate multiplă nu poate fi nici ea validată prin teste de laborator. Boala, oricum, e cu totul deosebită, de vreme ce diferitele personalități sau stări tind să aibă reacții psihologice diferite. Temperatura și tensiunea arterială pot varia; personalitățile distincte pot avea acuități vizuale diferite; au existat cazuri de reacții alergice diferite, în funcție de personalitate; e posibil să varieze de asemenea performanțele la anumite teste psihologice, și chiar activitatea cerebrală înregistrată pe encefalogramă. Însă, oricît de fascinante ar fi aceste descoperiri, ele sînt considerate experimentale, nefiind încă acceptate ca dovezi ale bolii. Doar niște actori foarte pricepuți, trecînd de la un rol la altul, au izbutit să

simuleze multe dintre modificările psihologice care intervin spontan cînd pacienții suferind de personalitate multiplă trec dintr-o stare în alta. Prin urmare, aceste teste psihologice n-au putut fi folosite pentru dovedirea patologiei Mariei.

Mărturia neurologului este întotdeauna mai credibilă decît cea a psihiatrului. Creierul poate fi vizualizat; mintea, în schimb, este invizibilă. Din fericire, în cazul Mariei, leziunile cerebrale puteau fi dovedite în fața juraților. Se vedea limpede atrofia celor doi lobi frontali și condiția precară a regiunii cerebrale responsabile pentru discernămînt și înfrînarea pornirilor sexuale și agresive. Dacă deficiențele neurologice nu explicau și nici nu scuzau actele Mariei, cel puțin puteau fi acceptate de juriu ca circumstanțe atenuante. Iar asta putea constitui diferența dintre o condamnare la moarte și o sentință pe viață.

Crizele epileptice din trecutul Mariei aveau și ele importanța lor. Dacă vreuna din pierderile ei de memorie sau cunoștință era consecința unor accese epileptice, și nu a stărilor disociative, atunci se putea construi un caz pe supoziția că, în momentul uciderii Belindei, Marie nu era în deplinătatea facultăților mintale. Însă, electroencefalogramele ei din trecut ieșiseră întotdeauna normale. Mai exista și posibilitatea ca aceste EEG-uri să fi fost făcute între crize. Avocații au hotărît să o supună unei supravegheri EEG timp de 48 de ore. Poate că, la un moment dat în această lungă perioadă, undele ei cerebrale aveau s-o ia razna.

Am fost încîntată de idee. Mă puteam întîlni încă o dată cu Marie și îl puteam provoca pe Billy să iasă la iveală, determinînd astfel două seturi de unde cerebrale. Asta n-avea cum să dovedească existența lui Billy (așa cum am menționat, sînt actori care își pot modifica activitatea cerebrală), însă, oricum, urma să fie o experiență interesantă.

Encefalograma de 48 de ore a fost făcută într-un spital, prilej cu care am vorbit pentru a treia și ultima oară cu Marie. Nu s-au descoperit nici un fel de anomalii. Din nefericire, bucata de hîrtie pe care fusese înregistrată activitatea cerebrală din timpul apariției lui Billy s-a pierdut sau a fost distrusă în mod inexplicabil, datele acelea rămînînd neanalizate.

Cînd am intrat în camera ei din spital, Marie Moore mi s-a părut a fi o persoană pe care n-o mai văzusem niciodată. Metamorfoza nu se datora apariției vreunei alte personalități, ci mai degrabă buchetului de electrozi atașați pe cap. Combinația dintre ochelarii ei cu dioptrii mari și antenele electrice mi-au produs impresia unei ființe ce semăna cu ceva între un

extraterestru și un greiere uimit. M-am străduit să nu mă holbez prea tare și să nu izbucnesc în rîs.

Aveam de lucru. Ca de obicei, cel mai bine era să începem cu ceva neutru. Am deschis discuția întrebînd despre personajele care populau universul Mariei Moore din Madison Avenue 989.

„Vorbește-mi despre Tony", i-am spus. „Cum era el de fapt?"

„Tony?"

„Da, Tony."

„Era cam încet la minte. Știa doar literele de tipar. A trebuit să-l învăț să scrie de mînă."

A făcut o pauză, încercînd parcă să se adune. „A repetat clasa a opta de două ori."

Vasăzică Tony nu era tocmai un geniu, sau dacă era, nu prea se vedea.

Apoi, Marie a adăugat: „O dată a aruncat cu un scaun după o profesoară."

„Dar familia lui? Cum erau părinții lui?" am întrebat.

Lipsită de orice expresie, ca și cum ar fi vrut să mă pună în temă cu personajele dintr-o telenovelă plicticoasă ale cărei prime episoade le ratasem, Marie a început să-mi ofere, succint, date despre familia lui Tony.

„Fratele lui, Mario, a încercat să-l violeze."

„Taică-su îl bătea cu cureaua."

„Uneori umblau dezbrăcați."

„Taică-su avea tot felul de arme. Avea și o macetă. Și un pistol la căpătîiul patului. A făcut pușcăriile o vreme."

„Cel puțin așa i-a spus maică-sa."

„Și asta mi-a spus mie Tony."

Nici o scînteie în ochi, nici o grimasă, nici o ezitare nu sugerau vreo urmă de tulburare. Cuvintele îi părăseau buzele lipsite de orice inflexiune. De parcă ar fi citit o listă de cumpărături: fructe, țelină, brînză, viol, curea, pistol, macetă...

A continuat:

„Tony își bătea sora mai mică. Pe Louisa."

„I-a încuiat ușa o dată și a lăsat-o afară în frig."

„Maică-sa nu-l lăsa niciodată singur cu Francesca."

„Îi era frică să-l lase pe Tony cu soră-sa."

„Am cunoscut-o pe maică-sa. Ea mi-a spus asta."

Lista de cumpărături a continuat, dar acum Marie vorbea despre mama lui Tony. Era ca și cum am fi schimbat raionul supermarketului: săpun,

detergent, spumant, viol, bătăi, pedepse...

„Tony avea mai multe cucuie în cap."

„Cică maică-sa îl lăsa în mod deliberat să cadă în cap, cînd era mai mic."

Nu-i de mirare că băiatul „repetase clasa a opta de două ori", am reflectat eu. Pe tonul său neutru, Marie a conturat un tablou al grotescului cămin în care crescuse amantul ei minor.

Dacă nu mi-ar fi povestit ea, n-aş fi avut niciodată acces la Tony sau la familia lui. El urma să fie martorul principal al acuzării. Marie mi-a oferit datele din care se evidenţiau limpede motivele ce îl atrăseseră şi îl făcuseră să rămînă în apartamentul din Madison Avenue. Oare biata Belinda le ţinea locul Francescăi sau Louisei? Cînd le tortura pe Anna Giuseppi, pe Marie şi pe Belinda, intra oare în pielea violentului său tată – omul care îşi bătea nevasta şi îl ameninţa pe Tony cu pistolul sau maceta? Cu siguranţă, brutalitatea cu care tînărul se purtase faţă de Marie şi ceilalţi locatari ai imobilului din Madison Avenue 989 nu fusese provocată de acţiunile vreunuia dintre ei. Cînd Tony se mutase acolo, era deja afectat, purtînd cu sine ura, furia şi violenţa.

Vocea Mariei semăna tot mai mult cu cea a unui robot. Începeam să mă simt ca şi cum, de fiecare dacă cînd puneam o întrebare, aş fi apăsat pe butonul "play" al unui aparat de înregistrare. Mi-am scos ochelarii şi am rămas aşa un minut sau două, cu coatele pe genunchi şi mîinile la ochi, încercînd să-mi dau seama ce se întîmplase. La prima noastră întrevedere, femeia păruse vie. Îmi vorbise cu însufleţire şi făcusem haz de poveştile ei. Acum, vocea ei părea moartă. Marie putea vorbi probabil cu entuziasm despre orice lucru care nu avea de-a face cu emoţiile ei. De îndată ce se răscolea ceva în interiorul său, vocea îşi pierdea orice inflexiune, evenimentele povestite fiind denudate de orice trăiri care le însoţiseră odinioară; informaţia şi sentimentele fuseseră definitiv disociate. Iar atunci cînd nu-şi putea alunga cu totul amintirile dureroase, Marie cădea într-un somn treaz, lăsîndu-l pe Billy să le descurce. Eu o întrebam despre oameni în carne şi oase din propria-i viaţă, iar ea îmi prezenta doar nişte spectre.

„Povesteşte-mi despre Anna Giuseppi."

„Anna Giuseppi." Marie a repetat numele ca un computer care înregistrează datele, făcînd apoi o pauză pentru a le procesa.

„Anna Giuseppi era născută pe 4 octombrie 1923."

„Era înceată la minte. Nu făcuse nici liceul."

„Cînd a murit maică-sa, Anna Giuseppi a fost internată la Middletown."

„A fost internată cînd avea douăzeci de ani."

„Sora ei, Rosetta, spunea: «Dacă Anna e nervoasă sau ciudată uneori, e pentru că a trecut prin multe»."

„I-au făcut niște șocuri electrice acolo. Așa mi-a spus Rosetta."

„Tatăl lor era un bețiv. Își bătea nevasta."

„Annei nu-i plăceau bărbații."

„Anna spunea: «Bărbații nu fac decît să te rănească»."

„Anna avea halucinații. I se părea că o vede pe maică-sa."

„Spunea: «Ah, mămică, ești aici. Mămică! Mămica mea!»"

Am renunțat să mai pun întrebări. Mi-am scos încă o dată ochelarii și mi-am luat capul în mîini, gîndindu-mă la viețile acelora care își găsiseră adăpost sub acoperișul Mariei.

Eu și Jonathan ne-am întrebat adesea uimiți cum făceau oare mamele și tații delincvenților și ai criminalilor întemnițați de se găseau unii pe alții. Ne-am imaginat că se întîlneau în închisori, în spitalele psihiatrice sau în secțiile de poliție, în timp ce așteptau să li se ia amprentele. Dar ce forțe ale naturii sau ale societății conspiraseră spre a aduce laolaltă acest grup de nefericiți din Madison Avenue? Am trecut în revistă lucrurile pe care le aflasem despre fiecare: Belinda, o fată orfană, crescută de o bunică bătrînă, care nu mai avea nici putere, nici răbdare; Tony, cu tatăl și frații lui violenți, cu o mamă victimizată; Anna Giuseppi și alcoolismul tatălui, moartea mamei, psihoza ei, tratamentul cu șocuri electrice, afirmația criptică a surorii cum că „a trecut prin multe". Și, firește, Marie. Marie, care din copilărie nu cunoscuse altceva decît durerea, abuzul sexual și umilința; Marie, care fugise din patul tatălui în cel al unui bărbat sadic de vîrsta celuilalt. Poate că întîmplarea îi adunase laolaltă; acum înțelegeam motivul pentru care rămăseseră împreună. Cu mult înainte de a se întîlni, tortura și umilința fuseseră pentru ei un mod de viață; pentru fiecare dintre ei, suferința și degradarea erau ca o veche pereche de pantofi ciudați de atrăgători, deși îngrozitor de incomozi. De cîte ori îi încălțau, le provocau durere, și totuși nu erau capabili să-i arunce. Din nou și din nou, fără a fi conștienți de ceea ce fac sau de motivul pentru care o fac, ei își reinventau singurul mod de viață pe care îl cunoscuseră vreodată. Fiecăruia dintre ei, Marie îi asigurase un cămin departe de cel părintesc.

În ciuda eforturilor mele de a gîndi științific și de a evita să trag concluzii pe care nu le puteam dovedi, pentru a înțelege situația m-am trezit făcînd apel la cunoștințele mele de psihanaliză. Freud a descris tendința omului

de a repeta sau perpetua relațiile cu care e familiarizat. A denumit asta "presiune repetitivă". A etichetat-o, însă n-a putut s-o explice. Reluăm la nesfîrșit același joc pe care îl știm, alegem piesele cele mai cunoscute, aranjîndu-le și rearanjîndu-le așa cum am învățat. Uneori ne trezim jucînd chiar împotriva noastră. Dacă am fost torturați în copilărie, nu ne ridicăm împotriva adversarului, ci devenim noi înșine adversarul. Noi, agresorii, încercăm să ne învingem pe noi înșine în propriul nostru joc. Nimeni nu știe de ce o facem, dar cert e că așa se întîmplă.

Astfel se explică de ce ciudatul grup de sado-masochiști din Madison Avenue 989 a continuat să rămînă împreună. Nu se puteau desprinde de locul acela și nici unul de celălalt. Își îndeplineau reciproc nevoile, își alternau rolurile. Făceau cu rîndul. Astăzi eu sînt torționarul, tu ești copilul, tu ești eu. Mîine voi fi eu copilul și mă vei tortura tu pe mine. Rejucau tot timpul evenimentele din copilărie, ca și cum aceste reluări dureroase ar fi putut exorciza într-un fel trecutul, eliberîndu-i pe jucători. Nici măcar Belinda, chinuită de toți, n-a putut sta deoparte. Revenea mereu acolo. În cele din urmă, a fost făcută prizonieră și legată cu cătușele de picioare. Ceilalți însă cu rămas de bunăvoie; au stat pînă ce jocul a devenit mult prea dur sau casa a început să se împută.

Cît despre Marie, și ea a trecut de la un rol la altul: cînd cel de mamă iubitoare, cînd cel de torționar necruțător. Locatarii imobilului de la numărul 989 erau parcă făcuți unul pentru celălalt.

Nu-mi mai amintesc dacă l-am invocat pe Billy sau a venit din proprie inițiativă. Brusc a apărut acolo, în camera de spital. Notițele mele o atestă, cu litere de-o șchioapă: A APĂRUT BILLY!

Cu ocazia discuției noastre anterioare, avusesem cîteva chestiuni arzătoare de lămurit. Ce știa Billy despre copilăria Mariei? Ce amintiri păstrase de atunci? Ce făcuse el pentru Marie? De data asta, la cea de-a treia întrevedere cu Marie și a doua (și ultima) cu Billy, el era acela hotărît să stabilească cursul discuției. Erau cîteva lucruri pe care vroia să mi le explice. Mai întîi de toate, dorea să-mi comunice cît era de puternic. Privind retrospectiv, mi-am dat seama cît de vulnerabil se simțise Billy după prima noastră întîlnire. Pînă să stea de vorbă cu mine, nimeni în afara bizarilor locatari din Madison Avenue nu-l întîlnise; sau, dacă o făcuse, nu știuse că despre el era vorba. Nimeni nu bănuia măcar că există. Iar eu pusesem brusc capăt acestui secret, riscînd siguranța tuturor. Secretul și siguranța, așa cum aveam să aflu, sînt concepte fundamentale ale personalității alterne

ocrotitoare. Billy nu era dispus să riște. De aceea vroia să mă sperie, ca să nu-l dau în vileag.

„Sînt un tip foarte agresiv", a început el, umflîndu-se în pene, ca un balon la parada de Ziua Recunoștinței. Dar cu cît se străduia mai mult să mă intimideze, cu atît părea mai nebun.

„Fac parte din Mafie", a declarat el.

„Zău?"

„Am niște băieți care lucrează pentru mine", a scrîșnit amenințător.

„Aha."

Prima oară cînd l-am întîlnit pe Billy, m-a înspăimîntat. De data asta, însă, nu mai eram speriată, ci mai degrabă curioasă. Nu reprezenta o amenințare, ci doar un desen animat bidimensional reprezentînd personajul negativ. Billy era produsul unei minți de copil înspăimîntat. Îl crease creierul Mariei, probabil la vîrsta de trei-patru ani, pentru a o apăra de tatăl ei. Iar de atunci, el nu părea să se fi maturizat prea mult.

De-a lungul anilor, eu și Jonathan am întîlnit o mulțime de Billy; adică am cunoscut numeroase astfel de personalități protectoare – ele sînt entități născute în anii copilăriei mici, plăsmuiri ale unor copii torturați, incapabili să îndure singuri durerea. Cum sînt ele create, nimeni nu știe cu adevărat. E ca și cum acești copii grav abuzați s-ar autohipnotiza, detașîndu-se într-un fel de situația lor. Ei văd ce se întîmplă, dar nu mai simt nimic, de parcă totul s-ar întîmpla altcuiva – unuia mult mai puternic, care poate îndura mai bine suferința. În timp, acest "altcineva" devine "ocrotitorul". Între el și copilul neajutorat care l-a creat se naște o relație ambivalentă. „Ocrotitorul" se laudă că el a fost cel care a suportat durerea, pentru ca, în momentul următor, să amenințe că îi va face rău, chiar îl va ucide pe „fraierul" al cărui chin l-a îndurat. Vorbește cu dispreț despre copilul pe care l-a salvat. Ne-a trebuit destul de mult timp pentru a înțelege acest raport enigmatic. Acum îmi dau seama că, la prima mea întîlnire cu Billy, atunci cînd m-a amenințat că o va ucide pe Marie, el îmi oferea de fapt prima lecție asupra psihologiei personalității ocrotitoare. Însă eram prea speriată și lipsită de experiență pentru a o percepe ca atare.

„Am zece oameni care lucrează pentru mine." Billy era hotărît să mă impresioneze, dar, cu cît se fălea mai tare, cu atît șansele de a izbuti se reduceau.

„Chiar așa?"

„Unchiul Ricciola m-a introdus în Mafie. Făcea parte din familia Gambino."

Aveam senzația că Billy (sau Marie) își bătea joc de mine. Însă interlocutorul meu era teribil de serios. El îmi oferea tabloul universului imaginar unde trăise în clipele în care Marie se detașa de lumea reală – o viață paralelă, înconjurat de o ierarhie de gangsteri și criminali.

Acest model imaginar sau iluzoriu, atît de nou pentru mine atunci, în 1984, am aflat ulterior că este deosebit de comun. În ultimul deceniu, eu și Jonathan am întîlnit numeroși pacienți ale căror personalități alterne cu rol protector funcționau undeva în subconștient, într-un univers al fanteziei. Natura acestor lumi interioare – structura și complexitatea lor – e limitată doar de imaginația și cadrul de referință ale individului.

Timpul se scurgea. Trebuia să intervin și să orientez discuția în sensul care mă interesa. Dacă vroiam să-i fiu de vreun ajutor Mariei sau lui Billy, trebuia să aflu mai multe despre uciderea Belindei Weeks. L-am întrerupt.

„Billy, vreau să te întreb ceva. Marie știe totul despre crimă?"

„Nu", a venit prompt răspunsul. Am rămas nemișcată, ascultînd relatarea lui Billy despre eveniment. Părea să-i facă plăcere să povestească.

„Tony zicea că a înfometat-o pe Belinda. Marie a încercat să-i strecoare cîte ceva de mîncare, dar cînd a descoperit asta, Tony a pedepsit-o... Noiembrie, decembrie, ianuarie – atunci a început s-o bată zdravăn. Și s-o ardă..."

Despre cine vorbea Billy, despre Marie sau despre Belinda? Poate că despre amîndouă. Doar amîndouă începuseră ca partenere de sex și sfîrșiseră ca victime. Asta explica de ce, atunci cînd poliția a vizitat prima dată imobilul, le-a luat drept victime pe cele două. În final, Tony a ucis-o pe Belinda și a ajuns s-o urască pe Marie. Care erau oare relațiile dintre Tony și Billy?

„Spune-mi despre crimă." Am încercat să-mi păstrez un ton neutru, cam ca acela al Mariei cînd îmi făcuse rezumatul vieții colocatarilor ei. Nu vroiam să-l opresc pe Billy, ci doar să-i centrez discursul. Am așteptat, sperînd că întrebarea mea n-avea să-i curme valul mărturisirilor.

El a continuat: „În dimineața aceea, Belinda era încătușată, pe podeaua bucătăriei. Marie se trezise devreme. Era frig. S-a dus în bucătărie. A strigat-o pe Belinda, dar n-a primit nici un răspuns... A luat o agrafă și i-a desfăcut cătușele. I-a adus o pătură..."

Apoi, după spusele lui Billy, a apărut Tony care, intrînd în bucătărie și văzînd-o pe Marie aplecată deasupra bietei fete, s-a înfuriat. Belinda era a

lui, putea să facă ce vroia cu ea. A apucat-o de păr și a tîrît-o către baie, călcînd-o peste piept și față.

„Marie ce a făcut?" am întrebat, cu grijă să nu dau expresie vreunui reproș.

„Tony a împins-o pe Marie. Ea a leșinat. Atunci am apărut eu." Ultima afirmație fusese rostită cu vădită mîndrie. Billy era cel puternic. Nu un bleg, ca Marie.

„Ce s-a întîmplat pe urmă?"

„Pe urmă Tony a pocnit-o pe fată cu capul de cadă. Chiar și după ce a călcat-o în picioare, a lovit-o de cadă."

„Și Marie?" am exclamat. „Ea ce făcea?"

„Marie dispăruse. Nu mai era acolo." Nu eram surprinsă să aflu asta. Marie știa cum să se detașeze de situațiile înfiorătoare. Avea multă experiență în domeniu.

„Am încercat s-o aduc înapoi, dar n-a venit", a rînjit disprețuitor Billy. El era cel care rămînea în urmă, să curețe mizeria pe care Marie n-ar fi putut s-o suporte.

În final, tot Billy a fost cel care s-a dus la magazin ca să cumpere bandă adezivă și saci de gunoi. Împreună, cei doi, Billy și Tony, au împachetat cadavrul, l-au cărat la etaj și l-au ascuns în pod. Au devenit astfel prieteni, complici la o crimă. N-aveau nevoie de Marie sau de Belinda. Marie putea să moară și ea, nu le păsa.

„Unde era Marie în tot acest timp?" am întrebat.

Dar n-am mai primit nici un răspuns. Billy spusese tot ce avea de spus. Stabilise faptul că Marie nu participase la crimă și nici, ulterior, la ascunderea cadavrului. Mă întreb unde era ea? Adormită? Într-un univers doar al ei? Sau privea totul dintr-un loc sigur, de undeva din clădire? În cazul ăsta, putea fi considerată complice?

Indiferent de rolul ei, știam că le va fi greu juraților să compătimească un suflet chinuit și divizat ca al Mariei, atunci cînd o fată de paisprezece ani fusese atît de oribil asasinată, după mai multe luni de captivitate sub acoperișul ei. Puteau oare juriții să disocieze actele Mariei de cele ale lui Billy, responsabilitatea ei de a lui? Aveau să creadă măcar în existența lui Billy? Dacă nu l-aș fi întîlnit, cu siguranță că nici eu n-aș fi crezut.

Depoziția directă este de obicei sinceră. Avocatul apărării îți pune doar întrebări la care vrei să răspunzi. Nu există prea multă tensiune și, de aceea, nu e un eveniment pe care să-l ții minte. Îmi amintesc prea puțin

prima parte a declarației mele. Probabil că am trecut în revistă dovezile credibilității mele ca profesionist și am povestit despre întîlnirile avute cu Marie. Îmi amintesc vag că am explicat juriului despre fenomenul personalității multiple, descriind apoi cazul concret al Mariei. În schimb, ceea ce a urmat mi-a rămas bine întipărit în memorie. Acele două sau trei minute sînt pentru mine la fel de clare ca și prima apariție a lui Billy.

"Doamnă doctor Lewis, Marie Moore a fost vreodată abuzată sexual?" m-a întrebat avocata Mariei. Am făcut o pauză, gîndindu-mă la această întrebare. Cum aș fi putut să-i dau un răspuns limpede? Nu știam prea sigur ce se întîmplase cu Marie. Știam numai ce îmi spusese protectorul ei, Billy. Asta trebuia să spun juriului. Am început:

"Marie n-are nici o amintire apropo de acest lucru și îl neagă. Însă, potrivit lui Billy, Marie a fost abuzată sexual de către tatăl ei. Billy declară că, pe la vîrsta de patru ani, taică-său îi băga creioane în vagin și în rect. O făcea de mai multe ori pe săptămînă. Mai tîrziu, cînd Marie avea zece ani..." N-am mai putut continua. Sărind de pe scaun, Marie a strigat furioasă: „E o minciună!"

Ce s-a întîmplat apoi nu-mi mai e prea clar. Lumea s-a adunat în jurul Mariei, încercînd s-o liniștească. Am auzit ciocănelul judecătorului, care mai întîi a încercat să facă ordine în sala de tribunal, apoi, nereușind, a evacuat-o. Un grup de gardieni a înconjurat-o pe Marie și a scos-o din sală. Femeia demonstrase în fața juraților, mai bine decît orice înregistrare video, fenomenul personalității multiple. Ea nu ținea minte nimic din ceea ce povestise Billy că i se întîmplase. Decenii de somn inconștient o protejaseră.

Însă jurații fie n-au priceput ceea ce au văzut, fie nu le-a păsat. Au declarat-o pe Marie vinovată de uciderea Belindei Weeks și au condamnat-o la moarte. Tony și-a ispășit lunile care îi mai rămăseseră din pedeapsă, fiind apoi eliberat.

CAPITOLUL 15

„Pe la ora șapte dimineața, în ziua de 31 octombrie 1981, trupul gol al victimei a fost găsit pe podeaua chiliei sale din mănăstirea St. Francisc, de către o călugăriță care observase că victima lipsise de la slujba din acea dimineață." Aceasta este declarația Curții de Apel din Potter County, care continuă în același stil: "O altă călugăriță a mărturisit că, trecînd cu o noapte în urmă pe lîngă ușa deschisă a decedatei, i-a auzit respirația. Ea a mai declarat că, deși fața victimei era plină de sînge, atunci cînd cadavrul a fost găsit dimineață, măicuțele n-au suspectat nimic și au dus corpul neînsuflețit în capela mortuară."

Atît de incredibilă era crima, încît, atunci cînd au găsit trupul dezbrăcat pe podeaua minusculei chilii, călugărițele de la mănăstirea St. Francisc nu și-au putut închipui ce se întîmplase. Au fost convinse că Sora Catherine murise de moarte naturală. Atît de odios era omorul, încît tribunalul nu s-a gîndit nici măcar o clipă că ar putea cruța viața lui Johnny Frank Garrett, mai ales că băiatul n-avea atunci decît șaptesprezece ani, fiind deci minor.

La cinci ani după asasinat, în iunie 1986, am sosit împreună cu Jonathan la Huntsville, Texas, pentru a expertiza minorii condamnați la pedeapsa capitală. Acolo l-am întîlnit pentru prima oară pe Johnny. Și, asemenea tuturor celor care îl văzuseră înaintea noastră, ne-a fost imposibil să înțelegem ce forțe îl împinseseră să acționeze cu atîta sălbăticie în noaptea aceea. Credeam că era vorba despre un schizofrenic, convins că fusese trimis pe pămînt pentru a salva de la pieire indienii americani. Johnny avea halucinații și auzea tot felul de voci. Ele îl linișteau, asigurîndu-l că, precum vitejii din poveste, va fi salvat de la moarte. Uneori, Barbara, mătușa lui moartă de mult, venea la el în celulă să-l aline. Apărea pe neașteptate,

tocmai cînd se simțea mai singur și mai pierdut. O găsea așezată la căpătîiul patului. Se apropia de el cu blîndețe și îi șoptea la ureche: "N-o să mori, Johnny. N-o să las ca așa ceva să se întîmple."

Johnny Frank Garrett avea vedenii și auzea glasuri. Eu și Jonathan am căzut de acord că era vorba de un psihotic. A fost, de altfel, una din puținele ocazii în care diagnosticul nostru a corespuns cu cel al personalului închisorii. Chiar și psihiatrul penitenciarului spunea despre Johnny că e schizofrenic. Am aflat apoi peste ani că trebuie să fii cu adevărat nebun spre a fi calificat drept schizofrenic de un psihiatru dintr-o închisoare pentru condamnați la moarte.

Johnny era afectat și cerebral. Nu exista vreo îndoială nici în privința asta. Conform dosarului medical, creierul lui fusese lipsit de oxigen la naștere. Numărul neuronilor funcționali care îi mai rămăseseră după acest traumatism fusese diminuat de încă o serie întreagă de leziuni. În momentul în care l-am întîlnit noi, n-am putut distinge între efectele traumei de la naștere și efectele repetatelor lovituri în cap primite din partea mai multor tați vitregi agresivi. Astfel, în plus față de psihoza lui, Johnny avea și impulsivitatea, labilitatea, iraționalitatea și paranoia unui boxer care a rămas prea mult în ring. Dar, așa cum aveam să descoperim cu mulți ani mai tîrziu, nici psihoza și nici leziunile cerebrale nu erau pe de-a-ntregul răspunzătoare pentru crima de la mănăstirea St. Francisc. Însă în 1986 am crezut că ele erau de vină, și asta am și spus atunci.

Johnny a fost un subiect de cercetare, însă afecțiunile lui s-au dovedit atît de ample și de severe, încît m-am simțit datoare să-i înmînez avocatului său un raport asupra stării sale clinice. Johnny era cel mai afectat pacient condamnat la moarte pe care l-am examinat vreodată. Mi-am închipuit că avocatul lui avea să folosească descoperirile noastre în cursul proceselor de apel.

Credeam că intuisem corect condiția lui neuropsihică, dar ceea ce nu înțelegeam, ceea ce a continuat să mă chinuie și după ce am plecat din Huntsville a fost modul în care Johnny își alesese victima. Dacă ar fi ucis un bărbat – cineva care să-i amintească de brutalii lui tați vitregi – aș fi putut înțelege semnificația gestului. Dar de ce să omoare o bătrînă nevinovată? Mai era de explicat și violul. Ce-l determinase pe un băiat de șaptesprezece ani să abuzeze sexual de o călugăriță de șaptezeci și șase? Pur și simplu nu izbuteam să pricep.

Măicuțele, care crezuseră inițial că Sora Catherine suferise un infarct, și noi, doctorii, care puseserăm la început comportamentul lui Johnny pe

seama unei combinații între psihoză și leziune cerebrală, am făcut exact ceea ce facem în fiecare clipă a vieții noastre: vedem ceea ce ne așteptăm să vedem. Așezăm datele noi în tiparele vechi ale minților noastre, filtrînd și dînd deoparte tot ce nu se potrivește.

Atunci cînd un eveniment e ciudat sau înspăimîntător, cînd se ridică împotriva noțiunilor noastre asupra realității, afectîndu-ne sensibilitățile, faptul ne provoacă o anume orbire. Ne blocăm. Dacă am face o pauză și am regîndi totul – dacă eu și Jonathan am examina încă o dată pacientul – am putea începe să vedem tabloul cu claritate. Dacă nici măcar nu credem că un lucru e posibil sau ne închipuim că nu poate exista, atunci chiar că nu reușim să-l vedem. Este exact ce ni s-a întîmplat nouă în cazul lui Johnny Garrett.

Călugărițele au fost mai prompte decît noi în a-și repara greșeala. Trupul Sorei Catherine era deja în capela funerară, iar pregătirile pentru slujba de pomenire se aflau în plină desfășurare, cînd măicuțele au început să suspecteze ceva necurat. Sora Agnes și-a dat seama cea dintîi. S-a oprit și a reluat firul evenimentelor. Dacă Sora Catherine murise în urma unui infarct, ce era cu tot sîngele acela din chilia ei? Și de ce era dezbrăcată? Dacă ar fi fost în drum spre baie, și-ar fi luat răgazul de a-și pune pe ea un halat, oricît de tare s-ar fi grăbit – Sora Catherine era cunoscută pentru decența ei. Sora Agnes, o minte iscoditoare, nu era dispusă să treacă atît de ușor peste cauzele morții prietenei sale. Măsura cu pași neliniștiți coridoarele mănăstirii. Se oprea din cînd în cînd, privea pe fereastră și medita asupra ororii care se întîmplase cu o noapte în urmă. Era de altfel prima care observase ochiul de geam lipsă din camera de recreere. Cineva îl spărsese. Iscusința ei de a zăbovi, a reflecta, a reconsidera un fapt, luat la prima vedere drept voință a lui Dumnezeu, a scos la lumină crima.

Au trecut ani buni de la prima noastră întîlnire cu Johnny și pînă la a doua examinare. La început îl expertizasem în grabă. Erau la rînd șapte minori din Huntsville care trebuiau văzuți. N-aveam timp să zăbovim sau să ne gîndim prea mult. În plus, în cazul lui Johnny, tabloul clinic era destul de clar. Aveam de-a face cu un schizofrenic. Din păcate, nu învățaserăm să punem în practică ceea ce îi învățam pe alții. Timp de ani de zile, le vorbiserăm studenților medicinești despre consecințele unor examinări grăbite și subliniaserăm, în mai multe ocazii, importanța unei anamneze complete. Le vorbiserăm studenților despre responsabilitatea extraordinară pe care o presupunea evaluarea delincvenților și a criminalilor, cît de ușor putea fi pus un diagnostic greșit, expediind ca

simplu sociopat un deținut cu afecțiuni majore. Totuși, eu și Jonathan procedaserăm tocmai pe dos, îngăduindu-ne să facem expertize în grabă.

Nu trebuia să fii psihiatru pentru a-ți da seama că această crimă nu era produsul unei minți criminale strălucite. La cîteva minute după sosirea poliției la mănăstire, un cuțit cu zimți, plin de sînge, a fost descoperit sub patul victimei. Nu cu mult după aceea, un al doilea cuțit, de tipul celor utilizate la tăierea cărnii, a fost găsit afară, pe aleea mănăstirii, sub o fereastră spartă. Era clar că fusese folosit la tăierea ochiului de geam. Amprentele de pe tăblia patului din chilia victimei erau identice cu cele de pe mînerul cuțitului însîngerat de sub pat, ca și cu amprentele de pe cuțitul de sub fereastră. Oricine fusese acela care o vizitase pe Sora Catherine în noaptea crimei, fie nu-i păsase că putea fi prins, fie habar n-avea ce sînt acelea amprente. Ce fel de monstru se furișase într-o mănăstire, tăiase un ochi de geam cu un cuțit pe care îl aruncase, se cățărase pînă la chilii, violase o călugăriță bătrînă și neajutorată, o înjunghiase cu un al doilea cuțit și dispăruse apoi în noapte? Ce idiot își putuse lăsa la locul faptei ambele cuțite, fără a se deranja măcar să le șteargă amprentele?

La puțin timp după descoperirea cuțitelor, Johnny Frank Garrett, un adolescent uscățiv ce locuia în apropiere, a fost arestat. Cu doar cîteva săptămîni înainte de crimă, fusese eliberat dintr-o școală de corecție, iar cu o zi în urmă fusese văzut bîntuind prin preajma mănăstirii. Curînd, s-a dovedit că amprentele lui se potriveau cu cele de pe cuțite, ca și cu acelea de pe tăblia patului.

Polițiștii care l-au interogat pe Johnny au jurat că, înainte de a-l aresta, i-au spus care-i erau drepturile, lucru consemnat și în raportul curții din Potter County. „Înainte de a fi interogat, i s-a spus că are dreptul la un avocat", însă Johnny n-a reacționat în nici un fel la această ofertă, rămînînd tăcut, cu privirea goală, timp de două ore, în fața acuzatorilor săi. Din cînd în cînd, buzele i se mai mișcau, dar nu se auzea nici un sunet. De cîteva ori, a cerut să-i vorbească unui procuror, dar cererea i-a fost refuzată. Nu era nici o grabă, avea să intre el și pe mîna procurorului! Polițiștilor nu le-a trecut prin cap (și nici avocaților solicitați ulterior să-l reprezinte pe Johnny în procesul anevoios care a urmat) că de fapt, cu mintea lui puțină și greoaie, băiatul nu făcea nici o diferență între avocat și procuror, părîndu-i-se probabil că funcția acestuia din urmă sună mai bine.

Apoi, ca din senin, spre surpriza celor care îl interogau, „suspectul" a mărturisit totul. Iată ce spune raportul tribunalului: „În cele din urmă,

acuzatul a recunoscut că a intrat în mănăstire, a spart geamul și a urcat la etaj." Abandonînd tăcerea și schimbîndu-și brusc atitudinea, Johnny a descris, cu detalii terifiante, fiecare etapă a crimei. Ce întorsătură! Polițiștii au respirat ușurați. Una dintre cele mai oribile crime din ținut se dovedise unul dintre cazurile cele mai ușor de rezolvat.

S-ar putea interpreta, cu cinism, că poliția s-a făcut dinadins că nu înțelege solicitarea lui Johnny de a vorbi cu un „procuror". La urma urmei, după ce băiatul a mărturisit, au înțeles foarte bine despre ce era vorba. Johnny vroia acum un avocat? Bineînțeles că da. Imediat a apărut un avocat din oficiu. Pe de altă parte, așa cum eu și Jonathan aveam să aflăm ulterior, nu se dovedea totdeauna simplu să-l înțelegi pe Johnny Garrett. Era un tip cu totul imprevizibil.

De pildă, potrivit rapoartelor, la puțin timp după ce și-a recunoscut vinovăția, Johnny a deconcertat din nou lumea afirmînd, cu o inocență care nu putea înșela pe nimeni, că nu are nimic de-a face cu crima. A refuzat deci să semneze declarația pe care tocmai o dăduse. Ce se întîmpla? Polițiștii și-au închipuit că băiatul se deșteptase brusc. Însă pentru oamenii legii care fuseseră martori la schimbarea subită a lui Johnny nu însemna nimic. Stenografa notase deja totul. Descrierea pe care acuzatul o făcuse, cu maximum de detalii, corespundea exact cu faptele. În plus, urmele ghetelor lui se imprimaseră în pămîntul umed de sub fereastra mănăstirii, lăsînd acolo o „semnătură" clară. Mai tîrziu, la autopsie, s-au descoperit pe corpul Sorei Catherine și fire din părul lui pubian. Ca să nu mai pomenim de amprente. Nu încăpea nici o îndoială că el era autorul crimei. Date fiind dovezile zdrobitoare împotriva lui, această din urmă declarație de inocență era pur și simplu ridicolă.

Din acel moment însă, Johnny a ținut-o pe-a lui. Pe întreg parcursul procesului a pretins că totul era o înscenare. Altcineva o omorîse pe Sora Catherine, iar el căzuse țap ispășitor. Sigur, recunoștea că bîntuise prin jurul mănăstirii cu o zi înaintea crimei. Nu negase asta nici o clipă. Îi plăcea să intre prin "locuri ciudate", cum le spunea el, să se strecoare nevăzut prin tot felul de cotloane, să fure mărunțișuri. Dar de omorît, nu omorîse pe nimeni. Era sigur de asta.

Nu era prima oară cînd se dădea vina pe el pentru lucruri pe care nu le făcuse. Încă de cînd era mic, lumea se lua mereu de el. Cineva avea tot timpul ceva să-i reproșeze. N-avea să uite niciodată momentul în care fusese trimis la școala de corecție. Profesorii îl acuzaseră că aruncase o sticlă în capul unui copil, fiind cît pe ce să-l ucidă. Johnny știa că nu el o

făcuse, dar, ca de obicei, pe el se aruncase vina. Așa i se întîmpla tot timpul. De parcă cineva care se dădea drept Johnny Garrett ar fi umblat prin lume căutînd să-l bage mereu în bucluc. Uneori chiar era convins că are o dublură. Johnny stătea în celulă, gîndindu-se că n-ar fi rău dacă ar fi pus la un detector de minciuni, ca acelea pe care le văzuse la televizor. Așa ar putea să dovedească faptul că nu el o omorîse pe călugăriță. Oricine putea spune că Johnny nu făcea astfel de lucruri. Sigur, mai făcea el cîte o prostie. Dar nu era un tip violent.

Și, într-adevăr, dacă ar fi fost supus unui detector de minciuni, Johnny ar fi trecut probabil testul cu brio. Existau momente cînd, dacă ar fi fost conectat la aparat și întrebat dacă o omorîse pe călugăriță, răspunsul lui negativ n-ar fi generat nici o indicație incriminantă.

Curții, spre deosebire de avocații lui Johnny, nu i-a fost greu să interpreteze poveștile mereu schimbătoare ale acuzatului. Era pur și simplu un mincinos. Dar să înșire asemenea baliverne! Băiatul nu părea chiar atît de retardat. Ar fi putut să-și dea seama că nimeni nu-l mai credea dacă își schimba poveștile atît de des. Cînd declara că e vinovat, cînd că nu e... Ar fi avut mai multe șanse dacă și-ar fi recunoscut fapta, ar fi regretat-o și ar fi cerut clemența curții. La urma urmei, n-avea decît șaptesprezece ani. Tinerețea lui, plus cîteva remușcări ar fi putut să-i înmoaie pe jurați și pe judecător. Dar să violezi, să ucizi cu bestialitate o călugăriță, să-ți lași amprentele peste tot și apoi să negi totul – asta era prea de tot. Johnny Frank Garrett, hoț, violator, ucigaș, mincinos, nu era nebun. Era doar malefic.

Verdictul a fost clar, iar sentința, nemiloasă: condamnare la moarte. Johnny a fost trimis la Huntsville, unde urma să-și aștepte execuția. Așa stăteau lucrurile în 1986, cînd, împreună cu Jonathan, am vizitat închisoarea din Texas pentru prima oară. În momentul în care l-am examinat pe Johnny, făcusem deja expertize unor deținuți violenți din mai multe state, printre care Connecticut, Florida sau California, și ne puteam apuca să scriem lejer un *Ghid Michelin al centrelor de detenție din Statele Unite care găzduiesc condamnați la moarte.*

CAPITOLUL 16

În următorii patru ani, Johnny Garrett a făcut mii de pași prin celula sa, discutînd cu vocile din mintea lui și așteptîndu-și execuția. Așteptînd și iar așteptînd. Johnny se afla cu trupul în celula din Huntsville, dar de fapt nu era acolo. Trăia undeva departe, într-un univers propriu, populat de indieni, naziști și rude decedate.

Cît despre gardieni sau ceilalți deținuți, ei îl lăsau cu plăcere în lumea lui. Johnny era un tip mult prea imprevizibil. De obicei se purta bine. Se puteau scurge luni de zile fără nici un incident, pentru ca, brusc, cineva sau ceva să-l scoată din sărite. Era suficient ca vreun martor să fie de față la explozia de furie a băiatului, pentru a-l ocoli apoi pe veșnicie. Nu puteai ști niciodată ce-l irita pe Johnny. La un moment dat, un gardian a spus ceva – nimeni nu-și mai amintește ce – și, la cîteva secunde, un aparat de radio a zburat chiar spre capul lui. Doar zăbrelele celulei lui Johnny au schimbat traiectoria proiectilului ce ar fi înregistrat o a doua victimă în cazierul băiatului. A doua zi, cînd a fost chemat în fața comitetului disciplinar, Johnny a negat totul. Și, în mod bizar, chiar părea să creadă ceea ce spunea.

În 1986, cînd eu și Jonathan am sosit în Huntsville și l-am testat prima oară pe Johnny, gardianul care l-a însoțit pînă în camera de examinare ne-a șoptit: „Vedeți că tipul e cam ciudat." Deținuții trebuie să fie cu adevărat ciudați pentru ca gardienii să bage de seamă.

O dată cu apariția thorazinei și a medicamentelor din aceeași gamă, o dată cu treptatul declin al sistemului de spitalizare de stat, închisorile au devenit adevărate stabilimente depozitare de bolnavi psihic. Oameni agresivi, cu tulburări mintale serioase, care, cu doar cîțiva ani în urmă, și-ar

fi trăit restul zilelor în spitalele de psihiatrie, mormăind fără șir pentru ei înșiși sau făcînd mare tărăboi, zăceau acum prin închisori sau adăposturi cu rol de instituții psihiatrice publice. Fiindcă atît de mulți bolnavi de acest gen ajung în închisori, paznicii care au grijă de ei au căpătat destulă experiență clinică – chiar mai multă, uneori, decît psihiatrii rezidenți. Obișnuindu-se treptat cu o asemenea "clientelă", chiar și manifestările cele mai ciudate încep să li se pară normale.

Nu și în cazul lui Johnny, totuși. El le păruse poate sănătos judecătorului și juraților care-i dăduseră sentința, dar nu și gardienilor experimentați din Huntsville. Asta era destul de edificator. Precauția lui Johnny depășea cu mult orice suspiciuni normale printre deținuții condamnați la moarte. El n-avea încredere în nimeni, în nici unul dintre avocații săi. (La drept vorbind, așa cum avea să se dovedească, nici nu erau toți de încredere.) Johnny auzea voci. Și nu doar le auzea, ci și conversa cu ele. Se certau uneori și scandalul îi scula din somn pe ceilalți condamnați. „Du-te la culcare, idiot nebun ce ești!" îi strigau ei. Alteori, Johnny devenea el însuși acele voci; se transforma în șeful de trib Yoni Red Eagle sau într-un comandant nazist. Vecinii lui se obișnuiseră deja cu personajele și știau de-acum cu cine au de-a face. „Mai tacă-ți gura aia spurcată, nazist nenorocit!", „Dacă nu încetezi, Mare Șef, o să-ți vîr știu eu unde una din săgețile alea!" veneau strigăte din celulele cele mai îndepărtate. Din fericire, incursiunile lui Johnny pe Tărîmul Plăsmuirilor nu erau chiar atît de frecvente. În cea mai mare parte a timpului, rămînea un puști naiv, un băiat de la țară care nu se maturizase deloc după uciderea Sorei Catherine.

Johnny era unul dintre puținii deținuți ale cărui halucinații și paranoia îl făcuseră pe psihiatrul închisorii să-l diagnosticheze drept schizofrenic. Iar cînd psihiatrul unui penitenciar pentru condamnați la moarte califică astfel un deținut, poți fi sigur că omul e cu adevărat foarte, foarte bolnav. Doctorul i-a prescris thorazin, dar medicamentul s-a dovedit ineficient. Nici o altă substanță chimică încercată de medic n-a făcut să dispară vocile pe care le auzea Johnny.

Un psihiatru de închisoare este totdeauna sfîșiat între datoria sa față de stat și jurămîntul lui Hipocrat. Dacă un condamnat este declarat nebun, el nu mai poate fi executat. Iar dacă doctorul îl tratează și-l însănătoșește, pacientul e apt pentru execuție. Prin urmare, cum ar putea medicul să interpreteze sintagma din jurămînt care spune: „Și mai presus de toate, să nu faci rău." E aici o dilemă destul de serioasă. În cazul lui Johnny, psihiatrul a ales să-l trateze, dar, de vreme ce medicația nu a dat roade, doctorul nu

s-a împovărat cu vina de a grăbi sfîrșitul pacientului. Avea deci conștiința împăcată.

Eu și Jonathan n-am venit la Huntsville doar pentru a-l vedea pe Johnny Garrett. El era numai unul dintre cei peste treizeci de ucigași americani care fuseseră condamnați la moarte înainte de a împlini optsprezece ani. Aveam să expertizăm paisprezece dintre acești tineri, în închisori din toată țara.

În anii în care ne-am ocupat de evaluarea criminalilor, nu prea ne-am întîlnit cu imaginea hollywoodiană a ucigașului cu sînge rece, care își face armă din coada periuței de dinți și apoi îi amenință pe gardieni, în rolul cărora joacă întotdeauna doar actori albi (nici paznicii închisorilor nu prea corespund cu imaginea lor din filme, dar asta e altă poveste). În loc de tipi duri, precum cei întrupați pe ecran de Jimmy Cagney sau Robert Mitchum, ne-am trezit mai degrabă, în vizitele noastre prin închisori, în compania unei pleiade de rataţi, indivizi jalnici, majoritatea retardați, afectați cerebral sau pe jumătate nebuni. Cu mult înainte de a ajunge după gratii, părinții lor – la fel de limitați, primitivi și impulsivi ca și ei – i-au crescut în singurul mod pe care-l știau. I-au bătut, i-au abuzat sexual, i-au vîndut în schimbul drogurilor, pentru bani sau pentru hrană. I-au neglijat și uneori chiar au încercat să-i ucidă. Acești așa-numiți părinți au pregătit scena pe care actualii condamnați își jucau acum ultimul act. Pretutindeni în trecutul lor se ascundeau adevărate drame. Copii care fuseseră ținuți deasupra ferestrelor deschise, care fuseseră amenințați cu pistolul sau cuțitul, cărora li se dăduse foc, dar care, în ciuda tuturor eforturilor de a fi exterminați, supraviețuiseră pentru a perpetua, la maturitate, violența pe care o suferiseră. Se încetățenea o anume tradiție, dusă mai departe din generație în generație. Statul, acum, nu făcea decît să sfîrșească, *in loco parentis*, ceea ce tații și mamele se străduiseră să le facă în copilărie.

De-a lungul studiului nostru asupra condamnaților adulți, eu și Jonathan am aflat, spre surprinderea noastră, că în unele state minorii puteau fi condamnați la moarte. Erau locuri unde un copil care avea peste treisprezece ani putea primi pedeapsa capitală, iar în alte state nici măcar nu exista limită inferioară de vîrstă. Ce fel de copii, ne-am întrebat, puteau decădea atît de teribil pentru a primi o asemenea sentință? Ne-am decis să aflăm răspunsul la această întrebare. De vreme ce Texasul, încă de la începutul anilor '80, avea cel mai mare număr de condamnați minori din

întreaga Americă, era evident că acesta era locul de unde trebuia să începem. Johnny a fost doar unul dintre cele paisprezece cazuri studiate de noi.

Foarte multă lume nu cunoaşte faptul că Statele Unite au instituit pedeapsa cu moartea pentru minori. E una dintre puţinele ţări din lume unde e posibilă o asemenea sentinţă. În toate ţările Europei occidentale, pedeapsa cu moartea, atît pentru adulţi, cît şi pentru copii, a fost de mult abolită. Iar în majoritatea ţărilor unde mai există, nu poate fi aplicată condamnaţilor sub optsprezece ani. În 1983, Baroul American a adoptat o rezoluţie ce se opunea, „în principiu, pedepsei capitale în cazul persoanelor minore". Şi totuşi, pedeapsa cu moartea a rămas operaţională în multe state. La momentul studiului nostru, peste treizeci de minori îşi aşteptau execuţia în cincisprezece state, de la New Jersey şi Pennsylvania în est, pînă la Florida în sud şi Texas în vest. Statele Unite se pot compara în această privinţă cu doar cîteva ţări africane, cu Iranul şi cu o insulă sau două din Caraibe.

Curtea Supremă a proclamat principiul „standardelor decenţei", concept conform căruia se presupune că asemenea sentinţe nu vor fi duse la îndeplinire niciodată. La urma urmei, prea puţini minori, criminali sau nu, se gîndesc la pedeapsa capitală atunci cînd comit fapta. Deşi noţiunea a rămas probabil în Codul Penal, în speranţa descurajării impulsurilor criminale, e o iluzie deşartă şi, aşa cum am constatat, nu are nici o influenţă asupra comportamentului infracţional.

Într-o perioadă de numai douăsprezece luni, la mijlocul anilor '80 – interval care a coincis cu începerea studiului nostru asupra condamnaţilor minori – în America au fost executaţi trei tineri (dintre care doi în Texas) ale căror crime fuseseră judecate şi condamnate pe vremea cînd erau încă minori. Anterior anului 1985, ultima persoană executată pentru o crimă săvîrşită înainte de majorat a fost James Andrew Echols. James, un tînăr negru, a murit pe scaunul electric, în Texas, pe 7 mai 1964, condamnat pentru violarea şi uciderea unei femei albe. Astfel, Texasul se poate „lăuda" cu performanţa de a fi încheiat o epocă a execuţiilor minorilor şi de a fi inaugurat-o pe următoarea.

Mă îndoiesc că eu sau Jonathan vom uita vreodată prima noastră întîlnire cu Johnny Garrett. Era însăşi caricatura unui bolnav mintal: deşirat, cu părul lung răvăşit, cu barba şi mustaţa în dezordine, cu o privire întunecată, înfricoşătoare.

Avînd în vedere recordul draconic al Texasului, ne așteptam ca tinerii condamnați de aici să-și exteriorizeze teama sau măcar o ușoară neliniște. N-am zărit însă nimic din toate astea la Johnny. Misticul feroce care a apărut înaintea noastră exprima mai multă preocupare pentru starea lui spirituală decît față de perspectiva dispariției sale fizice. Johnny, așa cum aveam să aflăm, își crease propria-i religie, lipsită de Dumnezeu și pentru care el era propriul Mîntuitor. (Ca fapt divers, maică-sa era adeptă a Martorilor lui Iehova.) Johnny ne-a explicat că era ceea ce el numea un „Odios". (Și eu și Jonathan ne-am străduit să rămînem serioși.) Un „Odios", ne-a spus Johnny, era un adorator al zeului scandinav Odin. Băiatul se socotea totodată arian și un mare admirator al lui Hitler. Holocaustul, a declarat el, nu reprezenta decît o invenție a evreilor. Și, chiar cînd credeam că am priceput care erau convingerile lui, Johnny ne-a aruncat încă o informație menită să ne deconcerteze. Se credea de asemenea un membru al tribului Cherokee.

„Cum adică, Johnny?" l-am întrebat eu. "Spune-mi mai multe despre asta."

„În interiorul meu, îi spun jumătății albe să se ducă naibii", a explicat el. Habar n-aveam despre ce vorbea. Fiind presați de timp, nici măcar n-am încercat să lămurim subiectul. O grămadă de alți deținuți așteptau să fie expertizați. Pe vremea aceea, eu și Jonathan aveam prostul obicei de a lua drept "păiavrăgeală" ceea ce nu înțelegeam din poveștile pacienților. Și astfel, în timp ce Johnny se pregătea să-și interpreteze rolurile și să ne spună cine era el de fapt, noi n-am făcut decît să-l alungăm din scenă.

În timpul examinării, Johnny s-a oprit de cîteva ori, amuțind și privind înapoi, de parcă ar fi ascultat ceva numai de el auzit. "Johnny, te porți de parcă ai auzi unele voci inexistente", m-am aventurat eu. Asta e una dintre cele mai tîmpite afirmații pe care le poate face un psihiatru. Am scos-o de atunci din repertoriu, din motive lesne de înțeles.

Johnny a scuturat cu putere din cap: nu, nu, nu.

„Vrei să spui că nu auzi voci inexistente?"

„Bineînțeles că nu. Vocile sînt reale!"

„Ce spun ele?"

„Mă învață ce să fac."

„De exemplu?"

„Nu pot să vă spun."

„Știi cine sînt?"

Johnny s-a oprit, privind împrejur.

„Ale cui sînt vocile?"

„O aud acum pe mătușa Barbara." Tonul vocii lui se mai îmblînzise. „Îmi spune să am încredere în voi. Să mă las pe mîna voastră."

Mulți oameni care se simt singuri și speriați găsesc alinare în conversații imaginare. Ne-am grăbit atunci să calificăm vocea mătușii ca pe un fenomen normal, explicabil. În ciuda aprobării mătușii Barbara de a sta de vorbă cu noi, în mijlocul poveștilor despre copilăria lui, Johnny amuțea brusc și rămînea așa, privind în gol. În acele momente, trăsăturile i se înăspreau și în ochi începea să-i licărească furia pe care o zărisem la început. Oare mătușa Barbara se răzgîndise? Îi spunea acum lui Johnny să-și țină gura?

Cu precauție, ne-am apropiat în cele din urmă de subiectul crimei. Spre surprinderea noastră, Johnny nu s-a lăsat intimidat de întrebări. Explicația lui a venit imediat, cu claritate. Altcineva o ucisese pe Sora Catherine, cineva care era acum liber, dincolo de zidurile acestei închisori; el era doar țapul ispășitor. Mai mult, îl știa pe făptaș, dar nu putea să-l dea în vileag. Dacă ar fi făcut-o, familia lui ar fi avut de suferit. De fapt, spusese deja prea mult.

Tabloul diagnosticului părea limpede. Iluzii, halucinații, senzația de a fi controlat din afară. Jonathan și cu mine am fost convinși că Johnny era schizofrenic. De data asta, eram și noi de acord cu psihiatrul închisorii.

Obținerea unei mărturii din partea lui Johnny Garrett nu avea să fie deloc o treabă ușoară. O voce din interiorul lui intervenea tot timpul. Băiatul începea să vorbească, apoi se oprea, părînd că se gîndește la ceva. Era o veritabilă artă să depășești aceste obstacole – artă pe care, pe vremea aceea, n-o stăpîneam prea bine.

„Vorbește-ne despre copilăria ta, Johnny." Era o întrebare destul de simplă; vocile i-au permis să răspundă.

„Cînd m-am născut, cei de la asistența socială au vrut să mă ia de-acasă. Au zis că mama nu era aptă să mă crească."

„De ce?"

„Avea niște crize din-alea de nervi."

Am aflat că, între accesele de nebunie, mama lui se însoțea cu o serie de parteneri impulsivi – unul mai violent decît celălalt față de ea și copilul ei. Am aflat de asemenea că, atunci cînd era foarte mic și maică-sa

fusese internată la psihiatrie, Johnny a fost lăsat în grija bunicilor. Un aranjament care părea benefic. Însă la vîrsta de trei ani și jumătate, Johnny a fost revendicat de maică-sa, ieșită recent din spital. S-a declanșat atunci un lung proces pentru custodia lui și, de-a lungul întregii copilării și adolescențe, băiatul a fost cîștigat cînd de mamă, cînd de bunici.

Johnny a avut o grămadă de tați. Pentru a le ține socoteala, el i-a numerotat cronologic, de la 1 la 4. Nu mai era sigur care dintre ei îi fusese tatăl biologic. Unii ziceau că tatăl lui adevărat era numărul 1, alții ziceau că numărul 2. Cel dintîi, un tip sălbatic, nu stătuse prea mult prin preajmă și Johnny se considerase norocos să scape de accesele lui de furie. „O bătea pe mama și pe frate-miu... Îi pocnea cu bîta de baseball... Îi plăcea să bată femeile. L-am văzut eu." Vorbind despre tatăl numărul 1, Johnny socotea că scăpase ușor comparativ cu fratele lui. Cu ceilalți trei tați, însă, lucrurile nu mai stătuseră chiar așa.

„Tatăl al doilea mă snopea în bătaie cînd eram mic. Am și acum semne pe fund. Cică m-ar fi pus pe o sobă încinsă, fiindcă nu mă opream din plîns."

„Putem să vedem și noi urmele?"

Johnny a încuviințat, s-a aplecat și și-a dat pantalonii jos. O cicatrice profundă, de vreo opt centimetri lungime și vreo doi lățime, pornea diagonal, de la anus pînă la mijlocul fesei stîngi – un șanț lucios, unde mușchiul și carnea arsă se sudaseră de-a lungul vremii.

Urmele de pe spatele și de pe brațele băiatului demonstrau de asemenea natura relației sale cu tații lui de împrumut. De la numărul 3 avea însă urme nu doar pe corp, ci și în suflet, afectîndu-i pentru totdeauna structura interioară. Acum, pe un ton ce mi-i amintea pe acela al Mariei Moore, Johnny povestea ce i se întîmplase atunci cînd cel de-al treilea tată se mutase în rulota mamei lui.

„Într-o zi, a venit acasă cu un prieten. Mama era la muncă. Frații mei mai mici dormeau. Fratele mai mare era la un unchi. Tocmai ajunsesem acasă. Aveam o pisică cu pui. I-am auzit pe pisoi miorlăind. L-am găsit pe unul dintre ei în grădină. L-am luat de acolo și l-am dus în coș. Cînd m-am aplecat să-l pun înăuntru, a apărut."

„Cine?"

„Tatăl vitreg. Cel de-al treilea. Era cu un amic. M-a pus să aleg. Ori le-o sug, lui și amicului, ori mă omoară în bătaie." Johnny a făcut o pauză și și-a dres vocea. „Mi-au băgat-o în gură."

Incoerența și nebunia se topiseră. Spunîndu-și povestea, Johnny vorbea acum limpede și desluşit.

„S-a întîmplat de mai multe ori, sau a fost singura dată?"

„O făcea de cîte ori avea ocazia. Venea să mă ia de la școală. Mă ducea acasă. Mă punea să mă dezbrac." Brusc, vocea a început să i se înece. Johnny n-a mai putut continua. S-a oprit și a tras adînc aer în piept.

„Mă punea să mă aplec pe podea... Să depărtez picioarele, și așa mi-o băga... mă regula în fund."

Cuvintele îmi erau familiare. Billy îmi povestise cam același lucru.

De fapt, în deceniul care a trecut de cînd l-am văzut prima oară pe Johnny, am întîlnit o mulțime de bărbați violenți a căror furie putea fi pusă pe seama sodomizării lor timpurii, a experiențelor traumatice din copilărie.

Nu știam ce să-i spun.

În cele din urmă, Johnny a rupt tăcerea: „După divorț, ei au continuat să vină."

„Care ei?"

„Diverși tipi. Numărul 3 își aducea cu el prietenii. Făceau și filme."

„Filme? Ce fel de filme?"

„Aveau o cameră video. Unuia dintre filme i-au spus: *Fratele mai mare o ia la dos.*"

Nu puteam rosti un cuvînt. Din fericire, n-am fost nevoită să vorbesc, căci Johnny a continuat. „Foloseau și animale. Făcuseră un film în care o femeie se împreuna cu un măgar."

„Imposibil", am spus eu, de parcă asemenea lucruri mi-ar fi fost cunoscute.

„Ba e posibil!" a replicat Johnny cu tărie. Era evident pentru el că nu știam nimic despre filmele porno. „I-au ridicat întîi picioarele din față. Femeia stătea pe spate în pat. Și pe urmă l-au aplecat peste ea." Apoi a adăugat, ca pentru a-mi suplimenta educația în domeniu: „Foloseau așa tot felul de animale."

Am încercat să adopt un ton nonșalant în timp ce puneam întrebări despre lucruri pe care nu numai că nu le învățasem la Yale, dar nici măcar nu credeam că există în realitate.

„Johnny, tu ai apărut vreodată în filmele acelea?"

„Nu cu măgarul. Dar era un dulău mare. Un mascul. L-au pus să mă reguleze. Au făcut fotografii."

Și din nou tăcere. M-am decis să sar peste detalii.

„Cine mai apărea în filmele acelea?" am întrebat. Aveam nevoie de dovezi.

„Mi-amintesc de o prostituată brunetă. O numeau Sunshine... Am văzut copii nu mai mari de șapte ani făcînd sex cu adulți." Johnny nu știa numele acelor adulți. „Nu le arătau fețele. Doar copiii se vedeau."

Deci identitatea maturilor era protejată. Numai copiii erau expuși. Ce-mi spunea Johnny părea verosimil. Am asistat o dată la o prelegere ținută de un agent FBI. Vorbea despre teama de care sînt chinuiți toată viața copiii folosiți în filmele pornografice, despre faptul că identitatea lor și perversiunile la care au fost obligați puteau ieși în orice moment la lumină.

„N-ai spus nimănui toate astea?"

„Nu, mi-a fost rușine."

Johnny era mai înspăimîntat de a fi recunoscut în filmele pe care le făcuse în copilărie decît de execuția care îl aștepta. Nu le spusese nici avocaților săi despre acele casete video.

Johnny nu era primul condamnat la pedeapsa capitală – și nici ultimul pe care eu și Jonathan aveam să-l vedem – care prefera moartea în locul dezvăluirii trecutului său. La sfîrșitul examinării noastre, i-am cerut lui Johnny să-mi permită să-i spun avocatului său ce îmi povestise. Johnny însă a ezitat. "Ar putea fi de ajutor în instrumentarea cazului", l-am încurajat eu.

Dar el nu părea deloc convins.

„S-ar putea să profite de asta ca să mă umilească", a venit răspunsul lui Johnny.

„Nu-i adevărat, nu se va întîmpla așa. Avocatul va folosi totul cînd va face apel pentru tine", l-am asigurat eu. Cu răbdare, i-am explicat că judecătorul ar trebui să știe despre aceste filme porno în momentul procesului, putîndu-i sluji drept circumstanțe atenuante. Încă nu era prea tîrziu. I-am spus că putea avea încredere în avocat, care va folosi informațiile nu pentru a-l umili, ci doar pentru a-i salva viața. Fără prea mare entuziasm, Johnny a fost de acord în cele din urmă să-i dezvălui avocatului secretele copilăriei lui. Cînd am plecat, i-am dat din nou toate asigurările că se putea încrede în avocatul său.

Însă m-am înșelat. De fapt, am avut dreptate și m-am înșelat deopotrivă. Avocatul lui Johnny n-a făcut publice umilințele la care fusese supus clientul

său; le-a ţinut secrete. Însă m-am înşelat crezînd că omul avea să le folosească pentru a-l ajuta pe Johnny. Avocatul desemnat să-l apere a ţinut totul atît de secret, încît, după cîte mi-am dat seama, nu s-a deranjat nici măcar să citească raportul meu. Tot ce consemnasem acolo – leziunile cerebrale, psihoza, tortura, abuzurile şi pornografia la care fusese supus Johnny – ar fi trebuit adus în discuţie la proces, dacă nu pentru a-l declara nevinovat, cel puţin pentru a-i comuta sentinţa. Era vorba de chestiuni esenţiale pentru un apel juridic. Dar avocatul n-a făcut uz de nimic din ce îi dădusem. A pus probabil raportul meu printre celelalte hîrtii din dosarul cazului, uitînd rapid de el. Tot ce ar fi putut fi de vreun folos în proces a rămas necunoscut, închis în dosarul unui avocat din oficiu şi în mintea bolnavă a lui Johnny.

CAPITOLUL 17

Timp de doi ani, secretele lui Johnny au zăcut netulburate în dosarul avocatului. Nimeni n-a știut ce i se întîmplase băiatului și, prin urmare, nimănui nu i-a păsat prea mult de el. În tot acest timp, singurul care s-a mai gîndit la cazul lui Johnny a fost guvernatorul Texasului. Dintr-un motiv sau altul, printre cele o sută și ceva de sentințe de pe biroul său care așteptau să fie semnate, cea a lui Johnny i-a atras atenția. Sau poate că omul a dat pur și simplu cu banul. Oricare ar fi explicația, guvernatorul a găsit de cuviință să semneze într-o zi decretul de executare a sentinței, care urma să fie pus în aplicare pe 6 octombrie 1988.

Pe 6 septembrie 1988, la doi ani și două luni după ce eu și Jonathan îl expertizaserăm pe Johnny și cu o lună înainte de ziua în care era programată execuția, am primit un telefon de la cineva care s-a prezentat drept avocatul lui Johnny Garrett. Mă întreba dacă puteam pregăti o depoziție scrisă, pe baza descoperirilor în urma evaluării clinice. Am răspuns fără entuziasm, totuși politicos, că o voi face, dar că aveam nevoie de ceva timp pentru a-mi reîmprospăta memoria și a-mi revedea notițele din acea perioadă. Îi puteam da o schiță într-o săptămînă sau două, cel mult trei.

Se pare însă că nu înțelesesem bine situația, mi-a spus avocatul. Decretul de executare a sentinței era semnat. Peste trei săptămîni, Johnny ar fi fost deja mort. În aceste condiții, depoziția trebuia făcută acum sau niciodată.

Dar de ce naiba așteptase doi ani pentru a mă suna? am întrebat, iritată. Raportul inițial, cu toată documentația, îi fusese trimis avocatului lui Johnny în 1986. Alăturaserăm acolo și o scrisoare, în care ne ofeream sprijinul. Johnny era cel mai afectat și abuzat minor expertizat vreodată de noi și făcusem tot ce-mi stătuse în putință pentru a-i da de înțeles asta avocatului său.

Pînă la urmă am acceptat. Bărbatul care mă sunase acum nu era același avocat căruia îi trimisesem raportul. După toate aparențele, cel dintîi nu ridicase nici un deget în sprijinul cazului, de la expertiza noastră și pînă în clipa în care guvernatorul semnase condamnarea la moarte. În acel moment, cazul lui Johnny a fost transferat la Clinica Pedepsei Capitale din cadrul Universității Texas. Vocea de la celălalt capăt al firului aparținea unui avocat din cadrul acelei clinici. Petrecuse cele patru zile de cînd i se predase cazul citind cu grijă fiecare filă din dosar, pentru a găsi motive care să-i justifice un apel de ultimă oră. Astfel descoperise – o întîmplare și un noroc – raportul întocmit de mine cu doi ani în urmă, și decisese să mă sune. De fapt, dacă n-ar fi fost zelul lui, Johnny ar fi murit pe 6 octombrie 1988, îngropînd cu sine secretele lui și descoperirile noastre.

Ce relevanță au avut aceste descoperiri clinice pentru cazul lui Johnny? Leziunile cerebrale îi afectaseră sever puterea de judecată, ca și capacitatea de a-și controla comportamentul și a evalua consecințele lui. Era de asemenea psihotic. Lua fantezia drept realitate, se simțea îngrozitor de amenințat fără nici un motiv și se năpustea asupra dușmanilor reali sau imaginari. Cît de responsabil putea fi un astfel de om pentru actele lui violente?

Din cele mai vechi timpuri, aproape toate societățile civilizate îi absolvă de responsabilitate pe indivizii alienați mintal. Johnny, cu halucinațiile, iluziile și paranoia lui extremă, era clar bolnav – chiar și psihiatrul închisorii o recunoscuse. În plus, abuzurile la care fusese supus în copilărie ar fi trebuit folosite în proces pentru obținerea unor circumstanțe atenuante. Nu eram siguri de ce nebunia lui Johnny se manifestase prin violarea și uciderea unei bătrîne călugărițe; asta avea să rămînă un mister timp de încă patru ani. Date fiind repetatele abuzuri sexuale din partea „tatălui numărul 3", ne-am fi așteptat ca victima lui Johnny să fie un bărbat. Dar indiferent de ceea ce îl influențase în alegerea victimei, însăși natura crimei spunea destule despre starea mintală a făptașului. Nu trebuie să ai pregătire psihiatrică pentru a-ți da seama că violarea și uciderea unei călugărițe în vîrstă nu e tocmai un lucru normal.

Am menționat toate aceste chestiuni – leziunea cerebrală, psihoza și abuzurile – într-o depoziție de cinci pagini, alcătuită în grabă. La douăzeci și patru de ore după telefonul avocatului, documentul era în drum către Texas. Depoziția se încheia cu un paragraf ce preciza că eu și Jonathan „eram gata să depunem mărturie și să fim interogați în privința conținutul

acestei depoziții, în cazul în care lui Johnny Garrett i se va aproba o nouă audiere în vederea comutării sentinței".

În cazurile implicînd pedeapsa capitală, *no news is good news* (dacă nu ai nici o veste, înseamnă că e de bine). Cînd a venit – și apoi a trecut – ziua de 6 octombrie 1988, iar numele lui Johnny n-a apărut în presă, am respirat cu toții ușurați. Deși n-am mai vorbit niciodată cu acel avocat, am presupus că omul reușise să obțină cel puțin o amînare a execuției. Au trecut și anii următori, 1989, apoi 1990; fiindcă n-am mai primit nici o veste, ne-am închipuit că sentința de condamnare la moarte fusese comutată, și deci nu va mai fi nevoie de mărturia noastră într-o audiere sau un eventual nou proces. Am presupus, ne-am închipuit... Însă cazul lui Johnny ne-a învățat că nu e bine să umbli cu presupuneri atunci cînd e vorba de pedeapsa capitală.

În următorii trei ani, de cîte ori mă gîndeam la Johnny Garrett (ceea ce se întîmpla destul de rar), mi-l imaginam ducîndu-și zilele într-o instituție pentru nebuni criminali, cu fanteziile lui mesianice și părul crescîndu-i tot mai lung și mai lung. Mă bucuram că dezvăluirile noastre clinice fuseseră de ajutor măcar unuia dintre cei paisprezece subiecți ai studiului nostru asupra minorilor condamnați la moarte.

Între timp, eu și Jonathan am învățat o sumedenie de lucruri. Am aflat mai multe despre personalitatea multiplă, scepticismul nostru vizavi de această disfuncție dispărînd treptat. Marie Moore ne convinsese că e o tulburare psihică reală, deși noi credeam că fenomenul apare destul de rar. Au fost niște ani foarte plini, erau atîtea lucruri de făcut și de învățat, încît rareori mai aveam răgaz să privim înapoi. La urma urmei, ne-am spus, personalitatea multiplă era o afecțiune puțin comună. Probabil că, în studiile noastre, nu o trecuserăm prea des cu vederea. Asta presupuneam noi.

În 1991, emisiunea televizată „48 de ore" a dedicat o ediție minorilor condamnați la moarte. Pe ecran a apărut nimeni altul decît Johnny Frank Garrett. Eu ratasem emisiunea, în schimb ea fusese văzută de Barbara Bard, cea care conducea expertizarea educațională a minorilor ce primiseră pedeapsa capitală. A doua zi dimineață, la Bellevue a sunat telefonul. Era Barbara.

„Dorothy, cred că ne-a scăpat ceva..."

Fraza asta îmi devenise familiară. Barbara mi-a explicat că Johnny Garrett pe care îl văzuse cu o zi în urmă la televizor n-avea nimic de-a face cu persoana pe care o întîlnise la Huntsville. Acum avea ochii holbaţi şi o cu totul altă atitudine. Arăta complet diferit de tipul pe care îl examinaserăm cu cinci ani în urmă. Barbara fusese şocată şi de insistenţa cu care Johnny îşi afirma nevinovăţia.

„Cred că avem de-a face cu o personalitate multiplă", a conchis ea.

La puţin timp după aceea, m-a sunat şi Jonathan. Ne-a plăcut întotdeauna să ne tachinăm în legătură cu unele observaţii pe care unul din noi le-a făcut pe marginea unui caz, iar celălalt le-a trecut cu vederea.

„Dorothy, am dat-o-n bară", a izbucnit el, cu oarecare satisfacţie în glas. Eu eram psihiatrul, deci mie îmi scăpase un element fundamental. Pregătindu-se pentru un seminar, Jonathan revăzuse toate datele clinice pe care le adunaserăm împreună în studiul nostru asupra condamnaţilor la moarte. Reluînd rapoartele psihiatrice şi neurologice în lumina celor de curînd aflate despre personalitatea multiplă, tabloul clinic al lui Johnny începuse să arate altfel. Simptome precum pierderea cunoştinţei sau lacune de memorie, pe care amîndoi le interpretaserăm ca semne ale unei posibile epilepsii psihomotorii, au început să semene mai degrabă cu nişte accese disociative. Alte simptome – halucinaţiile auditive, convingerea lui Johnny că era cînd nazist, cînd membru al tribului Cherokee – pe care le puseserăm iniţial pe seama schizofreniei au început să contureze tot mai evident personalitatea multiplă. În acest context, chiar şi fraza lui Johnny: „Îi spun jumătăţii albe să se ducă naibii" a început să capete o semnificaţie. Am revăzut toate înregistrările discuţiilor cu Johnny. Am făcut rost de caseta cu emisiunea „48 de ore" şi am privit acolo un personaj pe care abia dacă l-am recunoscut, un Johnny cu totul schimbat. Era clar că, în cazul lui Johnny Frank Garrett, nu avusesem în vedere diagnosticul de personalitate multiplă.

Şi, în fond, ce era cu asta?

Johnny rămînea un pacient psihotic, afectat cerebral, şi acest lucru îl menţionasem. Existau o mulţime de dovezi că tînărul pierdea adesea contactul cu realitatea, iar Jonathan demonstrase că, din punct de vedere neurologic, creierul lui nu funcţiona normal. Aşadar, ce mai putea însemna dacă, în plus, suferea şi de personalitate multiplă? Sigur, asta ar fi explicat anumite aspecte ale comportamentului său. Ar fi explicat schimbările lui bruşte, faptul că acum îşi mărturisea crima iar în clipa următoare susţinea că e nevinovat. Ar fi explicat poveştile lui cu tribul Cherokee şi comandantul nazist. Întrebarea era dacă diagnosticul de personalitate multiplă l-ar fi

putut ajuta în acest moment pe Johnny. Era oare cazul să le împărtășim avocaților lui presupunerile noastre din urmă?

Avocații aveau deja la dosar o vastă documentație privind psihoza și leziunile cerebrale ale clientului lor. Nici nu era nevoie de un psihiatru pentru a vedea cît de nebun era Johnny. Toată lumea știa că indivizii afectați mintal nu erau omorîți, prin urmare viața lui Johnny nu putea fi în pericol. Ce rost mai avea să tulburăm apele? Mi se părea că a-l examina încă o dată ar fi fost mai degrabă un exercițiu academic decît un serviciu pe care i-l puteam aduce. Am decis deci să lăsăm lucrurile cum erau. Chiar dacă am fi dovedit că Johnny suferea de personalitate multiplă, șansele lui de tratament în închisoare ar fi fost minime. Era poate preferabil să se creadă că diagnosticul pus de psihiatrul închisorii era cel bun.

Și încă o dată, Johnny mi-a ieșit din minte. Cînd se întîmpla să mă mai gîndesc la el, o făceam pentru a regreta faptul că nu-l ghicisem de la prima expertiză.

Pe 8 ianuarie 1992, a apărut un scurt articol pe ultima pagină a ziarului *New York Times*. Mi-a atras atenția fiindcă, pentru prima oară de foarte mulți ani, guvernatorul Texasului amîna punerea în aplicare a unei sentințe de condamnare la moarte. Conform notiței din ziar, această acțiune, aproape fără precedent, se întîmplase în chip de răspuns la un apel făcut de Papa Ioan Paul al II-lea. Intervenția Papei era cu atît mai specială și mai generoasă, cu cît deținutul în cauză nu era catolic și, în plus, ucisese o călugăriță.

Guvernatorul Texasului se confrunta cu o dilemă. Conform rapoartelor pe care le citise, condamnatul nu era, evident, în toate mințile. Statul fusese pe cale să execute un nebun, pentru un act comis înaintea majoratului. Dacă existase vreodată un caz care să merite clemență, atunci cazul lui Johnny era acela. Pe de altă parte, Texasul rămăsese statul care nu accepta jumătăți de măsură și se întrecea cu Florida pentru cel mai mare număr de criminali executați de la reinstituirea pedepsei cu moartea în Statele Unite, în 1976. Nici un guvernator al Texasului care arătase clemență în această problemă nu fusese reales vreodată.

Dar poate că exista un alt mod de a rezolva lucrurile, de a face ceea ce trebuie, menținînd totodată reputația unui stat al legii și ordinii. Guvernatorul s-a decis să convoace o comisie de clemență – un fel de al doilea juriu – care să hotărască, după audierea tuturor argumentelor pro și contra, dacă era cazul să-l cruțe sau nu pe condamnat. Astfel, nimeni nu-l

mai putea acuza pe guvernator de indulgență față de criminalitate. Care era gajul politic ce se punea în joc? Viața lui Johnny Frank Garrett.

Cînd trăim momente de șoc, ne amintim, retrospectiv, tot felul de detalii nesemnificative ale evenimentului. Îmi aduc aminte că stăteam în pat, citind ziarul, și lumina îmi venea peste umărul drept; soțul meu dormea alături, în stînga, cu veioza stinsă; articolul era așezat în pagină chiar pe mijloc, unde se îndoia ziarul.

La început, nu mi-a venit să cred ce citeam. Îmi închipuisem că, datorită expertizei noastre clinice, viața lui Johnny nu se mai afla de mult în pericol. După ce, în 1988, îi trimisesem avocatului său depoziția pe care o alcătuisem în grabă, nu mai auzisem nimic despre caz. Prin urmare, fusesem sigură că documentația noastră privitoare la starea mintală și abuzurile pe care Johnny le suferise în copilărie fusese suficientă pentru ca sentința să-i fie comutată. Brusc, nu mai înțelegeam nimic. M-am decis să-l sun pe avocat a doua zi și să lămuresc situația.

Însă, căutîndu-l la birou, am descoperit că avocatul cu care vorbisem în 1988, cel căruia mă grăbisem să-i trimit depoziția, nu-l mai reprezenta pe Johnny. Între timp, cazul fusese din nou transferat – de data asta la Centrul de Resurse din Texas. Bănuiesc că lucrurile nu s-ar fi încurcat în acest chip dacă interesele lui Johnny ar fi fost susținute de un singur avocat.

Am descoperit că Centrul de Resurse al statului Texas era alcătuit dintr-un grup de tineri avocați entuziaști, chiar dacă prost plătiți, a căror datorie era să instrumenteze apelurile de ultim moment, de obicei fără mari șanse, ale deținuților condamnați din Texas. Cazul lui Johnny intrase acum pe mîna a două avocate tinere și inteligente.

Decizia de a-i contacta sau nu pe noii avocați ai lui Johnny nu era ușor de luat. Eu și Jonathan ne făcuserăm un obicei din a nu ne oferi serviciile în cazurile celebre. Examinarea celor cîtorva criminali notorii – precum Mark David Chapman sau Theodore Bundy – a fost absolut întîmplătoare. Chapman fusese internat la secția de medicină legală din Bellevue tocmai în momentul cînd ne ocupam de studierea violenței la tinerii delincvenți, iar avocatul lui i-a permis să participe la studiul nostru. Pe Bundy l-am examinat tot din întîmplare. Avocații lui aflaseră că ne îndreptam către Florida pentru a evalua un grup de minori condamnați și ne rugaseră, de vreme ce eram prin apropiere, să le expertizăm clientul.

Cînd l-am examinat prima oară, Johnny era doar unul dintre cei paisprezece subiecți ai studiului nostru, o cantitate practic neglijabilă în ochii restului lumii. El a devenit vedetă numai datorită atenției acordate

cazului său de către Papă. Era potrivit să-mi ofer serviciile acolo unde poate nu erau dorite? Pe de altă parte, eu și Jonathan făcuserăm cîteva noi descoperiri față de diagnosticul inițial și ne simțeam datori să le împărtășim avocaților lui Johnny. După o îndelungată convorbire telefonică, Jonathan m-a sfătuit să sun totuși la Centrul de Resurse al statului Texas. Urma să-i las pe avocați să hotărască dacă presupunerile noastre apropo de personalitatea multiplă puteau fi de vreun folos în instrumentarea cazului. Cred că și noi ne simțeam puțin vinovați pentru faptul că nu recunoscuserăm afecțiunea încă din 1986. Asta era ocazia pentru a ne revanșa și a îndrepta lucrurile. I-am sunat deci pe noii avocați ai lui Johnny.

Cele două tinere femei au ascultat cu atenție explicațiile mele. Le-am povestit în ce condiții ne implicaserăm în cazul clientului lor și faptul că suspectam un alt diagnostic. Le-am spus că nu puteam fi sigură decît dacă l-aș mai fi examinat încă o dată pe Johnny. Dacă se dovedea că tînărul suferea într-adevăr de personalitate multiplă, avea această concluzie tîrzie vreo relevanță pentru cazul lui? Nu putea fi luată drept o făcătură? Diagnosticul, fiind oricum unul controversat, n-ar fi fost considerat suspect? Avocatele au promis să cîntărească alternativa, să-și consulte colegii și să mă sune din nou.

N-am aflat niciodată care a fost raționamentul lor, ci doar decizia: trebuia să mă duc acolo. Așa că mi-am făcut bagajul și am plecat.

Un psihiatru care bănuiește existența personalității multiple are nevoie de timp pentru a pune diagnosticul. În general, primele cîteva ședințe cu pacientul sînt doar de acomodare. Am învățat toate astea de la Marie Moore. Încrederea este esențială pentru ca personalitățile alterne să-și facă apariția. Aceste entități, ascunse multă vreme, au reușit să-și protejeze gazda doar rămînînd secrete. De aceea consideră expunerea ca fiind periculoasă. Dacă Johnny suferea de personalitate multiplă, oare cum puteam să cîștig încrederea acelor entități într-un timp atît de scurt, mai ales că execuția plana deasupra?

Hipnoza putea fi o soluție, însă nu vroiam s-o folosesc. Se putea grăbi astfel determinarea anomaliei, însă era bine cunoscut faptul că, sub hipnoză, subiecții pot fi sugestionați. Iar în cazurile legale este esențial să eviți orice acuzație de sugestionare sau creare a unor personalități alterne. Dacă aceste personalități existau într-adevăr, trebuia ca, în timpul scurt pe care îl aveam la dispoziție, să inspir destulă încredere pentru ca ele să-și facă apariția de bunăvoie. Mai mult, întrevederea cu Johnny urma să

fie înregistrată pe bandă video pentru ca toată lumea să poată vedea, sporind astfel credibilitatea. Însă chiar şi aşa, nu exista nici o garanţie că noua comisie întrunită de guvernatorul statului va sesiza implicaţiile imaginilor pe care urma să le vadă.

Penitenciarul din Huntsville e un loc al paradoxurilor. Asemenea majorităţii închisorilor pe care eu şi Jonathan le-am vizitat, zidurile sale sînt înconjurate de spirale de sîrmă ghimpată foarte ascuţită, menită să sfîşie orice nebun care ar încerca să iasă printre ele. Două porţi paralele, controlate electronic, întrerup colacii de metal tăios, asigurînd eventualul acces în închisoare. Odată trecut de aceste porţi, descoperi însă o grădină secretă. O cărare, mărginită de flori frumos colorate, te poartă în mod agreabil către uşa din sticlă a închisorii propriu-zise.

Interiorul penitenciarului Huntsville, cel puţin partea pe care ni s-a permis s-o vizităm, e de asemenea mai puţin respingător decît majoritatea puşcăriilor vizitate de noi de-a lungul vremii. În stînga intrării, dincolo de uşile din sticlă, există o încăpere unde sînt expuse spre vînzare obiecte făcute de către deţinuţi. Cu ani în urmă, la prima noastră vizită, îmi cumpărasem nişte cizmuliţe de cowboy în miniatură, splendid lucrate în piele. Spre dreapta, în spatele unui geam care seamănă cu cel al unui ghişeu de bancă, stă un gardian.

Cînd am venit întîia oară, eram printre prieteni: Jonathan, Barbara Bard, Marilyn Feldman. De data asta însă eram singură, însoţită doar de una dintre avocate. Cînd am intrat în clădire, gardianul din spatele ghişeului ne-a întrebat politicos cu ce ne putea fi de ajutor. Un lucru nu-l poţi nega apropo de angajaţii închisorii Huntsville: chiar dacă au contribuit la eliminarea unui număr-record de deţinuţi, sînt de o politeţe nedezmînţită.

Eram aşteptate. Un alt gardian ne-a escortat printr-un labirint de coridoare spre o cameră specială, un cub minuscul dotat cu o masă pătrată care umplea aproape tot spaţiul. La uşă, relaxaţi, anunţaţi despre sosirea noastră, am găsit doi gardieni în uniformă sprijinindu-se de perete şi un tînăr deţinut cu mîinile încătuşate la spate.

„Bună, Johnny. Ce mai faci?" l-a salutat avocata.

Johnny? Dar nu semăna deloc cu omul pe care îl examinasem eu cu şase ani în urmă! Băieţandrul cu dinţii neregulaţi din faţa mea nu putea fi sihastrul bărbos pe care îl văzusem în 1986. Întîi de toate, individul acesta era mult mai tînăr decît Johnny pe care îl ştiam. Nu părea a avea mai mult de douăzeci de ani. Părea mai degrabă un flăcău decît un bărbat. În plus, nu avea chipul acelui mistic fără vîrstă pe care îl evaluasem. Chiar şi ochii

erau diferiți. Johnny Garrett pe care mi-l aminteam eu avea o privire visătoare, întunecată ocazional de umbre mînioase; obrajii îi erau scobiți, acoperiți de o barbă lungă, neîngrijită. Tînărul din fața mea avea obrajii rotunzi, proaspăt rași, ochii mari ca de copil și părul lins, pieptănat cu cărare pe mijloc, pe care și-l tot îndepărta de pe frunte.

„Ți-o amintești pe doamna doctor Lewis?" l-a întrebat avocata.

„Sigur că da", a răspuns deținutul cu accentul lui tărăgănat. Gardienii i-au scos cătușele și băiatul a întins mîna să mă salute.

Era chiar Johnny.

Au trecut minute prețioase pînă ce eu și avocata am reușit să instalăm camera video, fixînd obiectivul pe chipul lui Johnny. Expresiile faciale sînt indicii importante ale apariției personalităților alterne. Privindu-ne cum ne chinuim să stabilizăm aparatul pe trepied, unul dintre gardieni s-a oferit amabil să ne fie de folos. A spus că avea și el acasă o cameră video asemănătoare. I-am acceptat ajutorul. Timpul se scurgea cu viteză.

În cele din urmă, am fost gata pentru a începe interviul. Așezîndu-mă la masă, am observat că paznicul care ne ajutase rămăsese în încăpere, lîngă ușă. Țeapăn și în uniformă, semăna puțin cu un șofer în livrea. Era evident că nu puteam începe o discuție intimă și sensibilă cu Johnny în prezența gardianului. I-am spus că se impunea să ne lase singuri. Au urmat cîteva discuții – avocata le-a explicat gardienilor poziția mea, ei și-au chemat superiorii, aceștia din urmă l-au întrebat pe adjunctul directorului închisorii care, la rîndul lui, l-a contactat pe șeful său. Negocierile păreau să se poarte fără nici un folos. Era imposibil să mi se respecte cererea. Regulamentul preciza limpede că un gardian trebuia neapărat să rămînă în încăpere. Dar avocata nu s-a lăsat. Le-a explicat tuturor că era vorba de o întrevedere confidențială între un deținut, avocatul său și doctorul pe care acesta îl alesese pentru a-i expertiza clientul. În cele din urmă, am avut cîștig de cauză.

Încă șovăitor, gardianul a pășit dincolo de ușă și a închis-o în urma lui. El și colegul său aveau să urmărească interviul printr-o fereastră rectangulară plasată sus, într-unul din zidurile încăperii, cel opus locului unde se așezase Johnny. Dacă băiatul avea să ridice privirea, urma să vadă capetele gardienilor și patru ochi ațintindu-se asupra lui. Grozav mod de a făuri o atmosferă de încredere! Am închis ușa. M-am mutat, împreună cu Johnny, la capătul cel mai îndepărtat al mesei și ne-am așezat într-un colț. Avocata a verificat încă o dată camera video, apoi a apăsat butonul de înregistrare.

Înainte de a fi rostit vreun cuvînt, expresia lui Johnny s-a schimbat. Într-o fracțiune de secundă, mușchii feței i s-au crispat și m-a fixat cu o privire atît de intensă și de aprigă, încît m-am simțit brusc în prezența misticului nebun pe care îl întîlnisem în 1986. Apoi totul s-a topit. La fel de iute cum apăruse, expresia aceea a dispărut; m-am trezit privind din nou în ochii băiețandrului cu care dădusem mîna.

„Johnny, ce s-a întîmplat adineauri?"

Nici un răspuns. Am repetat întrebarea.

Johnny a făcut o pauză, de parcă ar fi așteptat să i se acorde permisiunea de a-mi răspunde. Apoi a zis: "Uneori trebuie să-mi reprim unele chestii."

„Ce vrei să spui?"

„Am făcut asta ani de zile. Chiar și pe stradă. Polițistul care se ocupa de mine după eliberarea din școala de corecție a întrebat-o pe mama dacă mă drogam."

„Și te drogai?"

„Nu."

„Ultima oară cînd am stat de vorbă, mi-ai povestit ce copilărie ai avut, cum s-au purtat cu tine tații vitregi și tot ce ai suferit. Mulți copii care trec prin ce-ai trecut tu încearcă să se detașeze, să găsească undeva în mintea lor un loc special unde să nu mai simtă nimic. Poți să faci și tu asta?" I-am adresat una din întrebările pe care învățasem să le pun în cei șase ani care trecuseră de la primul nostru interviu. Unii copii care sînt abuzați recurg la un fel de autohipnoză pentru a nu mai simți durerea. Veneam cu întrebarea asta cam prea devreme, de la debutul discuției, dar ceea ce mă împinsese s-o fac fusese expresia amenințătoare care fulgerase pe chipul lui Johnny cîteva clipe. Nu puteam să ignor ceea ce observasem.

„Sigur că pot. Prima oară cînd am făcut-o, mi-amintesc că aveam niște necazuri. Nu mai știu exact ce anume. M-am concentrat. M-am dus la o petrecere."

„Ce s-a întîmplat după aceea?"

„Nu mai știu. Următorul lucru pe care mi-l amintesc era mieunatul unei pisici. Eram încă la petrecerea aia, dar auzeam pisica."

„Și?"

„Asta m-a adus înapoi. Un fel de trezire. Și chiar aveam o pisică în poală."

„Unde te aflai? Mai erai la petrecere?"

„Nu, firește că nu. Nu era vorba de nici o petrecere. Eram acasă. Mă întorsesem."

Probabil că arătam nedumerită, căci Johnny a simțit nevoia să adauge: „Poate că aveam pur și simplu prea multă imaginație." Vasăzică fusese vorba de o petrecere imaginară, pe care o crease doar în minte.

A continuat: „Uneori mă puteam proiecta pe mine însumi." Vocabularul lui Johnny era mai sofisticat decît îmi aminteam să-l fi avut cu ani în urmă.

„Să te proiectezi?" Nu trebuia decît să repet ultimele lui cuvinte și el își continua discursul.

„Puteam să-mi imaginez că sînt la cîțiva metri depărtare. În felul ăsta vedeam ce se întîmplă, dar nu trebuia să sufăr direct."

„Trebuia doar să te hotărăști s-o faci, și gata, se întîmpla?"

„Uneori o puteam face la comandă. Alteori se întîmpla de la sine."

„Cum adică?"

„Aveam un fel de căderi. Le-am vorbit doctorilor despre asta."

Mi-am amintit apoi că citisem într-unul din vechile dosare ale lui Johnny că, pe vremea cînd era copil, un medic îi spusese mamei lui că băiatul avea epilepsie. Johnny Garrett nu suferea însă de așa ceva, ci, asemenea multor copii sever abuzați, se putea detașa, anesteziindu-se astfel în fața durerii.

„Uneori mă apucau durerile de cap. Amețeam și pe urmă nu mai știam de mine. Cînd îmi reveneam, mă durea capul."

Am descoperit de-a lungul anilor că durerile de cap apăreau frecvent atunci cînd personalitățile alterne intrau în conflict unele cu celelalte, cînd se certau între ele în mintea pacientului.

„Vrei să spui că nu întotdeauna decideai singur cînd să te concentrezi? Nu depindea numai de tine?"

„Nu. Uneori pur și simplu venea de la sine. Dar alteori puteam să fac să mi se întîmple."

„Cum așa?"

„Eu numesc asta proiecție astrală. Așa mi s-a părut potrivit să-i spun."

„Ce se întîmplă atunci?"

„Intru așa, ca într-un vid."

„Și cînd faci asta?"

„O făceam de pildă cînd tatăl meu vitreg – știi, cel cu numărul 3 – îmi făcea che-che-chestia aia."

Johnny a luat o pauză și a ridicat privirea în tavan. Ceva sau cineva părea să-l tot întrerupă și atunci se uita deasupra lui, cerînd parcă permisiunea să continue. Ochii i se lărgeau și se bîlbîia. Am observat că mulți pacienți cu personalitate multiplă se bîlbîie atunci cînd trec de la o

stare la alta sau cînd o personalitate încearcă să oprească intervenţia celeilalte.

„Cînd făcea se-se-sex cu mine. Mă refugiam în-în-în vidul acela."

Acum ştiam că Johnny, ca nenumăraţi alţi copii torturaţi pe care îi cunoscusem de-a lungul celor şase ani care trecuseră, se putea îndepărta şi detaşa de situaţiile dureroase. Asta nu însemna însă neapărat că Johnny suferea de personalitate multiplă. Însemna doar că avea capacitatea de a se disocia.

„Johnny, ştii cum trec oamenii de pe un canal TV pe altul?" Din nou, era cam devreme în acest interviu să pun o asemenea întrebare. Riscam să nu primesc un răspuns cinstit, şi totuşi am făcut-o.

„A-ha."

„Ei bine, unii copii pot să facă întocmai aşa. Dacă, din cine ştie ce motiv, vor să fie mari şi puternici, se pot schimba iute în altceva, într-un personaj mare şi puternic. Iar dacă vor să se prostească, se transformă în copilaşi nătîngi. E ca şi cum ai schimba canalele la televizor. Tu ai făcut vreodată aşa ceva?"

„Totdeauna mi-am dorit să fiu mai mare."

O dădusem în bară. Nu înţelesese nici pe departe la ce mă refeream. Un pacient foarte inteligent de la Bellevue, Max, mă învăţase să adresez această întrebare copiilor abuzaţi. Se dovedise a fi unul din modurile cele mai eficiente de a detecta experienţele disociative, iar eu ratasem ocazia punînd întrebarea prea curînd. Sau cel puţin aşa credeam.

„Şi ai reuşit vreodată să devii mai mare şi mai puternic?" am întrebat eu, într-o doară.

„Ăsta-i transferul mental Vulcan."

„Poftim?"

„Mă pot transforma în altcineva."

„Ce vrei să spui?" (Mulţumesc, Max! Mulţumesc de o mie de ori.)

Johnny a continuat: "Îi zic Aaron Shockman."

„Cum aşa?"

„Nu ştiu sigur cum s-a întîmplat. Cred că a început prin clasa a cincea. Eram mereu bătut. Şi în clipele alea deveneam Aaron Shockman. Atunci apărea el în interiorul meu."

„Ţi-a vorbit vreodată?"

„Numai eu pot să-l aud."

„Ce a mai făcut el pentru tine?"

„Îți amintești ce ți-am spus că mi-a făcut tatăl numărul 3? Aaron Shockman era cel-cel-cel căruia îi făcea totul. Nu mie."

„Dar tu?"

„Am mai spus asta. Eu mă refugiam în vid."

Prin urmare, Johnny, ca și alți copii abuzați pînă dincolo de limita suportabilului, era capabil să evadeze; se putea îndepărta, lăsînd pe altcineva să îndure suferința. „I-ai vorbit vreodată cuiva despre Aaron Shockman?"

„I-am scris cuiva. Unei femei pe nume November. După ce i-am scris asta, nu mi-a mai răspuns. Nu știu dacă pur și simplu și-a pierdut interesul sau a crezut că sînt nebun."

„Spune-mi mai multe despre el." (Un alt clișeu psihiatric – am gîndit.)

„Era fratele meu geamăn. Dar mai mare. E mai matur decît mine și mai inteligent."

Acum Johnny vorbea la timpul prezent. Părea să insinueze că Aaron Shockman se afla prin preajmă.

„Cîți ani are?"

„Nimeni nu știe. Cred că vreo nouăsprezece ani." Johnny avea de fapt douăzeci și șapte. Însă persoana căreia îi vorbeam acum părea un copil mare, un băiat de vreo șaptesprezece ani.

În lumea lui Johnny puteau exista în același timp nu numai trecutul și prezentul, ci și gemeni de vîrste diferite. Am aprobat din cap, ca și cînd ceea ce-mi relata el era perfect logic.

„Ce altceva a mai făcut pentru tine?" am întrebat eu, revenind la timpul trecut.

„A suportat o grămadă de chinuri. Mai ales fizice."

Iată din nou fraza pe care o tot auzisem, încă din 1984, de la fiecare pacient cu personalitate multiplă, inclusiv de la Marie Moore – era din nou vorba despre personalitatea protectoare, care îndurase toate suferințele celui care o crease mental.

„Cine e mai puternic, Johnny – tu sau Aaron Shockman?"

„Nu m-am gîndit niciodată la asta."

A urmat încă o pauză, în care tînărul a privit în sus, cîntărindu-mi întrebarea.

„El trebuie să fie mai puternic. El a preluat durerea." Apoi a adăugat, ca un gînd tîrziu: „Îi place să fie chinuit."

O parte din Johnny ajunsese să savureze durerea. Atît de mulți dintre pacienții cu personalitate multiplă examinați de Jonathan și de mine au

perpetuat la maturitate tipul de experienţe chinuitoare pe care le-au suferit în copilărie! Marie Moore, abuzată sexual de propriul părinte, a făcut mai tîrziu un copil cu un bătrîn sadic de vîrsta tatălui său.

Johnny a continuat să vorbească despre bravura lui Aaron. "El putea să lupte. Ştia cum. Aaron putea îndura suferinţa."

Din nou şi din nou, aceleaşi cuvinte.

„A mai făcut şi altceva pentru tine?"

„Mă poate pune să fac tot felul de lucruri." Johnny se întorsese la timpul prezent.

„La ce te referi?"

„Uneori încep să fac ceva. Brusc, nu mai ştiu nimic de mine şi mă trezesc în capătul celălalt al oraşului."

Mă străduiam să înţeleg ce spunea Johnny, să urmăresc un fir al raţionamentului care, de fapt, sfida orice logică. Lui totul îi părea cît se poate de limpede. Cum de eu nu pricepeam? Johnny s-a gîndit o clipă. „S-a întîmplat o dată şi în celula mea, atunci cînd mi s-a mutat din loc aparatul de radio."

Acum incidentul cu gardianul închisorii începea să capete sens. Probabil că omul spusese ceva care îl făcuse pe Johnny să se simtă ameninţat, care îi amintise lui, sau vreuneia din personalităţile lui alterne, de vreun eveniment din copilărie. Poate că fusese vorba de felul în care se purtase gardianul sau de ceva din tonul cu care îi dăduse vreun ordin. Atunci Johnny dispăruse, iar Aaron se ivise ca să-i ia locul. Aaron fusese cel care îi aruncase gardianului radioul în cap. Apoi se evaporase, lăsîndu-l pe Johnny să tragă ponoasele. Nu-i de mirare că, atunci cînd fusese acuzat de atacul asupra gardianului, el negase vehement.

Întrebarea mea îl determinase pe Johnny să-şi pună mintea la contribuţie.

„Vă amintiţi cînd v-am povestit că am fost ars?" Mi-am adus aminte de cicatricea adîncă de pe fesele lui. „V-am spus că locuiam cu bunicii mei. Cred că tatăl meu numărul 2 a făcut-o. Ştiu că cineva m-a aşezat pe sobă. Presupun că eram gol. Am urme de arsură pe fese. Probabil că m-a durut, dar nu-mi amintesc să fi plîns."

Deci cineva preluase suferinţa înainte de clasa a cincea, cînd apăruse Aaron, sau Aaron existase mai de mult, înainte ca Johnny s-o ştie.

Era vremea să pun întrebarea esenţială: „Vorbeşte-mi despre noaptea crimei, Johnny."

Johnny a început pe un ton surprinzător de neutru. "Îmi amintesc mai întîi că fusesem la bunici. Acolo era un fel de scandal. Ştiu că am fost

umilit." Acum Johnny se străduia să povestească ce se întîmplase în casa bunicilor. Cuvintele i se încurcau și nu se mai înțelegea nimic din istorisirea lui. M-am uitat la ceas. Timpul zbura. Trebuia să grăbesc cumva lucrurile. Nu aveam vreme pentru chestiuni irelevante. Dacă reușeam să-i salvăm viața, Johnny urma să aibă destul timp să povestească despre bunicii lui.

„Spune-mi despre mănăstire", l-am întrerupt eu.

„După ce am plecat de la bunica, m-am dus la mama."

„Ce s-a întîmplat acolo?"

„Nu-mi amintesc. Eram cam beat. Mi-amintesc doar că am văzut-o pe mama în furou. Soră-mea, Janet, zice că m-a văzut în seara aia stînd în pragul ușii. Eu nu-mi aduc aminte. Cînd am plecat de la maică-mea, m-am dus la mănăstire. Aaron m-a învățat cum să mă furișez în diverse locuri, și-mi place. Îmi amintesc cum am străbătut cîmpul."

„De ce te-ai dus acolo?"

„Probabil că s-a întîmplat ceva acasă la maică-mea. Știu că eram supărat. Și cînd sînt supărat, Aaron îmi spune să fug. Mă simt mai bine așa."

După ce a rostit aceste cuvinte, ochii lui Johnny s-au dilatat, înfricoșîndu-mă.

„Johnny? Johnny!"

Nu mi-a răspuns. Se uita fix într-un punct din spațiu. Intrase în vidul acela despre care vorbise. Johnny dispăruse, iar eu nu izbutisem să aflu ce se întîmplase în noaptea în care Sora Catherine fusese ucisă. Ei bine, dacă Johnny plecase, poate că altcineva va avea amabilitatea să mă lămurească.

„Aaron? Aaron, ești aici?"

Nici un răspuns.

„Aaron, trebuie să vorbesc cu tine." Era singurul nume pe care îl știam și de aceea am tot continuat să-l strig. Dar în zadar. Am așteptat.

„Aaron, Johnny nu-și amintește ce s-a întîmplat în noaptea aceea. Tu erai cumva acolo? Aaron, ajută-mă, te rog." Din nou, am așteptat cu răbdare.

Se întîmpla oare cu adevărat, sau era doar imaginația mea? Ulterior, cînd am vizionat caseta, mi-am dat seama că totul fusese real. Mușchii de pe chipul lui Johnny s-au încordat. M-a privit cu o expresie dură, nemiloasă. Mai văzusem privirea aceea înainte, în altă parte. Pentru o clipă, mi-a trecut fulgerător prin minte imaginea amenințătoare a lui Billy, protectorul Mariei Moore.

„Cine ești?" am întrebat.

Nici un răspuns.

„Trebuie să știu."

Tăcere.

„Spune-mi, te rog, cum te cheamă." Încercam să par fermă și încrezătoare, dar nu eram nici una, nici alta.

Au părut să treacă ore întregi. N-au fost însă decît vreo cîteva minute. În cele din urmă a vorbit. Vocea era mai matură decît cea a lui Johnny; accentul tărăgănat dispăruse.

„Ce importanță are numele?"

Cuvintele îmi erau familiare. Le mai auzisem de multe ori înainte și aveam să le mai aud și ulterior. Alter ego-urile puternice sînt reticente atunci cînd e vorba să-și dezvăluie identitatea. Am încercat să adopt un ton de afaceri.

„Trebuie să știu cu cine stau de vorbă", am insistat. „Știi cine sînt eu?"

„Știu cine ești", a venit sec răspunsul. „Ești doctor Lewis." Apoi, întorcîndu-se către femeia din celălalt capăt al camerei, a zis: „Iar tu ești unul dintre noii avocați ai lui Johnny."

Pentru o clipă, avocata a părut nesigură de ceea ce trebuia să spună. Johnny îi cam ignorase prezența, dar nu și această nouă entitate, care părea să observe totul. Dacă era tulburată, n-a arătat-o. A răspuns, calmă: „E-n ordine. Acum, că ne cunoști, spune-ne și tu cine ești."

„Uite aici un stilou", i-am oferit eu. „Nu trebuie s-o spui. Scrie-o doar." Adesea, personalitățile alterne scriu ceea ce nu pot spune cu voce tare. Uneori acesta e singurul mod în care vor să comunice. De multe ori, copilul a fost amenințat cu moartea dacă „va spune" ce i s-a făcut. Iar scrisul este o modalitate de a depăși acest obstacol. Alter ego-urile pot lua lucrurile extrem de literal.

Cu precauție, personajul din fața noastră a ridicat stiloul și a schițat literele: Aaron Shockman.

Scrisul era sigur, aproape artistic, deosebit de mîzgăleala copilărească a lui Johnny. În sfîrșit, făceam cunoștință cu omniprezentul, evazivul Aaron Shockman. Am încercat să adopt un ton nonșalant: „De unde ai știut numele meu?"

„Eram acolo cînd ai venit prima dată. L-ai întrebat pe Johnny la ce se uita. La mine se uita." A adăugat disprețuitor: „Nu Barbara era cea pe care o asculta totdeauna." Aaron părea să știe foarte bine despre ce vorbea.

Tot ce spunea părea să corespundă realității. Cu ani în urmă, cînd eu și Jonathan îl intervievasem pe Johnny, era evident că tînărul auzea voci.

Cînd l-am întrebat ce asculta, ne-a spus că discuta cu mătușa lui Barbara. Dar ea nu era singura care-i vorbea. Personajul din fața mea fusese și el acolo, martor la conversația noastră, intervenind chiar în conținutul ei.

„De ce n-ai vorbit cu noi, cu mine și cu doctorul Pincus, atunci cînd l-am vizitat pe Johnny acum șase ani?"

„Fiindcă n-am avut încredere în voi."

„De ce?"

„N-ați fost acolo cînd a avut nevoie de voi."

„Ce vrei să spui?"

„Cînd a fost ciocănit. N-ați fost acolo." Nu puteam tăgădui. Faptul că noi nici nu știam de existența lui pe vremea cînd Johnny fusese „ciocănit" nu conta. Personalitățile alterne sînt uneori înnebunitor de ilogice. Dacă Aaron îl putuse ajuta pe Johnny cînd era copil, atunci eu de ce nu putusem?

M-am întrebat ce vîrstă avea Johnny atunci cînd fusese abuzat. Aaron apăruse probabil doar cînd suferința devenise insuportabilă.

„De cînd îl știi pe Johnny?"

„De cînd era mic. Avea nevoie de un prieten."

„Ce i s-a întîmplat atunci?"

„Prea multă iubire. Prea multă", a venit răspunsul enigmatic.

„Cum așa?"

„Mama și bunica lui. Îl vroiau amîndouă."

Știam despre lupta pentru custodie care avusese loc între mama și bunica lui Johnny. Însă problemele lui Johnny erau urmarea suferințelor din copilărie și a nepăsării adulților din jurul lui. Aaron bătea cîmpii. A continuat:

„Avea nevoie de mine. El m-a creat. A fost sodomizat. Avea nevoie de cineva care să preia durerea."

„Și cum ai reușit să iei suferința asupra ta?"

„Am făcut-o pentru că el nu era în stare", a venit răspunsul. Cum de nu izbuteam să înțeleg un lucru atît de simplu? "L-am învățat cum să se elibereze de tensiune. Cînd se masturba, nu vroia să-și bage degetul singur. Așa că m-am ocupat eu de asta. Cu degetul, uneori chiar și cu sticle mai subțiri."

Lucrurile erau limpezi, cel puțin pentru Aaron. Johnny, copilul, fusese stimulat sexual pînă dincolo de suportabilitate. Sigur, la început l-a durut, dar în cele din urmă asta a început să-l excite. Stimularea năștea fantezii și necesități pe care nu putea să-și îngăduie să le împlinească. Johnny fusese învățat că nu e bine să se masturbeze, așa că, atunci cînd se simțea excitat,

apărea Aaron și îi vîra sticle în rect. Aaron era cel care o făcea pentru Johnny, așa că nu se putea numi masturbare.

„Era confuz din punct de vedere sexual. Nu-și putea da seama dacă e homosexual sau nu. Din cauza asta l-a violat tatăl lui vitreg."

„Și înainte de asta?"

„Înainte a fost frate-su. Johnny i-a supt-o de bunăvoie. Îl iubea."

Gîndindu-mă acum retrospectiv la cuvintele lui Aaron, încep să înțeleg succesiunea evenimentelor. Acei tați vitregi îl violaseră și pe fratele mai mare al lui Johnny. Apoi băiatul îi făcuse mezinului ceea ce tații îl puseseră pe el însuși să facă. Perpetuarea unei tradiții.

„Altcineva?" am întrebat.

„A mai fost un vecin, Joey", a spus Aaron, după o pauză. „Apoi Steve."

„Și altcineva?" Simțeam că Aaron e cam evaziv. Ce anume îmi ascundea?

„Au fost și alți bărbați. Sau băieți. Am fost filmați."

Aaron se referea la el și la Johnny folosind pronumele *noi*. Formau împreună o echipă. Orice i se întîmpla lui Johnny, i se întîmpla și lui Aaron – și viceversa. Aaron îndeplinea două funcții: prelua suferința și, atunci cînd nevoile sexuale ale lui Johnny deveneau imperioase, amenințînd să-l copleșească, Aaron asigura mijloacele de eliberare satisfăcîndu-l pe Johnny ori trimițîndu-l să se furișeze în căutarea unor obiecte pentru a-și potoli dorințele.

Acum vocea lui Aaron devenise arogantă. "Johnny a fost violat de notabilități – judecători, polițiști, doctori. Oameni proeminenți din Amarillo. Nu erau niciodată oameni de pe stradă. Johnny nu s-a avut niciodată cu indivizi fără căpătîi", a adăugat Aaron, părînd să se fălească absurd cu clientela lui Johnny.

„Care erau numele lor?"

Aaron a înghețat. Ochii i-au aruncat scîntei. Cineva sau ceva îl oprea să vorbească. Chiar și Aaron avea un șef.

„Nu vă pot spune asta."

„De ce nu?"

„O să-i facă rău maică-sii."

După tot ce spusese, îmi venea greu să cred că Aaron putea avea secrete mai mari decît cele revelate deja. Foarte mulți pacienți studiați de noi au fost amenințați astfel în copilărie: dacă spuneau ce li se făcuse, cei apropiați lor aveau să sufere. Tăcerea însemna supraviețuire. Dar Aaron îmi mărturisise deja ce anume făcuse tatăl lui vitreg. Ce secrete mai puteau exista?

„Și, în plus, oricum nimeni nu-l crede", a adăugat Aaron.

Din nou îl auzeam folosind timpul prezent. Era de parcă totul se întîmpla încă.

„Poți să-mi spui acum, ești în siguranță. Cine erau cei care îl amenințau pe Johnny?"

„Pot să-ți spun doar că unul dintre ei, judecătorul S., a fost cel care l-a trimis la școala de corecție. Cînd l-a băgat acolo, nici nu și-a dat seama că Johnny era același băiat de care își bătuse joc."

Oare Aaron vroia să dea de-nțeles că judecătorul S. era unul dintre clienții lui Johnny? Un membru al clientelei de lux? Nu, probabil că se referea la faptul că Johnny fusese bătaia de joc a sistemului judiciar.

„Vrei să spui că judecătorul l-a distrus pe Johnny trimițîndu-l la școala de corecție?"

„Nu, mă refer la faptul că judecătorul era unul dintre tipii care i-o trăgeau în fund, în apartamentul din Pucket Place."

Aaron nu putea fi mai clar de atît. Memoria lui părea intactă. Și, odată pornit, nu se mai putea opri. Ca și Billy, vorbea fără nici un sentiment, de parcă ar fi povestit un film pe care îl văzuse de trei-patru ori.

„Erau și alți copii acolo. Pușți chiar mai mici decît Johnny. Era o fetiță de nouă ani. I-o trăgeau în fund și o filmau. Și pe Johnny la fel. El nu putea suporta. Dar veneam eu."

„Johnny sîngera?"

„La fund? Bineînțeles. A trebuit să-și pună hîrtie igienică, să nu-și păteze pantalonii. E ca la o femeie cînd își pierde virginitatea."

Acum înțelegeam confuzia lui Johnny referitor la sexualitatea sa. Simțea că ar fi fost transformat într-o femeie. Cineva – un bărbat sau mai mulți – își vîrîseră organul în el și Johnny sîngerase; sîngerase ca o femeie. Am rămas tăcută, încercînd să asimilez ceea ce auzeam, străduindu-mă să-mi rețin lacrimile. Apoi, ca din senin, fără nici o legătură, Aaron a adăugat: „Bunica și bunicul lui îl iubeau foarte mult pe Johnny."

De unde venise gîndul ăsta? – m-am întrebat. Poate din dorința lui Aaron de a mai însenina atmosfera, de a introduce o amintire mai plăcută. Poate că și el suferea amintindu-și toate aceste nenorociri. Uneori Aaron n-avea nici o logică. Auzisem tot ce se putea auzi despre cariera lui Johnny în pornografie și prostituție. M-am decis să mă întorc la un subiect mai puțin tulburător, și anume crima.

„Spune-mi despre mănăstire."

„N-a făcut-o Johnny."

Povestind despre Johnny, Aaron părea că vorbește despre comportamentul unei rude ușor retardate. "A intrat în mănăstire din pricina celor întîmplate mai devreme."

„Spune-mi mai multe despre noaptea aceea."

„Nu el a făcut-o, v-am spus. S-a furișat acolo din cauza evenimentelor petrecute mai-nainte în seara aceea. Mănăstirea era locul cel mai apropiat. A intrat în chilia călugăriței. Era deja excitat. A intrat acolo fiindcă trebuia să scape de tensiunea aia. Dar femeia s-a trezit."

Rămăsesem nedumerită. Ce se întîmplase în seara aceea care să-l excite într-atît pe Johnny? Fusese la bunici și apoi trecuse pe la rulota maică-sii. Își petrecuse după-amiaza cu cei dragi.

„Și?"

„Cînd a ajuns în chilie, n-a mai știut de el. Atunci am apărut eu. I-am pus mîna la gură ca să nu poată țipa. Am violat-o."

„Ai violat-o? De ce?"

„Johnny simțea nevoia."

Personalitățile alterne au un mod ciudat de a povesti cele mai grotești evenimente, de parcă ar descrie fapte obișnuite de viață. Johnny avea nevoie de sex, deci Aaron a violat o călugăriță; era simplu ca bună ziua. Uneori îi vîra lui Johnny cîte o sticlă în fund, alteori îi găsea o femeie.

„Îl cunosc pe Johnny mai bine decît se cunoaște el însuși. Era excitat. Știam ce vroia. Dar nu era capabil să obțină singur. L-am adormit și am preluat eu conducerea."

„Cine a ucis-o pe bătrînă?"

Din nou ochii lui Aaron s-au dilatat, fixîndu-mă cu o expresie sălbatică. Îi era teamă. Amuțise. Puternicul Aaron Shockman era înspăimîntat.

„Ce e? Îți vorbește cineva?" am întrebat, răbdătoare. Nu mi-a răspuns. „Te oprește cineva?" Tăcerea a continuat, Aaron rămînînd cu ochii larg deschiși, ca în transă.

De-atunci, m-am mai întîlnit de multe ori cu acest fenomen. Credeam că stau de vorbă cu personalitatea alternă cea mai agresivă a cuiva, pentru a descoperi mai tîrziu existența unei personalități încă și mai puternice, încă și mai periculoase.

„Aaron, dacă n-ai ucis-o tu, cine a făcut-o?"

„Nu știu", a venit replica. Îmi dădeam seama că minte. "Cînd am terminat cu ea, era deja moartă. Totul s-a întîmplat în pat. Cînd am plecat, era în patul ei."

„Dar ei spun că au găsit-o pe podea", l-am întrerupt. „Ce s-a întîmplat?"

„Nu știu. Tot ce știu e că nu eu am omorît-o. Și nici Johnny n-a făcut-o." Îl credeam.

Cînd am revăzut casetele video ale acestui interviu, mi-a fost clar că Aaron spunea adevărul, așa cum îl știa el. La Bellevue, departe de închisoare, în liniștea relativă a biroului meu, l-am privit pe Aaron în momentele lui de groază, cînd rămînea mut și înghețat de spaimă, ascultînd ceva sau pe cineva nevăzut. Acel personaj, de undeva din spatele scenei, controla interviul meu cu Aaron. Era evident că acel străin, mult mai puternic și mai crud decît Aaron Shockman, o ucisese pe biata călugăriță; iar dacă Aaron știa despre cine era vorba, se părea că n-avea de gînd să mi-o spună.

Rămînea întrebarea: cine mînuise cuțitul? Și de ce victima fusese o bătrînă călugăriță? De ce ar fi ales Johnny – sau unul dintre alter ego-urile lui – să ucidă o femeie de patru ori mai în vîrstă decît el?

„Aaron, mi-ai vorbit despre tații vitregi ai lui Johnny. Mi-ai spus despre notabilități. Au fost și femei printre cei care îl supărau pe Johnny?"

„Ele l-au iubit", a venit simplu răspunsul. Aveam uneori senzația că vorbeam cu un vechi înțelept chinez, ale cărui sentințe oculte ceruseră ani întregi de reflecție pentru a fi pronunțate. „Cine l-a iubit? Ce vrei să spui?"

„Vecina lui, Sharon, a fost prima. Pe atunci ea avea nouăsprezece ani, iar el cred că opt. Știu că era înainte de a i-o suge fratelui său. I-a spus că, cu cît se vor juca mai mult, cu atît va izbuti să aibă mai repede o erecție adevărată. Ea l-a învățat ce trebuie să-i facă femeii, cu limba."

„Au fost și alte femei?"

„Da, tot felul." Aaron părea evaziv.

Trebuia să întreb. Johnny fusese pe la rulota maică-sii înainte de a pleca spre mănăstire.

„Ce poți să-mi spui despre mama lui?"

Nici un răspuns.

„Aaron, ai zis că s-a întîmplat ceva în acea zi, înainte de violul Sorei Catherine", am insistat eu.

Dar Aaron amuțise. Ochii i se deschiseseră larg și priveau în sus. Asculta ceva.

„Aaron, ce se întîmplă? Cine îți vorbește?" De-acum puteam recunoaște destul de ușor intervenția unei noi personalități alterne.

„Ticăloasa de Barbara. Încearcă să mă oprească."

„Nu-i nimic, Aaron. Poate că ar trebui să stau eu de vorbă cu ea, în mod direct."

Cu ani în urmă, Johnny ne spusese, mie și lui Jonathan, că putea discuta cu mătușa lui, Barbara. Noi am luat totul drept gîndire imaginativă (în cel mai bun caz) sau un simptom al schizofreniei (în cel mai rău). Acum însă era altceva. Știam că Johnny nu era schizofrenic, ci suferea de personalitate multiplă, stînd de vorbă mereu cu alter ego-urile sale. Barbara era unul dintre ele. De aceea îmi închipuiam că i-aș putea vorbi și eu acestui personaj.

Am încercat să adopt un ton autoritar, amabil dar ferm: „Aaron, vreau să pleci și să mă lași să stau de vorbă cu mătușa Barbara. Trebuie să discut cu ea."

Te rog, vino, Barbara – m-am rugat în sinea mea. Te rog, nu mă face să folosesc hipnoza pentru a te chema. Hipnoza pune prea multe probleme de credibilitate. Dacă ești acolo, vino pur și simplu și stai de vorbă cu mine. Nu mă obliga să compromit acest interviu. Oamenii aflați sub hipnoză sînt sugestionabili. Nu vreau să recurg la asta... Astfel gîndeam și mă rugam, așteptînd să văd dacă Barbara, asemenea unui călător spațial din opera lui Vonnegut, avea să se materializeze.

Treptat, trăsăturile dure ale lui Aaron s-au topit și am privit cum se naște chipul cu linii mai blînde al mătușii Barbara. Ochii i s-au îndreptat către mine, apoi au privit dincolo de mine, părînd să se concentreze asupra unui punct îndepărtat din spate.

„Barbara?"

A încuviințat din cap.

„Barbara, vreau să stăm de vorbă." Privirea i-a rămas fixată în punctul acela îndepărtat.

„Barbara, de ce nu te uiți la mine?"

„Nu te pot vedea. Ești ca o siluetă estompată."

Barbara orbecăia, de parcă și-ar fi căutat o pereche de ochelari cu care să mă vadă mai bine. Citisem despre cazuri în care personalitățile alterne au diferite grade de acuitate vizuală. Dar asta era prima oară cînd vedeam pe viu fenomenul. Acum, reconstituind faptele, mi-amintesc că de multe ori în timpul interviului Johnny își tot punea și își scotea o pereche de ochelari cu ramă de baga.

„Barbara, am nevoie de ajutorul tău." Adoptasem un ton prea dulceag. Am continuat, încercînd să-mi mai înăspresc un pic vocea. "Spune-mi ceva despre femeile din viața lui Johnny."

Vocea îi era blîndă, cu o urmă de accent sudist.

„Au fost și fete, și femei. A fost femeia aia care stătea cu el cînd era

mic. Cînd Johnny a mai crescut, l-a luat cu ea o dată în mașină. Era atît de drăguț, cum mergea el în josul străzii. N-avea grăsime pe fund deloc. Femeilor le place asta." Era clar din tonul și inflexiunile vocii că și ei îi plăcea fizicul lui Johnny.

„Îl plăteau?"

„Asta a fost mai tîrziu", a venit nonșalant răspunsul. „Îl plăteau și bărbații, și femeile. Firește, trebuia să-i dea banii tatălui vitreg. Știi că taică-su era peștele."

Nu, pe asta n-o știusem, dar n-am vrut s-o recunosc în fața Barbarei. Știam despre filmele porno în care Johnny jucase în copilărie. Dar nu-mi dădusem seama că, la adolescență, Johnny Frank Garrett fusese obligat să se prostitueze. Aaron încercase să mi-o spună mai devreme în acea zi, dar eu n-auzisem. Fusesem prea grăbită.

„Dar mama lui?" am întrebat.

Spre deosebire de Aaron, Barbara răspundea cu ușurință. Se purta de parcă n-ar fi avut nimic de ascuns.

„Maică-sa? Johnny nu vroia să recunoască, dar o dorea. După ce a divorțat de cel de-al patrulea bărbat, Johnny a îmbătat-o într-o noapte."

O îmbătase pe maică-sa? Mi se părea improbabil. Femeia fusese alcoolică timp de ani de zile. Barbara probabil că se înșela, dar poate că așa vedea ea lucrurile.

„Nu, n-a violat-o", a continuat. „Au făcut sex împreună. Știa cum să-i facă plăcere unei femei. Și ea s-a simțit bine."

Tonul blînd al Barbarei se golise acum de orice inflexiune. Vorbea neutru, ca și cum incestul nu însemna mare lucru pentru ea.

„Mai tîrziu, Johnny și-a dat seama că păcătuise în fața lui Dumnezeu și a maică-sii."

Nici pînă în ziua de azi nu știu dacă Johnny Garrett a avut într-adevăr relații sexuale cu maică-sa. Știu însă că entitatea aceea, creată de el însuși, era sigură că se întîmplase.

„Cum de știi asta?" am întrebat, încercînd să nu par exagerat de curioasă. Nu vroiam nici să arăt că pun la îndoială afirmațiile Barbarei. Cel mai rapid mod de a întrerupe comunicarea cu o personalitate alternă este de a te îndoi de veridicitatea spuselor ei. De obicei, ai timp ulterior să verifici în detaliu cît e realitate și cît fantezie. Poți căuta prin dosare și fișe, ori la prietenii și rudele pacientului, date care să-ți confirme sau să-ți infirme spusele alter ego-ului. În cazul lui Johnny, nu se știa dacă va mai fi timp pentru asemenea explorări.

Barbara a pufnit la întrebarea mea. „El mi-a spus, firește. După ce s-a întîmplat asta, a trecut pe la mine. A început să plîngă. L-am întrebat ce avea, și mi-a zis că făcuse sex cu maică-sa."

Spune înainte. Nu te opri!

„Cînd s-a întîmplat?" m-am aventurat eu, încercînd să nu întrerup fluxul de cuvinte ce curgea de pe buzele Barbarei.

„Johnny avea șaptesprezece ani. A fost chiar înainte de a fi arestat."

Părea logic, m-am gîndit. Johnny îmi spusese că, în seara crimei, fusese umilit în casa bunicilor lui. Nu era clar ce se întîmplase acolo, dar relatase că plecase de la bunici și se dusese la rulota maică-sii. A descris-o. A spus că era în furou. Apoi n-a mai știut nimic de el. Următorul lucru de care și-a amintit a fost că mergea pe cîmp, către mănăstire. Oare se culcase cu maică-sa în acea noapte? Sau doar faptul că o văzuse îmbrăcată sumar crease presiunea și îl împinsese către locul crimei?

Barbara a continuat. „Dacă Aaron n-ar fi apărut în acea noapte, femeia n-ar fi fost violată. Johnny n-ar fi făcut una ca asta."

Despre ce femeie era vorba? La cine se referea Barbara? La mama lui Johnny? La Sora Catherine? Oare călugărița i-a amintit lui Johnny de maică-sa? Părea puțin probabil. Johnny avea o mamă destul de tînără. Ce încerca Barbara să-mi spună?

Înainte de a-i adresa o altă întrebare, o bătaie în fereastră m-a anunțat că interviul trebuia să se încheie. Pierdusem cu totul noțiunea timpului. I-am implorat pe gardieni să-mi mai acorde cîteva minute, pentru a încerca să pun, la modul propriu, lucrurile în ordine. Fără prea mare entuziasm, au acceptat. Mi-au acordat încă zece minute.

Nu mai aveam timp să pun întrebări. Acum trebuia să-l recuperez pe Johnny, să-l aduc din vidul în care se refugiase. Speram ca sarcina să fie mai ușoară decît în cazul anterior, cînd Billy plecase atît de greu, nedorind s-o mai lase pe Marie să revină. Înainte de a încerca să-l localizez pe Johnny, le-am mulțumit tuturor: lui Aaron, mătușii Barbara și oricui se mai întîmpla să stea la pîndă în mintea lui Johnny. I-am rugat de asemenea pe fiecare să nu-și facă rău între ei, lor înșile sau oricui altcuiva. Tehnica mi se îmbunătățise substanțial de la prima întîlnire cu Billy. Știam foarte bine lecția.

„Vom face tot ce ne va sta în putință pentru a-i salva viața lui Johnny", i-am asigurat. „Acum vreau să-mi promiteți că veți avea grijă de voi și, mai ales, că nu-l veți lăsa pe Johnny să-și facă rău. Vreau să încuviințați din cap că vă veți ține de cuvînt."

Am așteptat. Nici o mișcare.

„Cine nu vrea să promită?" am întrebat.

Chipul lui Johnny s-a durificat. Ochii i s-au lărgit, expresia i-a devenit rece, necruțătoare. Aaron și-a făcut apariția finală. N-a mai trebuit să întreb cine venise. Aaron era inconfundabil.

„Am să fac ce vrea Johnny. Dar n-ar fi mai bine dacă s-ar sinucide, în loc să-i lase pe ei să-l omoare?"

Aaron nu era tocmai lipsit de logică. Dar n-aveam de gînd să recunosc asta în fața lui.

„Aaron", i-am cerut cu fermitate, „vreau să-mi promiți."

„Vom vedea", a venit răspunsul. Din nou folosea pluralul. Așadar, decizia n-avea să fie unilaterală.

Apoi, brusc, trăsăturile chipului din fața mea s-au îmblînzit. Fiecare părea să aibă ceva de spus despre apropiatul sfîrșit al lui Johnny. De data asta, vocea îi aparținea Barbarei.

„N-am de gînd să-i las să-l execute pe Johnny", a rostit, pe un ton dulceag. „Nu voi permite să i se întîmple una ca asta."

„Cum așa?"

„Vor băga otravă în venele mele." Vocea era blîndă și iubitoare, cu silabele ușor cîntate.

„Ce vrei să spui?"

„Mă vor ucide pe mine, nu pe Johnny. El va trăi. I-am promis. Lui vor trebui să-i cruțe viața. Poate chiar să-l elibereze."

Mătușa Barbara credea că se poate sacrifica pentru ca neajutoratul ei nepot să poată supraviețui. Logica aceasta îmi era cunoscută. Un alter ego se dovedea, de obicei, incapabil să-și lege propria-i mortalitate de cea a „gazdei" sale. Logica personalităților alterne este cea din vise. În sfera inconștientului, contrariile pot sta alături. Personalitățile alterne par să nu-și dea seama că minților lor sînt legate inextricabil de creierul gazdei lor. Sătui de a-i mai prelua durerea și a scoate în locul ei castanele din foc, alter ego-urile încearcă adesea să-și ucidă gazda. Uneori îi șoptesc la ureche mesaje suicidare: „Sari în fața mașinii", „Înghite pastilele, înghite-le pe toate", „Taie-ți venele. Hai, ce mai stai?" Un astfel de raționament primitiv l-a făcut pe Billy să-i amenințe viața Mariei, gîndindu-se că el unul avea să supraviețuiască. În cazul lui Johnny, mă întîlneam cu reversul medaliei: o personalitate alternă se oferea să-și sacrifice viața pentru a o salva pe cea a gazdei.

N-am încercat s-o contrazic pe mătușa Barbara. Nici nu mai era timp. Și oricum nu m-ar fi înțeles. În afară de asta, sarcina mea era să mă

străduiesc să-i țin pe toți în viață. Sacrificiul de sine al Barbarei nu reprezenta o problemă majoră. Mă îngrijora mai degrabă Aaron, care l-ar fi putut convinge pe Johnny să se spînzure.

Audierea cazului lui Johnny urma să aibă loc peste două săptămîni. Acum depindea de avocați dacă decideau să folosească sau nu afecțiunea nou descoperită a clientului lor. Aveau oare să le explice membrilor comisiei că personalitățile lui alterne comiseseră crima pentru care Johnny urma să fie executat?

Era o chestiune destul de dificilă. Citisem despre cîteva cazuri în care era implicată personalitatea multiplă și aflasem că tribunalul avea tendința de a responsabiliza "gazdele" pentru actele personalităților alterne. Și nu prea îl puteam condamna pentru această atitudine. La urma urmei, în cauză era un singur trup, un singur creier. Ceea ce nu înțelegeam însă era poziția colegilor mei specialiști în psihiatrie legală. Ei puteau recunoaște fenomenul personalității multiple. Își puteau da seama de faptul că mintea unui acuzat fusese divizată, afectată de traumatisme timpurii de neînchipuit. Știau că, în asemenea cazuri, stînga condamnatului nu știa ce face dreapta. Erau conștienți că, mare parte din timp, acești oameni trăiau într-o lume a fanteziei, rupți total de realitate. Și totuși, acești psihiatri nu se obosesc să încerce să afle dacă o personalitate alternă protectoare ucigașă – produsul primitiv al imaginației unui copil torturat – poate distinge binele de rău. E uimitor!

Faptul că Johnny era psihotic și avea un simț al realității limitat fusese stabilit. Existau de asemenea dovezi certe ale afectării sale cerebrale. Poate că ar fi fost mai bine să se rămînă la acest diagnostic. Avocații aranjaseră deja cu o serie de rude și prieteni care erau pregătiți (unii, e adevărat, cu reticență) să depună mărturie în fața comisiei de clemență despre abuzurile suferite de Johnny. Chiar și maică-sa era gata să admită că nu-i asigurase tocmai un cămin adecvat. Însumate, psihoza, leziunile cerebrale, abuzul fizic, prostituția și pornografia la care fusese obligat în copilărie aveau să constituie cu siguranță suficiente motive de a înmuia inimile celor din comisia de clemență. De ce să mai fi introdus un diagnostic precum multipla personalitate, de existența căruia mulți, inclusiv psihiatri, se îndoiau?

Pe de altă parte, acest diagnostic explica motivul pentru care Johnny continua să-și afirme nevinovăția; clarifica de asemenea faptul că el nu-și amintea mai nimic din ceea ce înfăptuise. Era etic ca Johnny să fie executat pentru o crimă pe care era convins că n-o comisese? Legea stipulează clar

că un condamnat trebuie să înțeleagă natura crimei pentru care va fi executat. În acest caz, Aaron mărturisise violul, însă nu eram siguri care dintre entitățile din interiorul lui Johnny înfăptuise crima. Dacă se hotăra ca vreunul dintre cei intervievați de noi să plătească pentru faptele sale, acela trebuia să fie Aaron. El fusese violatorul. Dacă această comisie credea în diagnostic, atunci avea să se confrunte cu problema de a-l executa pe nevinovatul Johnny împreună cu unul dintre culpabili, adică Aaron.

Comisia de clemență s-ar mai fi lovit și de un alt principiu legal. Un condamnat trebuia să înțeleagă nu numai natura crimei pentru care urma să fie executat, ci și faptul că urma să moară pentru ceea ce făcuse. În cazul lui Johnny, mătușa Barbara promisese în mod repetat că nepotul ei n-avea să moară. Ea urma să ia otrava în locul lui. În consecință, Johnny era convins că nu va muri. Avocații lui au simțit deci că era cazul să prezinte starea clientului lor comisiei, obligînd-o să se lupte cu toate problemele de natură etică, psihiatrică și metafizică ridicate de condiția psihică a lui Johnny.

În seara dinaintea audierii, avocații din Centrul de Resurse al statului Texas își aranjau cu înfrigurare documentația pentru a doua zi. Pregătiseră o pledoarie elocventă, bazată pe fapte, pentru a cere cruțarea vieții lui Johnny. Strînseseră expertize psihiatrice, evaluări neurologice, rezultatele unor teste psihologice, depoziții ale unor membri ai familiei, toate confirmînd faptul că Johnny Frank Garrett dusese o viață de suplicii, din copilărie și pînă la data arestării sale, la vîrsta de șaptesprezece ani. Fuseseră pregătite dosare voluminoase pentru fiecare membru al comisiei, precum și extrase din înregistrarea video a interviului meu – cel în care ieșiseră la iveală personalitățile alterne ale lui Johnny. Casete cu înregistrarea integrală erau de asemenea disponibile, pentru oricare dintre cei care doreau o documentare mai detaliată asupra condiției condamnatului. Pentru a parcurge întregul material, a cîntări semnificația lui și a lua o decizie, comisia avea nevoie de ore întregi. Dar era în joc viața unui om.

În dimineața zilei de 18 ianuarie 1992, timp de două ore, comisia de clemență a ascultat pledoaria avocaților pentru cruțarea vieții lui Johnny. Cei vreo patruzeci de membri ai comisiei au privit secvențele din interviul psihiatric pe care îl făcusem cu Johnny & Comp. L-au văzut pe Aaron descriind torturile pe care Johnny nu și le mai amintea. Au ascultat-o pe mătușa Barbara declarîndu-și disponibilitatea de a muri în locul lui Johnny.

A venit apoi rîndul acuzării. Comisia l-a ascultat pe procuror expediind toate descoperirile psihiatrice ca fiind niște gogoriță. L-au ascultat citind o

scrisoare defăimătoare cu privire la persoana mea, compusă de către un deținut din San Quentin. Eram o impostoare. Nu trebuia să fiu crezută. Ceea ce procurorul a omis să spună comisiei a fost faptul că scrisoarea pe care o citise fusese trimisă de un criminal în serie care păstrase capetele victimelor în frigider. Același condamnat își dăduse în judecată propriul avocat, deschizînd totodată proces mai multor oficiali ai statului, foștilor guvernatori și actualului guvernator al statului California. Privind expresiile de pe chipurile celor din comisie, mi s-a părut că acordau mai multă credibilitate acelei scrisori bizare decît însești cererii de clemență a Papei.

Odată încheiate discursurile celor două părți, membrii comisiei s-au ridicat și au ieșit din sala de tribunal, cărînd fiecare tomul greu pregătit de avocați. Viața lui Johnny se afla, și la propriu și la figurat, în mîinile lor.

Mi-am strîns și eu hîrtiile și am dat să plec. Era evident că membrii comisiei nu puteau parcurge atîta material în mai puțin de trei-patru ore. Dacă decideau să vadă și casetele video integral, deliberarea se putea amîna pentru a doua zi. La urma urmei, puteam să iau deja avionul spre casă, după ce mîncam ceva și îmi făceam bagajul.

Nimeni din sală nu se mișca. M-am uitat, spre lămurire, către avocații apărării. Mi-au cerut prin semne să rămîn pe locul meu. Am făcut cum mi s-a spus și am așteptat. Mi-am închipuit că judecătorul care prezida comisia avea probabil să se întoarcă și să facă unele comentarii asupra procedurii. Dar n-a apărut nimeni. Omul dispăruse o dată cu ceilalți membri ai comisiei.

N-a trebuit să aștept cine știe cît. În mai puțin de o oră, judecătorul s-a întors în sala de tribunal, urmat la scurt timp de întreaga comisie. Am presupus că reveniseră pentru a clarifica unele aspecte legale – poate că, de pildă, aveau nevoie de o solicitare oficială pentru a viziona integral casetele cu interviul psihiatric.

Am rămas uimită. Veniseră deja cu verdictul! Nu putea fi vorba de clemență. Și ajunseseră la această concluzie în nu mai mult de patruzeci și cinci de minute.

Pe 11 februarie 1992, Johnny Frank Garrett a fost executat prin injecție letală în închisoarea Huntsville din Texas. Firește că planul mătușii Barbara a dat greș și otrava s-a scurs în venele băiatului. Din mărturiile celor prezenți la execuție, eu și Jonathan am rămas convinși că, la un moment dat, înainte de injectarea otravei, Johnny a cedat locul unui alter ego mult mai dur decît el, care a venit să-l ajute în această ultimă încercare. Entitatea, oricare

ar fi fost ea, i-a trimis mamei lui Johnny asigurări de dragoste, după care s-a întors către directorul închisorii și gardieni (rămași la fel de curtenitori) și le-a strigat: „Voi ăștilalți n-aveți decît să mă pupați în fund!"

Ca și membrii comisiei de clemență, am primit o copie după dosarul voluminos conținînd ceea ce consider acum rămășițele lui Johnny. Fiindcă, după audiere, conținutul lui nu mai avea nici o relevanță pentru soarta lui Johnny, l-am pus deoparte, împreună cu restul materialelor aparținînd cazului. După execuție, totul a fost transferat în ceea ce am numit "sertarul morților", care de altfel se umplea rapid.

În săptămînile care au urmat, gîndindu-mă la caz, eram încă nelămurită cu privire la alegerea victimei. Chiar dacă era adevărat, așa cum afirmase mătușa Barbara, că Johnny avusese relații intime cu maică-sa, tînărul avea o mamă încă tînără la momentul crimei. Sora Catherine fusese o femeie în vîrstă. Din experiența mea, știam că victimele seamănă, de regulă, cu cei care i-au abuzat pe făptuitori. Totuși, singura bătrînă din viața lui Johnny fusese bunica lui. Ea, într-un fel, îl salvase de maică-sa. Bunicii îl crescuseră pînă la trei sau patru ani. De-a lungul timpului, găsise adăpost în casa lor, atunci cînd maică-sa nu putea să aibă grijă de el. Conform opiniei lui Johnny, dacă ceva prisosea în acea casă, era „prea multa dragoste". De aceea, uciderea călugăriței de șaptezeci și șase de ani nu avea pentru mine nici o logică.

În septembrie 1992, pregătindu-mă să scriu acest capitol, am apelat din nou la dosarul lui Johnny, cel întocmit de avocatele sale. Aveam o grămadă de timp la dispoziție, așa că m-am decis să citesc cele șapte depoziții scrise de rude, de ofițerii care s-au ocupat de eliberarea lui condiționată și de cei care au lucrat la cazul lui în ultimele zile dinaintea audierii la comisia de clemență. Printre ele era și declarația, luată sub jurămînt, a unei verișoare de-a lui Johnny, Kathlene. Depoziția ei era datată 30 ianuarie 1992, la zece ani după înfăptuirea crimei, cinci zile înainte de audiere și douăsprezece zile înainte de execuție. N-o mai citisem niciodată. Iată ce spunea:

Sînt verișoara lui Johnny Frank Garrett. Am fost amîndoi crescuți de bunici... Mama m-a abandonat în casa lor, așa cum i-a făcut și mătușa mea lui Johnny... Mamei și mătușii nu prea le păsa de soarta noastră. Ne-au părăsit acolo, cu bunica și bunicul, ca să trecem prin tot ce-au trecut ele cînd erau copii.

Locuiam într-o casă din Amarillo, pe strada North Hayes numărul 604. Era o clădire veche, aproape prăbușită. Erau terenuri virane de jur-împrejurul casei. N-aveam nici un vecin. Mi-amintesc cum stăteam în pat și vedeam stelele prin crăpătura dintre perete și tavan. Aveam tot felul de vise cu Iisus care venea să ne salveze, pe mine și pe Johnny, cînd mă uitam așa la stele. Totdeauna mi-a fost frig în casa aia.

Bunica nu făcea nimic în gospodărie. Bunicul mai curăța pe ici, pe colo... Bunica ne ducea la magazin, de unde luam doar produse expirate; ne punea să mîncăm roșii stricate și tot felul de gunoaie... Cînd aveam legume, bunicul gătea cîte ceva. Făcea mai ales tocană, cu ce se nimerea. Peste tot unde te uitai în casă erau gîndaci. Cădeau uneori de pe tavan în oala cu tocană. Eu și Johnny îi spuneam „tocană de gîndaci". Johnny nu făcea mofturi. Culegea pur și simplu gîndacii din farfurie și apoi mînca, fiindcă altceva n-aveam...

Uneori bunica ne închidea pe amîndoi într-o cameră, cîte o zi întreagă. Așa am început să ne jucăm cu prietenii noștri imaginari. Aveam niște păpuși și ziceam că noi sîntem bunicii. Eu și Johnny le băteam și le făceam toate grozăviile pe care ni le făceau nouă bunicii adevărați.

Bunica ne spunea mereu că în lumea asta nu era loc pentru nici unul dintre noi, fiindcă părinții noștri nu ne doreau... Îi spunea lui Johnny "bastard mic", fiindcă n-avea tată. Uneori declara că ne iubește, dar în clipa următoare ne pocnea zdravăn, de ne dădea sîngele pe nas. Cînd ne învinețea ochii, ne pudra pe față, ca să nu se vadă. Ne puneau totdeauna să purtăm cămăși cu mîneci lungi și nu puteam îmbrăca pantaloni scurți decît fără știrea lor.

Bunica era foarte schimbătoare. Putea fi foarte drăguță de față cu alții, dar de îndată ce plecau adulții, devenea o scorpie cu noi, copiii. Cea mai timpurie amintire de-a mea cu bunica este una de pe vremea cînd aveam vreo doi ani. M-a lovit atunci în cap cu o țeavă. M-a dărîmat. Mi-o amintesc stînd deasupra mea cu țeava aia în mînă și cu niște zdrențe îmbibate de sînge. Îmi amintesc durerea de deasupra urechii. Acum iau difantin pentru leziunile provocate atunci de lovitura aceea. Cînd aveam trei ani, bunica a trecut cu mașina peste mîinile mele...

Și pe Johnny l-a lovit de multe ori în cap... Pur și simplu se ridica și te lovea cu ce avea la îndemînă. O dată a luat chestia aia pe care o bagi în pantofi ca să-i ții drepți și l-a pocnit cu ea în cap pînă l-a adormit. Așa făcea cînd vroia să ne adoarmă. Ne lovea în cap pînă leșinam.

O să vă spun cum a fost și cu arsura... Johnny nu se mai oprea din plîns. În baie era o sobă de gaz și bunica l-a luat pe Johnny, l-a dus acolo,

a dat drumul tare la flăcări, a așteptat să se încingă bine și, după ce i-a dat pantalonii jos, l-a pus cu fundul pe plită. Cred că l-a ținut acolo destul de mult. N-am mai auzit niciodată pe nimeni urlînd în halul acela. I-a ars îngrozitor fundul... Eu știu că bunica a fost cea care l-a prăjit pe Johnny. Și mie mi-a făcut la fel. Am cicatrice pe brațe, pe picioare și pe tălpi de la aceeași sobă... Am auzit-o pe bunica și pe mătușa Charlotte discutînd că tatăl vitreg al lui Johnny urma să fie condamnat pentru că-l pusese pe sobă, dar eu știu că bunica fusese de vină...

Bunica nu făcea niciodată baie și puțea îngrozitor... Și noi începuserăm să mirosim, fiindcă dormeam cu ea... Nu se ridica să meargă la baie. Făcea pipi într-un pahar și pe urmă îl lăsa în chiuvetă, fără să-i pese că puteam să bem din el. Mama și bunica au făcut în pat pînă în ziua în care au murit...

Bunica ne ducea cu mașina unde erau containerele milei și ne punea să căutăm tot felul de lucruri. Mie și lui Johnny ne era teamă să nu ne vadă vreun copil de la școala noastră și să le spună celorlalți...

O dată, bunica a găsit niște haine de fetiță și a început să-l îmbrace pe Johnny cu ele. Asta se întîmpla de cel puțin două ori pe săptămînă. Îl punea și să se pițigăie ca o fată. Dacă nu asculta, îi căra pumni în față și în cap...

De obicei, după ce îl îmbrăca în fetiță, bunica îl punea să defileze prin fața bunicului, iar apoi amîndoi plecau în camera lui. Bunicul și bunica nu dormeau niciodată în aceeași cameră. Bunicul avusese dintotdeauna dormitorul lui separat. Bunicul a abuzat sexual de Johnny. Îl auzeam, și-l auzeam și pe Johnny plîngînd.

Prin urmare, violarea și uciderea Sorei Catherine nu reprezentaseră un act de violență întîmplătoare. Alegerea victimei, ce ne încurcase atît de tare pe mine și pe Jonathan în cei șase ani care trecuseră de la implicarea în caz, nu mai era un mister. Fapta fusese programată cu ani în urmă, într-o casă din strada North Hayes. Fusese repetată în copilărie, în spatele ușilor închise, cu păpușile care erau făcute să preia durerea; fusese consolidată de brutalitatea unei serii întregi de tați vitregi și de o mamă fără nici un Dumnezeu.

Johnny se străduise să-mi descrie evenimentele care precedaseră actul său de violență: umilința suferită în casa bunicii, vizita la rulota mamei, ținuta sumară a femeii, excitația, erecția, nevoia imperioasă de a se satisface. Însă cuvintele n-au fost destul de limpezi pentru mine. Johnny devenise

confuz, se bîlbîia, ezita. Iar eu, grăbită și ignorantă, îi calificasem încercările de a comunica drept digresiuni. Intervenisem abrupt, punîndu-l să vorbească despre crima în sine, dorind să aud ceea ce-mi închipuiam eu că e cu adevărat important.

Acum era clar. Oricare fuseseră evenimentele din acea seară, ele născuseră în Johnny o veche și înfiorătoare atîtare sexuală și, de asemenea, o incontrolabilă furie ucigașă. Cînd n-a mai putut suporta aceste senzații, ca și în copilărie, au preluat controlul personalitățile sale alterne. Aaron l-a împins să se furișeze și, împreună, s-au îndreptat către mănăstire. Atunci, Johnny s-a abandonat și Aaron a violat-o pe Sora Catherine. Pînă aici aveam și confesiunea lui Aaron însuși. Nu vom ști însă niciodată care dintre entitățile lui Johnny a ucis-o de fapt pe călugăriță. A fost Aaron? Mătușa Barbara? Bănuiala mea e că a fost acea personalitate puternică, cu ochi fioroși, care l-a intimidat la un moment dat și pe Aaron, acesta refuzînd să-mi spună cum se numește. Oricum, putem fi destul de siguri că, oricine ar fi comis crima, oricine i-ar fi tăiat gîtul bietei călugărițe, n-a văzut fața victimei cînd a făcut-o. Și-a închipuit că vede, de fapt, chipul bunicii. Entitățile alterne încurcă mereu lucrurile, confundînd situațiile și persoanele.

În cele din urmă, am înțeles afirmația enigmatică a lui Aaron căreia, în grabă, nu-i dădusem atenție: „Bunicii lui Johnny l-au iubit prea mult... A fost prea multă dragoste. Prea multă."

CAPITOLUL 18

În sălile de tribunal, raţiunea prevalează în faţa pasiunii. În sălile de tribunal, procurori cinstiţi, convingători, precum şi avocaţi capabili, înţelepţi îşi prezintă cazurile în faţa unor judecători imparţiali şi lucizi. Nu-i aşa? Nu-i aşa. Poate că aşa ar trebui să fie, dar nu e, cel puţin în majoritatea cazurilor. Cînd judecătorii, juraţii, avocaţii, chiar şi psihiatrii intră într-o sală de tribunal, se întîmplă ceva ciudat. Ei îşi lasă adesea la uşă bunul simţ comun.

Cu ani în urmă (atît de demult, încît mulţi cititori nici nu-şi mai aduc aminte) nu ne uitam la televizor; ascultam doar radioul. Programul meu preferat era „Umbra". Acolo, un personaj pe nume Lamont Cranston, un tînăr orăşean înstărit, avea capacitatea „de a întuneca minţile oamenilor, aşa încît ei să nu-l mai poată vedea". Ideea că cineva sau ceva era atît de puternic încît să-i aiurească pe cei din jur, făcîndu-i să nu mai vadă ce era chiar sub nasul lor, m-a intrigat. Cum se putea întîmpla aşa ceva? Oare putea să mă zăpăcească şi pe mine?

Ei bine, sălile de tribunal reuşesc chestia asta în fiecare zi. Se întîmplă cu adevărat! Indivizi cu inteligenţă peste medie, care în mod normal gîndesc logic şi a căror judecată e de obicei impecabilă, îşi pierd calităţile, sau cel puţin le rătăcesc temporar, atunci cînd intră în tribunal. Mă refer acum la ce se întîmplă frecvent în procesele din jurul unei crime. Procesele civile sînt cu totul altă poveste. Acolo nu ştiu cum e. Vorbesc mai ales despre cazurile ce au drept obiect crime grave.

Aceste procese nu seamănă cu nici una din celelalte proceduri legale. Aici e vorba de viaţă şi de moarte. Cu o mizâ atît de mare, ţi-ai putea închipui că doar cele mai înţelepte şi mai experimentate minţi (de judecători, procurori sau avocaţi) vor fi îngăduite în joc. Dar nu e deloc

așa. Am cunoscut, de pildă, cei mai nebuni, mai imaturi și mai lipsiți de experiență indivizi cărora li se îngăduia să pledeze în procese de crimă. Nu mă refer aici la avocați, deși sînt cazuri de reprezentanți, numiți de tribunal în cazuri de crimă, ei înșiși bețivi, neexperimentați sau chiar infractori. Vorbesc despre acuzați cărora li s-a permis să se reprezinte singuri, să pledeze *pro se*. N-au avut cîștig de cauză, cel puțin aceia pe care i-au cunoscut eu. De fapt, nu pot cîștiga atunci cînd își susțin nevinovăția. În schimb, dacă își recunosc faptele, au șanse mai multe de izbîndă.

Procesele implicînd cazuri de crimă sînt destul de grele pentru asemenea juriști de ocazie. Toată lumea știe asta. Prin urmare, îți pui întrebarea: ce Dumnezeu îl împinge pe un acuzat de omor grav să se reprezinte singur? Majoritatea celor pe care i-am examinat și care și-au pledat în proces inocența erau cu totul rupți de realitate, atunci cînd au hotărît să renunțe la avocați. Chiar și după anunțarea sentinței de condamnare la moarte, păreau prea puțin conștienți de soarta lor. Mă gîndesc din nou la Ted Bundy și la optimismul lui privind execuția: „Nu vă faceți griji, doamnă doctor Lewis. N-o să se întîmple!" În schimb, cei care s-au reprezentat singuri și și-au recunoscut vinovăția s-au dovedit a fi, în mare parte, fie depresivi și nerăbdători să termine odată cu viața, fie psihotici.

Judecătorii ar trebui să știe toate astea. Sau ar trebui măcar să se întrebe de ce ar vrea un om în toate mințile să se reprezinte singur într-o asemenea situație. Dar aici intervine forța aceea ciudată, care întunecă rațiunea indivizilor. Judecători care, în viața de toate zilele, ca soți, părinți sau în orice alt rol, pot diferenția cu ușurință copiii de adulți și oamenii sănătoși de cei bolnavi mintal, în sala de tribunal își pierd abilitatea de a face asemenea simple distincții. O astfel de perturbare gravă s-a instalat în sala de tribunal din Missouri cînd a fost judecat Heath Wilkins. Heath Wilkins era un băiat de șaisprezece ani care înjunghiase un vînzător în timpul jafului unui magazin. Nu-și premeditase fapta – pur și simplu se întîmplase. Heath, ca și tatăl sau fratele lui, își petrecuse mare parte din viață în instituții speciale. Se crezuse la un moment dat că suferă de schizofrenie. Dar se pare că asta n-a avut nici o importanță. După ce băiatul a cerut să-i fie concediat avocatul, s-a reprezentat singur, a pledat vinovat și a fost condamnat la moarte. Totul i s-a părut curții foarte normal.

Probabil că, în viața lui particulară, judecătorul care a audiat acest caz era un om lucid. Îmi închipui că, în condiții obișnuite, acel judecător ar fi fost capabil să recunoască diferența dintre imaturitatea lui Heath, labilitatea

psihică și experiența juridică precară – pe de-o parte – și maturitatea, stabilitatea mintală și profesionalismul cerute unui avocat angajat să apere un minor într-un proces de crimă. De data asta, n-a fost capabil. S-a lăsat dus de misteriosul val din sala de tribunal, care întunecă mințile oamenilor. Din spatele biroului său, discursul incoerent al lui Heath (am putut citi transcrierea afirmațiilor sale dezlînate) i s-a părut judecătorului OK. Întîi l-a declarat pe Heath competent, apoi l-a găsit vinovat și l-a condamnat la moarte.

Desigur că, după cîțiva ani, cînd Heath a crescut, mintea i s-a mai limpezit (poate și datorită unei medicații potrivite) și a făcut recurs. După mai multe apeluri și o audiere la care eu și Jonathan am depus mărturie în fața aceluiași judecător care îl condamnase pe Heath la moarte, verdictul și sentința au rămas neschimbate. Astăzi, cam la un deceniu de la depoziția noastră, o curte de apel a reușit în sfîrșit să schimbe verdictul. Dar Heath nu e încă în afara oricărui pericol. Un procuror zelos – un tip care a respirat probabil prea mult din aerul acela prezent în sala de tribunal din Missouri – a făcut apel la o curte superioară pentru a restaura fosta sentință. Probabil, ține cu tot dinadinsul să-i dea o lecție copilului care avusese o șansă și o ratase.

Avocații nu sînt singurii amețiți de „eterul" sălilor de tribunal. Nici psihiatrii nu sînt imuni. Medici foarte capabili – clinicieni care în practica de zi cu zi recunosc și tratează cum trebuie pacienții psihotici, cu gîndire ilogică – par să sufere și ei un soi de orbire temporară, atunci cînd sînt puși de procuror să evalueze un individ violent. Aceleași semne și simptome pe care, în mod normal, la pacienții nonviolenți, le-ar trata cu urgență spitalizare sau cel puțin cu doze importante de thorazine, litiu sau alte medicamente de gen, par să nu mai fie valabile cînd vine vorba de evaluarea unui ucigaș nebun. Totuși, nu cred că sala de tribunal este singurul vinovat. Gravitatea unei fapte sau numărul de crime comise poate întuneca raționamentul clinic.

Nu se poate ignora complet nici factorul material. Un psihiatru care își obține veniturile mai ales din rapoartele în cadrul diverselor procese s-ar putea să rămînă fără slujbă dacă expertizele sale asupra sănătății mintale a acuzatului diferă prea mult sau prea des de cele ale procurorului. Presupun că același lucru se crede și despre veniturile unor doctori ca mine și Jonathan, care lucrăm adesea de partea apărării. Există totuși diferențe semnificative. Mai întîi, noi colaborăm de fiecare dată cu alți avocați sau echipe juridice, și deci nu ne putem îndatora față de nimeni. Apoi, noi

putem fi concediaţi. Dacă – aşa cum se întîmplă uneori – nu descoperim nimic semnificativ din punct de vedere psihiatric sau neurologic, se renunţă la serviciile noastre. În majoritatea statelor, expertizele noastre sînt considerate confidenţiale. Inculpaţii nu pot fi obligaţi să se autoincrimineze. Psihiatrii numiţi de tribunal – pe de altă parte – trebuie să-şi facă publice concluziile. De aceea sînt mai presaţi decît noi să producă nişte rezultate clinice acceptabile pentru cei care i-au angajat. Pe scurt, eu şi Jonathan sîntem mai liberi să spunem lucrurilor pe nume. Sigur, nimeni nu aude vreodată de cazurile în care se renunţă la serviciile noastre sau în care noi hotărîm să ne retragem. O dată, cînd m-am dus în Florida pentru a depune mărturie în procesul unui criminal în serie, am descoperit la sosire că avocatul îmi ascunsese cîteva informaţii vitale privitoare la starea mintală a clientului său. Am refuzat atunci să mai lucrez cu el, am luat avionul şi m-am întors acasă. Nu e nevoie să mai spun că omul n-a mai apelat niciodată la serviciile mele.

Mai recent, lucram la cazul unui alt faimos ucigaş în serie. Cînd acuzatul, un tip plin de personalitate, a refuzat să accepte investigaţiile pe care i le recomandasem, m-am retras şi am renunţat la caz. De notat că şi avocatul său l-a lăsat baltă, cîteva luni mai tîrziu. Mi-a fost destul de greu să învăţ să renunţ, atunci cînd acuzaţii sau avocaţii lor nu sînt gata să accepte tipul de evaluare pe care o impun. Iar de cea mai dureroasă lecţie am avut parte în cazul lui Arthur Shawcross.

Arthur Shawcross urma să fie judecat în Rochester, New York, pentru uciderea a zece femei. Înainte de a-l vedea cu ochii mei pe inculpat, un tip cu proporţii groteşti şi un pîntec uriaş, avocaţii lui obţinuseră o analiză cromozomială şi o investigaţie cerebrală prin rezonanţă magnetică. Ştiau deja că, în loc de obişnuita constelaţie de cromozomi XY, clientul lor avea un cromozom Y în plus. Şi mai semnificativ, IRM-ul demonstrase că, în vîrful lobului temporal drept, exista un mic chist plin cu lichid. Creierul este un organ foarte sensibil: cea mai mică cicatrice, chist sau formaţiune tumorală, în anumite circumstanţe, provoacă o activitate electrică anormală şi, prin urmare, importante leziuni cerebrale. Mai exista încă un aspect înfricoşător – activitatea electrică anormală în partea anterioară a lobului temporal a fost asociată cu unele comportamente bizare, de natură animalică. Mr. Shawcross îi scosese uneia dintre victime vaginul şi i-l mîncase. Un psihiatru foarte apreciat în medicina legală, angajat de către acuzare, a fost de părere că ucigaşul o făcuse pentru a îndepărta urmele

de spermă și a ascunde astfel probele de ADN. Îmi închipui că trebuie să existe un mod mai simplu de a face asta. Dar să nu anticipez.

Arthur Shawcross prezenta semnele și simptomele clasice pentru cei cu leziuni ale lobului temporal – avea aură, reacții stereotipe de care apoi nu-și mai aducea aminte, căzînd într-un somn adînc. De exemplu, chiar înainte de o crimă, începea să transpire, iar lumea din jur se învăluia brusc într-o lumină albă, strălucitoare. Mîinile i se încleștau apoi în jurul gîtului victimei, după care, în mod surprinzător, cădea într-un somn adînc, post-atac. Cînd se trezea, amintirea faptelor era estompată sau distorsionată.

Mr. Shawcross n-a negat niciodată față de mine vreuna dintre crimele sale. A recunoscut totul. Necazul era că, de cîte ori încercam să obțin de la el o relatare completă a faptelor, Shawcross devenea confuz. Confunda o crimă cu alta și, atunci cînd îl întrebam, disperată, dacă își aducea aminte cu adevărat ce se întîmplase, răspundea:

„Nu, nu prea."

„Atunci, de ce ai mărturisit poliției?"

M-a privit de parcă aș fi fost nebună. „Pentru că eram acolo!"

Mai multe dintre fapte fuseseră comise în mașina lui. După crimă și după somnul în care cădea, se trezea și găsea un cadavru pe scaunul de alături.

„Și ce-ți spuneai cînd găseai cadavrul?" l-am întrebat.

S-a gîndit cîteva momente, apoi a răspuns: „Îmi spuneam: Ah, cred că iarăși am făcut-o!" Cînd își dădea seama de ceea ce se întîmplase, căuta în grabă un loc unde să ascundă corpul, pe care, uneori, se întorcea ca să-l mutileze.

După ce l-am văzut prima oară, mi-am dat seama că Mr. Shawcross avea nevoie în mod evident de o examinare neurologică sofisticată. Le-am cerut avocaților să-l sune pe Jonathan, dar ei au refuzat. Mi-au spus că aleseseră deja un eminent neurochirurg de la Harvard, care văzuse IRM-ul și recomandase să i se facă deținutului și o electroencefalografie computerizată. După ce primea rezultatele, urma să vină să-l examineze pe Mr. Shawcross. De ani de zile admiram munca acestui neurochirurg în domeniul violenței. Împreună cu un coleg al său, fusese primul care demonstrase legătura dintre afectarea sistemului limbic și violență. Dacă n-aș fi lucrat cu Jonathan, probabil că pe el l-aș fi ales.

Au trecut săptămîni, apoi luni de zile, dar nici EEG-ul și nici examinarea promisă n-au avut loc. Între timp, avocații mă presau să întocmesc un raport. Era în septembrie și procesul urma să înceapă. Și totuși testul și

evaluarea pe care le cerusem nu fuseseră făcute. N-aveam prea mult timp la dispoziție. Dacă urma ca mărturia mea să fie acceptată în proces, trebuia să întocmesc imediat raportul psihiatric. Ce era de făcut?

În săptămînile și lunile dinaintea procesului, mi-am dat seama că Arthur Shawcross nu suferea doar de o disfuncție de natură epileptică. La urma urmei, cei mai mulți bolnavi cu afecțiuni ale lobului temporal nu fac nici un rău. Pot umbla încolo și-ncoace, își pot încheia și descheia la infinit nasturii cămășii, dar nu se vor apuca să sugrume oameni. De obicei, cazurile de violență din timpul unui acces de epilepsie sînt rare. Examinîndu-l pe Arthur Shawcross, mi-a fost clar că, în urma unor abuzuri grave îndurate în copilărie, pacientul suferea și de stări disociative. În acele momente, își închipuia că o aude pe maică-sa, dojenindu-i, pe el și pe femeile cu care se întîlnea. Nici una nu era destul de bună pentru Arty. Trebuiau să moară cu toatele. Uneori se transforma în propria lui mamă, vorbind pe un ton subțire, cu furie în glas: „Trebuie să fie pedepsit" striga entitatea, referindu-se la fiul său. O dată, în timpul unei ședințe de hipnoză, Mr. Shawcross a retrăit un episod din copilărie, în care fusese sodomizat cu o coadă de mătură; atunci căzuse pe podea și rămăsese acolo, incapabil să se mai miște. În mod obișnuit, în stare de conștiență, nu-și amintea de eveniment. Oare fusese într-adevăr atît de traumatizat, încît să rămînă paralizat? Faptele relatate sub hipnoză sînt întotdeauna suspecte, mai ales pentru tribunal.

În plus, existau niște fișe medicale ce atestau faptul că, la vîrsta de zece ani, Arthur Shawcross fusese spitalizat la Mercy Hospital în urma unei paralizii a membrelor inferioare. Diagnosticul fusese de encefalomielită, dar, din cîte știam eu, pacientul nu prezentase nici unul dintre simptomele acestei boli: nici dureri de cap, nici febră, nici înțepenirea gîtului. O puncție lombară relevase în mod categoric că lichidul cerebrospinal nu prezenta nici urmă de infecție. Mai mult, copilul își revenise foarte repede și fusese trimis acasă. Uitîndu-mă peste fotocopia aproape ilizibilă a dosarului, am descoperit însemnarea unui doctor cu ocazia unei internări a lui Arthur Shawcross, la vîrsta de nouă ani, cu aceleași simptome inexplicabile. Aceste episoade nu erau cu siguranță semne ale encefalitei. Era vorba mai degrabă de paralizie isterică, o afecțiune psihică produsă de o traumă, care putea explica stările disociative din prezent ale pacientului.

N-aveam nici o îndoială că Mr. Shawcross fusese grav abuzat și suferea de episoade disociative. Nici experții pe care i-am consultat în acest caz nu se îndoiau de asta. Documente din perioada școlarizării sale făceau

aluzie la maltratarea parentală. Mama lui era descrisă ca având obiceiul „să pedepsească și să îndepărteze copilul". De la vîrsta de șapte ani, Arthur fugea mereu de-acasă. Testele psihologice din școală au scos la iveală faptul că era vorba de un copil afectat sever, pierdut într-o lume a fanteziei, „unde se percepe pe sine drept o altă persoană". Știam totuși că o apărare construită pe un diagnostic precum tulburare disociativă n-ar fi avut nici o șansă. Dacă eu însămi mă îndoiesem ani de zile de existența acestei afecțiuni, n-aveam nici un motiv să cred că altfel vor sta lucrurile cu judecătorul sau cu jurații. În schimb, niște dovezi de natură neurologică puteau fi mult mai convingătoare. Am început să fac demersuri grăbite, schimbînd scrisori și telefoane cu avocații lui Shawcross, pentru obținerea unui EEG computerizat și a unei expertize neurologice. Dacă neurochirurgul lor nu era disponibil, puteau să apeleze la Jonathan. Numai s-o facă odată!

Aici am săvîrșit prima greșeală. M-am lăsat convinsă să întocmesc raportul în absența tuturor datelor pe care le cerusem. Prin urmare, tot ce-am putut face a fost să descriu fenomenul disociativ pe care îl constatasem și să-mi exprim bănuiala existenței unor tulburări de natură epileptică, ce urmau să fie dovedite neurologic. Pentru a-mi întemeia afirmațiile, am căutat prin vechile dosare și am găsit date referitoare la șapte episoade ce puteau fi căderi epileptice, întîmplate cu mult înainte de făptuirea celor zece crime. Mama și mătușa lui Shawcross mi-au povestit de asemenea că Arthur suferise accese însoțite de prăbușire, inconștiență, vorbire incoerentă, încă de cînd era copil. Chiar și nevestele lui (și avusese destule) au relatat episoade în care Shawcross „se pierdea" sau ieșea din casă și umbla aiurea, fără să-și mai amintească apoi unde a fost. Chiar și fără o evaluare neurologică sofisticată, semnele aparțineau clar unor crize de epilepsie. Avocații m-au asigurat că, în momentul cînd aveam să vin la Rochester pentru a depune mărturie, examinările pe care le cerusem urmau să fie complete.

Am sosit la Rochester cu două zile înainte de proces, pentru a descoperi că nici electroencefalografia și nici expertiza neurologică recomandată nu fuseseră făcute. Ulterior mi s-a spus că banii alocați neurochirurgului fuseseră cheltuiți pe serviciile unui criminolog, Joel Norris, care, împreună cu un consilier din partea apărării, organizase niște interviuri filmate cu Mr. Shawcross. Mai rău, înainte de proces, partenerul lui Norris încercase să vîndă casetele unei stații de emisie locale. De fapt, eu nici nu știam că un post de radio din zonă îi dedicase un întreg program lui Arthur

Shawcross. Mi-au trimis și mie mai tîrziu caseta audio cu înregistrarea acelei emisiuni.

Aţi putea crede că expunerea cazului în mass-media ar fi trebuit să-l îngrijoreze pe judecător. De ce, s-ar fi putut întreba el, avocatul apărării a recurs la una ca asta? Cum va afecta rezultatul procesului o asemenea publicitate? Eu una mi-aș fi pus aceste întrebări, dacă aș fi fost în locul judecătorului. Nu și dumnealui. N-avea de gînd să permită oricăror „nimicuri" să încetinească mecanismele justiției. Procesul trebuia să meargă mai departe. Și chiar așa s-a întîmplat.

Eminentul neurochirurg s-a trezit pînă la urmă lucrînd de partea acuzării. Fără ca măcar să-l examineze pe Mr. Shawcross ori să obțină EEG-ul computerizat pe care el însuși îl solicitase, doctorul i-a dat procurorului o declarație semnată în care afirma că IRM-ul „a demonstrat absența părții superioare a lobului temporal", însă „asta n-a determinat efectele categorice". Mă întreb ce vroia să spună cu această formulare. Nu se referea la faptul că nu existau efecte electrofiziologice sau efecte comportamentale, știu asta. Și el o știa. Atunci de ce făcuse o asemenea declarație ambiguă? Pe cine încerca să mulțumească?

Într-o după-amiază, cu vreo două săptămîni înainte de a depune mărturie, contrar recomandărilor exprese ale avocaților apărării, am ridicat receptorul telefonului și l-am sunat acasă pe eminentul neurochirurg. Am intrat direct în subiect.

„Cum ați putut lucra pentru acuzare, cînd ați fost angajat de către apărare?" l-am întrebat.

„N-am fost niciodată angajat de apărare!" a venit răspunsul său ferm.

„Cum e posibil? Au spus că v-ați uitat pe IRM și că ați recomandat o electroencefalogramă computerizată."

„E adevărat", a recunoscut el. Apoi a continuat: „Îl cunoașteți pe un anume Joel Norris?"

„Criminologul?"

„Da. El mi-a trimis IRM-ul și mi-a cerut o opinie prin telefon. Nimeni nu m-a plătit pentru asta."

„Și ați văzut acolo leziunea lobului temporal?"

„Bineînțeles. L-am sfătuit să obțină și un EEG. I-am dat chiar și numele celor care puteau să facă investigația. Însă n-am fost angajat de apărare."

Pentru mine, asta era o chestiune pur tehnică, și i-am spus-o. Oare etica nu-l obliga să lucreze pentru apărare în aceste circumstanțe? Întrebarea și-o pusese deja și, atunci cînd procurorul îl solicitase, se sfătuise

cu o rudă apropiată, care era avocat, privind legalitatea furnizării unor informații acuzării după ce fusese consultat de apărare. Problema fusese rezolvată, atunci cînd judecătorul cazului se declarase de acord să semneze un ordin al tribunalului prin care i se cerea doctorului să colaboreze cu procurorul.

„Dar cum ați putut afirma că acel chist cerebral n-avea nici o semnificație? N-ați văzut niciodată pacientul. Și n-ați obținut nici EEG-ul."

„N-am spus că nu însemna nimic. Am spus că acel chist ar putea avea o semnificație apropo de crimele comise, însă erau recomandate și alte teste. Chiar i-am precizat celui care investiga cazul pentru procuratură că, indiferent dacă acel chist cauzase sau nu comportamentul criminal, în orice caz îl agravase."

Dar acestea nu erau decît niște comunicări verbale. De ce nu fuseseră trecute în raportul său? Țineam receptorul între ureche și umăr, încercînd să-mi notez cuvintele lui. Era o discuție pe care nu vroiam s-o uit.

Din ziua în care am ajuns în Rochester și am descoperit că investigația neurologică nu fusese efectuată, am încercat să stau de vorbă cu judecătorul în cabinetul său. Îmi era clar că, dacă ar fi cunoscut importanța testelor neurologice, ar fi amînat procesul pînă la completarea investigațiilor. Dar judecătorul a refuzat să discute cu mine. Acum, după ce vorbisem cu neurochirurgul, înarmată cu această nouă informație, mi se părea esențial să-i comunic judecătorului cum stăteau lucrurile.

În dimineața următoare, am cerut din nou o întrevedere cu el, în prezența acuzării și a apărării, firește. De data asta, avocații lui Shawcross m-au asigurat că se va aranja. Însă acuzarea n-a fost de acord. Acum înțeleg de ce, dar la vremea aceea habar n-aveam. Prin urmare, pentru că n-am putut să discut cu judecătorul în particular, cînd a venit vremea să depun mărturie, am tras aer în piept și am spus: „Onorată instanță, am fost mințită!"

Dacă eu aș fi fost judecător și un martor însărcinat cu expertiza ar fi făcut o astfel de declarație, faptul mi-ar fi stîrnit interesul. Aș fi găsit cu siguranță cîteva minute, poate că aș fi renunțat chiar la pauza de prînz, pentru a asculta ce are de spus omul acela. La urma urmelor, procesele sînt făcute pentru a stabili adevărul, nu-i așa? Ciudat lucru însă, judecătorul nu s-a dovedit deloc curios. Oare aerul din sala de tribunal îi anihilase curiozitatea? Nu, nu era vorba de asta. Parcă știa dinainte ce intenționam să spun. M-a avertizat să-mi văd de mărturia mea. Dacă vroiam într-adevăr să-i comunic ceva, trebuia să-i scriu o scrisoare, la întoarcerea mea în New Haven.

Privind acum înapoi, îmi e clar ce trebuia să fac: ceea ce făcusem în Florida. Cînd am ajuns în Rochester și am văzut că evaluarea neurologică nu fusese efectuată, așa cum mi se promisese, trebuia să las totul baltă și să-mi văd de drum. Trebuia să refuz să mai depun mărturie. Dar n-am făcut-o. N-am avut curajul. A fost cea de-a doua mare greșeală, și pentru ea am plătit destul de scump.

Din cîte am aflat, am fost singurul doctor care a depus mărturie pentru apărare. Mi-a rămas în minte un schimb de replici dintre mine și procuror, ceva de genul: „Doamnă doctor Lewis, interviurile cu Joel Norris n-au influențat ceea ce Mr. Shawcross v-a povestit?" Inițial, am răspuns că nu. Cînd am aflat despre ele, mi-am închipuit că avuseseră loc după întrevederile mele cu acuzatul. Dar nu era așa. Procurorul m-a anunțat, cu un zîmbet disprețuitor, că cele cinci interviuri cu Norris fuseseră realizate chiar în timpul lunilor în care eu îmi făceam evaluarea. În asemenea circumstanțe, a trebuit să recunosc că putea exista posibilitatea ca Mr. Shawcross să fi fost influențat în ceea ce mi-a declarat mie. Nu prea credeam asta, însă nu mi se arătaseră casetele înregistrate de Norris. Cum puteam să fiu sigură?

Nu numai că jurații nu m-au crezut, dar m-au privit chiar cu ură. Ca de altfel întregul Rochester. Mărturia mea s-a întins pe o perioadă de trei săptămîni, în care procurorul s-a străduit să mă pună la zid. În acest răstimp, în biroul meu de la Bellevue, prevăzut cu două rînduri de încuietori, s-a intrat prin efracție. De regulă, nu se face mare vîlvă apropo de spargerile de genul ăsta; se întîmplă frecvent ca echipamentele de înregistrare și computerele să fie furate. De aceea îmi pusesem la ușă încuietori speciale. Ciudat e însă faptul că, de data asta, n-a dispărut nimic. Telefonul de-acasă, ca și cel de la birou, păreau să fie ascultate. M-am plîns unui prieten care lucra în dispozitivul de securitate al unei companii și el mi-a dat o instalație cu două beculețe – unul roșu, altul verde – pe care am montat-o la telefon. Dacă eram înregistrată, urma ca luminița verde să se aprindă. Și s-a aprins. M-am speriat destul de tare. I-am scris colegului meu Dick Burr, informîndu-l că, dacă mi se va întîmpla ceva, să știe că n-a fost un accident întîmplător. Seară de seară, în această perioadă în care am depus mărturie, mă întorceam în camera mea de hotel aproape năucă în urma veștilor pe care le aflam la tribunal, informații pe care apărarea ar fi trebuit să mi le împărtășească (cum a fost, de pildă, cazul cu interviurile lui Norris). Deschideam apoi televizorul și vedeam cîte un reporter care îmi lua în derîdere mărturia, bătîndu-și joc de mine și de inocența mea. Se făceau

deja glume la radio și erau scrise pe garduri injurii la adresa mea. Trăiam un veritabil coșmar.

Acuzarea angajase unul dintre cei mai renumiți psihiatri legiști din țară, unul care fusese consultant pentru CIA și FBI. Era un bărbat arătos și încrezător în sine, care nu putea fi încuiat sub nici o formă. În comparație cu el, eu păream stîngace și haotică. Arătam de parcă atmosfera din sala de tribunal, aerul acela năucitor, mă luase cu totul în stăpînire. În realitate, eram furioasă. Fusesem trasă pe sfoară. Am învățat de atunci că nu trebuie niciodată să te lași cuprins de mînie. Asta îți afectează grav memoria și, firește, comportamentul.

Onorabilul psihiatru legist a respins toate simptomele disociative ale lui Shawcross – amneziile, halucinațiile, schimbările de personalitate – calificîndu-le drept simulări. A interpretat confuzia și discrepanțele din relatările pacientului ca fiind pur și simplu trucate. Chiar a catalogat ca insignifiante toate simptomele psihopatologice din copilăria lui, conchizînd: „Mr. Shawcross n-a suferit niciodată de vreo afecțiune psihică, chiar dacă a avut unele disfuncții mintale mai puțin severe." Ce însemnau aceste „disfuncții mintale mai puțin severe"? Cred că de-acum puteți ghici. În raportul său se consemna: „În rîndul criminalilor, anomalia mintală cea mai comună este cea cunoscută sub numele de disfuncție de personalitate antisocială, acesta fiind și diagnosticul meu în cazul domnului Shawcross."

Cum rămînea totuși cu descoperirile neurologice? Era clar că avocații apărării n-aveau de gînd să aducă un neurolog care să-și prezinte evaluarea. Mi-au îngăduit totuși să trimit IRM-ul la Washington, pentru a fi examinat de Jonathan. N-am uitat nici acum discuția pe care am avut-o la telefon, în după-amiaza în care el a primit rezultatele.

„Jonathan, ai văzut chistul din lobul temporal?"

„Bineînțeles că l-am văzut. Dar mai sunt și cicatricele de pe ambii lobi frontali." A încercuit locurile unde erau leziunile și mi-a trimis filmele înapoi. Erau acolo, limpezi ca lumina zilei, două mici cicatrice, de-o parte și de alta.

Dat fiind faptul că nici un neurolog nu fusese chemat să depună mărturie, am menționat, de fiecare dată cînd mi s-a oferit ocazia, că existau indicii clinice ale unei afecțiuni epileptice, amintind de cicatrice și de chistul descoperite la investigația cu rezonanță magnetică. Dacă avocații n-aveau să-i permită unui neurolog să demonstreze în fața juraților despre ce era vorba, măcar s-o audă de la mine. Am fost avertizată de mai multe ori să răspund direct la întrebări, cu un succint *da* sau *nu*.

Faimosul psihiatru legist a expediat iute rezultatele IRM-ului. A fost de părere că toate episoadele menționate și în fișa medicală a închisorii, căderile în inconștiență, transpirația sau luminile strălucitoare pe care le vedea Shawcross nu erau decît o invenție. Cît despre somnul care-l răpunea după crimă, chiar lîngă cadavru, l-a calificat drept necrofilie. Conform cuvintelor sale, „descoperirea întîmplătoare a cromozomului suplimentar Y și a chistului benign din partea inferioară a unuia dintre lobii cerebrali relevă existența unor factori fără nici o semnificație în ce privește criminalitatea lui Shawcross".

Juraților nu le-au trebuit nici două ore pentru a-l declara pe inculpat responsabil pentru faptele sale și vinovat de uciderea a zece femei. Mie mi-au trebuit trei ani ca să-mi revin după cele trei săptămîni pe care le-am petrecut acolo. Nimeni n-a crezut nici un cuvînt din ce am declarat eu. Mr. Shawcross nu era nebun.

Termenul de nebunie sau lipsă de discernămînt[1] avea odinioară un sens, cel adevărat. Etimologia cuvîntului este latinească: *sanus*, sănătos, întreg la minte. Nebun înseamnă opusul termenului, deci bolnav, alienat mintal. Oamenii mai folosesc în mod curent cuvîntul cu sensul vechi, acela de țicnit, psihotic, rupt de realitate, scăpat de sub control.

Dar în sala de tribunal, nebunia are o semnificație aparte; sau mai degrabă cîteva semnificații. Sensurile legale ale nebuniei diferă de la un stat la altul. New York-ul, unde a fost judecat Arthur Shawcross, uzează de o versiune introdusă de M'Naughten care spune că un om e nebun doar dacă nu-și dă seama de natura faptelor sale și nu poate face diferența între bine și rău. Acest concept a fost stabilit în Anglia, la mijlocul secolului al XIX-lea. E o definiție bazată exclusiv pe judecată rațională și moralitate, ignorînd toate descoperirile psihiatriei despre forțele neurofiziologice, psihologice și ambientale care ne influențează comportamentul. Ignoră de asemenea tot ce psihiatria nu știe încă despre modul de apreciere a ceea ce este rău. Desigur că această definiție juridică a nebuniei face ca termenul să nu poată fi folosit în distingerea unui om bolnav de unul sănătos.

Cam la un secol după M'Naughten, un grup de cercetători de la Institutul Juridic American a conceput un alt cod penal care conținea o definiție mai laconică, dar, după părerea mea, mai edificatoare a nebuniei decît cea formulată anterior. Ea sugera că o persoană nu poate fi responsabilă pentru un act criminal dacă, din motive de deficiență sau alienare mintală,

[1] În original: *insanity* (n. tr.).

îi lipsește fie capacitatea de a distinge între bine și rău (cf. M'Naughten), fie capacitatea de a-și adapta comportamentul la cerințele legii. Această a doua clauză recunoaște în mod implicit că stările emoționale și autocontrolul diminuat pot contribui la declanșarea actelor de violență.

De atunci, a apărut o serie întreagă de noi formulări și standarde ale nebuniei, inclusiv concepte oximoronice precum „vinovat dar lipsit de discernămînt". În societățile civilizate, persoanele cu deficiențe mintale sînt absolvite de vină. Nu poți fi nebun și vinovat în același timp. Cel puțin așa cred. În unele state a fost acceptată formula de tip „discernămînt diminuat", o recunoaștere a faptului că, avînd în vedere complexitatea comportamentului uman, nu poți declara totdeauna tranșant că o persoană e nebună sau sănătoasă psihic.

Cu cît aflăm mai multe despre mecanismele violenței, cu atît mai greu este să trasăm o graniță clară între vină și inocență, între nebunie și judecata sănătoasă. Noi, ca societate compusă din ființe umane cu rațiune și sentimente, ne luptăm să împăcăm în noi înșine tot felul de interese și motivații contrare: nevoia de protecție împotriva oamenilor periculoși, fie ei nebuni sau sănătoși; dorința de răzbunare; cunoașterea influențelor psihobiologice și ambientale asupra comportamentului violent, și dorința de adaptare la standardele actuale de moralitate și bună-cuviință. Era mult mai ușor de apreciat vina înainte de a recunoaște că liberul arbitru, ca și nebunia sau discernămîntul, este un continuum emoțional și intelectual care variază constant, și nu o calitate sau o stare de spirit fixă, imuabilă. Ca urmare a străduințelor noastre de a găsi un echilibru între ceea ce *simțim* că am vrea să le facem celor care comit teribile acte de violență, indiferent de starea lor mintală, și ceea ce *gîndim* că ar trebui făcut sau nu, formulările juridice s-au tot schimbat de-a lungul vremii, înlocuind o definiție a nebuniei cu alta, revenind cîteodată la cele inițiate, adesea ca reacție la un caz senzațional al momentului.

Dată fiind etimologia sa, termenul *insanity* ar trebui să țină mai degrabă de psihiatrie, și nu de lege. Sigur că sănătatea e mai mult domeniul doctorilor decît al avocaților. Cu toate astea, *insanity* a devenit un termen juridic. Și arată de parcă ar fi fost smuls din gura medicilor de către legiuitori, mutilat și făcut de nerecunoscut. Actualmente, psihiatrii cărora li se cere periodic să depună mărturie privind starea mintală a unor criminali sînt obligați să folosească sensul idiosincratic impus de lege termenului.

Eu nu apar în cursul unui proces atît de des, probabil de numai trei sau patru ori. Cu vreo cîțiva ani în urmă, din întîmplare, trei cazuri de crimă la

care lucrasem timp de mai mulți ani s-au nimerit să fie judecate toate într-un interval de șase săptămîni – unul pe coasta de vest, altul în sud și celălalt pe coasta răsăriteană. A trebuit să mă confrunt atunci cu trei definiții diferite ale nebuniei. Cînd mă trezeam dimineața, aveam senzația că sînt într-un film numit *Dacă e New York, e M'Naughten.*

Cînd sînt supărate, legislaturile, ca și indivizii, acționează impulsiv. Fac să treacă legi care contravin oricărui bun-simț comun. Conform acestora, criminalii nebuni de legat nu sînt, din punct de vedere legal, lipsiți de discernămînt. Oricine știe că un ucigaș în serie care își mănîncă victima, chiar și o bucățică din ea, nu poate fi sănătos la cap. Dar într-un fel sau altul, preluînd niște definiții vagi sau pur etice ale nebuniei, obligîndu-i apoi pe psihiatri să le folosească, justiția ne determină să ajungem la niște concluzii destul de ciudate. Era Arthur Shawcross nebun atunci cînd își ucidea victimele și le mînca organele genitale? Nu neapărat, după opinia anumitor psihiatri legiști. Nu m-ar mira deloc dacă, într-o zi, legislatura vreunui stat ar adopta un concept de genul „nebun cu discernămînt" sau „psihotic sănătos".

Soțul meu, care n-are obligația să depună mărturie în procese, e de părere că noi, psihiatrii, ar trebui să fim mai rigizi, să refuzăm manipularea din partea avocaților și să folosim totdeauna propriile noastre definiții. Îi admir idealismul. Dar jocul se face în terenul lor, după regulile lor. Dacă punem la îndoială prea ferm și prea des termenii cu care operează ei, s-ar putea să fim excluși cu totul din joc.

Și ce dacă nu ne-ar mai primi? Ne-ar face viața, mie și lui Jonathan, un pic mai sigură și mai puțin stresantă. Și poate mulți dintre inculpații bolnavi ar rămîne în viață.

Cîteva luni după proces, am fost contactată de un reporter de investigație. Studiase cazul Shawcross și descoperise cîteva lucruri pe care ținuse să mi le împărtășească. Revăzînd probele, dăduse peste cîteva scrisori trimise de avocații lui Shawcross procurorului și judecătorului. Una din ele fusese scrisă cu mult înaintea procesului, dar după ce aflasem despre chistul cerebral și solicitasem investigațiile neurologice. Se înțelegea din acea scrisoare că procurorul cunoștea datele neurologice descoperite pe IRM și dorise să vadă rezultatele. La această cerere, avocații lui Shawcross răspunseseră că „nu există nimic în dosar care să justifice o apărare de natură psihiatrică", iar doamna doctor Lewis „nu s-a bazat pe aceste date pentru a-și forma o părere". Ceea ce, firește, nu era adevărat. Într-o altă

scrisoare, unul dintre avocați îl informa pe procuror că „după cîte am înțeles, nici unul dintre rezultatele investigațiilor nu se potrivește cu opinia doamnei doctor Lewis". Nici asta nu era adevărat. În sfîrșit, în ultima scrisoare trimisă procurorului de către apărare chiar înaintea procesului – perioadă în care mă străduiam să obțin o examinare neurologică, dacă nu din partea eminentului neurochirurg, măcar din partea lui Jonathan – acuzarea era informată că, după părerea mea, nici una din procedurile neurologice (adică IRM-ul) „nu demonstra vreo anomalie sau vreo dovadă a unei leziuni cerebrale organice". Asta era o minciună sfruntată. Privind retrospectiv, se pare că avocații lui Shawcross n-au avut nici o clipă intenția să obțină o electroencefalogramă computerizată sau o evaluare neurologică.

Și mai era un lucru despre care reporterul a ținut să mă informeze. Mr. Shawcross fusese găsit vinovat de zece crime, ulterior fiind chemat în instanță, în alt oraș, acuzat de cea de-a unsprezecea. Pregătindu-se pentru acest al doilea proces și probabil ca urmare a mărturiei mele despre posibilitatea unei afectări epileptice, avocații au obținut în cele din urmă EEG-ul computerizat pe care îl ceruserăm inițial și eu, și eminentul neurochirurg. Bănuiala mea e că au dorit atunci să mă discrediteze definitiv.

Cînd au venit rezultatele electroencefalogramei, concluzia a fost: "EEG/CEEG/activitate cerebrală ANORMALĂ (sic!). Prezintă structuri iritative paroxismale în regiunile bifrontotemporale, mai cu seamă pe partea dreaptă. Unde cerebrale neobișnuit de înalte și ascuțite, alternînd cu unde cerebrale lente, indicînd leziuni locale asociate cu ACCESE EPILEPTICE (sic!)".

În mod clar, cicatricele de pe lobii frontali și chistul din lobul temporal îi afectau lui Shawcross funcționarea creierului. Rar poți întîlni o dovadă atît de limpede a unor leziuni cerebrale.

„Ei bine, au de gînd să recurgă în cele din urmă la o apărare bazată pe probe neurologice?" l-am întrebat pe reporter. Știam că probabilitatea ca Arthur Shawcross să fie găsit nevinovat din lipsă de discernămînt era minimă. Oamenii erau prea speriați că va putea fugi din spital și va ucide din nou. Îi puteam înțelege. Și totuși, un nou proces în care descoperirile neurologice să fie în sfîrșit expuse ar fi făcut publicului cunoscute măcar o parte din mecanismele care contribuie uneori la nașterea unui criminal în serie.

Reporterul și-a plecat privirea. Cred că se simțea stînjenit că trebuie să-mi dea o asemenea veste. „Nu v-am spus totul. După ce a primit rezultatele

EEG-ului computerizat, avocatul l-a sfătuit pe Mr. Shawcross să pledeze vinovat."

„Şi?"

„Aşa a făcut."

Chiar şi acum, şase ani mai tîrziu, cînd rememorez cazul Shawcross, în atmosfera – sper – sigură a biroului meu, sînt total intrigată. Mă tot întreb: de ce ar fi vrut avocaţii lui Shawcross să ignore, ba chiar să ascundă date atît de importante pentru cazul clientului lor? De ce s-au grăbit să coopereze cu procurorul, iar cînd acesta m-a acuzat că aduc date neurologice în ultimul moment, n-au încercat să mă „reabiliteze" dînd la iveală notiţele primului meu interviu, din care reieşea că ştiam despre chistul din lobul temporal şi despre simptomele unor accese epileptice psihomotorii? De ce nu au arătat scrisorile pe care le schimbasem cu ei, cerînd o examinare neurologică, pentru care îl propusesem pe Jonathan? De ce au vrut să mă facă să apar atît de caraghioasă? Pur şi simplu nu pricep.

Cînd mă gîndesc la creierul lui Shawcross, îmi spun că nu poate exista un mijloc mai bun de a transforma un om în criminal decît practicînd o leziune pe lobul temporal şi o secţionare a fibrelor lobului frontal. Omul acela ar rămîne cu un sistem limbic distrus, deconectat de efectele modulatorii ale lobilor frontali. Dacă ai vrea să pui la punct un creier de ucigaş, ăsta ar fi modul cel mai simplu de-a o face.

Cu decenii în urmă, prin anii '50, '60 sau '70, armata şi CIA chiar erau interesate de astfel de lucruri. Mai cu seamă de controlul asupra minţii, de forţa potenţială a hipnozei, de droguri şi psihochirurgie care să distrugă memoria şi să modeleze comportamentul. Oare puteau fi folosite aceste metode, separat sau în combinaţie, pentru a crea un ucigaş? Rapoarte bazate pe documente CIA indică faptul că, în acea perioadă, prizonieri militari sau civili, ca şi cetăţeni obişnuiţi, au fost folosiţi în astfel de experimente privind mintea şi creierul uman. Cînd am încercat să pun mîna pe dosarul militar al lui Shawcross, mi s-a spus că majoritatea documentelor – mai ales cele din perioada războiului din Vietnam – dispăruseră într-un incendiu. Din păcate, Mr. Shawcross nu-şi amintea mai nimic din perioada în care servise în armată, doar un nume – Westmoreland. Era de parcă memoria îi fusese ştearsă. Avea unele amintiri atroce despre măcelărirea unor femei vietnameze, din care au fost gătite şi mîncate unele fragmente. Nimeni nu l-a crezut. Procurorul, care a respins cu furie ideea de nebunie, a catalogat aceste amintiri bizare drept

aiureli ale unui om sănătos. De atunci am mai intervievat încă doi criminali în serie cu asemenea povești din anii Vietnamului. Unul dintre ei avea doar niște flash-uri de memorie, pe jumătate vise, care n-au fost crezute de nimeni. Dosarele lor din armată fuseseră de asemenea distruse. Oare în munca mea la cazul Shawcross dădusem peste ceva compromițător, peste anumite aspecte grotești pe care Puterea nu dorea să le facă publice? Acesta să fie motivul pentru care am fost aproape linșată în procesul acela?

Ciudat lucru... Conform dosarelor CIA, o persoană cu același nume ca al procurorului, un nume destul de puțin comun, a condus în anii '60 o clinică secretă din New York unde se făceau experimente de control asupra minții. Ar fi putut să fie, bineînțeles, doar o coincidență, dar nu pot să nu mă întreb dacă între cele două persoane, procurorul și șeful clinicii, nu exista cumva vreo legătură. Poate că, într-o zi, un alt reporter de investigație va fi curios să limpezească acest caz.

CAPITOLUL 19

Fiica mea e de părere că judecătorul care condamnă un om la moarte ar trebui să fie responsabil pentru ducerea la îndeplinire a sentinței pe care a dat-o. El ar trebui să fie cel care ridică trapa spînzurătorii, apasă butonul care declanșează curentul electric sau cel care injectează otrava. Ea crede că astfel ar avea loc mult mai puține execuții, majoritatea oamenilor fiind reticenți dacă ar trebui să se ocupe de astfel de lucruri. Eu nu sînt atît de sigură.

S-ar putea, firește, ca ea să aibă dreptate. La urma urmei, cei mai mulți dintre criminalii pe care i-am expertizat împreună cu Jonathan nu erau „legați prea strîns" (ca să citez cuvintele unuia dintre gardienii de la Starke). Crescuseră în familii atît de ciudate, de abuzive, de patologice, încît nici nu ar fi putut scăpa cu mintea teafără. De cele mai multe ori, e imposibil să-ți dai seama cît anume din paranoia și agresivitatea lor provine dintr-o predispoziție ereditară către schizofrenie sau episoade maniacale, cît este rezultatul unor leziuni cerebrale căpătate la naștere sau în urma unor maltratări, și cît are drept cauză evoluția într-un mediu familial violent și alienant. Cum poate scăpa cineva teafăr după ce a fost torturat, sodomizat, supus unor terori fizice și psihice de neimaginat?

Există unele dovezi că animalele grav traumatizate elimină niște hormoni care le alterează anatomia creierului. Cortizolul în exces afectează serios hipocampusul, regiunea din sistemul limbic unde cercetătorii cred că sînt stocate și procesate amintirile timpurii. Oricare ar fi fost combinația de factori care i-a aruncat pe criminalii examinați de noi în celulele condamnaților la moarte, majoritatea dintre ei erau oameni grav vătămați fizic și psihic. Contrar a ceea ce cred mulți psihiatri legiști, nebunii pot pune la cale acte diabolice. De fapt, cele mai teribile crime pe care le-am

studiat au fost plănuite în cele mai mici detalii și apoi săvîrșite de către cei mai psihotici ucigași. Gîndurile și credințele maniacale pot da naștere unor crime foarte amănunțit orchestrate. Legea nu ia în seamă acest lucru. Avem în schimb mărturia a numeroase cărți și filme despre criminali. Scriitorii și regizorii dovedesc adesea mai multă finețe decît avocații și chiar decît psihiatrii legiști, atunci cînd e vorba să înțeleagă psihopatologia ucigașilor. Două dintre cele mai bune cărți de gen, ulterior ecranizate, *Psycho* și *Tăcerea mieilor*, au fost inspirate de niște cazuri reale.

Întrebarea care niciodată nu mi-a dat pace a fost dacă violența ucigașă se poate naște într-o ființă umană relativ normală. Sînt voci care afirmă că Holocaustul n-ar fi putut avea loc fără participarea voluntară a cetățenilor de rînd ai Germaniei. Oricum, așa cum au arătat numeroși autori, o serie de factori din societatea germană – printre care declinul economic, tulburările sociale, obiceiurile părinților de a-și pedepsi foarte drastic copiii, ca și credința răspîndită printre cei mai mulți nemți că victimele lor nu erau oameni – a făcut posibilă declanșarea Holocaustului. Chiar și așa, există mărturii ale mai multor călăi care au decis să pună capăt actelor criminale și să se disocieze de cei care le ordonau, pentru a putea dormi liniștiți lîngă nevestele și copiii lor.

Dar alta e întrebarea pe care mi-o pun eu. În societatea de azi există oare indivizi care pot ucide în mod repetat și a căror singură psihopatologie – dacă o putem numi așa – este lipsa compasiunii față de celelalte ființe umane? Există cu adevărat sociopați (adică oameni cărora li se potrivesc criteriile de diagnostic pentru disfuncția de personalitate antisocială) care ucid pur și simplu de plăcere sau care își fac o meserie din asta? Eu n-am cunoscut niciodată vreunul. Dar probabil că avocații nu apelează la mine sau la Jonathan în astfel de cazuri.

Curiozitatea mea de a cunoaște un sociopat autentic m-a determinat să le fac o ofertă rezidenților psihiatri care lucrau la secția medico-legală din Bellevue. Cu ani în urmă, am oferit zece dolari oricui îmi putea găsi un pacient cu accese recurente de violență care să nu prezinte semne de gîndire psihotică și să nu aibă leziuni organice. Nimeni n-a răspuns ofertei mele, deși, la un moment dat, unul dintre rezidenți a fost convins că găsise omul pe care îl căutam. Am stabilit o întîlnire cu el, dar, în dimineața respectivă, mai tînărul meu coleg m-a anunțat că se înșelase. Pacientul său era paranoic. Cu altă ocazie, un doctor legist m-a făcut atentă asupra internării unui ucigaș plătit. Mi-am închipuit că se ivise șansa vieții mele – aveam să cunosc în sfîrșit un criminal

profesionist, pentru care uciderea cu sînge rece era un mod de viață, o meserie.

Inima mi s-a oprit o clipă, cînd am dat cu ochii de individ. După ce am stat de vorbă timp de o oră, mi s-a părut aproape neverosimil că un om atît de îngust la minte și de stîngaci putea inspira încrederea cuiva, încît să-l pună să ducă la îndeplinire o sarcină atît de delicată precum o crimă. Eu nu i-aș fi încredințat nici măcar sarcina de a se duce după pîine la magazinul din colț. Cît despre cele douăsprezece „lovituri" pe care pretindea că le dăduse, mi s-au părut a fi doar elementele unei elaborate gîndiri halucinatorii. Bănuiesc că ucigașii plătiți care se respectă – dacă există așa ceva – se pricep mai bine să se ferească de poliție și poposesc rar în secția de psihiatrie a spitalului Bellevue. Cu cîțiva ani în urmă, am încercat din greu să-i găsesc un corespondent real personajului diabolic pe care Robert de Niro îl interpreta în *Promontoriul groazei*. Dar secția de psihiatrie legală din Bellevue nu atrage o asemenea clientelă de elită.

Jonathan susține că ar fi examinat o dată un asasin. Omul „lichidase" fără nici o remușcare paisprezece persoane, pretinzînd între o mie și zece mii de dolari pentru fiecare în parte. Avea și niște principii ale sale. A refuzat, de pildă, să-și ucidă un fost coleg de clasă. A plătit pe altcineva s-o facă.

„Și cum, Jonathan, vrei să spui că tipul era perfect normal? N-avea nici o psihoză? Nici o leziune cerebrală? Pur și simplu era lipsit de conștiință?"

„N-am spus asta. Fusese abuzat oribil în copilărie. Avea lobul frontal afectat și cîteva «semne slabe»."

„Nici o psihoză?"

„Era paranoid", a răspuns Jonathan, adăugînd după cîteva clipe de reflecție: „Deși, dacă împușcase paisprezece oameni, probabil că avea într-adevăr ceva dușmani."

Poate că stimulentul pe care îl oferisem eu pentru descoperirea unui sociopat autentic nu era suficient. Așa că am mărit miza la o sută de dolari. Dar tot nu mi-a găsit nimeni un individ cu accese recurente de violență care să nu aibă conștiință, nici simptome psihotice sau afecțiuni neurologice.

Apoi, într-o zi din 1991, ocazia de a cunoaște un astfel de om a venit de la sine. Am fost intervievată de o echipă TV spaniolă care făcea un film documentar despre pedeapsa capitală în America. Erau interesați de studiile pe care eu și Jonathan le făcuserăm asupra minorilor condamnați la moarte. Echipa călătorise peste tot în țară, adunînd mărturii din partea deținuților,

a avocaților, a procurorilor, a gardienilor din închisori etc. Interviul meu trebuia să fie ultimul, înainte de întoarcerea lor la Madrid. În cursul discuției noastre, mi-au spus că tocmai veniseră din sud, unde filmaseră un interviu cu un călău. Ăsta-i omul meu, mi-am zis, și imediat am pus mîna pe telefon și am aranjat o întîlnire cu el. Îl voi numi aici Bob Smith. N-am aflat niciodată numele lui adevărat. N-a vrut să mi-l spună.

Așa cum am precizat la începutul acestui volum, arta de a lucra cu oamenii care ucid alți oameni include și regula de a nu te închide niciodată singur cu ei într-o încăpere. Prin urmare, am rugat-o să mă însoțească pe colega și prietena mea Catherine Yeager. Fiindcă mă așteptam să fie vorba de o experiență unică, l-am invitat și pe George Billard, un cameraman pe care îl știam din timpul înregistrării unei depoziții, ca să filmeze interviul. Cathi a luat și ea o cameră video de rezervă. Dacă acest individ executase cu adevărat nouăsprezece oameni și își putea face treaba fără să clipească, urma să fie cu siguranță o discuție ce merita studiată în anii următori. De fapt, se împlinesc cinci ani de cînd am stat de vorbă cu Bob Smith, și de fiecare dată cînd mă uit la filmul discuției noastre descopăr cîte ceva nou și fascinant ce îmi scăpase înainte.

Era deja întuneric la vremea cînd am ajuns în parcul de rulote unde locuia Bob Smith. Pentru că locul era prea îngust spre a încăpea cu toții, Bob a aranjat să împrumute pentru acea ocazie rulota mai mare a unui vecin. Era însă oricum foarte strîmtă și-mi amintesc că, după ce am montat echipamentul de filmare, abia dacă a mai rămas loc pentru George, care a trebuit să rămînă în picioare, sprijinit de un raft de cărți. Bob Smith și cu mine ne-am așezat de-o parte și de alta a unui colț de masă.

Ce poți întreba un om care a adus moartea atît de multor ființe umane? După cum am mai spus, am examinat împreună cu Jonathan vreo duzină de criminali în serie. Unul dintre ei, William Bonin, ucisese cincisprezece băieți. Acum mă aflam într-un parc de rulote, din sudul extrem al țării, la o masă cu un individ care lichidase nouăsprezece oameni. Dintre cei cunoscuți de mine, singurul cu mai multe victime la activ decît Bob Smith era Ted Bundy.

Bob Smith era un bărbat bine făcut, înalt și cu barbă – nu semăna deloc cu uscățivul Johnny Garrett, nici cu William Bonin, un tip gras și flasc. Bănuiesc că Lucky Larson ar fi putut arăta ca el, dacă nu și-ar fi distrus nervii obrazului drept în accidentul rutier suferit la șaptesprezece ani. Omul ăsta așezat atît de aproape de mine în rulota neîncăpătoare ar fi fost chiar

arătos dacă n-ar fi avut nasul uşor turtit. Am aflat ulterior că Bob Smith, ca mulţi dintre cei pe care eu şi Jonathan îi examinaserăm în cursul studiului nostru asupra comportamentului violent, trecuse prin multe încăierări, iar nasul lui plătise obol acestor experienţe. Şi totuşi, emana ceva între putere şi farmec. Se vedea că e în largul său, cînd a deschis cu un pocnet cutia de bere din lada de şase bucăţi şi mi-a întins-o. A desfăcut una şi pentru el, aşezîndu-se apoi pe scaunul din dreapta mea.

„În ce măsură te afectează ceea ce faci?" am început eu.

Răspunsul a fost prompt şi ferm.

„Nu mă afectează. În nici un fel."

Am rămas fără replică. Ce-mi spunea n-avea nici o logică. Mi-am amintit de întrebarea pe care soţul meu i-a pus-o lui William Bonin, omul care torturase şi ucisese cincisprezece adolescenţi. Mel ascultase timp de două ore interviul meu cu Bonin şi, spre final, m-am întors către el – stătea undeva în spate – şi l-am întrebat dacă vrea să adauge ceva.

„Aş avea o întrebare", a răspuns Mel cu accentul lui britanic, elegant şi domol. "Care sînt sentimentele dumitale atunci cînd faci aceste lucruri?" (Soţul meu se referea la torturarea şi uciderea tinerilor.)

Bonin s-a gîndit o vreme şi apoi a rostit cu precauţie: „E o întrebare-capcană?"

Dar atunci a fost altceva. Bonin era un criminal în serie, un tip care-şi culegea victimele inocente de pe autostradă, le strivea organele genitale, le viola şi le strangula. Bonin nu-şi amintea nimic din perversiunile la care fusese supus în copilărie. A trebuit să ne bazăm pe amintirile mamei lui şi pe fişele de la orfelinat, din spitalele şi şcolile de corecţie pe unde trecuse, pentru a afla ce se întîmplase cu el. Faptul că îşi blocase toate amintirile din copilărie, ca şi sentimentele vizavi de propriile sale acte nu era deloc surprinzător. Aşa se întîmplă adesea cu ucigaşii. De la Bob Smith însă mă aşteptam la altceva. N-avea nimic de ascuns, nimic de uitat. Mi se părea de neconceput ca Bob Smith să fi rămas „neatins" de meseria lui.

Am tăcut o vreme, gîndindu-mă la celălalt criminal atroce pe care îl cunoscusem, Ted Bundy. El mi-a spus că, o vreme, a fost în stare să-şi ţină în frîu impulsurile violent-sexuale uitîndu-se la poze, citind sau masturbîndu-se. Apoi, timp de mai mulţi ani, a răpit şi a violat femei tinere. La început le-a lăsat în viaţă. Dar cînd a început să ucidă – o dată ce a depăşit graniţa şi a încălcat tabuul – lucrurile au devenit din ce în ce mai simple. I-a fost tot mai uşor să omoare. Îmi amintesc că l-am întrebat de ce nu a cerut ajutor, eventual de la un psihiatru.

„Mi-a trecut prin cap. Dar era deja prea tîrziu. Dacă aș fi spus cuiva, m-ar fi turnat", mi-a răspuns. Știa că ceva nu e în regulă cu el. Avea, într-o oarecare măsură, și remușcări. Dar pur și simplu nu se mai putea opri.

În schimb, omul din fața mea părea să n-aibă nici un sentiment. Putea fi adevărat? Oare întîlnisem în sfîrșit persoana care, fără nici un simptom psihotic sau neurologic, ucidea doar pentru că asta îi era meseria?

„Știi de ce am vrut să stau de vorbă cu dumneata?" l-am întrebat.

„Nu."

„Să-ți explic. Fac niște studii asupra comportamentului violent. Am vorbit cu tot felul de oameni, cu deținuți condamnați la moarte..." Era evident că-mi găseam cu greu cuvintele, străduindu-mă să-mi formulez întrebarea la modul inofensiv și simțind că nu mă descurc deloc. „Doresc să aflu ce înseamnă pentru dumneata să te ocupi de așa ceva."

„E o treabă ca oricare alta", a venit nonșalant răspunsul. „Nu port mască și n-am nici un coșmar."

Putea fi adevărat? E posibil ca unui om să-i lipsească orice sentiment pentru cei cărora le ia viața? Și dacă e așa, cum ajunge acel individ să gîndească în felul ăsta? „Vorbește-mi puțin despre copilăria dumitale."

A răspuns iute, de parcă i s-ar mai fi pus întrebarea de zeci de ori înainte. „Am fost foarte săraci. Trebuia să cerșim de mîncare pe la uși. De-aia nu pot să-i înghit pe cei care se scuză, spunînd că din cauza sărăciei sau a faptului că au fost abuzați au făcut ce-au făcut."

„Vorbește-mi despre tatăl dumitale."

„Tata era un amărît."

„De ce origine era familia lui?"

„Veniseră din Germania."

„Ce meserie avea?"

„Bătrînul era muncitor constructor. Trebuia să ne ducem după el pe unde lucra. Am fost prin Pennsylvania, în South Dakota, în New Mexico. Am trecut prin toate cele patruzeci și opt de state. N-am avut parte de un trai prea îmbelșugat."

„Aveați ce mînca?"

„Da."

Puteam să jur că tocmai afirmase că erau nevoiți să cerșească de mîncare pe la uși. Dar poate că discrepanțele aveau să se lămurească mai tîrziu. Ca și în alte ocazii, am hotărît ca, pentru moment, să evit confruntarea. „Și mama? Spune-mi cîte ceva despre ea."

„Era din nord." Asta era tot. Altceva?

„Ai frați sau surori?"

„Doi frați și o soră." Pentru cîteva clipe, a devenit meditativ și tonul tăios, defensiv al vocii s-a îmblînzit. „Unul din frați a murit. Chiar înainte de a mă naște eu, s-a îmbolnăvit grav de o infecție a urechii. Avea trei ani. Mi-au spus că eu l-am înlocuit." Apoi, cît ai clipi, tonul aproape melancolic a dispărut și omul a schimbat subiectul. Eu, pe de altă parte, n-aș fi vrut să abandonăm sfera copilăriei. Am decis să adopt o tactică ușor diferită, pe care o foloseam adesea împreună cu Jonathan. Mi-am plasat întrebările despre copilărie într-un context medical. Psihiatrii pot afla mult mai multe lucruri dacă pun pacienților întrebări specifice unei consultații de rutină. În loc să spună „vezi lucruri pe care altcineva nu le poate vedea?", e mai bine să întrebe mai întîi despre acuitatea vizuală sau infecțiile oftalmice; ori să aducă vorba despre durerea de urechi înainte de a întreba pacientul dacă aude voci.

„Vreau să-ți pun cîteva întrebări legate de sănătate", am început eu, notîndu-mi pe carnetul din față, cu litere mari, astfel încît să le poată citi și el, *Dosar medical*. „Știi ceva despre momentul nașterii tale?"

„M-am născut la 4:23 dimineața și am avut aproape patru kilograme."

„Mama dumitale a născut greu?"

„Nu."

„Cum a purtat sarcina?"

„Bine."

„Nu s-a ivit nici o problemă?"

„Cordonul ombilical s-a infectat. Au crezut că o să mor." Vasăzică apariția pe lume a lui Bob Smith n-a fost cu mult diferită de cea a lui Lucky Larson sau Lee Anne Jameson. "Mi-au povestit prin ce a trecut mama, mai ales că tocmai pierduse un alt copil."

„Ce s-a întîmplat?"

„I-au dat Quaaludes. A trebuit să-l ia trei sau patru ani." Fără să i-o fi cerut în mod explicit, Bob Smith îmi oferea un dosar psihiatric al familiei.

„A mai avut nevoie de vreun alt tratament?"

„Tot intra și ieșea din spitale. A fost internată de cinci-șase ori la psihiatrie. Nu făceau decît să-i dea mereu Quaaludes."

„Mai avea cineva probleme cu nervii?"

„Am avut un prieten care s-a sinucis."

„Zău?"

„Maică-sa își tot făcea de cap, așa că el și-a luat zilele."

„Dar dumneata? Ce fel de temperament ai?" Eram încîntată că puteam aduce în discuție, în mod firesc, sănătatea lui mintală.

„Sînt un om schimbător."

„Ești vreodată deprimat?"

„Cînd mă uit la facturile de plată."

„Asta se întîmplă oricui. Eu mă refeream la o depresie adevărată. Cînd n-ai vrea să te mai scoli dimineața, de pildă."

„Mi se întîmplă în fiecare zi. Aud o mulțime de oameni spunînd: «Abandonează-ți slujba. Fă ce îți place să faci cu adevărat»."

„Te-ai simțit vreodată atît de trist încît să te gîndești la sinucidere?"

„Niciodată. Ce-ar rezolva asta?" S-a întors apoi către mine și m-a întrebat la rîndul lui: „Dumneata te-ai gîndit vreodată la sinucidere?"

„Bineînțeles", am răspuns. Era adevărat. În copilărie, îmi trecuse prin cap atît de des ideea, încît chiar am scris o povestire despre propria mea înmormîntare.

Bob Smith m-a privit uluit. „Ești ultima persoană despre care aș fi crezut una ca asta."

„Mi s-a întîmplat cîndva."

„Ei bine, mie nu. N-aș permite nimănui să mă facă să simt așa ceva. L-aș ucide."

Cum să răspunzi unei asemenea afirmații? Am tăcut, prefăcîndu-mă că o ignor.

„Nu-ți place munca pe care o faci?" Bob Smith nu era călău cu normă întreagă. Le povestise celor care turnaseră documentarul spaniol că era de asemenea maistru electrician.

„E un mijloc de supraviețuire", a răspuns el.

„Ce ți-ar fi plăcut să faci, dacă ai fi avut de ales?"

„Nu știu... Să lucrez undeva în natură. Să fiu pădurar, de pildă."

„De ce nu te-ai făcut pădurar?"

„N-am mers la liceu. Și trebuie să ai liceul ca să fii pădurar."

„Cîte clase ai făcut?"

„Opt."

„Ai rămas vreodată repetent?"

„Într-a șaptea."

„De ce ai renunțat la școală?" Bob Smith mi se părea un tip destul de inteligent.

„Îmi pare rău acum. Mă simțeam ca într-o capcană. Voiam să evadez."

„Ai avut probleme deosebite la școală?"

„Cu engleza. Era prea grea pentru mine. Nu puteam învăța ca lumea substantivele și pronumele. Dar îmi place să citesc. Frate-miu mi-a spus că, citind, poți călători în toată lumea fără să pleci de-acasă." Apoi a adăugat: „Profesorul de engleză ne-a învățat să colecționăm timbre. I le-am dat pe urmă unei fetițe pe care o cunoșteam."

Ascultîndu-l, în ciuda prejudecăților cu care venisem la acest interviu, m-am trezit că Bob Smith mi-era aproape simpatic.

„Îți pierzi iute cumpătul?"

„Nu tocmai. Nu deranjez pe nimeni, atîta vreme cît nu sînt deranjat. Mă enervez greu, dar și cînd mi se întîmplă... Se petrec lucruri în viață pe care pur și simplu nu le poți controla."

„Ce te irită cel mai tare?"

„Oamenii spun uneori chestii supărătoare. Dacă cineva vrea să te scoată din fire, poate s-o facă. Dacă întîlnești un astfel de individ, nu se va opri pînă nu vei reacționa."

„Ai mers vreodată mai departe decît aveai intenția?" Asta e una din întrebările mele preferate. E bună nu doar pentru deținuții cu comportament violent, ci și pentru părinții abuzivi. Îi ajută să-ți povestească ce le-au făcut copiilor lor, fără a se simți prea vinovați.

„N-am făcut niciodată rău cuiva în mod intenționat."

„N-ai pocnit pe nimeni?"

„Sigur, am mai dat uneori, și nici că s-au mai ridicat de jos. Bărbații mai beau. Iei cîteva pahare la bord și ai impresia că poți să spargi munții. Dar nu-i așa."

„Care e cel mai rău lucru care ți s-a întîmplat?"

„Cînd am avut nasul spart. Mi-au fost rupte și cîteva coaste și am avut o mînă zdrobită."

M-am întrebat cum arăta oare IRM-ul său.

„Cum s-a întîmplat?"

„Scăfîrlia unora e mai tare decît ai crede." Parcă spusese că nu făcuse niciodată rău cuiva în mod deliberat. Am ignorat încă o dată inconsecvența.

„Ai dat vreodată cu pumnii într-un zid?"

„Da, am făcut-o."

„Ai avut probleme cu legea?" m-am aventurat eu. „Ai fost vreodată închis?" am întrebat, pe un ton cît mai nonșalant.

„Sigur că da!" a răspuns, lăudîndu-se parcă.

„Pentru ce?"

„Pentru niște încăierări."

„Ai vreo cicatrice pe corp?" Asta-i o altă întrebare care îmi place. Deținuții pe care eu și Jonathan îi examinăm au de obicei însemnată pe față, pe corp, pe brațe, pe picioare sau în cap o întreagă istorie a încăierărilor la care au participat sau a bătăilor pe care le-au încasat. Bob Smith a întins mîna dreaptă.

„Ce-i asta?" am întrebat, privind o cicatrice mică și rotundă.

„Urma unui glonț de calibru 22."

„Cum s-a întîmplat?"

„Pur și simplu m-am aflat unde nu trebuia, într-un moment nepotrivit."

„Povestește-mi puțin."

„La spital le-am spus că-mi curățam arma. M-am dus după vreo patru zile. Sînt unele lucruri în viață pe care le scapi de sub control."

„Asta ce e?" am întrebat, arătînd către un tatuaj ce-mi părea cunoscut.

„Asta e Doamna cu Coasa. Mi l-a făcut frate-miu cînd eram puști."

Probabil că văzusem diferite versiuni ale acelui tatuaj la deținuții condamnați la moarte cu care stătusem de vorbă. „Mai ai vreo cicatrice, una care nu se vede?"

Asta e o altă întrebare care se pune cu succes indivizilor violenți. Dacă cineva mi-ar pune-o mie, i-aș vorbi despre durerea pierderii unei prietenii, despre moartea mamei sau ceva de genul ăsta. Însă criminalii răspund totdeauna la modul concret, ceea ce de fapt îmi convine. Poți afla o mulțime de lucruri din aceste cicatrice ascunse.

„Am fost înjunghiat în spate, într-un bar", a spus el, de parcă ar fi fost vorba de o întîmplare de fiecare zi. „N-am aflat niciodată cine mi-a făcut-o. Cred că dansam cu nevasta unuia. M-am tîrît singur pînă la spital." Și-a descheiat cămașa și mi-a arătat urma.

„Dar accidente? Ai avut vreun accident de mașină, de bicicletă?"

„Nu-mi amintesc de nici unul." Apoi, parcă uitînd ceea ce tocmai îmi spusese, a continuat: „Am avut o grămadă de coliziuni frontale cu mașina. N-am fost niciodată rănit. Mi-am spart nasul. O dată rulam pe autostradă și m-a pocnit un idiot. Știi cum e, te iei la harță, ajungi la bătaie."

Aveam deja senzația că rătăceam printr-un labirint de oglinzi sau că mă aflam în mijlocul capitolului șapte al volumului *Interpretarea viselor* – capitolul care descrie felul în care, în vise, contrariile pot exista simultan. Pentru Bob Smith, *da* însemna *nu* și *nu* însemna *da*. Da, fusese nevoit să cerșească de mîncare; nu, nu suferise niciodată de foame. Nu, nu rănise niciodată pe cineva în mod intenționat; da, aproape că-și spărsese pumnul în capul unor oameni. Nu, nu fusese implicat în nici un accident de mașină;

da, avusese o grămadă de coliziuni frontale. Doar indivizii psihotici gîndesc în felul acesta. Mi-am ținut însă gura. O înfruntare l-ar fi putut face să tacă, iar ăsta era ultimul lucru pe care mi-l doream.

Bob Smith m-a privit în ochi. „Știu unde vrei s-ajungi. Nu, nu m-am lovit niciodată la cap." Nu eram pe deplin convinsă, dar mi-am păstrat pentru mine rezervele. Dacă nu exista nici o leziune cerebrală, ce îl făcea pe Bob Smith să gîndească atît de ciudat? Era adesea de-a dreptul ilogic.

„Vreau să-ți mai pun cîteva întrebări de ordin medical. Cum stai cu ochii? Porți ochelari?"

„Numai pentru citit."

„Vederea ți-a jucat vreodată feste?"

„Știi cum e cu viziunea periferică. Vezi mereu ceea ce nu vezi", a venit răspunsul. Am aprobat din cap. N-aveam nici cea mai vagă idee ce vroia să spună.

„Dar cu urechile cum stai? Ai avut vreodată otită?"

„Am niște cicatrice în urechi."

„Auzul te-a înșelat vreodată?"

„Bineînțeles. Dar n-o să-ți spun că au fost cazuri cînd n-am auzit ceva."

„Ți s-a întîmplat să crezi că te înjură cineva, pe tine sau pe maică-ta, să te întorci și să vezi că te-ai înșelat?"

„Nu-mi fac griji apropo de asta. Lumea mă înjură adesea. Mă luam la bătaie tocmai pentru că erau unii care se legau de mine." Bob Smith se dovedea la fel de paranoic ca și criminalii arestați cu care eu și Jonathan avuseserăm de-a face.

„Cine nu te lăsa în pace?"

„Alți puști. Totdeauna ăștia mai mari se leagă de cei mici. Dumitale nu ți s-a întîmplat?"

Directețea lui mă deconcerta. Nu știa nimic despre eticheta relației medic-pacient. Se presupune că pacienții nu-i pun niciodată psihiatrului întrebări de genul ăsta. Dar a trebuit să-mi aduc aminte că el nu era pacientul meu, iar eu nu mă aflam acolo în calitate de medic.

„Nu ți s-a întîmplat?" a repetat el întrebarea.

„Nu, la mine totul a fost perfect."

Dumnezeule, mă trăgeam de șireturi cu un călău!

„Îmi vorbeai mai devreme de părinți. Era vreunul dintre ei mai iritabil? Cum ai fost educat?"

„Cu bătăi zdravene."

„Povestește-mi mai multe despre ei."

„Cînd venea tata acasă, mama îi spunea tot ce-am făcut noi, copiii, cît lipsise el."

„Adică?"

„Că am chiulit de la școală, de pildă."

„Și el ce vă făcea?"

„Ne spunea la începutul săptămînii că vineri o să avem parte de cravașa lui. Și că așteptarea era mai rea decît cravașa în sine. Avea dreptate. Dacă unul din noi făcea vreo boacănă, eram toți trei bătuți. Trebuia să avem grijă unul de altul."

„Cu ce vă bătea?"

„Cel mai adesea cu palma. Și cînd vroia să..." Vocea i s-a pierdut puțin, apoi a reluat: „El ne pocnea mai des decît mama. Ea era mai supusă. Îți spunea că totul e bine. Te trimitea înăuntru: «Du-te și fă o baie»." A tăcut o clipă și m-a privit direct în ochi. „Ai fost vreodată bătută cu varga?"

„Cu ce?!"

„Cu o nuia de salcie."

I-am mărturisit că nu. Părinții mei nu umblau prin Central Park să caute nuiele bune de snopit copiii.

„Ai fost vreodată biciuită pe pielea udă?"

Din nou a trebuit să recunosc că nu. Mi-amintesc că o singură dată tata mi-a tras una la fund. Aveam vreo șase sau șapte ani. M-ascunsesem cu o prietenă sub o măsuță de toaletă, chiar cînd era vremea ca ea să plece acasă. Părinții nu ne-au putut găsi și asta i-a speriat zdravăn. Dar nici atunci n-am fost lovită, ci doar umilită. Aflasem însă de la delincvenții pe care îi cunoscusem la Long Lane că bătaia pe pielea udă este extrem de dureroasă. Băiețelul care dăduse foc biroului administrativ din centrul de sănătate unde era internat fusese cîndva udat și bătut zdravăn de mătușa lui psihopată.

Am luat o pauză pentru ca George să poată schimba caseta aparatului de filmat. Chiar aveam nevoie de cîteva clipe ca să-mi adun gîndurile. Stătusem de vorbă cam două ore, timp în care Bob Smith consumase cinci beri din baxul de șase. Eu, în schimb, încă mai sorbeam din prima. Mă limitasem în mod deliberat la una singură – îmi era oricum destul de greu să pun cap la cap cuvintele interlocutorului meu, încercînd în același timp să-l provoc să vorbească, pentru a mai adăuga contextului și alcoolul. Aveam nevoie de o minte limpede. După cîte se părea, asta era unica mea șansă de a sta de vorbă cu un călău, și nu vroiam să omit nimic. Probabil

că sună ciudat, dar am privit ocazia de a vorbi cu Bob Smith ca pe un privilegiu de care puțini psihiatri au parte. Eram deci hotărîtă să folosesc la intensitate maximă timpul pe care îl aveam la dispoziție.

George ne-a anunțat că filmul mergea din nou. Am luat o înghițitură de bere și am început. (Cînd soțul meu, englez sadea, m-a văzut apoi pe casetă bînd bere cu un călău, a fost oripilat.) „Cum ai ajuns să lucrezi în branșa asta?"

„Frate-miu mi-a spus. Văzuse un anunț în ziar. Acolo scria despre moartea călăului oficial al statului și de faptul că se căuta un altul. El știa că sînt un adept al pedepsei capitale. Așa că am dat vreo cîteva telefoane, am depus o cerere și am participat la un interviu. Cel care m-a angajat mi-a spus ulterior că am fost cel mai agresiv dintre cei care se prezentaseră pentru post." Apoi a adăugat: „Am fost singurul care a depus cerere de angajare." Ca și mai-nainte, am lăsat necomentată inadvertența. Pentru Bob Smith, realitatea se modifica dintr-o clipă în alta. Dar de-acum eram obișnuită.

„Ce s-a întîmplat după aceea?"

„Am primit un telefon de la directorul unei închisori. Peste șase luni de zile, l-am executat pe primul."

Pe primul. Nu primul om. Nici primul individ. Nici măcar primul criminal. Pe primul. Suna de parcă ar fi vorbit de primul trofeu la vînătoare sau de prima cucerire amoroasă. Dar chiar și adolescenții din pușcării, cînd vorbesc despre astfel de "premiere", o fac cu anumite sentimente, cu mîndrie sau cu timiditate. Însă la Bob Smith n-am detectat nici o urmă de afect în glas.

„Despre cine a fost vorba?"

„Un negru. Omorîse un paznic de culoare, fără nici un motiv."

„Cum era omul ăsta, primul pe care l-ai executat?"

Bob Smith și-a schimbat vocea, încercînd să imite un copil plîngăcios. „Zicea c-a avut o copilărie nefericită. C-a fost maltratat." A adăugat apoi, cu dispreț: „Așa spun toți."

„Deci crezi că nu era cu mult diferit de tine, mă refer la felul în care ați crescut?"

„Pe dracu'! Ți-am spus c-am fost săraci și am trăit greu de tot." *Și totuși n-ai ucis pe nimeni*, urma să-i spun eu, dar am tăcut. L-am întrebat, în schimb:

„Cum a fost cînd ai executat prima dată un om?"

„Eram cam nervos. Nu știam ce o să se întîmple. Nu știam la ce să mă aștept. Cum e cînd te duci la o petrecere cu niște tipi pe care nu-i cunoști

prea bine. N-ai de unde să știi că nu-și vor da pantalonii jos și nu vor urina într-o vază de flori."

„Aha."

Asta da analogie! Execuția era doar o mare petrecere. Oare cînd vorbea de urinat, Bob Smith se gîndea la el însuși? Sau la condamnat? Am auzit că, pe scaunul electric, condamnații își pierd adesea controlul asupra vezicii sau intestinului gros. Dar poate că o pățesc și călăii. Bob Smith a continuat: "O dată ce am trecut de prima execuție, n-a mai fost nici o problemă. Totul a mers de la sine."

„Cum se întîmplă? Deși am văzut scaunul electric în Florida, n-am asistat niciodată la o execuție." Mă îndoiesc că eram pregătită să aud răspunsul, dar o anume curiozitate îndelung reprimată mă îndemna să încerc. Nu cred că avocatul Dick Burr și-a mai revenit vreodată după ce a fost martor la o execuție; a părut un om cu totul schimbat după aceea. Lui Jim Coleman, avocatul principal al lui Ted Bundy, i-au trebuit ani de zile ca să uite sinistra experiență. După execuție, s-a închis în camera lui și nici n-a vrut să-și ia la revedere atunci cînd am părăsit motelul și m-am întors în Connecticut. Văzusem deci de două ori efectele pe care o execuție le avusese asupra avocaților apărării. Acum se ivise prilejul să aflu efectele asupra călăului.

„Mă prezint la locul indicat", a început Bob Smith. „Nu pot să-ți spun unde, din motive de securitate. Mi se indică o anumită oră și mergem cu toții către «casa morții»."

„Cu cîtă vreme înainte afli?"

„Cu treizeci de minute. Perioada e foarte scurtă." A urmat apoi o replică tipică pentru spiritul contradictoriu al lui Bob Smith. „Aflu data. Dacă e, de pildă, vineri, trebuie să fiu acolo joi noapte."

„Ce se întîmplă dacă ești răcit?"

„Nu se întîmplă niciodată. N-am fost bolnav în viața mea."

„Nu ai un înlocuitor?"

„Nu știu nimic de așa ceva."

„Vrei să spui că dacă ești pe moarte, tot trebuie să fii acolo..."

„Exact." Un funcționar public devotat slujbei lui, m-am gîndit. Un adevărat soldat. El a continuat: „Te-ai mira să afli cît plătește statul pentru o asemenea slujbă. O sută cincizeci de dolari pe execuție! Și vor să-ți achiți singur cheltuielile de deplasare."

Bob Smith nu stătea, așa cum s-ar fi putut înțelege, la o zvîrlitură de băț de închisoare. Deși locuia într-un parc de rulote în Tennessee, era călău

pentru statul vecin. Trebuia deci anunțat cu mai mult de treizeci de minute înainte.

Bob Smith a continuat să bombăne apropo de condițiile slujbei lui. „Pierd o mulțime de bani. Dacă mă cheamă, ar trebui să-mi plătească măcar cheltuielile. Ultima oară am făcut praf opt sute de dolari, și am primit doar patru sute. Cu banii e bătaie de joc!" O sută cincizeci. Patru sute. Mă rog, oricare ar fi fost suma reală încasată pentru execuțiile sale, Bob Smith se simțea în mod evident subestimat.

„De ce o faci, atunci?"

„M-am înțeles asupra unui preț. Le-am cerut să-mi plătească ce cheltuiesc pe drum și cazare. Dacă o execuție se amînă, primesc contravaloarea biletului de avion și o sută cincizeci de dolari. Dacă totul merge bine, primesc patru sute. Asta-i tot."

M-a privit, căutîndu-mi pe chip o urmă de compasiune. N-am putut decît să repet: „Atunci, de ce o faci?"

„Din cauza convingerilor mele."

Era momentul să întreb ceea ce intenționam de mult: „Nu ți-e milă niciodată?"

M-a privit fără nici o expresie. Am încercat din nou: „Te pui vreodată în locul persoanei aceleia?"

A făcut o pauză, dînd parcă puțin înapoi: „Nu mi s-a mai adresat o asemenea întrebare."

„Cînd eram copil", i-am explicat eu, „mă gîndeam mereu la cei doi soți Rosenberg. La felul în care au fost executați. Mi-amintesc că încercam să mă închipui în locul lor." Într-adevăr, eram fascinată în copilărie de acest caz. Mă imaginam uneori în locul lui Ethel Rosenberg, legată cu chingi de scaun; alteori, mă puneam în pielea copiilor, rămași brusc fără tată și fără mamă. Nu puteam spune ce e mai rău – să fii ucis sau să rămîi orfan.

„Te pui vreodată în locul lor?" am insistat.

„Niciodată", mi-a răspuns el.

„Crezi că unii oameni se nasc răi?"

„Da. Te naști rău și așa mori. Dacă nu ești condamnat la moarte, o s-o faci din nou. Răul din tine se va întoarce."

„Crezi că e o chestie genetică?"

„Nu, nu-i asta. Există pur și simplu oameni răi, cu instincte animalice. Majoritatea dintre noi ne putem controla furia." Apoi, spre uimirea mea, Bob Smith a adăugat: „Eu n-am avut nici un motiv să ucid vreodată un

om." Probabil că mirarea mi se citea pe chip, căci a spus imediat: „Ți se pare ciudat fiindcă sînt călău, nu-i așa?" Așa era.

Venise rîndul lui să se explice. "N-am nici un motiv să mă duc într-un magazin și să împușc pe careva. Nu spun că n-aș putea lovi un om pînă cînd și-ar da duhul. Nu fiindcă mi-aș pierde cumpătul... trebuie să-mi păstrez controlul și sîngele rece. Dacă te lovesc acum și mori aici, intru în pușcărie pentru crimă. Asta e diferit de un jaf armat."

Nu pricepeam nuanțele argumentației sale. Ce înțelegeam era că aveam de-a face cu un om plin de o furie care îi întuneca judecata. Această furie alimentase încăierările de prin baruri, focurile de armă, înjunghierile, arestările pentru tulburarea ordinii publice. Orice legătură făcusem în sinea mea între Bob Smith și Lucky Larson fusese eliminată complet. Erau total diferiți.

Benzile noastre costisitoare înregistrau de zor, și totuși Bob Smith nu-mi spusese încă ce simțea un călău atunci cînd ucidea un om. Mi-am privit notițele și apoi am ridicat ochii către el.

„Te întrebam ce senzație ai atunci cînd execuți pe cineva?"

Bob Smith părea încurcat. Fusese intervievat de multe ori, sau cel puțin așa pretindea. Dar ceva din discuția de acum îl intriga.

„Știi, dintre toți cei care au venit să discute cu mine, doar tu îți iei notițe. Sau ești singura care le arată. Ești foarte organizată. Ceilalți cam băteau cîmpii."

„Încerc să te întreb ceea ce vreau să aflu. Crezi că ai primit slujba pentru că erai electrician de meserie?"

„Sînt sigur că de-asta m-au ales."

„Trebuie să faci vreo verificare a echipamentelor înainte?"

„Nu."

Răspunsul lui sugera faptul că nu fusese angajat neapărat pentru cunoștințele sale în domeniul electricității.

„Deci, cum e?"

A început să tușească. Am așteptat să-i treacă accesul.

„Știu la ce te referi. O să-ți răspund imediat", m-a asigurat el.

M-am decis să pun o întrebare mai concretă: „Îl vezi pe omul din scaun?"

„Nu, nu-l văd... Îl aduc gardienii, îl leagă și apoi trebuie să se dea la o parte, pentru ca martorii să poată vedea. După ce se vede bine chipul celui ce urmează a fi executat, i se pune o bandă peste ochi." Vorbind, părea să vizualizeze întregul ceremonial, deși afirmase că nu asistase la el. „Directorul închisorii îmi face semn din cap și eu apăs butonul. Există

un cronometru care măsoară timpul. În zece secunde sînt eliberaţi două mii de volţi. Pe urmă cronometrul spune *stop* şi atunci micşorez voltajul. Pe urmă apăs din nou, timp de douăzeci de secunde."

„Nu directorul cronometrează totul?"

„Nu, o face un angajat al închisorii. Un voluntar. A fost acelaşi la toate cele nouăsprezece execuţii." Apoi, ca să se asigure că pricepusem corect, a recapitulat: „Deci primele zece secunde la două mii de volţi. Pe urmă schimb pe cinci sute de volţi, timp de douăzeci de secunde. La sfîrşit, mai cresc o dată la două mii de volţi."

„Cum de-au ratat ultima oară, în Florida?" am întrebat eu. Fusese o execuţie în care capul condamnatului luase foc, fără ca omul să moară imediat. A fost necesară o altă serie de şocuri electrice.

„N-a fost în Florida", m-a corectat el. „A fost în Alabama. Ştiu de ce s-a întîmplat, dar n-o să-ţi spun. O chestie stupidă. Dacă folosesc oameni incompetenţi..."

„A fost prima oară cînd s-a întîmplat?"

„Nu ştiu. Eu sînt ca Schultz. Ştii, ăla din *Hogan's Heroes*. Nu ştiu nimica", a glumit el, imitînd accentul nemţesc al gardianului nazist din serialul TV.

Cînd mă uit la caseta cu înregistrarea acestui interviu, sînt uimită de felul în care m-am purtat. Mă văd rîzînd cu Bob Smith, privesc camaraderia care s-a legat între noi. Îmi admir adesea modul de formulare a vreunei întrebări, nonşalanţa sau subtilitatea. (Cum spune unchiul meu Arnold: "Lauda de sine nu miroase a bine, dar are aşa un parfum...") Ascultîndu-mă, mă văd mai degrabă ca un reporter de investigaţie decît ca un cercetător ştiinţific. Oare cît era cu adevărat cercetare şi cît doar curiozitate morbidă? Oricare mi-ar fi fost motivaţia în acea după-amiază, nu m-am oprit o clipă din treabă.

„Mi-ai spus că te aveau în vedere pentru postul de călău într-un stat din nord. Că erai pe lista lor preferenţială. Te-ai gîndit într-adevăr să înveţi o nouă procedură, precum injecţia letală?"

George a fost cel care a vrut să pun această întrebare.

„Cunosc deja procedura."

„Zău?"

„Am văzut cum se face." Şi-a luat o pauză de-o clipă, de parcă ar fi deliberat dacă să ne împărtăşească sau nu din cunoştinţele lui. Apoi a

conchis: „Pot să îndeplinesc orice execuție mi se cere."

„Ai vreo opinie privitor la asta? La modalitatea de execuție, vreau să zic..."

„Cred că prefer injecția letală."

„De ce?"

„E mai ușor de făcut."

„Probabil că e și mai umană", am sugerat eu.

„Nu despre asta-i vorba. Nici criminalul nu s-a gîndit ce e uman pentru victima lui."

„Ce știi despre oamenii pe care îi execuți?" Această întrebare n-a fost pusă din simplă curiozitate. Bob Smith nu știa, dar lucrasem pentru scurtă vreme la cazul ultimului său client. Tînărul fusese minor cînd omorîse un polițist, fiind ulterior condamnat la moarte. Băiatului i se amînase mai mulți ani execuția, devenind între timp adult. Și totuși, cînd am stat de vorbă cu el, cîteva săptămîni înainte de execuție, mi-a părut încă un copil. Era exact la fel ca nenumărații adolescenți pe care eu și Jonathan îi examinaserăm la Long Lane. Habar n-aveam cum fusese atunci cînd își ucisese victima; poate că fusese un dur. Însă pedeapsa capitală are asupra tinerilor un efect paradoxal. Îi înmoaie. Minorii condamnați la moarte sînt în general izolați de restul populației închisorii. Mai mult, pentru prima oară în viața lor, dacă au noroc, le dau atenție niște adulți inteligenți și compătimitori – avocații apărării, medicii legiști, cei care investighează cazul. Ca reacție, acești juni devin prietenoși și învață să aibă încredere în oameni. Nu spun că devin neapărat buni de lăsat în libertate. Dar se schimbă, iar individul care este executat la cinci sau zece ani după crimă nu mai e aceeași persoană care a comis-o. Cineva săvîrșește crima, dar altcineva moare pentru ea. Așa stau lucrurile.

Fenomenul n-ar trebui să surprindă. Cu toții ne schimbăm. Rămîn uimită cînd mă gîndesc cît de mult m-am maturizat în ultimul deceniu, cîte lucruri am aflat și am învățat, cum mi-am schimbat chiar felul de-a fi. Visez cîteodată că-mi sun unii pacienți pe care i-am văzut în urmă cu, să zicem, cincisprezece ani și le spun: „Hei, cred c-am greșit. Am impresia că abia acum înțeleg ce vroiai să-mi spui atunci. Cred că știu ce nu era în regulă. Astăzi ți-aș trata simptomele în mod diferit. Vino să te văd. N-o să-ți iau nici un ban." Sînt acum un psihiatru mult mai bun decît în trecut. Și, firește, îmi pare rău pentru copiii mei, Gillian și Eric, pentru că n-am fost destul de răbdătoare cu ei cînd erau mici; regret c-am țipat la ei pentru lucruri care

acum cincisprezece ani mă înfuriau, dar despre care astăzi îmi dau seama că nu prea aveau importanţă. De cîte ori îmi cer scuze în faţa lor, Gillian îmi spune: „Lasă, mamă, nu-ţi face griji. N-ai fost chiar aşa de rea." Iar Eric mă asigură că nu s-a simţit un copil persecutat. Totuşi, amîndoi îşi dau seama că m-am schimbat. Sistemul juridic e mai puţin înţelept şi generos decît copiii mei – nu înţelege concepte precum maturizarea şi schimbarea. Justiţia acţionează ca şi cum un individ de douăzeci şi şapte de ani, care n-a comis nici un act violent timp de zece ani, ar fi la fel de agresiv şi iraţional cum era la şaptesprezece, cînd a ucis pe cineva.

„Ce ştii despre oamenii pe care îi electrocutezi?" l-am întrebat din nou.

„Nu ştiu nimic despre ei. Nici de ce rasă sînt, nici ce crimă au făcut. Nimic." Apoi a adăugat: „Nici măcar nu citesc ziarele."

Bob Smith îşi făcea pur şi simplu meseria. Ajusta voltajul şi apăsa pe buton. Indiferent cine stătea pe scaun, nu era – după cum spunea el – „decît încă un criminal". Mi-am închipuit că această atitudine îi servea într-un fel. Altminteri n-ar fi putut să reziste. Nimeni n-ar fi fost în stare.

„Fac cîte un tablou după fiecare execuţie", a spus el neîntrebat.

„Ce pictezi?"

„Nimic anume. Mîzgălesc pînza. Unii zic că sînt reuşite. Alţii, că sînt groteşti."

„Ce reprezintă picturile dumitale?"

„I-am spus echipei ăleia de spanioli că prind pe pînză sufletul celor pe care îi execut. Dar nu-i adevărat. Pentru mine, e doar o pictură pe pînză."

„Ce simţi cînd le faci?"

„Nimic."

„Cînd erai copil, desenai?"

„Numai tancuri sau planuri militare. Schiţam o mulţime de lucruri abstracte." A luat un pix şi a început să mîzgălească ceva.

„Un desen gratuit de la Bob Smith", a spus el, întinzîndu-mi bucata de hîrtie, de parcă ar fi fost Picasso, oferindu-şi autograful pe nota de plată a unui restaurant care n-avea să fie niciodată încasată.

„Mai desenai şi altceva în copilărie?" am întrebat.

„Copilăria mea e departe", a replicat el, punînd capăt definitiv oricărei discuţii despre acest subiect.

„Pot să-ţi văd picturile?"

„Bob Smith îmi anticipase cererea. „Poţi să vezi primul tablou, al nouălea şi încă unul."

Numărul unu era o explozie de negru, roșu și galben, fără nici o formă deslușibilă. Fîșii de culoare ieșeau dintr-un gol central. După o vreme, l-a pus deoparte și l-a înlocuit cu altul. Un chip întunecat, bîntuit, făcut din griuri și albastru, s-a holbat la mine din cel de-al doilea tablou, obligîndu-mă să-i întorc privirea. M-am uitat la el timp de un minut sau două, dînd din cap. Bob Smith a adus și cea de-a treia pînză. „Ăsta e cel cu numărul nouăsprezece. E ultimul pe care l-am făcut."

Mi-a pus în față tabloul pe care îl pictase imediat după electrocutarea pacientului meu. Un chip palid, unidimensional, modelat în formă de pară întoarsă, se răsucea către mine dintr-un vîrtej de dîre frenetice, întunecate. Puncte de vopsea neagră îi marcau ochii, nasul și gura.

„Toată lumea își dorește tabloul ăsta", a exclamat el.

Îmi era greu să-mi desprind privirea de pe pînză. Mă holbam la acel chip, tăcută. În cele din urmă, am întrebat: „Cum te simți după o execuție?"

„O îndepărtez din minte. Nu mai există. E acolo, dar nu e. E stocată undeva departe."

Arătarea de pe pînză spunea însă alt lucru. Ceva i se întîmpla lui Bob Smith de fiecare dată cînd apăsa pe buton.

„Și după ce termini tabloul? Ce simți atunci?"

„Nimic. Îl îndepărtez din minte. Tot ce nu vreau să-mi amintesc, îndepărtez."

Oare Bob Smith se disocia după o execuție? Era asemenea lui Johnny Garrett? Se putea convinge pe sine că nici nu o făcuse? Acesta să fie motivul pentru care îmi spusese „eu n-am ucis pe nimeni"?

„Dar durerea?" Își putea bloca oare și suferința? Johnny era în stare s-o facă.

„Pot și asta, într-adevăr."

Mai rămăsese puțin timp, doar cîteva minute de bandă video.

„Ce-i aia?" am întrebat, arătînd către un volum destul de gros.

„E albumul meu cu tăieturi din ziare. Vrei să-l vezi?"

Am dat din cap afirmativ. Ne-am așezat alături și am întors paginile, pe rînd.

„Asta a fost prima dumitale execuție?" am întrebat, indicînd un decupaj îndosariat de la începutul albumului.

„Ăsta-i scăunelul meu", a zis el, atingînd pagina de ziar care înfățișa un scaun electric. „Am dormit o dată în el." Cathi mi-a spus mai tîrziu că am părut îngrozită. „Era singurul scaun disponibil", a explicat Bob Smith.

Înaintea unei execuții, există o anume perioadă de așteptare, un fel de scurtă amînare. Din cine știe ce motiv, Bob Smith venise mai devreme decît trebuia. Obosit după o zi de muncă și negăsind alt loc unde să se odihnească, s-a așezat confortabil și a tras un pui de somn în scaunul acela. Ce altceva putea face un călău extenuat? Am rămas privind tăietura din ziar care înfățișa „scăunelul" lui Bob Smith. Semăna foarte bine cu „Bătrînul jilț" de la Starke.

A dat pagina. „Aici e un director de închisoare. A ucis un deținut."

N-am întrebat din ce motiv. Bob Smith a întors din nou pagina.

„Tipul ăsta", a zis el, arătînd un alt decupaj din ziar, „era uriaș. A trebuit să folosim curele duble. Omorîse un om în bătaie și apoi îl vîrîse în portbagaj." A dat pagina.

„Ăsta l-a împușcat pe tipul care umbla cu amica lui." A întors încă o pagină.

„Ăsta a ucis un copil în bătaie." A adăugat cu dispreț: „Și mai sînt unii care susțin că ăștia ar trebui să se întoarcă printre oameni."

„Nenorocitul ăsta a omorît doi copii, o fată și-un băiat... Stîrpitura de aici", a arătat el pagina următoare. „Aici sînt tații celor doi copii... Nenorocitul, împreună cu frate-su, l-a legat pe băiat de un copac și a molestat-o pe fată. Apoi i-au pus pe jos, unul lîngă altul, și i-au împușcat în cap."

Pentru cineva care pretindea că nu știe nimic despre oamenii pe care îi executa sau despre crimele lor, era destul de documentat asupra cazului fiecăruia în parte. Mai mult, n-avea nevoie să citească textul acelor tăieturi din ziare. Memorase totul cu grijă.

„Iar ăsta", a spus, arătînd fotografia unui băiat de culoare, „e ticălosul căruia au vrut să-i scape pielea. Cineva ar fi trebuit jupuit de viu."

Cineva? Se referea la băiat? La avocatul lui? N-am spus nimic. El a continuat.

„Știi ce m-a enervat cel mai tare? Aveau acolo o catolică de-aia, o călugăriță bătrînă, care-i tot zicea: «Te iubesc. Te iubesc.» Ar fi trebuit s-o lichideze și pe ea. Dacă-l iubea așa de mult, trebuia să se ducă cu el pe lumea cealaltă."

„Dar spuneai că nu-i cunoști", am îndrăznit eu. „Că nu-l vezi niciodată pe omul care urmează să fie executat..."

El a răspuns însă aiurea, schimbînd vorba. „Uite, aici e o fetiță care a fost violată, aruncată pe un cîmp și călcată cu un tractor. Sînt cu toții niște blestemați de perverși." Altă pagină.

„Și pe-ăsta l-am executat. I-au scos o măsea care îl durea, chiar în dimineața aia. E o chestie pe care ziarele n-au știut-o."

Cunoștințele lui Bob Smith despre condamnați nu se limitau la relatările din presă. Avea și informații din interior. Știa tot felul de lucruri despre clienții lui, înainte ca ei să ia loc pe „scăunel". Acum părea că se înfierbîntase.

„P-ăștia doi i-am executat, dar nu mi-i amintesc." Altă pagină.

„L-am executat." Altă pagină.

„Și pe ăsta."

„Cine e aici?" am întrebat, indicînd fotografia unui tip ce-mi părea cunoscut.

„Ăsta e ultimul pe care l-am aranjat."

Apoi mi-am amintit că era vorba despre cazul la care lucrasem și eu.

„Ce simți cînd ai de executat un copil?" am întrebat, străduindu-mă să adopt un ton detașat.

„Nu simt nici pe dracu'. Cîți oameni crezi c-a omorît ăsta?"

„Doi sau trei."

„Doi." Apoi Bob Smith m-a surprins adăugînd: „Unii oameni ar trebui instituționalizați. Pur și simplu nu pot rămîne în libertate."

„Da, sînt persoane care necesită instituționalizare", am fost eu de acord.

„Dumneata faci parte dintre cei care îi ajută să iasă. Unii n-ar trebui să mai iasă niciodată. Să rămînă acolo unde sînt."

„Așa e. Dar persoanele retardate?" am întrebat.

„N-am executat niciodată astfel de oameni."

Mă întreb dacă știa ce coeficient de inteligență avea ultimul său client. Eu aflasem. După cîte îmi amintesc, abia dacă se apropia de 70.

„Dar ai face-o? Ai ucide un retardat?"

„Da. Ca să nu mai facă ce-a făcut."

Probabil că mi s-a citit pe chip dezaprobarea, căci a adăugat: „Ce înțelegi prin retardat? Unul care își ciupește nasul? Care merge la școala specială? Și eu am trecut pe acolo."

Care va să zică Bob Smith, ca și Lucky Larson, Johnny Garrett sau Lee Anne Jameson, fusese pe la *Special Ed*[1].

„Pe mine mă poți considera retardat?"

„Nu." Bob Smith nu era, într-adevăr, retardat. „Ce părere ai despre femeile criminale?" am schimbat eu vorba.

„N-am nici o reținere. Nu contează sexul, rasa, religia... N-am milă pentru nici unul dintre ei."

[1] Prescurtare de la *Special Education* (n. tr.).

Fraza mi-a răsunat în creier. *N-am milă pentru nici unul dintre ei.*

Venisem în Tennessee ca să intervievez un sociopat, un om fără nici o tulburare psihopatologică, vădind numai inabilitatea de a compătimi omul de lîngă el. Întîlnisem acum un ins care n-avea „nici o reţinere", putea ucide pe oricine – femeie, bărbat, copil. Dar oare găsisem ceea ce căutam? Aveam în sfîrşit în faţă un sociopat? Era Bob Smith personajul pe care îl căutam de ani de zile – ucigaşul cu sînge rece, care nu suferea de nici o psihoză şi nu avea nici o leziune cerebrală? Era evident că nu.

Bob Smith avea o minte la fel de confuză şi fusese la fel de maltratat ca majoritatea indivizilor violenţi pe care eu şi Jonathan îi întîlniserăm printre cei condamnaţi la moarte. Şi, aşa cum recunoştea singur, avusese un trecut marcat de agresivitate. Execuţiile pe care le făcea nu erau decît manifestările unei furii paranoide. Graniţa care îl separa de Lucky Larson sau Johnny Garrett era destul de îngustă. Ca şi Lucky Larson, avea trupul acoperit de cicatrice, de urme de gloanţe sau cuţit. Faptul că fusese condamnat pentru încăierări prin baruri, şi nu pentru crimă, părea a fi mai degrabă o întîmplare decît o reflectare a puterii de caracter sau a sănătăţii mintale superioare. Bob Smith afirma că „trebuie să-ţi păstrezi controlul"; dar în clipa următoare declara, în stilul său inimitabil: „Uneori nu mai poţi controla ce se întîmplă cu tine".

Bob Smith spunea că nu are milă pentru nimeni. Dar cred că măcar o dată i s-a întîmplat. Execuţia nu e o procedură benignă pentru nici unul dintre participanţi. Explozia de suferinţă şi confuzie din creierul lui, de fiecare dată cînd îşi îndeplinea sarcina, se reflecta în picturile sale, făcute imediat după execuţii. Apoi totul era dat uitării. „Îndepărtez totul din minte", spusese el.

Mă îndoiesc că Bob Smith reuşea de fiecare dată să-şi blocheze atît de bine suferinţa. Atunci cînd a dat curs anunţului care solicita un călău, probabil că avusese într-adevăr disponibilitatea de a face această meserie, altminteri nu şi-ar fi depus cererea de angajare. Dar după atîtea apăsări de buton pentru activarea „scăunelului" său, căpătase oarecare experienţă. Cred că fiecare apăsare a butonului îl familiariza cu acea slujbă, făcînd-o din ce în ce mai uşor de îndeplinit.

Dar se putea deprinde cineva cu un astfel de lucru? Oare vreunul dintre noi ar putea să apese pe butonul acela? Dacă procurorul care instrumentează un caz de crimă sau judecătorul care condamnă la moarte ar trebui să ducă la îndeplinire sentinţa, ar putea s-o facă? Dacă ar şti că ei trebuie s-o pună în aplicare, ar mai da o asemenea sentinţă? Mă îndoiesc.

Cred că fiica mea are dreptate. Dacă sarcina asta ar intra în domeniul de activitate al procurorilor sau al judecătorilor, probabil că nimeni nu ar mai dori să îmbrățișeze o asemenea meserie. Oamenii normali nu pot face lucruri de genul ăsta. Majoritatea dintre noi nu putem ucide o altă ființă umană, decît poate în cazuri de legitimă apărare. Se pare că trebuie să fi fost supus în copilărie unui tratament și unor suferințe intolerabile (asta dacă nu suferi de vreo leziune organică sau o psihoză oarecare), pentru a putea depăși acest prag.

Soțul meu, Mel, mă avertizează mereu să nu generalizez pornind de la un singur caz. De regulă, n-o fac. Însă Bob Smith e singurul călău pe care l-am întîlnit vreodată, de aceea îmi permit să fac speculații pe marginea datelor pe care le am, singurele cu care probabil voi rămîne. Ceea ce cred e că majoritatea procurorilor care cer pedeapsa capitală și majoritatea judecătorilor care condamnă criminalii la moarte se bazează pe faptul că societatea noastră va produce întotdeauna destui indivizi brutalizați în copilărie, paranoici și confuzi, mai mult decît dornici să se ocupe de această sarcină înfiorătoare de care oamenii obișnuiți nu s-ar atinge nici în cele mai negre coșmaruri.

„N-am milă pentru nici unul dintre ei." Cuvintele au plutit o vreme în aer. Nu prea mai erau multe de spus. George a oprit aparatul de filmat și a început să strîngă echipamentul. Cathi a terminat caseta video cu cîteva cadre asupra dosarului cu tăieturi din ziare și a pînzelor pictate de Bob Smith. Camera încă funcționa cînd ea l-a întrebat, ca din întîmplare: „Ce crede familia dumitale despre ceea ce faci?" Aflasem deja că fratele lui fusese acela care îi găsise slujba. Bob Smith a răspuns că nu știa ce părere avea sora lui. Oricum, îl primise la ea să doarmă în nopțile cînd fusese chemat pentru cîte o execuție și trebuise să rămînă în preajma închisorii.

Bob Smith fusese căsătorit de cîteva ori. Prima dată, fugise cu o puștoaică de treisprezece ani. Avea și un fiu din mariajul acela. De fapt, era deja bunic.

Camera video continua să înregistreze.

„Ce sentiment ai avea dacă fiul sau nepotul dumitale s-ar angaja în aceeași branșă?" a întrebat Cathi.

„Nu m-ar deranja", a răspuns el. Apoi a adăugat: „Știu de pe-acum ce părere are nepotul meu despre asta."

„Zău?" am exclamat.

„Frige-i, bunicule! – așa-mi spune."

EPILOG

Ted Bundy, Johnny Garrett, Marie Moore, Jonathan și eu...

Ar putea vreunul dintre noi, oamenii obișnuiți, să ajungă un criminal? S-ar putea transforma cineva pe lumea asta într-un ucigaș? Probabil că da – cel puțin așa cred. Cu anumite probleme de ordin neurologic sau psihiatric și crescut fiind într-un mediu abuziv și violent, oricare dintre noi ar putea deveni criminal. Și nu trebuie să te naști cu asemenea probleme; ele pot fi și dobîndite. Creierul nu este atît de elastic cum am dori. Și nu e afectat doar de loviri, leziuni cerebrale sau accidente de mașină. Știu acum că stresul emoțional intens și permanent poate schimba însăși structura creierului, deci cu atît mai mult funcțiile sale. Nimeni nu este imun. I se poate întîmpla oricăruia dintre noi.

Celor mai mulți li se pare greu de crezut. Nu-și pot imagina că ar putea ucide un om. Cu siguranță că toți aceia care au stat în fața închisorii de la Starke, înaintea execuției lui Ted Bundy, scandînd: „La prăjit cu tine, Bundy", nu s-au gîndit nici măcar o clipă că s-ar putea afla în locul lui. Abia acum, cînd recitesc capitolele de început ale acestui volum, sînt izbită de ironia acelei scene. Am văzut acolo, în vreme ce treceam de porțile închisorii pentru o ultimă întîlnire cu Mr. Bundy, o mulțime de oameni convinși că ei n-ar putea deveni niciodată criminali, manifestînd pentru condamnarea la moarte.

Cît de multe știm despre lucrurile care ne fac agresivi? Sau, o întrebare și mai bună: cît de multe *vrem* să știm? Cît de curioși sîntem? Uneori ne purtăm de parcă habar n-am avea de motivele pentru care unii oameni se transformă în criminali. Însă, în realitate, știm mai multe despre resorturile violenței decît vrem să recunoaștem. Așa că facem pe proștii. A înțelege înseamnă uneori a ierta, dar în ziua de azi lumea nu e dispusă să ierte cu

ușurință. Știm, de pildă, că, în majoritatea cazurilor, ucigașii sînt făcuți, nu născuți. O mare parte din teoriile genetice vehiculate în anii '70, precum sindromul XXY, au fost puse sub semnul întrebării. Cercetătorii au identificat de curînd în Olanda o familie în care mai mulți bărbați aveau un comportament primitiv și aberant. S-a descoperit că aceștia suferiseră o mutație genetică, fapt ce le afecta modul de metabolizare a anumitor neurotransmițători cerebrali – mesagerii chimici care transmit impulsurile de la un neuron la altul. Pentru mine, cel mai interesant aspect al acestui studiu a fost faptul că nu toți bărbații afectați erau agresivi. Se punea întrebarea: de ce unii dintre mutanții genetic violau și agresau femei, în vreme ce alții nu? Ce anume îi diferențiază?

La ora aceasta e mai sigur să afirmi că nu s-a descoperit nici o anomalie genetică asociată în mod clar comportamentului criminal. Nici un grup național, etnic, rasial sau religios nu s-a dovedit a fi născut mai violent decît altul. Asta nu înseamnă că, din cînd în cînd, unul sau altul dintre grupuri n-a dorit să se distingă în acest sens. Există, firește, o condiție genetică normală, caracterizînd cam cincizeci la sută din populația umană, care e asociată comportamentului violent: sindromul XY sau genul masculin. Nu poți condamna agresivitatea bărbaților, condiționată social. Aproape la toate speciile animale – urși, cimpanzei, chiar și la pești sau reptile – masculii sînt mai agresivi decît femelele. Hormonii masculini, androgenii, nu sînt probabil străini de acest fenomen. Dacă sînt lipsiți de acești hormoni, în anumite stadii ale evoluției lor, masculii nu mai dezvoltă agresivitatea specifică sexului.

Oricum, deși în societatea noastră bărbații comit cam de nouă ori mai multe crime decît femeile, cei mai mulți bărbați nu sînt violenți. A avea un creier masculinizat sau o cantitate mare de androgen în sînge nu e suficient pentru a deveni o ființă umană violentă. Și totuși, pare oarecum mai dificil pentru bărbați decît pentru femei să-și controleze impulsurile violente. Poate că, în cazurile de crimă, faptul că ești bărbat ar trebui considerat circumstanță atenuantă. E o părere. Ar fi trebuit s-o exprim în fața lui Dick Burr – s-ar fi născut o pledoarie interesantă.

Ce altceva mai știm despre geneza violenței? Știm că instinctele noastre de bază, agresivitatea și sexualitatea, ca și senzațiile de plăcere, se nasc în ceea ce numim îndeobște sistemul limbic – acele structuri cerebrale primitive, de profunzime, despre care am mai discutat și care au conexiuni răspîndite în tot restul creierului. Știm că sentimentul nostru de teamă este localizat predominant în amigdale, un nucleu de celule ascuns în interiorul

fiecărui lob temporal. Prin urmare, distrugerea acestor nuclee face să dispară frica, în vreme ce stimularea lor o induce. Nu putem trăi fără acele amigdale. Însă teama e adesea sursa paranoiei. O anume cantitate de frică e necesară pentru supraviețuire; pe de altă parte, dacă avem prea multă, putem deveni periculoși.

Există de asemenea dovezi că necesitățile primitive provenind din sistemul limbic sînt modulate și controlate de lobii frontali. Cînd sunt barate căile dintre creierul nostru primitiv și cortexul frontal, nu mai deținem controlul asupra necesităților. Acest tip de leziuni poate apărea în urma unor accidente sau răniri. Dacă sînt întrerupte conexiunile dintre lobii frontali și sistemul limbic, cum mai putem fi socotiți responsabili pentru ieșirile noastre? Cît de vinovat poate fi de o coliziune un șofer de camion, atunci cînd l-au lăsat frînele? Mai știm că unele leziuni cerebrale difuze, o consecință comună a bătăilor, ne fac mai iritabili și impulsivi. Afectarea oricărei regiuni a creierului nostru face mult mai dificil autocontrolul.

Începem să înțelegem acum neurochimia creierului și efectele neurotransmițătorilor specifici asupra comportamentului. Neurotransmițători precum norepinefrina, dopamina sau serotonina ne afectează gîndirea, emoțiile și temperamentul. Să luăm serotonina, de pildă. Știm că scăzînd nivelul ei la animale, le putem face mai agresive; dacă sporim nivelul serotoninei, ele devin mai blînde. Unii membri ai coloniilor de maimuțe sînt înzestrați de la natură cu concentrații mai mari de serotonină cerebrală. Aceste maimuțe sînt mult mai drăguțe una cu alta decît semenele lor mai puțin înzestrate. Sînt mai dornice să se purice una pe alta și să-și împartă hrana, de parcă un anume soi de moralitate ar apărea între ele. Mă întreb dacă și ființele umane sînt astfel. De la bun început, a face ceea ce trebuie e mai ușor pentru unii dintre noi decît pentru alții? Studiile asupra oamenilor au arătat că indivizii extrem de violenți ar putea avea concentrații mai joase de serotonină cerebrală decît ceilalți. Se nasc oare așa, sau li se întîmplă ceva pe parcurs care face să le scadă stocul inițial? Oricare ar fi explicația, comportamentul moral, conform legii, pare a fi incompatibil cu ei.

Ceea ce mă fascinează cel mai mult este faptul că, în creier, concentrațiile de substanțe asemenea serotoninei nu rămîn constante. Nu sînt pur și simplu niște date genetice – ele sînt influențate de viață. Anumiți agenți de stres pot scădea nivelul de serotonină cerebrală, ducînd deci la modificarea comportamentului. De pildă, dacă izolezi niște animale în stadii cruciale de evoluție și le ții singure în cuști, serotonina lor scade.

Mai mult, atunci cînd le eliberezi ulterior și le pui în contact cu alte animale, se dovedesc deosebit de agresive. Durerea și frica reduc de asemenea nivelul de serotonină și favorizează comportamentul violent. În acest mod sînt antrenați să lupte cîinii pit-bull. Căldura, înghesuiala, disconfortul și evoluția într-un mediu dominat de membri agresivi ai speciei sporesc și ele agresivitatea animalelor. Sînt descoperiri științifice fundamentale care ar trebui împărtășite și directorului închisorii din Starke. Aș putea să-i scriu, dar oare se va obosi să-mi citească rîndurile?

Uneori, cînd am cîte o zi proastă, mi se pare că noi, ca și șeful închisorii, nu sîntem prea interesați să înțelegem mecanismele violenței. Altminteri, ar putea părea că ne interesează subiectul. Cele șapte cărți despre cazul lui Bundy par o dovadă a curiozității noastre de a afla cum se nasc oameni ca Theodore Bundy. Dar gîndiți-vă: dacă am fi vrut cu adevărat să știm ce anume a făcut din el un om violent, l-am fi ucis? A murit lăsînd în urmă atîtea întrebări fără răspuns. N-am văzut niciodată un IRM al creierului său. La o săptămînă sau două după moartea lui, am primit cîteva telefoane de la un agent FBI care se apropiase de Mr. Bundy cît fusese în închisoare și aflase de la el tot felul de lucruri. Acum vroia să mă interogheze pe mine. M-a ținut la telefon o grămadă. Ne-am jucat de-a șoarecele și pisica, fiecare încercînd să afle ce știa celălalt. Eu știam despre cuțitele pe care Ted Bundy le pusese în patul mătușii lui, cînd avea doar trei ani. El știa ce spusese Bundy despre folosirea în scopuri sexuale a căpățînilor celor decapitați și motivul pentru care le lipseau adesea dinții din față. Era evident că rămîneau de descoperit o mulțime de alte lucruri despre Ted Bundy și familia lui. Lichidîndu-l, ne-am ratat șansa de a afla mai mult.

Cît de curioși erau oamenii în legătură cu Mark David Chapman, individul care l-a împușcat pe John Lennon? Eu și Jonathan tocmai îl examinam pentru a pregăti o eventuală apărare bazată pe lipsa de discernămînt, atunci cînd o inspirație divină l-a convins pe Mr. Chapman să pledeze vinovat. Oare i-a vorbit Dumnezeu, arătîndu-i calea? Cineva a izbutit să ajungă la el și să-l convingă să nu mai spună nimic? Sau un grup de neuroni din sistemul său limbic a explodat, producînd brusca iluminare? A fost un acces? O halucinație? Un episod maniacal sau disociativ? Probabil că nu vom ști niciodată cu siguranță. Unicul lucru pe care îl știm e că decizia lui Mark David Chapman de a se declara vinovat și a renunța la proces nu ne-a părut o hotărîre rezonabilă, nici mie, nici avocatului său. Și acum sînt de aceeași părere. De fapt, apărătorul lui l-a implorat pe judecător să obțină o evaluare de competență care să stabilească abilitatea

lui Chapman de a lua o asemenea poziție. Judecătorul a pretins că el știe mai bine: ca și judecătorul care s-a ocupat de cazul lui Heath Wilkins, a declarat că poate recunoaște fără probleme un inculpat competent. A refuzat prin urmare evaluarea și a acceptat vinovăția lui Chapman.

Înainte de a se pronunța sentința, avocatul apărării a făcut o ultimă tentativă de a aduce la rampă unele dintre descoperirile noastre de natură psihiatrică și neurologică. Datele puteau influența cel puțin tipul sentinței pe care urma s-o primească. Oricum, cînd m-am dus la bară și am dat să răspund la prima întrebare a avocatului, judecătorul m-a întrerupt. Nu era interesat. N-a fost nici măcar curios.

Judecătorii nu sînt singurii care consideră uneori că e mai simplu să nu știi. Mă gîndesc la Velma Barfield. A fost o criminală în serie. A fost de asemenea prima și singura femeie executată în Statele Unite, în ultimul sfert de secol. La puțin timp după programata ei execuție, Dick Burr, care îl asista pe avocatul local în acest caz, m-a sunat și m-a rugat s-o examinez. Nu existau nici un fel de fonduri pentru inițiativa asta. Nu am aflat dacă tribunalul refuzase să le aloce sau avocatul pur și simplu nu le ceruse. Știu doar că nu s-a arătat prea entuziasmat de sosirea mea. Era, prin urmare, o muncă neplătită. Nu prea îmi convenea. La Bellevue, ne bazam aproape în exclusivitate pe fondurile obținute din acest tip de evaluări pentru a ne menține în funcțiune biroul și a ne continua cercetările asupra comportamentului violent. A obține bani de la stat pentru o asemenea cercetare clinică e practic imposibil. Încă mă străduiesc în van să conving Departamentul de Justiție pentru Minori să mă ajute în studiul pe care vreau să-l fac asupra copiilor celor peste o sută de delincvenți pe care eu și Jonathan i-am examinat la începutul anilor '80. Studiul ar putea să ne deschidă o perspectivă asupra transmiterii de la o generație la alta a comportamentului violent. Avînd în vedere rata mare a violenței din Statele Unite, ai spune că guvernul ar trebui să fie interesat de acest subiect. Și totuși nu-i așa.

Șeful catedrei mele de la New York University m-a sfătuit să găsesc ceva de studiat în domeniul biochimiei sau fiziologiei, caz în care aș putea căpăta niște bani. Dar dacă aș face asta, cine ar mai sta de vorbă cu ucigașii și cu rudele lor, pentru a afla ce tip de experiențe a dus la scăderea nivelului serotoninei sau de ce lobii lor frontali nu comunică așa cum trebuie cu sistemul limbic? În plus, majoritatea oamenilor sînt de acord că cea mai importantă influență asupra modului în care îi tratăm pe alții, atunci cînd sîntem adulți, este felul în care am fost tratați la rîndul nostru în copilărie.

Dick Burr m-a însoțit la închisoare și a asistat la examinarea psihiatrică a Velmei Barfield. Ceea ce îmi revine cel mai pregnant în memorie este faptul că, pentru a ajunge în sala care ne fusese rezervată pentru interviu, a trebuit să trecem pe lîngă camera de gazare. N-am să uit niciodată contorul pe care l-am văzut pe peretele coridorului exterior. „E pentru a măsura nivelul scăpărilor de gaz cianidic, ca nu cumva să ucidă martorii prezenți la execuție", mi-a explicat Dick.

„Mulțumesc pentru informație..."

Eu și Dick Burr am aflat o mulțime de lucruri despre Velma Barfield în acea zi. Aveam convingerea că multe din aceste date puteau fi folosite într-un apel către guvernator. Cînd am părăsit Carolina de Nord, eram chiar optimistă.

Cîteva zile mai tîrziu, Dick Burr m-a sunat și mi-a spus că Velma Barfield și avocatul său au hotărît să nu dezvăluie în fața curții datele psihiatrice cruciale pe care le descoperisem. Velmei îi era teamă că își va supăra părinții și va pierde sprijinul lor în ultimele zile de viață. După părerea mea, aveau să fie cu adevărat ultimele ei zile, dacă refuza să permită revelarea datelor expertizei. Ceea ce nu înțelegeam era faptul că și avocatul ei se pronunța în același sens. Îl îngrijora că familia clientei sale s-ar fi putut simți jenată, de parcă asta era slujba lui, să-i menajeze pe oamenii aceia.

M-am oferit să mă întorc în Carolina de Nord și să discut din nou cu Velma. Eram destul de sigură că aș putea s-o fac să se răzgîndească. Socoteam că, dacă și-ar da seama în ce mare măsură povestea ei ar putea ajuta oamenii să înțeleagă ce tip de experiențe pot transforma o femeie în criminal, ar da înapoi și ar permite ca întreaga ei poveste să fie spusă. Dar avocatul său s-a dovedit de neclintit – lucrurile trebuiau să rămînă așa cum erau. Nu mi-a dat voie să vorbesc cu clienta lui nici la telefon.

Velma Barfield a fost executată într-o cameră de gazare nouă și modernă, în Carolina de Nord. Însă nu cu gaz, ci cu injecție letală. Cîțiva ani mai tîrziu, cînd m-am întors acolo pentru a examina niște minori, un gardian a insistat să-mi arate anticamera unde Velma Barfield își așteptase moartea, precum și camera cu patul pe care își dăduse duhul. Arăta destul de steril, comparativ cu „Bătrînul jilț". E și asta o evoluție a justiției!

Nu pot spune că secretele Velmei Barfield au murit o dată cu ea. Asemenea lui Dick Burr și avocatului ei, nici eu nu am voie să le dezvălui, iar rudele ei nu par nerăbdătoare să dea ceva la iveală, așa că presupun că vor muri o dată cu noi, cei care le știm. E dificil să joci după regulile

acestea. Chiar înainte de execuția Velmei, mi-am imaginat că-l sun pe guvernatorul statului, că apelez la televiziune sau la presă pentru a face publică toată istoria. Dar n-am făcut-o. N-aveam voie.

Acum, cînd rememorez cazurile Ted Bundy, Mark David Chapman sau Velma Barfield – de fapt, cînd mă gîndesc mai ales la Johnny Garrett și la comisia de clemență care a confirmat sentința capitală fără măcar să se uite peste materialele întocmite cu atîta grijă de avocații lui sau să privească înregistrările pe care le făcusem cu el – cred că înțeleg ce se întîmplă. Din 1976, cînd Curtea Supremă a mandatat aplicarea unor sentințe separate în cazurile implicînd pedeapsa capitală, juraților au fost obligați să ia în considerare, atunci cînd deliberează, circumstanțele atenuante ale unei crime împreună cu cele agravante. Circumstanțele agravante se concentrează în general asupra naturii grotești a faptei comise: dacă victima a fost torturată, violată sau mutilată; dacă a existat mai mult de o singură victimă. Circumstanțele atenuante se referă adesea la abuzurile suferite de inculpat în copilărie și la sănătatea sa mintală. Tocmai aici e contradicția. Mă gîndesc la o formulă matematică rezumativă: Caracterul terifiant al unei crime este direct proporțional cu nebunia criminalului. Și chiar așa stau lucrurile. Cum poți cere unor jurați să rezolve această ecuație și să vină cu un răspuns potrivit? E practic imposibil.

Cum rămîne totuși cu lipsa noastră de interes și curiozitate? Cum de vîrîm milioane de dolari în cărți despre Bundy și cei ca el, dar sîntem nerăbdători să-i lichidăm, în loc să ne străduim să aflăm cît mai multe despre ei? Poate că Ted Bundy avea dreptate. Sîntem cu toții mult mai curioși cu privire la ceea ce a făcut criminalul – detaliile înfiorătoare ale crimei – decît la motivul pentru care a făcut-o. Fapta însăși e cea care ne fascinează și ne stimulează sistemul limbic. Nu-i de mirare că există oameni care ar plăti oricît pentru a asista la o execuție. Asta să fie, măcar în parte, rațiunea pentru care am ales să lucrez în acest domeniu? Poate că da. Nu m-ar surprinde prea tare...

Și un cuvînt final pentru statisticianul în costum de tweed din fundul sălii de conferințe, la a cărui întrebare m-am tot străduit să răspund; e vorba de un corolar al ecuației precedente: În cazul unei crime, dorința noastră de a-i afla cauzele și timpul pe care sîntem dispuși să-l pierdem pentru asta sînt invers proporționale cu sălbăticia crimei și cu satisfacția pe care o așteptăm în urma execuției.

Cuprins

Nota autorului 8
Mulţumiri 9
Prolog 11
Capitolul 1 13
Capitolul 2 23
Capitolul 3 29
Capitolul 4 35
Capitolul 5 49
Capitolul 6 61
Capitolul 7 70
Capitolul 8 75
Capitolul 9 84
Capitolul 10 91
Capitolul 11 104
Capitolul 12 113
Capitolul 13 127
Capitolul 14 138
Capitolul 15 155
Capitolul 16 161
Capitolul 17 171
Capitolul 18 203
Capitolul 19 220
Epilog 244

CLUBUL CĂRȚII ALLFA

Stimaţi cititori,

Clubul Cărţii Allfa s-a născut din dorinţa noastră de a ne apropia de cititorii de literatură de calitate, care, în mod sigur, au remarcat deja în librării apariţiile editurii Allfa.

Clubul Cărţii Allfa vă ajută să economisiţi timp şi bani, deoarece vă scuteşte de a căuta cărţile pe care le doriţi şi vă acordă o serie de reduceri şi facilităţi.

Clubul Cărţii Allfa vă oferă următoarele avantaje:

1) Pentru prima comandă făcută, indiferent de numărul de cărţi comandate, primiţi un bonus de bun venit, constând într-o reducere de preţ de **12%**;

2) După a treia comandă, beneficiaţi de o reducere de preţ de **15%** pentru toate comenzile ulterioare şi deveniţi membru al **Clubului Cărţii Allfa**, fapt care vă va fi certificat prin legitimaţia de membru, pe care o veţi primi o dată cu comanda;

3) După a zecea comandă, beneficiaţi de o reducere de preţ de **22%** pentru toate comenzile ulterioare;

4) După fiecare a unsprezecea comandă, veţi primi, **gratuit**, o carte a editurii Allfa, la alegere;

5) La solicitarea dumneavoastră, veţi primi cu **autograf** cărţile autorilor români contemporani publicate la editura Allfa;

6) Comenzile membrilor clubului vor fi onorate cu prioritate, în limita stocului disponibil;

7) Veţi fi informat, **prioritar** şi cu **regularitate,** asupra ultimelor apariţii, a planului editorial şi a ofertelor speciale;

8) Veţi fi invitat la întâlnirile membrilor clubului şi la toate manifestările organizate de editura Allfa;

9) Participaţi la concursul anual ***Club Allfa***, dotat cu următoarele premii:

3 premii I a câte **1.000.000 lei**;

10 premii II a câte **5 cărţi**, la alegere, din oferta editurii Allfa disponibilă la acel moment;

20 de premii III a câte **3 cărţi**, la alegere, din oferta editurii Allfa disponibilă la acel moment;

1 premiu special pentru membrii clubului din provincie, constând într-un week-end la Bucureşti, în perioada Târgului Internaţional de Carte *Gaudeamus*;

1 premiu special pentru elevi şi studenţi, constând într-un **set de 3 CD-uri** la alegere.

(Sunteţi înscris automat la concursul ***Club Allfa*** din momentul în care deveniţi membru al clubului. Extragerea premiilor se va face, prin tragere la sorţi, pe 30 iunie, iar câştigătorii vor fi anunţaţi telefonic).

Preşedinte Editurile ALL,
Mihai Penescu

Director Editura Allfa,
Augustin Frăţilă

COLECȚIA ESEU-JURNAL-MEMORIALISTICĂ CRITICĂ, ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ

Cod F2371 - ULISE GRAMOFON. DOUĂ CUVINTE PENTRU JOYCE
Jacques Derrida - 136 pag., **59 000 lei**

BIBLIOTECA ALLFA - SERIA BRASILIANA

Cod F566 - SCURTĂ ISTORIE A LITERATURII BRAZILIENE, 1500-1994
Antonio Olinto - 136 pag., **14 900 lei**

SERIA COVEY - TRILOGIA SUCCESULUI

Cod F2021 - ETICA LIDERULUI EFICIENT sau CONDUCEREA BAZATĂ PE PRINCIPII
Stephen R. Covey - 376 pag., **99 000 lei**

LITERATURĂ POLIȚISTĂ - COLECȚIA PISICA NEAGRĂ

Cod F2317 - ALMOST BLUE – Carlo Lucarelli - 192 pag., **39 000 lei**

Cod F2052 - ÎN FAȚA CRIMEI – Carlo Moretti - 352 pag., **39 000 lei**

Cod F2152 - UN ROLLS ROYCE ÎN GRĂDINA CU BURUIENI
Françoise Sagan - 112 pag., **34 000 lei**

COLECȚIA AMÂNDOI

Cod F2334 - ÎMPĂRATUL ALCHIMIȘTILOR. RUDOLF AL II-LEA DE HABSBURG
Jacqueline Dauxois - 336 pag., **69 000 lei**

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Cod F2314 - ADEVĂRUL MINCIUNILOR – Mario Vargas Llosa - 224 pag., **49 000 lei**

Cod F2318 - ANNE DE LA GREEN GABLES – Lucy Maud Montgomery - 312 pag., **69 000 lei**

Cod F2350 - AVENTURILE LUI OLIVER TWIST – Charles Dickens - 496 pag., **69 000 lei**

Cod F2322 - BOUVARD ȘI PÉCUCHET. DICȚIONAR DE IDEI PRIMITE DE-A GATA
Gustave Flaubert - 472 pag., **55 000 lei**

Cod F2324 - CĂRAREA PIERDUTĂ – Alain-Fournier - 224 pag., **49 000 lei**

Cod F2327 - CÂT DE MULT O IUBIM PE GLENDA – Julio Cortázar - 232 pag., **59 000 lei**

Cod F2335 - ÎMPĂTIMIRI DIABOLICE – Barbey d'Aurevilly - 256 pag., **59 000 lei**

Cod F2337 - JURNALUL UNUI PREOT DE ȚARĂ – Georges Bernanos - 272 pag., **59 000 lei**

Cod F2339 - LOYOLA'S BLUES – Erik Orsenna - 128 pag., **35 000 lei**

Cod F2340 - MANECHINELE – Bruno Schulz - 288 pag., **49 000 lei**

Cod F2341 - MICILE IRONII ALE VIEȚII – Thomas Hardy - 328 pag., **79 000 lei**

Cod F2347 - NICI UN FEL DE POVESTIRE – O. Henry - 448 pag., **79 000 lei**

Cod F2313 - NOUĂ ZILE LA TERRACINA – Frédéric Vitoux - 224 pag., **49 000 lei**

Cod F2353 - PAGINI DE ISTORIE NATURALĂ – Jules Renard - 80 pag., **49 000 lei**

Cod F2366 - SAPHO (MORAVURI PARIZIENE) – Alphonse Daudet - 176 pag., **45 000 lei**

Cod F2370 - THAÏS – Anatole France - 160 pag., **39 000 lei**

Cod F2373 - VISE DESPRE TRANDAFIRI ȘI FLĂCĂRI – Eyvind Johnson - 384 pag., **75 000 lei**

DRAMATURGIE (COLECȚIA GODOT)

Cod F1496 - GYUBAL WAHAZAR sau ÎN LABIRINTURILE NONSENSULUI
Stanislaw Ignacy Witkiewicz - 136 pag., **24 000 lei**

Cod F2117 - JOCURILE ZEILOR. *GÖTTERSPIELE* (ediție bilingvă)
Christian Haller - 80 pag., **24 000 lei**

Cod F1498 - SOARELE APUNE... – Michel de Ghelderode - 96 pag., **14 000 lei**

Cod F948 - VALSUL CÎINILOR – Leonid Andreev - 192 pag., **19 900 lei**

EDITURA ALL

BD. TIMIŞOARA NR. 58, SECTOR 6, 76548 - BUCUREŞTI
TEL.: (01) - 402 26 34; 402 26 49; FAX: (01) - 402 26 10;
E-mail: comenzi@all.ro; http://www.all.ro

TALON DE COMANDĂ

CLUBUL CĂRŢII ALLFA

Depuneţi talonul de comandă, completat, în cea mai apropiată cutie poştală!
NU AVEŢI NEVOIE DE TIMBRU!

NU SE TIMBREAZĂ !

CORESPONDENŢĂ RĂSPUNS

C.R.

SE TAXEAZĂ LA DESTINAŢIE

EXPEDITOR: (VĂ RUGĂM SĂ COMPLETAŢI CÂT MAI CITEŢ POSIBIL)

Nume şi adresă (persoană fizică): _____

_____

_____ **Telefon:** _____

Nume şi adresă (firmă, instituţie): _____

_____

_____ **Telefon:** _____

Nume persoană de contact: _____

Plata va fi efectuată de: ☐ (persoană fizică) ☐ (firmă, instituţie)

Plata se va face ramburs (la primirea coletului poştal).
Taxele poştale de expediţie sunt suportate de editură.

DESTINATAR

EDITURILE

ALL

BUCUREŞTI

O.P. 12

C.P. 107

TALONUL POATE FI FOTOCOPIAT!

COLECŢIA LUMEA ÎN CARE TRĂIM

Cod H1418 - C.I.A. ŞI CASA ALBĂ. SERVICIUL SECRET ŞI PREŞEDINŢIA AMERICANĂ DE LA GEORGE WASHINGTON LA GEORGE BUSH
Christopher Andrew - 608 pag., **99 000 lei**

Cod F2689 - FBI - Ronald Kessler - 568 pag., **99 000 lei**

Cod F2051 - ÎN INIMA LEGIUNII STRĂINE. SENZAŢIONALA POVESTE A CELEI MAI DURE ARMATE DIN LUME
John Parker - 320 pag., **59 000 lei**

Cod H2390 - ÎN NUMELE DOMNULUI
O INVESTIGAȚIE PRIVIND ASASINAREA PAPEI IOAN PAUL I
David Yallop - 480 pag., **79 000 lei**

Cod H2393 - JOCUL PUTERII – Hedrick Smith - 760 pag., **139 000 lei**

Cod H2508 - REVOLTA MORȚILOR – Dieter Schlesak - 192 pag., **49 000 lei**

Cod H2404 - URMĂTORUL PAS: EXECUȚIA!
AUTOBIOGRAFIA LUI OLEG GORDIEVSKI
Oleg Gordievski - 416 pag., **89 000 lei**

Alegeți lucrările dorite, în urma consultării ofertei, și completați rubricile de mai jos, inserând codurile lucrărilor alese și numărul de exemplare comandate.

Cod lucrare	Nr. ex. com.	Cod lucrare	Nr. ex. com.	Cod lucrare	Nr. ex. com.	Cod lucrare	Nr. ex. com.

VĂ RUGĂM SĂ SPECIFICAȚI ALTE DOMENII DE INTERES (bifați în căsuța corespunzătoare):

MEDICINĂ ☐ CALCULATOARE ☐ ȘTIINȚE UMANISTE ☐

ȘTIINȚE EXACTE ☐ BELETRISTICĂ ☐ MANUALE ȘI AUXILIARE ☐

CARTE ȘCOLARĂ ☐ LITERATURĂ PENTRU COPII ☐